

Տ Ա Ր Ե Ր Ք

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՅՕՐԻՆԵԱՑ

Հ. ԴԱՆԻԷԼ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Ի ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒԽՏԷՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՍՈՒՐԲ ՂԱԶԱՐ

1885

9163
93

ՏԱՐԵՐԺ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Printed in Turkey

100 NOV 2011

91(2)

U-93

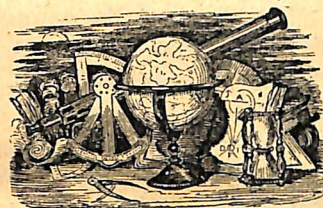
ՏԱՐԵՐԲ

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՅՕՐԻՆԵԱՅ

Հ. ԴԱՆԻԷԼ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Ի ՄԻԹԱՐԵԱՆ ՈՒՄՏԷՆ

ՎԵՆԵՏԻԿ

Ի ՍՈՒՐԲ ԴԱԶԱՐ

1885

Ա. Զ. Դ

Աշխարհագրութեան պէս քիչ ուսումն կայ փոփոխութեանց ենթակայ. ըստ արտաքին երևութիւն և ըստ քաղաքական անցից հողագունտս չէ նոյն՝ ինչ որ էր հարիւր տարի առաջ: Ուր երբեմն անջրդի աւազուտք կը ծածկէին ընդարձակ մակերևոյթ մը, այժմ երկու հանդիպակաց ծովու բազուկներ իրարու ձեռն կարկառելով՝ զքաղաքականութիւն և զառատութիւն իրարու հետ կը փոխանակեն. երբեմն հեթանոսութեան և բարբարոսութեան խաւարին մէջ խարխափող ժողովուրդը, այսօր Աւետարանին լուսով պայծառացեալ կ'աճին և կը զարգանան, և իրենց թաւ անտառներն և հիւղերն գեղեցկաշէն քաղաքաց և պալատանց տեղի կու տան: Ընդհակառակն բարեբեր ցամաքներ և ծաղկեալ քաղաքներ՝ բնութեան պատուհաններուն զոհ կ'երթան՝ ի գետոց և ի ծովէ ջրասոյգ լինելով, կամ երկրի գորգմանէն հիմնայատակելով: Ուրիշ կողմեր տէրութիւնք զինու զօրութեամբ իրենց սահմանները կ'ընդարձակեն, առաւելապէս Եւրոպայէ դուրս հեռաւոր աշխարհաց մէջ:

9 1309
39

Արդ աշխարհագրութեան դասատետոր մը հասարակաց ընդունելի ըլլալու համար, հարկ է որ յիշատակութեան առնու այս ամենազգի անցք:

Ի բաց թողլով այն ուսման վերաբերեալ զանազան ժամանակ հրատարակեալ ծանր և արդիւնաւոր գրութիւնք, ժամանակաւ նաև դպրոցական դասագիրք մը լոյս տեսեր էր, որ երկու տպագրութենէ յետոյ՝ օգտակարութիւնը մասամբ կորսնցուց, վերոյիշեալ պայմանները կորսնցուցած ըլլալով:

Ուստի այս առժամանակեայ պարապութիւնս լրացունելու գիտմամբ կը հրատարակենք առաջիկայ դիւրատար և պատկերազարդ դասագրքոյկս, հետեւելով ընդհանրապէս Անսար գաղղիացոյ աշխարհագրութեան պարզ ոճոյն, որոյ մինչև ցարդ 40 տպագրութիւնն իւր յետին գովեստն չէ: Ասկէ դատ աչաց առջև ունէինք նաև Ե. Գօռդանյէտի, Ո. Ռըզիւի և Սքիաբարէլլիի նոր գործերն: Վիճակագրական տեղեկութիւնք ընդհանրապէս ըստ վերջին հրատարակութեանց Կոթայի դրուած են: Այսու հանդերձ կը խոստովանինք որ մանր կրկտող մը կրնայ 'ի թուային մասին տեղ տեղ տարբերութիւն գտնել յօտարազգի դասագրոց. սակայն պէտք է գիտնալ որ յայդմ մասին ոչ ոք յաշխարհագրաց համոծայն է ուրիշի մը հետ. մենք այնմ հետեւեցանք՝ որ աւելի հաւանական թուեցաւ:

Յուսալով որ այս փոքրիկ երկասիրութիւնս ուսումնասէր պատանեաց ընդունելի անցնի, կը խոստանանք այժմէն 'ի նկատի առնուլ ամէն քաղաքական և բնական դէպք, որք որ ըստ օրէ կը հանդիպին. որպէս զի յերկրորդ տպագրութեան կարեւոր սեպուած փոփոխութիւնները կատարենք:

Ի վերջ գրեւորիս կը դնենք ցուցակ մը իւրաքանչիւր տէրութեան տարածութեան, բնակչաց, մայրաքաղաքաց և անոնց բնակչաց, գործոյս տպագրութեան ժամանակ ելած ամենանոր հրատարակութիւններէ քաղելով:

ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՆԱԽԱԳԻՏԵԼԻՔ

1. ԱՇԽԱՐՀԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆ Է ԵՐԿՐԻԱ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ:

Ձեռն եւ Բեռնո՞ք ԵՐԿՐԻ. — Երկրիս գունտի ձեռն, որուն երկու ընդդիմակալ կողմերն քիչ մը տափկած են և կը կոչուին Բեռնո՞ք Երկր:

ԱՐՁԱՅԻՆ ԲԵՐՆՈ՞Ք. — Կ'ըսուի Արջային Բեռն՝ Երկրիս այն բեռնն որ Արջ համաստեղութեան կը նայի:

ՀԱՎԱՐՁԱՅԻՆ ԲԵՐՆՈ՞Ք. — Կ'ըսուի Հաւարջային Բեռն՝ այն որ Արջային Բեռնին հակառակ կողմն է:

2. ՇՐՋԱՆԱԿ ԵՐԿՐԻ. — Շրջաւառ Երկրի կը կոչուին Երկրագնաց և աշխարհացոյց տախտակաց մըց քաշուած դժեբը, զորս աշխարհագիրք Երկրիս բոլորն ալ քաշուած կը համարին, թէպէտ և իրապէս չեն գտնուիր: Եւ կը ծառայեն և երկրագնացի մակերեսին ուսումնը դիւրացնելու և անոր այլ և այլ մասանց դիրքը ճշգրտութեամբ որոշելու:

Գլխաւոր վեց շրջանակք կը համրուին, որոնցմէ երկուքը մեծ, և չորսը փոքր:

Մեծ ՇՐՋԱՆԱԿ. — Երկու մեծ շրջանակներն են Հասարակած, և Միջերկրաւոր:

ՀԱՍԱՐԱԿԱՅ. — Հասարակածն է այն շրջանակն որ Երկրիս

1. Ո՞ր է Երկրիս ձեռն: Քանի՞ են և ինչպէս կը կոչուին Երկրիս Բեռնները:

2. Ո՞րոնք են Շրջանակք Երկրի: Քանի՞ են մեծ շրջանակք, և քանի՞ փոքրերը:

վրայ կը բոլորէ՝ բեկոններէն հաւասար հեռաւորութեամբ:

ՄԻՋՐԵՆԱԿԱՆ. — ՄԻՋՐԵՆԱԿԱՆ է այն շրջանակն որ զեր-
կերս կը բոլորէ՝ անցնելով երկու բեկոններէն և ուրիշ եր-
բուրդ տեղէ մը որուն անուամբը կը կոչուի: Գաղղիոյ մէջ Բ-
րէշ: ՄԻՋՐԵՆԱԿԱՆ կը դործածուի:

ՓՈՐՐ ԵՐՋՆՆԱԿ. — Չորս փոքր շրջանակներն են եր-
կու Արեւադարձիկներն, և երկու Բեկոնային շրջանակները: Ասոնք
հասարակածին ուղղութեամբ ձգուած են. արեւադարձիկներէն
մին և բեկոնային շրջանակներէն մէկը կը դառնուին ընդ մէջ
հասարակածի և արջային բեկոնին. միւս արեւադարձի և
միւս բեկոնային շրջանակն են ընդ մէջ հասարակածին և
հակառակային բեկոնին:

ԱՐԵՒԱԴԱՐԶ ԽՅՑԳԵՏՆԻ. — Այսպէս կը կոչուի հասա-
րակածին և արջային բեկոնին մէջ գծուած արեւադարձը:

ԱՐԵՒԱԴԱՐԶ ԱՅՑԵՂՋԵՐ. — Այսպէս կը կոչուի հասա-
րակածին և հակառակային բեկոնին մէջ դրուած արեւա-
դարձը:

ԲԵՒԵՌԱՅԻՆ ԱՐՋԱՅԻՆ ԵՐՋՆՆԱԿ Կ'ըստի՝ հիւսիսային
բեկուը շրջադաստողը:

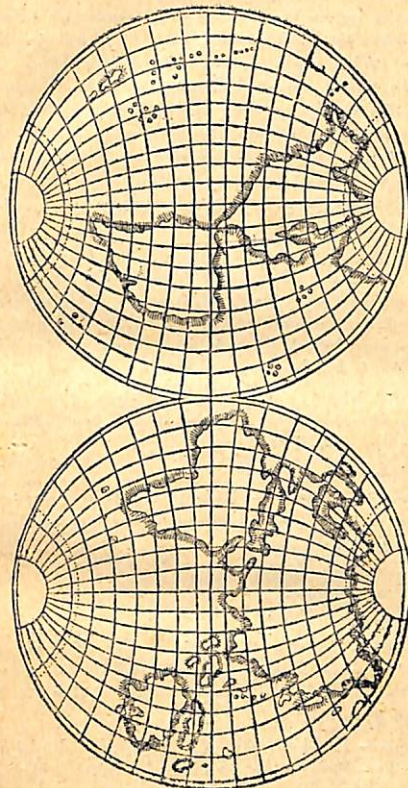
ԲԵՒԵՌԱՅԻՆ ՀԱՅԱՐՋԱՅԻՆ ԵՐՋՆՆԱԿ կը կոչուի՝ հակ-
առակային բեկուը շրջադաստողը:

3. ԱՍՏԻՃԱՆՔ ԼԱՅՆՈՒԹԵԱՆ. — Լայն-Բեկոն Աստիճան-
ները կը նշանակեն թէ տեղ մը որչափ հեռու է հասարա-
կածէն. ասոնք երկրագնդի և աշխարհացոյց տախտակաց
վրայ նշանակուած են հասարակածին, արեւադարձից և բեկ-
ոնային շրջանակաց ուղղութեամբ ձգուած գծերով:

ԱՍՏԻՃԱՆՔ ԵՐԿԱՅՆՈՒԹԵԱՆ. — Երկ-Բեկոն Աստի-
ճանները կը ցուցնեն թէ տեղ մը որչափ հեռու է դործա-
ծուած միջօրեականէն: Այս աստիճաններս նշանակուած են
երկրագնդի և աշխարհացոյց տախտակաց վրայ միջօրեակա-
նին ուղղութեամբ ձգուած գծերով:

Լայնութիւնն ու երկայնութիւնը ճշգրտութեամբ որոշելու
համար, հասարակածէն դուրսհեռական 180 շրջանակը կը

3. Ի՞նչ կը նշանակեն Աստիճանը Լայնութեան և Երկայ-
նութեան, և ի՞նչ բանի կը ծառայեն:

Երկրագնդի.

մտածունքն. 90 դէպ 'ի հիւսիս և 90 դէպ 'ի հարաւ, և առ
սոնք են լայնութեան աստիճանք: Գլեպ 'ի հիւսիս են աստի-
ճանք հիւսիսային լայնութեան, և դէպ 'ի հարաւ են աստիճանք
հարաւային լայնութեան: Դայնպէս բեւեռէ բեւեռ կը ձգուին
360 գլխաւոր միջօրեականներ արեւմուտքէ արեւելք, որոնք
զհասարակածն հաւասար մասունք կը բաժնեն, և ասոնք են
երկայնութեան աստիճանք: Թէ՛ լայնութեան և թէ՛ երկայն-
նութեան իւրաքանչիւր աստիճանք կը բաժնուի 60 մանրաւ
մասունք, և իւրաքանչիւր մանրամասնը՝ 60 մանրերորդս:
Այսպէս երկրի բոլոր մակերևոյթը կը պատեն զուգահե-
ռական և միջօրեական շրջանակներ, և այս դժեբուն կամ
շրջանակներուն մէկըմէկ կտրած կէտը կ'որոշէ տեղւոյ մը
դիրքը: Լայնութեան աստիճանները կը համընկն միջօրեա-
կանաց վրայ, որոնք ասին ալ հաւասար ընդարձակութիւն
ունին: Երկայնութեան աստիճանները կը համընկն հասա-
րակածին կամ զուգահեռական շրջանակներուն վրայ, որոնք
հետզհետէ կը պզտիկնան դէպ 'ի բեւեռներն երթալով, ուր
ամենևին ընդարձակութիւն մը չունին:

4. ԳԼԽԱՒՈՐ ԿԵՏՔ. — Գլխաւոր կէտք կ'ըսուին չորս
կէտեր, որոնք հնարուած են տեղեաց դիրքը նշանակելու հա-
մար հողազնաւորս վրայ:

Անուններն են

Հիւսիս. — Հարաւ. — Արեւել. — Արեւմտ:

Ասոնց դիրքը. — Սովորաբար տախտակաց վրայ դրուած են՝

Հիւսիսը վերին կողմը.

Արեւմտքը ձախ կողմը.

Արեւելն ալ կողմը.

Հարաւը վարի կողմը:

ԵՐԿՐՈՐԳԱԿԱՆ ԳԼԽԱՒՈՐ ԿԵՏՔ. — Բաց 'ի չորս գլխա-
ւոր կէտերէն՝ շատ անգամ չորս հետեւալներն ալ կը գործ-
ածուին, որոնք իրենց երկու կողմը եղած գլխաւոր կէտե-
րէն անուննին կ'առնեն.

Հիւսիսային — Արեւել, ընդ մէջ Հիւսիսի և Արեւելից.

Հիւսիսային — Արեւմտ, ընդ մէջ Հիւսիսի և Արեւմտից.

4. Որոնք են գլխաւոր կէտք, և որոնք երկրորդական
գլխաւոր կէտք:

Հարաւային — Արեւել, ընդ մէջ Հարաւի և Արեւելից.

Հարաւային — Արեւմտ, ընդ մէջ Հարաւի և Արեւմտից:

5. ԲԱՅԱՆՈՒՄՆ ԳՏՏՈՅ Ի ՀՈՂ ԵՒ Ի ԶՈՒՐ. — Եր-
կրազնաի կամ համապարօթ աշխարհացոյց տախտակի մը վրայ
նայինք նէ, կը տեսնենք որ ցամաքը գնաւորս փոքր մաս մը կը
դրուէ, և չուր շատ աւելի մեծ մասն: Յամաքն որ շատ մը
իրարմէ բաժանեալ մասերէ բաղկացած է, գնաւորս մակե-
րևութին գրեթէ երրորդ մասը կը ձեացընէ. միւս երկու եր-
րորդն չրով ծածկուած են:

ԲԱՅԱՆՈՒՄՆ ՏԱՄԱՔԻ

6. ԱՇԽԱՐՀՔ. — Աշխարհ կը կոչուին հողազնաւորս վրայ
ցրուած ցամաքներուն երկու մեծագոյնքը:

Ասոնց մեծագոյնը կ'ըսուի Հիւսիսային, նախ մարդաբնակ
եղած ըլլալուն համար:

Փոքրագոյնն որ 1492ին ծանօթացաւ, կ'ըսուի Նոր Աշխարհ:

7. ԿՂԶԻՐ. — Կղզի կը կոչուին այն փոքրագոյն ցամաք-
ներն, որոնց բոլորը չուր պատած է:

ԽՈՒՄԲԻ ԿՂԶԵՅ, ԱՐՇԻՊԵԼԱԳՈՍԻ. — Խաւիք կղզեաց
կը կոչուի իրարու ամենամօտ կղզեաց բազմութիւնը: Այն
խմբերն որ ծովուն վրայ մեծ տարածոց մը կը բռնեն՝ կ'ը-
սուին Արշիպելագոս:

ԹԵՐԱԿՂԶԻՐ. — Թերակղզի կ'ըսուի երկիր մը, որ գրեթէ
ամէն կողմէն չրով պատած է, և միայն մէկ կողմանէ կամ
նեղ հողոց գծով մը ցամաքին հետ կը կապւի:

ՊԱՐԱՆՈՅ. — Պարանոց կը կոչուի այն լեզուածն հողն որ
լիթերակղզին ցամաքին հետ կը միացընէ:

8. ԼԵՐԻՆՔ. — Լեռ կ'ըսուին հողոց և ծայրից այն մեծ
զանգուածներն, որ տեղ տեղ ցամաքին և կղզեաց երեսէն
վեր կը բարձրանան:

5. Երկրիս սրբալի մասը ցամաք է, և սրբալի մասը չուր:

6. Քանի են գլխաւոր բաժանուածք ցամաքի:

7. Ինչ են կղզիք, Թերակղզիք, և Պարանոցք:

8. Ինչ կը նշանակեն Լերիք, և քանի տեսակ են:

ՍԵՊԱՏԱՅՐ ԼԵՐԻՆԻՔ. — Այս անունը կը տրուի այն բարձր լեռանց, որոնք չաքարի կոնի մը ձևն ունին:

ՀՐԱՌՈՒՂԻՔ. — Հրաբուխի կ'ըսուին այն լեռներն որոնք երբեմն երբեմն կրակի հեղեղներ կը ժայթքեն:

Գաթաթիկ սկզբնական լեռնի Գաթաթիկ.

ՇՂԹԱՅԻ ԼԵՐԱՆԵՐ. — Երբ շատ մը լեռներ իրարու քով կը գտնուին և յարունակութիւն մը կը ձևացընեն, կ'ըսուին ՇՂԹԱՅԻ կամ Պարի լեռանց:

ԿԻՐՃ. — Կիրճ կ'ըսուին լեռանց չղթային մէջ գտնուած, և կամ լեռան մը և ծովու մէջ եղած նեղ անցքերը:

ԱՓՈՒՆԻՔ կամ ԾՈՎԱԶՅԵՐԿ կ'ըսուին ցամաքին այն կողմաները ուր ծովը կը թրջէ:

ԳԼՈՒԽ կամ ՀՐՈՒԱՆԳԱՆ. — Այս անուամբ կը կոչուին ծովուն մէջ երկնցած ցամաքները:

ԲԱԺԱՆՈՒԾԱՆ ԶՐՈՑ

9. ԾՈՎ, ՈՎԿԻԱՆՈՍ. — Կ'ըսուի ԾՈՎ կամ ՈՎԿԻԱՆՈՍ այն անհուն ջրոյ մակերեսային՝ որ երկրագնացոյ մեծ մասը կը ծածկէ: Այս ջուրս աղւսին է, և անախորժ խմելու:

Երկու աշխարհներն զծովը երկու մեծ մասերու կամ ՈՎԿԻԱՆՈՍներու կը բաժնեն, որ են. Ատլանտեան ՈՎԿԻԱՆՈՍ, և Մեծ ՈՎԿԻԱՆՈՍ:

ԱՏԼԱՆՏԵԱՆ ՈՎԿԻԱՆՈՍ. — Ատլանտիկ ՈՎԿԻԱՆՈՍ կ'ըսուի ծովուն այն մասը՝ որուն արեւելեան կողմը կը գտնուի հին աշխարհը, և արեւմտեան կողմը՝ նորը: Քանի մը երկրորդական ծովեր կը ձևացընէ, որոնց անունները ետքը պիտի տանք, երբ նկարագրենք այն երկիրներն որոնց ափունքը կը թրջեն:

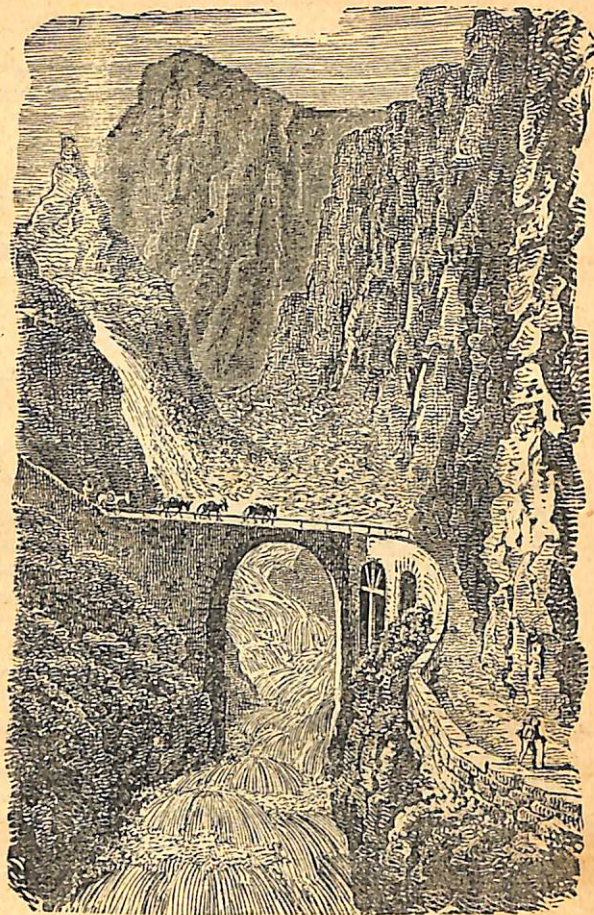
ՄԵՍ ՈՎԿԻԱՆՈՍ. — Հողագնացոյ ընդարձակագոյն ծովն է, ինչպէս անունն ալ կը ցուցնէ, և հին աշխարհի արեւմտեան և նոր աշխարհին արեւելեան կողմը կը գտնուի: Այս ալ քանի մը երկրորդական ծովեր կը ձևացընէ:

10. ՀՆԳՎԱՅ ԾՈՎ. — Կը կոչուի Հնդկացի Ծով կամ Հնդկական ՈՎԿԻԱՆՈՍ Մեծ ՈՎԿԻԱՆՈՍի այն մասն որ հին աշխարհի հին հարաւային կողմն խորամուխ եղած է և ընդարձակ ցամաքի մը ծովեղերը կը թանայ որ կը կոչուի Հնդկաստան:

ԱՐՁԱՅԻՆ ԵՒ ՀԱՎԱՐՁԱՅԻՆ ՍԱՌՈՒՑԱԼ ՈՎԿԻԱՆՈՍ. —

9. Քանի են մեծագոյն ծովերը:

10. Ուրիշ ինչ ովկիանոսներ կան, և որոնք են ներքին ծով ըսուածները:

Ռայս գետ 'ի Զուխցերի.

Սառաշէտ Ուլիանս կ'ըսուին ծովերու այն մասերն որոնք բեկեռները կը սլատեն, և միշտ սառուով ծածկուած են:

Երկու են այս ծովերս որոնք երկու բեկեռաց անուններովն կը զանադանին, այսինքն. Արշալէ Սառաշէտ Ուլիանս, այն որ արջային բեկուին, և արջային բեկեռացին շրջանակին մէջ տեղը կը գտնուի. և Հալարշէտ Սառաշէտ Ուլիանս, որ հակարջային բեկուին, և հակարջային բեկեռացին շրջանակին մէջ տեղը կը գտնուի:

† Ներքին Ծովեր. — Այսպէս կ'ըսուին ծովերու այն մեծամեծ կտորներն որոնք երկիրներու մէջ մտած են:

Միջերկրական. — Ներքին ծովերու մեծագոյնն է Միջերկրական, որ հին աշխարհին մէջ մտած է: Այս և ուրիշ ներքին ծովերու վրայ աւելի մանրամասն պիտի խօսինք վերջը, նկարագրելով անոնց եղերքն եղած երկիրները:

11. ԾՈՅ կամ ԽՈՐՇ. — Ծոց կամ Խոր կ'ըսուի ցամաքի մէջ մտած ծովու մաս մը, քսցց ոչ այնչափ մեծ որ ներքին ծով կարենայ կողուիլ:

ՆԱԽԱՀԱՆԳԻՍ. — Նախահանգիս է բնական կամ արուեստով շինուած պղտի ծոց մը, ուր կրնան նստելը ապահով կենալ հարկերէ պաշտպանեալ:

ՆԵՂՈՒՅ. — Նեղուց կ'ըսուի և երբեմն ալ Անց կամ Զրանց, երկու ցամաքներու մէջ եղած ծովու նեղ մաս մը որ երկու ծովեր կամ ծովու երկու մասեր իրարու կը հաղորդէ:

12. Լիճ, ԼճԱԿ. — Լիճ կ'ըսուին ցամաքի մէջ գտնուած ջրոյ մեծամեծ կոյտերը: Երբ լիճ մը շատ փոքրիկ է՝ Լճակ կ'ըսուի:

ԿԱՍՊԻՅ ԾՈՎ. — Հողադնադոս ամենամեծ լիճն իր ընդարձակութեան համար ծով ըսուած է. ասիկայ է Կասպից ծովն որ հին աշխարհին գրեթէ կեդրոնն ըսնած է:

ԱՂԵՐԲ, ԱՌՈՒԱԿ. — Ալբեր կ'ըսուին լեռանց ստորոտը և երբեմն գալտադետնի վրայ բղկած ջրերը: Այս աղբիւրներէս կը ձևանան Աստուի:

11. Ինչ է Ծոց, Նախահանգիս, և Նեղուց:

12. Ինչ են Լիճք, Աղբերք, Գետք և Զրանքք:

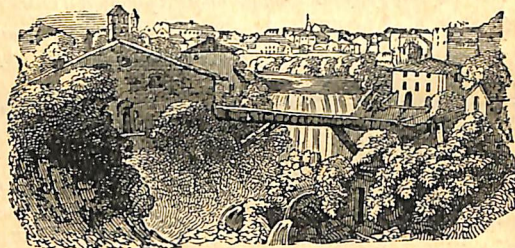
ԳԵՏ. — Վաղուկ Լուր մ'է Գեղը զանազան առուակներէ ձեացած:

ԳԵՏԱՆԱՌՆՈՒՆՔ. — Կ'ըսուի Գեղախառնախէս այն տեղը, ուր երկու գետք երարու հետ կը միանան:

ՄԵՐ ԳԵՏ. — Յորդաջուր է քան զմիւս գետերը, և իր ջրերն մինչև ծով կը տանի:

ԳԵՏԱՅԵՐԱՆ. — Գետի մը ծովուն հետ խառնուած տեղը Գեղախառն կ'անուանի:

ԶՐԱԼԵԹ ԿԱՄ ՍԱՀԱՆՔ. — Երբ գետ մը բարձրէն վար կը թափի, որ է ըսել թէ լեռնէ մը կամ լեռնադաշտակէ կը հոսի ստորտալ դաշտը, գետին այն մասը կը կոչուի Զրալէ:

Զրալէ Դիւղիի (մերձ 'ի Հում) .

ԶՐԱՆՑՔ. — Զրանցք մարդկանց ձեռքով փորուած գետակ մ'է, որ մերձակայ ջրոց բարու հետ միանալով կը ձեանայ, երկու գետեր մէկտեղ կամ գետ մը ծովուն հետ հաղորդելու վախճանաւ:

ԱԶԱՅՈՂՄԵԱՆ ԱՓՈՒՆՔ և ԶԱՆԱՅՈՂՄԵԱՆ ԱՓՈՒՆՔ. — Զրոյն ընթացքին ուղղութեամբ գետին մէջ նաւակով դէպ 'ի վար իջնող և երեսն դէպ 'ի գետաբերանը դարձուցած անձի մը ալ կողմը կ'ըսուի գետին Աջափնիք և ձախ կողմը Զախփնիք ասանք:

ՄԱՍՈՒՆՔ ԵՐԿՐԻ

13. Այսօրուան օրս երկիրս հինգ մաս բաժնած էն, որոնք են

Եշտույս, Ախա, Ախրիկէ, որ հին աշխարհը կը կազմեն.

Ամերիկա, որ նոր աշխարհը կը կազմէ.

Ուկրաինա, որ ձեռքած է Մեծ Ուկրաինոսի մէջ ցրուած շատ մը կղզիներէ, ուսկից նաև անուանաւ է:

14. ՄԱՐԳԱՅԻՆ ՑԵՂԻ. — Երկրիս վրայ հազար երկու հարիւր միլիոնէն աւելի բնակիչ կայ, որ հինգ գլխաւոր ցեղերու կը բաժնուին, իրենց գոնոց համեմատ:

Սլաւոն, որ տարածուած է Եւրոպայ, Ասիայ արեւմտեան և հարաւային արեւմտեան կողմը, Արիկիէի հիւսիսային կողմը, և զաղթականութեամբ աշխարհիս ամէն կողմը:

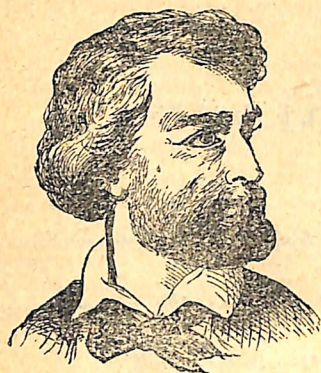
Գիւնգոյ, որ տարածուած է Եւրոպայ և Ասիայ հիւսիսային կողմերը, Ասիայ կեդրոնն և արեւելքը, մաս մը Ուկրաինայ, և յԱմերիկա:

Պոլնոն, որ տարածուած է 'ի կրկին Ամերիկայ:

Ջիւնգոյ, որ տարածուած է Ուկրաինայի կղզիները և ըստ մասին Ասիայ հարաւային արեւելեան կողմերը:

13. Քանի մասն կը բաժնուի աշխարհս:

14. Որոնք են մարդկային գլխաւոր ցեղերը. և քանի են գլխաւոր կրօնք:

Սպիտակ.

Դեղնագույն.

Պղնձագույն.

Չիրագույն.

Սևաւ.

Սեւաւ, որ տարածուած է Աֆրիկէի կեդրոնն և հարաւը, և Ովկիանիոյ մեծ մասը:

ԿՐԾՆՔ. — Գլխաւորներն չորս են:

Քրէստոնիւն-Նիւն որ շատ ճիւղերու կը բաժնուի, և 300 միլիոնէն աւելի հետեւող ունի:

Հիւն-Նիւն, որուն կը հետեւին 4 միլիոն անձինք:

Մահեգալան-Նիւն, որուն կը հետեւին 250 միլիոնէն աւելի անձինք:

Կապալա-Նիւն, որուն կը հետեւին 600 միլիոնէն աւելի անձինք:

Օդրանդի նեղուց.

ԲՆԱԿԻՉՔ ԵՒ ԿՐԾՆՔ. — Եւրոպա 276 միլիոնէն աւելի բնակիչ ունի, որոնք գրեթէ ամէնքը սպիտակ ցեղին և բրնձտունեութեան զանազան ճիւղերու կը վերաբերին:

Կաթնուղիկեայք	153	միլիոն
Յունադաւանք	55	"

Նորադանդք, որոնք 4 ճիւղի կը բաժնուին, այսինքն	{	Իւտալականք	50	միլ.
		Կալուինականք		
		Նրիցականք		
		Անգլիականք		

ԱՂԼ դաւանութիւնք կէս միլ.

Բաց ասոնցմէ կան 3 միլիոն Մաճմէտականք 'ի Ռուսիա և 'ի Թուրքիա, 2 1/2 միլ. Հրեայք ամբողջ Եւրոպոյ մէջ և 50,000 կուսակալք:

ԲԵՐԲ. ՃԱՐՏԱՐՈՒԹԻՒՆ. — Եւրոպա յառաջ կը բերէ ցորեն, գինի, բուրգ և կենաց ամէն կարեւոր բաները: Օգտակար կենդանիք բազմացած են, և փասակալք սակաւագիւտք: Կը գտնուին սակաւ հանքք յսկոյ և արծաթի, և աւառտ՝ երկաթի, կապարի, անագի, գետնածխոյ, աղի և այլն: Բայց ամէն բանէ աւելի Եւրոպա իր ճարտարութեան արտադրութեամբքն և համաարած վաճառականութեամբը աշխարհիս ուրիշ մասերէն անհամեմատ վեր է: Անխիս նաւք աշխարհիս ամէն կողմը կը քանդակէ, բրդէ, բրնձի, մետաքսէ բանուածքը, ժամացոյցները, կահկարասիքը, գոհարեղէնները, մեքենաները, գործիքը, գինիներն և այլն: Գործակալ իբրև կեդրոն արուեստից և գիտութեանց՝ իր դարոյ ձեռքով աշխարհիս ամէն կողմը լուսաւորութիւնը կը տարածէ:

17. ԲԱԺԱՆՈՒԾՆ ԵՒՐՈՊԱՅ. — Եւրոպա 19 գլխաւոր մասն կը բաժնուի, որոնք են

4 ճիւսիս. կողմը	{	Բրիտանական կղզիք.
		Տանիմալքա.
		Շուէտ և Նորուեգիա.
		Ռուսաստան, Լէհաստանի հետ:

17. Քանի՜ մասունք կը բաժնուի Եւրոպա:

ԵՒՐՈՊԱ

15. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ. — Եւրոպա հին աշխարհ հին հիւսիսային արևմտեան կողմը մեծ Թերակղզի մը կը ձևացընէ: Աշխարհիս հինգ մասանց մէջ փաքադոյն է, սակայն ամենէն քաղաքականացեալն, և բազմամարդագոյնն իրեն տարածութեանն համեմատ:

ՍԱՀՄԱՆՔ. — Եւրոպոյ սահմանքն են՝

Հիւսիսէն, Արջային Սառցեալ ովկիանոս.

Արևմուտքէն, Ատլանտեան ովկիանոս.

Հարաւէն, Միջերկրական ծով, Սև ծով և Կովկաս լեռանց գոտին.

Արևելքէն, Կասպից ծովը, Ուրալ գետը, Ուրալ լեռանց գոտին, և Քարա անուանեալ փոքր գետը:

16. ՏԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿԼԻՄԱՅ ԵՒՐՈՊԱՅ. — Եւրոպոյ տարածութիւնն է 10,180,000 քառակուսի քիլոմէդր, այսինքն քառորդ մասն Ասիոյ և Ամերիկոյ, և երրորդ մասն Աֆրիկէի. սակայն միւս աշխարհաց նման մեծ անապատներ չունի. ուստի իր տարածութեանն համեմատ շատ աւելի բազմամարդ և լաւագոյն մշակեալ է: Օղն Եւրոպոյ մեծագոյն մասին մէջ բարեխառն է, որ մարդուս մտաւորական կարողութեանց զարգացման կ'օգնէ, և ճոխ բերքեր կը բուսցընէ:

15. Եւրոպայի սահմաններն որոնք են:

16. Ո՛րչափ է Եւրոպայի տարածութիւնը:

7 մէջտեղը

Գողզեա.
Ստորին-Նահանգք.
Պէշիւ.
Զուլցերի.
Բրուսիա.
Գերմ. կայսրութիւն.
Աւստրիա:

8 հարաւ. կողմը

Բորգուգաւ.
Սպանիա.
Իտալիա.
Տաճկաստան.
Յունաստան, հանդերձ Յոնիա-
կան կղզիներով.
Սերպիա.
Ռումանիա.
Մոնղէնէկոյ:

Կղզիք. — Մեծն-Բրիտանիայէն և Իռլանտայէն
վերջը՝ Եւրոպիոյ մեծագոյն կղզիներն են

Սրիլոկայի և Նոր-Զելան, հիւսիսային Սառու-
ցեալ ովկիանոսին մէջ.

Խալանտա, Ատլանտեան ովկիանոսին հիւսիսային
կողմը.

Գորսիկա, կամ Գորս,
Սարոսկեա,
Սիկիլիա,
Գաւոսիա կամ Կրետէ,

Միջերկրականին մէջ:

18. ԵՒՐՈՊԵԱՆ ՇՈՒՆԵՐԸ. — Տեսանք որ Վերոյալ հիւսիսէն
պատած է հիւսիսային Սառուցեալ ովկիանոսն, և արեւ-
մուտքէն Ատլանտեան ովկիանոսը: Այս երկու ովկիանոս-
ները Եւրոպիոյ եզերաց վրայ շատ մը ծովեր կը ձևացընեն,
զորոնք պէտք է գիտնալ:

18. Եւրոպիոյ ծովերուն վրայ տեղեկութիւն տուր:

ԾՈՎ. ԶԵԻՍՏԵԱԼ ՀԻՍՏԻՍՏԵԱԼ ՍԱՌՈՒՑԵԱԼ ՈՎԿԻԱՆՈ-
ՍԿՆ. — Այս ովկիանոսը ծով մի միայն կը ձևացընէ, որ է

Սպիտակ ծովն որ Ռուսիոյ հիւսիսային կողմը կը մտնէ:

ԾՈՎԻ ԶԵԻՍՏԵԱԼԻ ՅԱՏԻՍՏԵԱՆ ՈՎԿԻԱՆՈՍԷ. — Աս-
լանտեան ովկիանոսն երկու ծով կը ձևացընէ, որոնք են

Հիւսիսային ծով, Եւրոպիոյ հիւսիսային կողմը.

Միջերկրական ծով, Եւրոպիոյ հարաւային կողմը:

ՀԻՍՏԻՍՏԵԱՆ ԾՈՎ. — Այս ծովն արեւմտեան կողմէն
Բրիտանական կղզեայ մէջ կը մտնէ, իսկ արեւելեան կողմէն
Նորուեկիոյ և Տանիմարքայի. հարաւային կողմէն կը թրջէ
Վարդին-Նահանգս և Վերմանիա. այս սլանտաւ եր-
բեմն նաեւ Գերմանիոյ ծով կը հալուի: Ասիէ յառաջ կու գայ
արեւ ծով մ'ալ, այսինքն

Պարսիկ ծով, որուն հիւսիսային և արեւմտեան եզերքը
կը պատեն Վերման, արեւելեան կողմն Վրաստան, և հա-
րաւային կողմն Վերմանիա:

Միջերկրական ԾՈՎ. — Այս ծովուն սահմանն է հիւ-
սիսէն Եւրոպա, արեւելքէն Ասիա, և հարաւէն Աֆրիկէ:
Ուրիշ եօթն ծովեր կը ձևացընէ. այսինքն

Սիւրիական ծով, Սիւրիոյ հիւսիսային կողմը.

Յունական ծով, ընդ մէջ հարաւակողման Իտալիոյ և Յու-
նաստանի.

Արեւելեան ծով, ընդ մէջ Իտալիոյ, Աւստրիոյ, և Թուր-
քիոյ.

Արեւելեան ծով, ընդ մէջ Յունաստանի, Եւրոպական և Ա-
սիական Թուրքիոյ.

Արեւմտեան ծով, ընդ մէջ Եւրոպական և Ասիական Թուր-
քիոյ.

Ասիական ծով, ընդ մէջ Եւրոպական Թուրքիոյ, Ռուսաստանի
և Ասիական Թուրքիոյ.

Արեւելեան ծով, ընդ մէջ Ռուսիոյ:

19. ԾՈՒՅՎ. — Եւրոպիոյ ծովերը տասուրեք գլխաւոր
ծոցեր կը ձևացընեն:

19. Որոնք են Եւրոպիոյ գլխաւոր ծոցերը:

Երեք հատ Հիւսիսային ծովէն կը ձևանան .

Մըրբէի ծոց, } Սկովտիոյ եղբայրք .
Ֆորթի ծոց, }

Զաւորեպէի ծոց, Ստորին-Տահանգաց եղբայրք :
Զորս հատ՝ Պալքիկ ծովէն .

Տանցիկի ծոց, Բրուսիոյ հիւսիսային կողմը .

Լիւնիոյ ծոց, } Ռուսիոյ արեւմտեան կողմը .
Ֆինլանդիոյ ծոց, }

Պարսիոյ ծոց, Ռուսիոյ և Շուէտի մէջ :

Մէկ հատ՝ Ատլանտեան ովկիանոսէն .

Կապիտի կամ Պետիպիոյ ծոց, Գաղղիոյ և Սպանիոյ մէջ :

Երկու հատ՝ Միջերկրականէն .

Լիւնի ծոց, Գաղղիոյ հարաւային կողմը .

Ճինիպի ծոց, Իտալիոյ հիւսիսային արեւմտեան կողմը :

Երկու հատ՝ Յոնիական ծովէն .

Գարաբիոյ ծոց, Իտալիոյ հարաւային կողմը .

Բարբառիոյ կամ Լիբիոյ ծոց, Յունաստանի մէջ :

Մէկ հատ՝ Արշակղզաւորսէն .

Սելանիի ծոց, Թուրքիոյ հարաւային կողմը :

20. Նեղոսիս — Եւրոպիոյ ծովերը տանըլէց գլխաւոր
նեղուցներով իրարու հետ հաղորդուած են :

Ասոնցմէ հինգը՝ Հիւսիսային ծովը Պալքիկ ծովուն հետ
կը միացնեն .

Սառի-Րա, }
Գարաբիոյ, } Նորուեկիոյ, Շուէտի, և Տանիարբան
Սառի, } կազմող ցամաքին և կղզեաց մէջտե-
Միջ-Պել, } զերը :
Փար-Պել, }

Հինգը Ատլանտեան ովկիանոսին մէջ են .

Անց Հիւսիսային, } Իռլանդիոյ Ժաւի իրարու հետ միա-
Անց Ս. Գիբրալթար, } ցած, ընդ մէջ Մեծին-Բրիտանիոյ
և Իռլանտայի .

20. Որոնք են Եւրոպայի գլխաւոր նեղուցները :

Անց Գալիսի, } որ Վալանտեան ովկիանոս Հիւսիսային
Մալ, } ծովուն հետ կը միացնեն, ընդ մէջ
Մեծին-Բրիտանիոյ և Գաղղիոյ .

Ճիւր-Լա-Րոսի նեղուց, որ Վալանտեանը Միջերկրականին
հետ կը միացնեն, ընդ մէջ Սպանիոյ և Ալբերկէի :

Վեց հատ Միջերկրականին մէջ են, և անոր ձևացուցած ծո-
վերն իրարու հետ կը հաղորդեն .

Պանիֆոնի նեղուց, Գորսիկա և Սարտենեա կղզեաց մէջ .

Մալի նեղուց, որ զՅոնիականը Սելիկիոյ ծովուն կը
միացնեն, ընդ մէջ Սելիկիոյ և Իտալիոյ .

Օրբանիոյ նեղուց, որ զՅոնիականն Ալբերկիան ծովուն
հետ կը միացնեն, Իտալիոյ և Թուրքիոյ մէջտեղը .

Տարաբիսի նեղուց, որ Վալանտեանը Մարմարա ծո-
վուն հետ կը միացնեն, ընդ մէջ Եւրոպական և Ասիական
Թուրքիոյ .

Կարաբիոն-Պոլսոյ նեղուց, որ Վարմարա Սև ծովուն
հետ կը միացնեն, ընդ մէջ Եւրոպական և Ասիական Թուր-
քիոյ .

Ենիֆոնի նեղուց, որ Վալ ծով Ազախու ծովուն հետ կը
միացնեն, Ռուսիոյ հարաւային կողմը :

21. Գիբրալթար — Վերը յիշուած ծովերը, ծոցերն և նեղուց-
ները կ'ընդունին Եւրոպիոյ բոլոր գետերը : Ասոնց գլխաւոր-
ները քառնեթմն են :

Մէկ հատ՝ կը թափի Սառուցեալ ովկիանոսին մէջ .

Բելա-Րոսի կ'ուղղէ զՌուսիա :

Մէկ հատ՝ Սպիտակ ծովուն մէջ .

Տիւն, որ նոյնպէս կ'ուղղէ զՌուսիա :

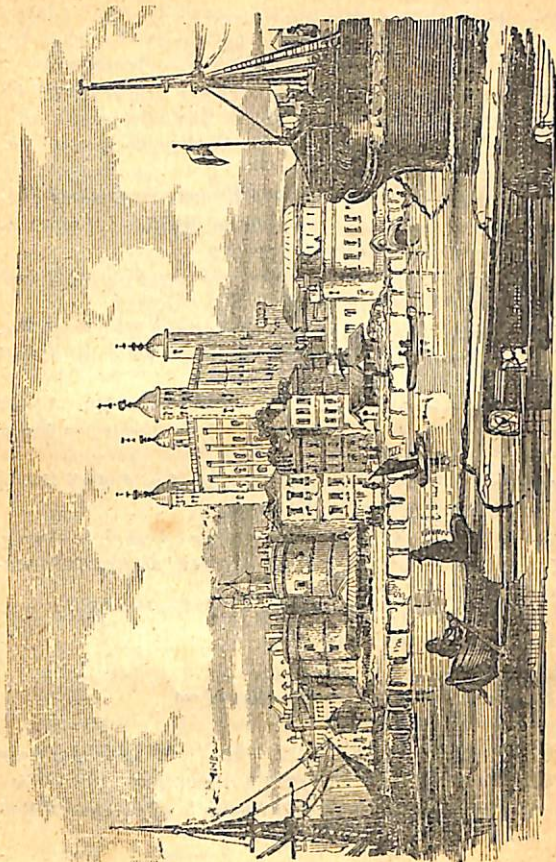
Զորս հատ՝ Պալքիկ ծովուն մէջ .

Տան, որ կ'ուղղէ զՌուսիա և կը թափի Լիւնիոյ ծոցը .

Նիւ-Քի, որ կ'ուղղէ զՌուսիա և զԲրուսիա .

Վիստուլա, որ կ'ուղղէ զԼեհաստան և զԲրուսիա, և Տան-
ցիկի ծոցը կը թափի .

21. Որոնք են Եւրոպայի գլխաւոր գետերը :

Պամբոզ գետի Լճոսրա.

Օրեր, որ կ'ուղեղէ զԲրուսիա :

Երեք հասո՛ չիւսիւսային ծովուն մէջ .

Էլլա , որ կ'ուղեղէ զԳերմանիա .

Շէնն , որ Սուիցերիէն կը բղմէ , կ'ուղեղէ զԳերմանիա
և զՍտորին-Հաշանդս .

Գաւգլ , որ կ'ուղեղէ զԱնգղիա :

Մէկ հասո՛ Մանչի մէջ .

Սէն , որ կ'ուղեղէ զԳաղղիա :

Եօթը հասո՛ Ատլանտեան ովկիանոսին մէջ .

Լաւա , } որոնք կ'ուղեղեն զԳաղղիա .
ժէրան , }

Մէնհայ , }
Տաւրո կամ Տաւրոյ , } որոնք կ'ուղեղեն զՍպանիա և
Դաւոյ , } զԲորբուզալ .
Կաաթէան , }

Կաաթաւէիք , որ կ'ուղեղէ զՍպանիա :

Երկու հասո՛ Միջերկրականին մէջ .

Էպրոյ , որ կ'ուղեղէ զՍպանիա .

Ռեն կամ Շաաթանս , որ կ'ուղեղէ զԳաղղիա :

Մէկ հասո՛ Սիկիլիոյ ծովուն մէջ .

Տէէէէ , որ կ'ուղեղէ զժիլիէն Իտալիա :

Մէկ հասո՛ Ազրիականին մէջ .

Բայ , որ կ'ուղեղէ զՀիւսիսային Իտալիա :

Երեք հասո՛ Սեւ ծովուն մէջ .

Գաաթ , որ կ'ուղեղէ զԳերմանիա , զԱստորիա և զՌուս-
մանիա .

Տէէէաթ , որ կ'ուղեղէ զԿարիբիա և զՌուսիա .

Տէէէէ , որ կ'ուղեղէ զՌուսիա :

Մէկ հասո՛ Աղախու ծովուն մէջ .

Տոն , որ կ'ուղեղէ զՌուսիա :

Երկու հասո՛ Կապից ծովուն մէջ .

Վաւա , }
Ուրալ , } որ կ'ուղեղեն զՌուսիա :

22. Լիճի՝ — Եւրոպիոյ լճերուն մէջ գլխաւորքն տասուերն
կու են :

Զորա հատ՝ Ռուսիոյ մէջ .

Սալա լիճը, Ֆինլանտիոյ բազմաթիւ լճերուն ամենամեծը .

Օնէլա լիճը՝ հաղորդակից Լաւոն լճին հետ, որ Եւրոպիոյ
մեծագոյն լիճն է, և որուն ջրերը Ֆինլանտիոյ ծոցը կը թա-
փին լայն և ամենակարճ գետով մը, որ է Նեւէլա .

Բելա լիճը, որուն ջրերը Ֆինլանտիոյ ծոցը կը թափին :
Երեք հատ՝ Շուէտի մէջ .

Մեւր, } որոնց ջրերը Պալլիկ ծովը կը թափին .
Վիքտոր, }

Վիկեր, որ Գաւդէկադ նեղուցը կը թափի :

Երկու հատ՝ Գուրիերի մէջ .

Գաւառաւի կամ Գաւառայի լիճը, որուն մէջէն կ'անցնի
Հուսոս .

Լէհա կամ Ժեճի կամ Ճիճի լիճը, որուն մէջէն
կ'անցնի Հուդանոս կամ Ռոն :

Երկու հատ՝ Իտալիոյ հիւսիսային կողմը .

Մաճէօրէ լիճը, } որոնց ջրերը Բոյ գետը կը թափին :
Լյորայի լիճը, }

Մէկ հատ՝ Աւստրա-Հունգարիոյ մէջ .

Պալաւա, որ Դանուբ գետը կը թափի :

23. Թերմակի՝ — Եւրոպիոյ մէջ վեց գլխաւոր թե-
րակղզիք կը համուրին, որոնցմէ երեքը մեծ և երեքը պզ-
տիկ են :

Երեք մեծերն են .

Շաբա՝ Լաբանիոյ հետ մէկտեղ, Եւրոպիոյ հիւսիսային կող-
մը, որուն սահմանն է հիւսիսէն Սքլային Սառուցեալով-
կիանոսը, արեւմուտքէն՝ Ալպանական ուղիանոսն, և ա-
րեւելքէն ու հարաւէն Պարթիկ ծովը .

22. Որոնք են Եւրոպիոյ գլխաւոր լճերը :

23. Որոնք են Եւրոպիոյ գլխաւոր թերակղզիք :

Սաբա՝ Բարբանիոյ հետ, Եւրոպիոյ հարաւային արեւմ-
տեան կողմը, որուն սահմանն է արեւմտեան հիւսիսէն,
արեւմուտքէն և արեւմտեան հարաւէն՝ Ատլանտեան ուղ-
կիանոսը . իսկ հարաւէն՝ Ճիպլալլաբի նեղուցը . և ա-
րեւելեան հարաւէն և արեւելքէն՝ Միջերկրական ծովը .

Իւրալա, Եւրոպիոյ հարաւային կողմը, որուն արեւմտեան
կողմը կ'իջնայ Միջերկրական ծովը, հարաւային կողմը
Յոնիականը, և արեւելքէն՝ Ալբիականը :

Երեք պզտիկ թերակղզիներն են .

Եւրալա, Գերմանիոյ հիւսիսային կողմը . սահմանն է
արեւմուտքէն Հիւսիսային ծովը, հիւսիսէն՝ Սքալիեր-Բաք
որ կը կոչուի նաև նեղուց Եւրպանտի . և արեւելքէն՝
Գաւգէկադ .

Սաբա, Յունաստանի հարաւային կողմը, որուն սահմանն
է հիւսիսէն Լեւանդոյի ծոցը, արեւմուտքէն և հարաւէն
Յոնիական ծովը, և արեւելքէն՝ Սքլայլալլադ .

Խրէօ, Ռուսիոյ հարաւային կողմը, որուն սահմանն է ա-
րեւմուտքէն և հարաւէն Սև ծովը, արեւելքէն Ենիգալի
նեղուցը, և արեւելեան հիւսիսէն՝ Ալպաու ծովը :

24. ՊԱՐՄԱՆՈՅԳ. — Վերս յիշուած թերակղզիներուն ա-
ռաջին չորսը պարանոց չունին՝ ցամաքին հետ միացած կող-
մերին շատ լայն ըլլալուն պատճառաւ . ուստի երկու պարա-
նոց կայ միայն Եւրոպիոյ մէջ, և են .

Կալաբիա պարանոց՝ որ գլխաւոր Յունաստանի միւս
գաւառներուն հետ կը միացընէ .

Բելեօ-Բի պարանոցը, որ զիւրիմ Ռուսաստանի միւս մա-
սերուն հետ կը միացընէ :

25. ՀՐՈՒՄՆԳԱՆՔ. — Եւրոպիոյ գլխաւոր հրուանդանե-
րը՝ տասն են :

24. Որոնք են Եւրոպիոյ պարանոցը :

25. Քանի են Եւրոպիոյ գլխաւոր հրուանդանք, և ու-
րոնք են :

1 Գիշտ առնեն այս ալ պիտի ջնջուի Սքլայլալլադոսը Յո-
նիականին հետ միացնող ջրանցքին բացմամբ . որով Մոռէա
կղզի մը պիտի դառնայ :

Երեք հատ՝ հիւսիսային կողմը .

Ինքնաձուլ, Կոր Զեմլայի հիւսիսային կողմը .

Կորո-Գաթ այսինքն Հեռաձուլ հրաբանդան Կորուկիկոյ .
հիւսիսային կողմը Մալիբոէ կղզւոյ մէջ .

Լինդէ-Կէս, Կորուկիկոյ հարաւային կողմը :

Չորս հատ՝ արեւմտեան կողմը .

Գլէր, Իսլանտայի արեւմտեան հարաւային կողմը .

Լինդէ-Կէս, Մեծին-Բրիտանիոյ արեւմտեան հարաւային կողմը .

Ֆինլանդիոյ, Սպանիոյ արեւմտեան հիւսիսային կողմը .

Սաբլ-Վէնէնդէս, Բորդուգալի արեւմտեան հարաւային կողմը :

Երեք հատ՝ հարաւային կողմը .

Լինդէ, Իտալիոյ արեւելեան հարաւային կողմը .

Բասալայ, Սիկիլիոյ հարաւային կողմը .

Մաթաթան, Մոնէայի հարաւային կողմը :

26. ՇՂԹԱՅՔ ԼԵՐԱՆՅ . — Եւրոպիոյ գլխաւոր լեռանց չղթայք եօթն են .

Ուրալ լեռները, որ զԵւրոպա Ասիայէն կը բաժնեն .

Սինդի-Կէս-Կէս լեռներ, Կորուկիկոյ արեւելեան կողմը .

Պէն-Կէս-Կէս լեռներ, Ընդ մէջ Գալլիոյ և Սպանիոյ .

Ալպէսներ, Գալլիոյ, Զուիցերլի, Գերմանիոյ և Իտալիոյ մէջ :

Եւրոպիոյ բարձրագոյն լեռանց չղթայն՝ Ալպէսներ են, և անոնց ամենէն բարձր գագաթը՝ Սպիտակ լեռն է, որուն բարձրութիւնը կը հասնի 4810 մէրի :

Ալպէսներ լեռներ, որ զԻտալիա վերէն վար կը բաժնեն .

Կապուլ լեռները, Գերմանիոյ արեւելեան հիւսիսային կողմը .

Պալատ լեռները, Թուրքիոյ մէջ :

26. Փանի՛ են Եւրոպիոյ լեռանց չղթայք :

27. ՀՐԱՅՈՒՂԻՔ . — Եւրոպիոյ մէջ երեք գլխաւոր հրաբուխներ կան :

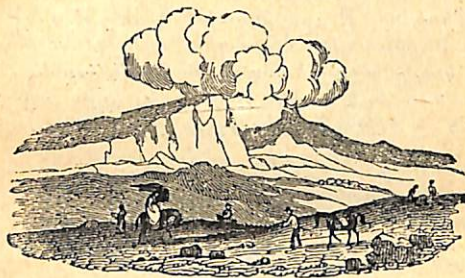
Մէկ հատ՝ ցամաք երկրի վրայ, Իտալիոյ մէջ, որ է .

Վեզուի հրաբուխ :

Երկու հատ՝ կղզեաց վրայ .

Հիւսիս, Իսլանտայի մէջ .

Եւրոպիոյ, Սիկիլիոյ մէջ :

Խոնա .

Բաց ասանցմէ, կան ուրիշ հրաբուխներ Իսլանտայի և Լիւպարեան կղզեաց մէջ :

ՔԱՐԱՅՐԻ. Կալանտոր է Անգլիոյ մէջ Իւրէն այլը, որ 9,600 տանալաի խորութիւն ունի . — Գրեատի մօտ Արեւելոյ այլը, որ 6 մղոնէն աւելի ընդարձակ է . — Սկոտլանդ մէջ Ֆինլանդ այլը, որուն արձագանդն ահաւոր են հովիտներն :

27. Փանի՛ են Եւրոպայի հրաբուխներ :

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԵՒՐՈՊԱ

ԲՐԻՏԱՆԱԿԱՆ ԿՂԶԻՔ

28. Դիրք եւ բնութեամբ. — Բրիտանական կղզիք (Միացեալ Թագաւորութիւն Անգղիոյ, Սկոթլանդի եւ Իռլանտայի), Եւրոպիոյ արեւմտեան հիւսիսային կողմը արշիպելագոս մը կը ձևացնեն, որք կը ձևանան Երկու մեծ կղզիներէ, չորս գլխաւոր խմբերէ, եւ եօթն փոքրիկ կղզիներէ:

Երկու մեծ կղզիներն են.

Մեծն-Բրիտանիա, արեւելեան կողմը.
Իռլանտա, արեւմտեան կողմը:

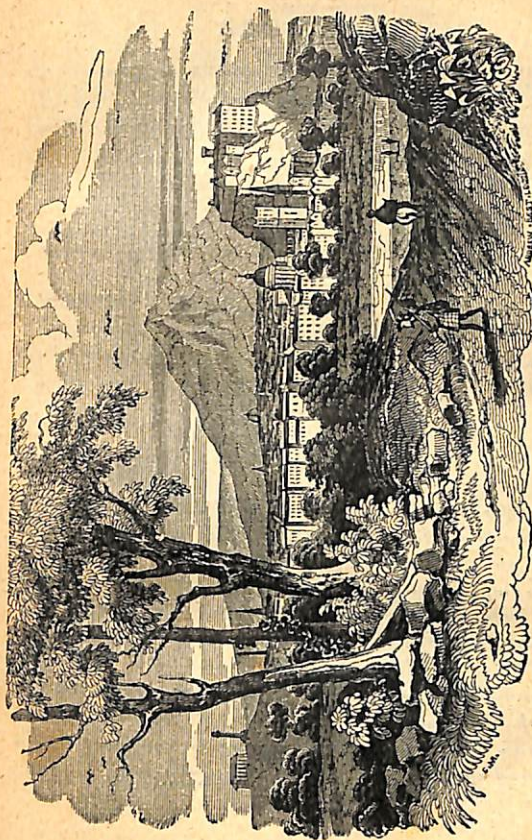
Չորս գլխաւոր խմբերն են.

Շէրրոքս կղզիք
Օրքնէ կամ Որկադեանք } հիւսիսային կողմը.
Ուէսթեքն կամ Հիւրիդեանք }
Շիլլի կամ Սորիլնիկան կղզիք, հարաւային կողմը:

Եօթն փոքր կղզիներն են.

Մէն }
Էնկլլաի } Իռլանտայի ծովուն մէջ.
Ուայք }
Օրկնէի }
Կրաւրդի } Մանշի մէջ.
Ճըրաի }
Հէլիօրանտ, Հիւսիսային ծովուն մէջ:

28. Բրիտանական կղզիք քանի՞ մասէ կը ձևանան:

Իռլանդի.

ՄԵԾՆ ԲՐԻՏԱՆԻԱ

29. ԲՍԺԱՆՈՒՄՆ. — Մեծն Բրիտանիա կը պարու-
նակէ երկու թագաւորութիւն, որ են.

Սկոտլիա, Հիւսիսային Կոլմը, և Սկոտլիա՝ Հարա-
ւային Կոլմը:

Ս Կ Ո Վ Տ Ի Ա

Սկոտլիա բաժնուած է երեսունուերեք կոմսու-
թեան: Ունի 3,500,000 բնակիչ:

Մայրաքաղաքն է Էդինպըրք (բնակիչք 226,000),
Ֆորաձ ծոցին մօտ: Ունի նշանաւոր համալսարան:
— Սմէնէն նշանաւոր քաղաքն է Կլասկոյ (բնակիչք
600,000) Գլայտ գետին վրայ. բանուկ նաւահան-
գիստ, և համալսարանն անուանի է:

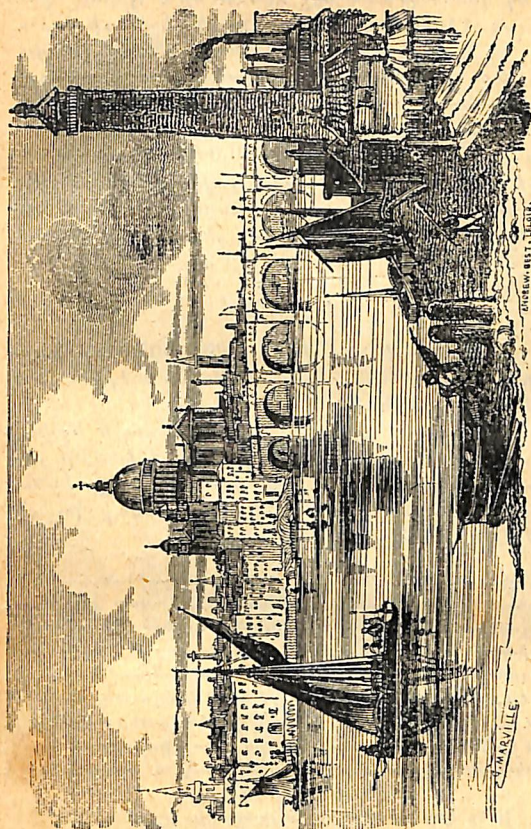
Ա Ն Գ Ղ Ի Ա

30. Անգղիոյ բնակիչքն են 24 միլիոն: Կը բաժնուի
քաւասուն կոմսութեան, որոնցմէ քսանը ծովային
են, և քսանը ցամաքային:

Մայրաքաղաքն է Լոնտրա կամ Լոնտրն, որ Եւրո-
պիոյ ամենէն հարուստ և բաղմամարդ քաղաքն է
(բն. 3,500,000). Գամբլզ կամ Դէմլզ գետը մէջէն
կ'անցնի, որուն վրայ է նաւահանգիստը 7 քիլոմէթր
երկայնութեամբ: Շէնքերուն մէջ նշանաւոր են Ս.
Պօղոսի եկեղեցին, և Ուեստմինսթրի աբբայութեան
գոթաձև եկեղեցին. Ուեստմինսթրի պալատն, ուր
կը դոմարի խորհրդարանը. և Լոնտրայի աշտա-
րակը:

29. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Սկոտլիոյ վրայ:

30. Որո՞նք են Անգղիոյ երեւելագոյն քաղաքները:

Լոնտրա.

Քէնդ կոմսութեան մէջ նշանաւոր է Կրիկնիլ քաղաքը (բն. 140,000) իր աստղաբաշխական դիտարանաւը. — Սառուհէմբըքն կոմսութեան մէջ՝ Բորդուվտոն (բն. 130,000) իր հօգնականոր նաւարանաւը. — Լանգսադըր կամ Լէնդէշիր կոմսութեան մէջ՝ Լիվըրքոռը (բն. 540,000) իր վաճառաշահ նաւահանգիստաւը. և Մանչըսթըր (բն. 540,000) իր մետաքսի, թաւշի, աղնիւ կտաւեղինաց և լաթեղինաց բազմաթիւ գործարաններովը. — և Ուարվիք կոմսութեան մէջ՝ Պրլմիսկէմ (բն. 380,000) զենուց գործարաններով:

ԻՌԼԱՆՏԱ

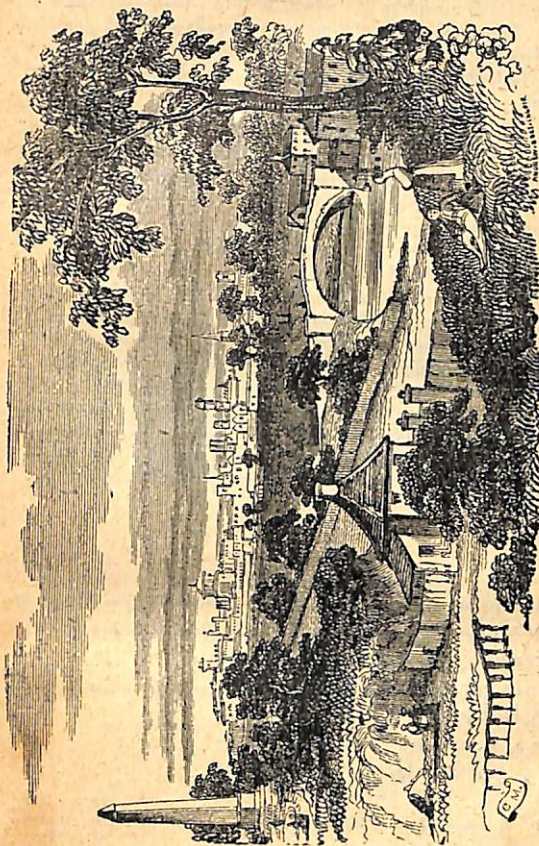
31. Իռլանտայի բնակիչքը 5,500,000 են: Զորս նահանգ կը բաժնուի, որոնք երեսուն և երկու կոմսութեանց տրոհուած են:

Մայրաքաղաքը Տըպլին է, Իռլանտայի ծովուն վրայ, Բրիտանական կղզեաց երկրորդ գլխաւոր քաղաքը: — Քաղաքաց մէջ նշանաւոր է Դորք, վաճառաշահ նաւահանգիստ և երկրորդ քաղաք Իռլանտայի:

32. Տարթու-Բլէն, Բենլիւ, Կոնք, Լաւը-Բլէն. — Բրիտանական կղզեաց տարածութիւնն է 315 հազար քառակուսի քիլոմէդր. բնակիչքը 35 միլիոն: Կրօնքն Անգղիոյ մէջ անգղիական նորադանդութիւն, և Սկոթլոյ մէջ՝ երիցական նորադանդութիւն. իսկ Իռլանտա զրեթէ ամբողջ կաթոլիկնայ է: Վարչութիւնը թագաւորի կամ թագուհւոյ մը ձեռքն է, որ է միանգամայն ինքնակալ շնչկաստանի: Օրէնք և տուրք կը հաստատէ խորհրդարանին հետ միաձայնութեամբ, որ երկու ժողովարաններէ կը բաղկանայ և պաշտօնին է

31. Ինչ կայ գիտնալիք Իռլանտայի վրայ:

32. Բրիտանական կղզեաց տարածութիւնը որչափ է. բնակիչքը քանի. ինչ կրօնք ունին և որպիսի վարչութիւն:

Տըպլին.

դադար ներկայացնել և անոր շահոյ պաշտպան կենալ մէկն է Աւագորերոյ կամ Լորտերու ժողովարան, որ յորդոց որդի իրաւունք ունին անդամակցութեան սոյդ ժողովոյն. և միւսն Երեսօրիսանաց ժողովարան, հասարակութենէ ընտրուած անդամներէ բաղկացեալ:

33. Կլէմէ, Բէրէ, Լաճառ-Բէն-Բէն, Երաք-Բէն, Զալ-Բէն, Գրաք-Բէն, Զալ-Բէն, Գրաք-Բէն: Զեպէտ Բրիտանական կղզեաց կլիմայն ընդհանրապէս խոնաւ և մառախլապատ է, սակայն երկիրը բարեբեր է: Ունի բազմաթիւ հանքեր երկաթի, կապարի, սղընձի և մանտանդ հանքածխոյ: Բայց բրիտանական կայսրութեան ճշմարիտ զօրութիւնը կայացած է անթիւ ձեռագործաց ընդարձակ վաճառականութեան վրայ, որուն կենդանութիւն կու տան իր 35 հազարէն աւելի նաւերն, աշխարհիս ամէն կողմը Անգլիոյ կերպով մը հարկատու ընելով: Այս վաճառականութիւնը դիւրացնելու համար՝ բացուած են 'ի Բրիտանիա շատ մը ջրանցք և երկաթուղիք որք ամէն ուղղութեամբ կը կտրեն երկիրը: Այս տէրութիւնս ունի նաև հին և նոր աշխարհաց, բոլոր ծովուց և մինչև Ովկիանիոյ մէջ ընդարձակ կալուածներ և շատ մը կղզիներ, որոնց բնակիչներն ընդ ամէնը 300 միլիոնի կը հասնին:

ՏԱՆԻՄԱՐԲԱ

34. Դիբի Եի ԲՈՒՄԱՆՈՒՄՆ. — Տանիմարքա Պալէիկ ծովուն բերանը կը գտնուի, և երկու կը բաժնուի. ցամաքային, և կղզիները:

ՄԱՍՆ ՏԱՄԱՐԲԱՅԻՆ. — Տանիմարքայի ցամաքային մասն Եուգլանտ գաւառն է:

Կղզիք. — Կը ձևանան երկու խմբերէ, և մեծ կղզիէ մը: — Երկու խմբերն են:

33. Վաճառականութեան կողմանէ Բնչ վիճակի մէջ են Բրիտանական կղզիք:

34. Քանի՞ կը բաժնուի Տանիմարքա:

Կղզիք Դանկալ, Պալէիկ ծովուն մէջ, որոնց ԳԸԼ խաւորներն են Զեպէտ և Գրաք-Բէն:

Յիքոք կղզիք, Աւաշանտեան ովկիանոսին մէջ: Մեծ կղզին է Իւլանտա, Աւաշանտեան ովկիանոսին հիւսիսային կողմը:

Մայրաքաղաքն է Գորկենիս կամ Քիոպենիսըն Զեպէտ կղզւոյն մէջ. ամուր քաղաք, և Եւրոպիոյ գեղեցիկ մայրաքաղաքներէն մէկն է:

Գորկենիս.

Նշանաւոր քաղաքներն են՝ Ֆիոնիա կղզւոյն մէջ Օտեկէ, որ անոր մայրաքաղաքն է. իսկ ցամաք երկրին վրայ Վիպորկ, Եուգլանտի մէջ:

ԻՍԼԱՆՏԱ. — Այս հրաբխային մեծ կղզիս գեղեր միայն ունի, որոնց գլխաւորն է Ռիպիլիսի արեւմտեան հարաւային կողմը:

35. Տաք-Բէն, Բն-Բէն, Իօն, և Լալ-Բէն. — Տանիմարքայի տարածութիւնն է գրեթէ 38 հազար քառակուսի քիլոմէթր. որուն վրայ հարկ է աւելցնել 88 հազար ալ Իս-

35. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Տանիմարքայի վրայ:

լանտայի և ֆերօբեր կղզեաց համար: Բնակիչքն երկու միլիոնի մօտ են, որոնք գրեթէ ամբողջ լուսերական են: Վարչութիւնն է միապետութիւն, չափաւորեալ երկու ժողովաւրանով: Այս թագաւորութիւնս յամին 1864 իր ժողովրդը գեան կէսը կորսնցուց Նելզոնիկ, Հոլլէպայն և Լաւէնպուրի գաւառներով, որոնք Բրուսիոյ անցան:

Կլիմայ, բերք. — Գանեաց Արշակեղադուն տերութեան բարեխառն և ակորթելի մասն է. և յառաջ կը բերէ արմըտիք, վուշ, և այլն: Իուգլանտի գրեթէ ամէն մասերը ցուրտ են, ճահճային և մացառուտ: Իսլանտա կղզին լեռնոտ և շատ ցուրտ երկիր է, ուր ոչ ցորեն և ոչ մեծ ծառեր կը բուսնին. գլխաւոր մշակութիւնը գետնախնձորն է: Տեսակ մը հրաբուլիներ կան այս կղզւոյն մէջ, որ եռացեալ ջրոյ հեղեղներ վեր կը նետեն սաստիկ բարձրութեամբ:

Ճարտարութիւն, վաճառականութիւն. — Ճարտարութիւնը ընդհանրապէս քիչ յառաջացած է Տանիմարքայի մէջ. սակայն քանի մը տարիէ ՚ի վեր վաճառականութեան աճելովն հետզհետէ դարգանալու վրայ է:

Հեռաւոր կապ. — Տանիմարքա քանի մը կղզիներ ունի փոքր Անգլիականց մէջ:

ՍԿԱՆՏԻՆԱԻԵՍՆ ԹԱԳԱՌՈՐԹԻԹԻՆՆ

կամ

ՇՈՒԻԷՏ ԵՒ ՆՈՐՈՒԵԿԻԱ

36. ՍԵՃՄԱՆՔ. — Սկանտինաւեան թագաւորութեան սահմանն է հիւսիսէն՝ հիւսիսային Սառուցեալ ովկիանոս. արեւմուտքէն՝ Ատլանտեանն և Հիւսիսային ծովը. հարաւէն՝ Աքակէլ-Բաք և Պալ-

36. Փանի մասն կը բաժնուի Սկանտինաւեան թագաւորութիւնը. և ինչ կայ գիտնալիք իւրաքանչիւրին վրայ:

Գիլի ծովն. և արեւելքէն՝ Պալքիկ ծովը, Պոդիոյ ծոցն և Ռուսիա:

ԲՍՓԱՆՈՒՄՆ. — Սկանտինաւեան թագաւորութիւնը երկու թագաւորութիւններէ կը ձևանայ, որ են.

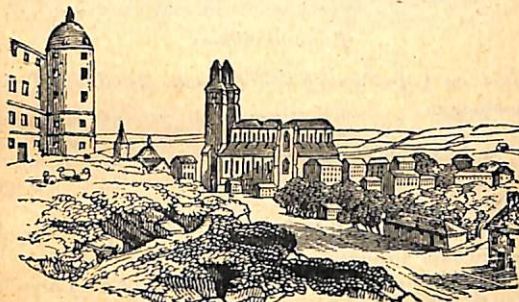
Շուէտ, արեւելեան կողմը, և Նորուեկիա՝ արեւմտեան:

Ունի նաև շատ մը կղզիներ:

Շ Ո Ւ Է Տ

37. Շուէտը կը բաժնուի երեք մասն, և կը ստորաբաժանի քսանուչորս գաւառ (քն, loen):

Մայրաքաղաքն է Սթոքհոլմ, (բն. 170,000), Մէլար լիճը Պալքիկ ծովուն հետ միացնող նեղուցին վրայ. շատ աղուոր գիրք ունի: -- Արժանի է յիշատակու-

Ուրսարա.

Թեան Ուրսարա, որուն անուանի է համալսարանը:

37. Ինչ կայ գիտնալիք Շուէտի և Նորուեկիոյ վրայ:

Ն Ո Ր ՈՒ Ե Կ Ի Ս

Նորուեկիա կը բաժնուի երկու մասն, և կը ստորաբաժանի տասնութ գաւառ (ամր, amt):

Մայրաքաղաքն է Քրիստիանիա (բն. 80,000), համանուն ծոցին մէջ: Ունի նշանաւոր համալսարան: —

Քրիստիանիա.

Նշանաւոր է վաճառականութեամբ Տրոնդհայմ բերդաքաղաքը:

Կ Դ Ձ Ի Ք

Գլխաւոր կղզիներն են.

Պալդիկ ծովուն մէջ՝ Էյլանտ, հարաւային կողմը. և Կորյանտ, հիւսիսային կողմը:

Սառուցեալ օվկիանոսին մէջ, Նորուեկիոյ ափանց վրայ, Լոֆֆոտեն և Դրունսեն կղզեաց խումբերը:

38. Տարաշաքէն, Բուֆֆո, Էրոֆ և Լարլս-Բէն. — Շուէտի և Նորուեկիոյ թագաւորութիւնները մէկտեղ առած՝ Յւ-

38. Ինչ կայ գիտնալիք Ականախաւան թագաւորութեան երկրին, և բերոց վրայ:

րոսիոյ երկրորդ տերութիւնը կը ձևացընեն տարածութեան կողմանէ, որ գրեթէ 738 հազար քառակուսի քիլոմէր է. բնակիչքը՝ 6,300,000, յորոց 4 և կէս միլիոնը Շուէտի է, և 1 միլիոնն և 8 հարիւր հազարը՝ Նորուեկիոյ. լուսեռական են ըստ դաւանութեան: Վարչութիւնը սահմանադրական է: Շուէտի և Նորուեկիոյ երկու թագաւորութիւնները թէպէտ մի միայն թագաւոր ունին, սակայն զատ սահմանադրութիւն և իրարմէ անկախ խորհրդարան ունին. և երկուքն ալ առանձին առանձին թագաւորութիւն կը կոչուին: Շուէտ երկու ժողովարան ունի. իսկ Նորուեկիա՝ մէկ:

Տրոնդհայմ.

Այլեւայ, Բէրք. — Շուէտի գրեթէ ամէն կողմը կլիմայն ցուրտ է. և երկիրն քիչ բարեբեր, բաց ի հարաւային կողմանէն. շատ մը գեղեցիկ լճեր ունի: Նորուեկիան գրեթէ ամբողջութեամբ լճերով պատած է, ուսկից նաւաշինութեան ընտիր փայտ կ'ելլէ, որ իրեն մեծ նիւթ է վաճառականութեան: Այս թագաւորութեան հիւսիսային կողմը Լաֆֆոն կը կոչուի, որուն ընաչ կիները նշանաւոր են իրենց հասակին կարճութեամբ: Մեծ շահ ունին Բէն ըստած եղջերուի տեսակէ մը, որ հիւսիսային կողմերը միայն կրնայ ապրել. ասոր միտն և կաթը կ'ուտեն և գրեթէ ամբողջ տարին իրենց բալիկներուն կը լծին և ձեւամը ու սառոյթ ծածկուած երկրին վրայ կը շրջին: — Շուէտ պղնձի և երկաթի շատ հանք ունի. կը գտնուին նաև ոսկոյ և արծաթի հանքեր:

Լոֆֆոտեն կղզեաց հարաւակողմը Մալթբէօ՞ ըստած յորձանքը կայ, որուն ալքը, մասնաւորապէս ձմեռ ատեն և երբ

արեւմտեան հիւսիսային հողմը կը փչէ՝ սաստկութեամբ կը պտտալարին, կը քաշեն նաւերն և կ'ընկղմեն այնպիսի շառաչմամբ՝ որ ձայնը շատ քիւլմէրը հեռուէն կը լսուի:

Հիւսիսային կողմէն. — Սկանսինաւեան թագաւորութիւնը Եւրոպայէն դուրս Ս. Բարբադոս փոքր կղզին միայն ունէր Փոքր Անգիլեանց մէջ. ան ալ Գաղղիոյ տուաւ 1877 տաւրոյն:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՌՈՒՍԻԱ

39. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Ռուսիոյ, որուն մէջ կը պարունակուին Կովկասու հիւսիսային գաւառներն և Լեհաստանի թագաւորութիւնը, սահմանքն են, հիւսիսէն՝ հիւսիսային Սառուցեալ ովկիանոսը. արեւմուտքէն՝ Շուէտ, Պոդոլիոյ ծոցը, Պալէիկ ծովը, Բոլսօն և Աւստրիա. հարաւէն՝ Կովկաս, Սև ծով, Ասիական Թուրքիա և Պարսկաստան. իսկ արեւելքէն՝ Կասպից ծովը, Ուրալ գետը, Ուրալ լեռներն և Քարա փոքրիկ գետը:

Եւրոպական Ռուսիա ունի վաթսուէն և մի կուսակալութիւն. և զինուորական երկիր մի, որ է Տօն գետին Խաղախաց երկիրը. և Ֆինլանտիոյ մեծ-քըքսութիւնը. և երեք կովկասեան երկիրներ, որ են Քուպան, Իէրէք, և Տաղստան: Կուսակալութեանց ծանօթագունից անունները հետեւեալքն են. Արխանգէլ. Ս. Բեգրուրուրկ, Յոթոնիա, Լիվոնիա, Գուրլանտիա, Լեհաստան, Պեսարապիա, Քերսոն, Տաւրիկէ կամ Խրիմ, Եքագերինոսլավ, Բոտոլիա, Վոլինիա, Ուքրանիա, Աժաէրխան, Նիժնի-Նովորոտ, Խազան, Սարագով, Մոսկուա, և Սիբիր:

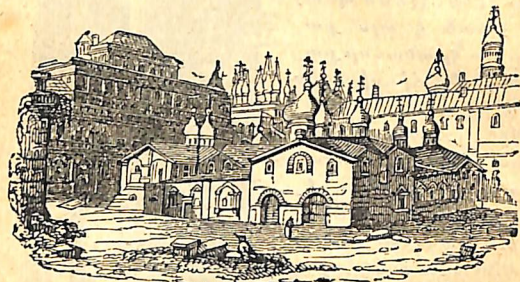
39. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Եւրոպական Ռուսիոյ վրայ:

Մայրաքաղաքն է Քեյրսպուրկ (Ս.) Նէվա գետին բերանը՝ Ֆինլանտիոյ ծոցին մէջ, (բն. 700,000): Եւրոպիոյ ամենէն փառաւոր մայրաքաղաքաց մին է. 40 քիլոմէթր շրջապատ ունի: Մեծն Պետրոս շինած է այս քաղաքը: — Նշանաւոր քաղաքներն են՝ հիւսիսային կողմը՝ Սիբիանիկ (բն. 20,000), բանուկ նաւահանգիստ Սպիտակ ծովուն վրայ՝ Տիլիս գետին բերանը: — Մէլտեղը՝ Մոսկուա (բնակ. 500,000), ուր է հռչակաւոր Քրէմլին՝ խառնուրդ պալատան և եկեղեցեաց և բերդի, որ էր աշուրութեան ինքնակալաց նախկին ապարանքը: Մայրաքաղաք էր Ռուսիոյ Բեգրուրուրկէն առաջ. և այսօր իսկ հարստութեան և բազմամարդութեան կողմանէ կայսրութեան երկրորդ քաղաքն է: Երջապատն է 50 քիլոմէթր: — Արեւմտեան կողմը՝ Տուրա գետին վրայ Րիկա (բն. 100,000), շատ վաճառաշահ նաւահանգիստ համանուն ծոցին վրայ. — Վիլնա (բն. 80,000), մայրաքաղաք Լիթուանիոյ հին

Քեյրսպուրկ.

Լեհացի գաւառին : — Հարաւային կողմը՝ Քիեւ , Տնիէրը գետին վրայ (բն. 127,000), Ռուսիոյ հնա-
գոյն մայրաքաղաքը . սուրբ քաղաք կը համարուի .
և ունի նշանաւոր համալսարան . — Օտենաս , Սեւ
ծովուն վրայ (բն. 185,000), կայսրութեան ամենէն

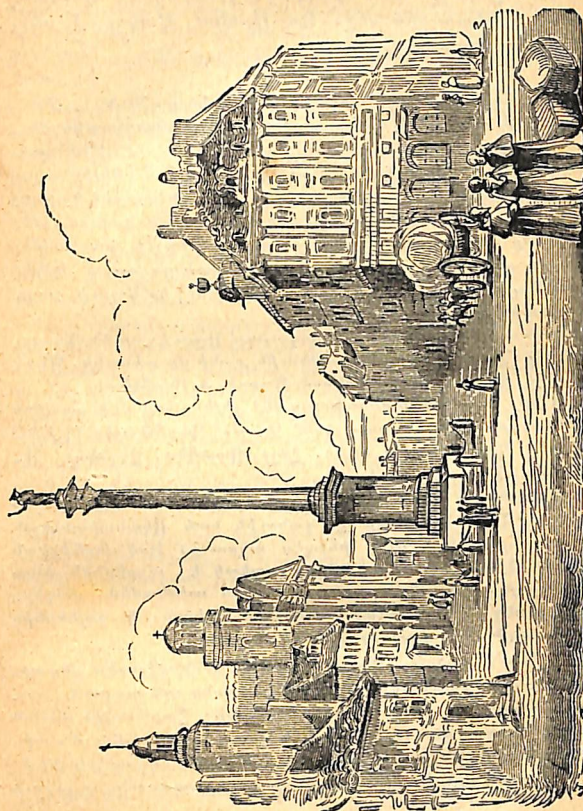
Քրեմլին 'ի Մոսկուա .

վաճառաչահ նաւահանգիստը . — Սեւաստրոպոլ , Խրի-
մու հարաւային կողմը , մեծ նաւարան ունի . յամին
1855 Գաղղիացիք և Սնդղիացիք յարձակմամբ ա-
րեցին քաղաքիս : — Եքադէրինսուվի կառավա-
րութեան մէջ , Թաիսկոյի կամ Թալդան քաղաքը
(բն. 48,000) . բանուկ նաւահանգիստ . — և Եր-
նախիւհան , որ ունի բաւական ձեռագործներ , և
որուն հայ բնակիչքը գաղթած են 'ի հին Նախի-
ջևանէ :

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ մէջ նշանաւոր է Վարդաշիս , Վիսգու-
լա գետին վրայ , Լեհաց հին Թագաւորութեան մայ-
րաքաղաքը , զոր 'ի զուր պաշտպանեցին Լեհացիք
ընդդէմ Ռուսաց յամին 1831 :

40. ՌՈՒՍՏՈՑ Կղզիք . — Գլխաւորներն են . Սրից-

40. Որոնք են Եւրոպական Ռուսաստանի կղզիք :

Վարդաշիս .

պիտի, Նոր-Չեմա, Վայկայ, Քարիոյի, Սառու-
ցեալ ուկրաինսի մէջ: Եւ Ալան, Տակայ, Էօղէ,
Պալգիկ ծովուն մէջ:

41. Տարածութիւն, բնակչւոյ, երօշ և վարչութիւն. — Ռուսիոյ ինքնակալութիւնը, տարածութեան և բնակչոյ կողմանէ Եւրոպիոյ տէրութեանց մէջ առաջինն է. 5,870,000 քառակուսի քիլոմէթր ընդարձակութիւն ունի. և 78 միլիոն բնակիչ, որոց մեծ մասն յունազաւան է. իսկ Լեհաստան կաթողիկոսայէ, և Ֆինլանտիա լուտերական: Կան նաև մահմետականք ամէն դաւառաց մէջ, որոնք սակայն օտար երկիր գաղթելու հետ են: Կայսրն, որ Չար (Tzar) կը կոչուի, բացարձակ իշխանութիւն ունի:

Ռուսաստանի գլխաւոր ժողովուրդը Սլավոն է, որ են Ռուսը, և Լեհը: Առաջինները կը բաժնուին քանի մը տեսակի: Մեծ-Ռուս, Փոքր-Ռուս, Սլոն-Ռուս, և Բուլգար:

Ուրիշ բազմազգի ժողովուրդը մէջ միշտնք հոս մեկ քանիին անունները. Ֆինլանդացի, կամ Զուգո. Գերմանացի (Լիվոնիոյ և Գուրլանտիոյ մէջ). Հույ. Ռուսին. Չերէկ. Աւստրիացի. Լեհ. և Օսէտ:

Արխանգելսկի կառավարութեան արեւմտեան կողմը կը բնակին Լեհացի, որոնք կը գտնուին նաև Սկանաինաւեան թագաւորութեան մէջ, ինչպէս տեսանք: Իսկ արեւելեան կողմը, Սլոնացի, որոնք զէմքը տափակ է, աչքերնին փոքր և երկայն, քիթերնին ցած, բերաննին ամենամեծ, մազերնին պինդ և վաղուռ, ականջնին երկայն, և գոյններնին մթնադոյն. կէս վայրենի միանակի մէջ են:

Կլէմ, Բեր. — Ռուսիա գրեթէ ամբողջապէս ընդարձակ դաշտադեղիններէ ձևացած է, որոնց օդն ցուրտ է, սառն կայն հոգն ըստ մեծի մասին բարեբեր: Հարաւային մասն և մասնաւորապէս խրիմ անդը և զուարճալի կլիմայ մ'ունի. առատութեամբ յառաջ կու գան հոն ցորեն, կտաւ, կանեփ, ծխախոտ և գինի: Հիւսիսային կողմն ցրտաստուոյց ըլլալուն

41. ՈՐՇԱԿԻ Ե ՌՈՍԻՈՅ ՏԱՐԱԾՈՒԹԻՒՆԸ. և ԻՆՉ ԿԱՅ ԳԻՄՆԱԿԻ ԲՆԱԿՉՈՅ և ԵՐԿՐԻՆ ՎՐԱՅ:

պատճառաւ՝ բոլորովին անբեր է: Արեւելեան կողմն ընդարձակատարած անտառներ կան, և արեւելեան հարաւային մասն մէջ աղօտ աւաղի վայտեր: Ուրալ լեռներն ոսկեղ, բլադէի, պղնձի, երկաթի, նաև ադամանդի հանք կը պարունակեն:

Հիւսիս-արեւմտ. — Որչափ ալ ընդարձակ ըլլան Եւրոպիոյ մէջ Ռուսիոյ հպատակ երկիրները, սակայն ասոնք ինքնակալութեան միայն քառորդը կը կազմեն, որ Սիբիոյ հիւսիսային կողմերը կը տարածուի, և որուն ամբողջ կալուածները միանգամայն՝ մարդաբնակ աշխարհին եօթներորդ մասնը կը ձևացնեն:

42. Պատմութիւն Լեհաստանի վրայ. — Լեհաստան որ մինչև անցեալ դարուն վերջերն Եւրոպիոյ մեծ թագաւորութիւններէն մէկն էր, բաժնուեցաւ 1772, 1793 և 1795 տարիներուն Ռուսիոյ, Բրտանիոյ և Աստրիոյ մէջ: Յամին 1807 նորէն կազմուելով Մեծ-գերութիւն վարչաւիյ անուամբ, 1815ին դարձեալ թագաւորութիւն Լեհաստանի կոչուեցաւ: Ռուսիոյ կայսեր զերազանութեան տակ. սակայն յամին 1830 վարչաւիյ խռովութենէն և արեւանջեղ պատերազմէ վերջը, Լեհաստան Ռուսիոյ ինքնակալութեան դաւառ մը վճռուեցաւ: — Վերջին անկախ մնացած մաս մը, որ էր Գրեգ-Վայ հասարակութիւնը, Աստրիոյ տէրութեան հետ միացաւ յամին 1846: — Տասնչինգ տարի վերջը, այսինքն յամին 1861, Ռուսիոյ Լեհաստանն դարձեալ ապստամբութիւն մը փորձեց. և անօգուտ կոտորածներէ ետքը՝ բոլորովին ընկճուեցաւ յամին 1863:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԵՒՐՈՊԱ

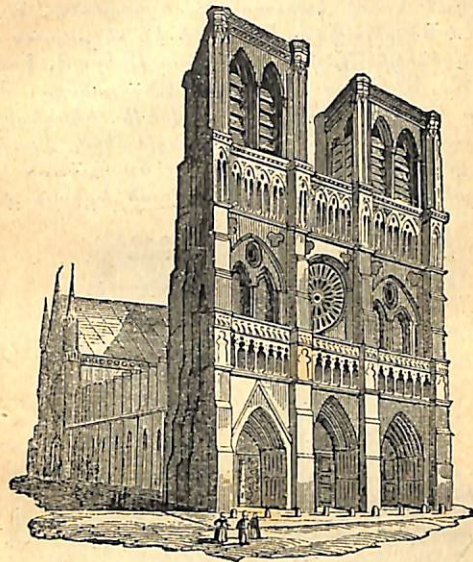
ԳՐԱԳԻՄ

43. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Գաղղիոյ սահմանն է հիւսիսէն Գերմանիա, Պելճիա և Հիւսիսային ծով. արեւմուտ

42. Լեհաստանի պատմութեան վրայ ինչ կայ գիտնալիք:

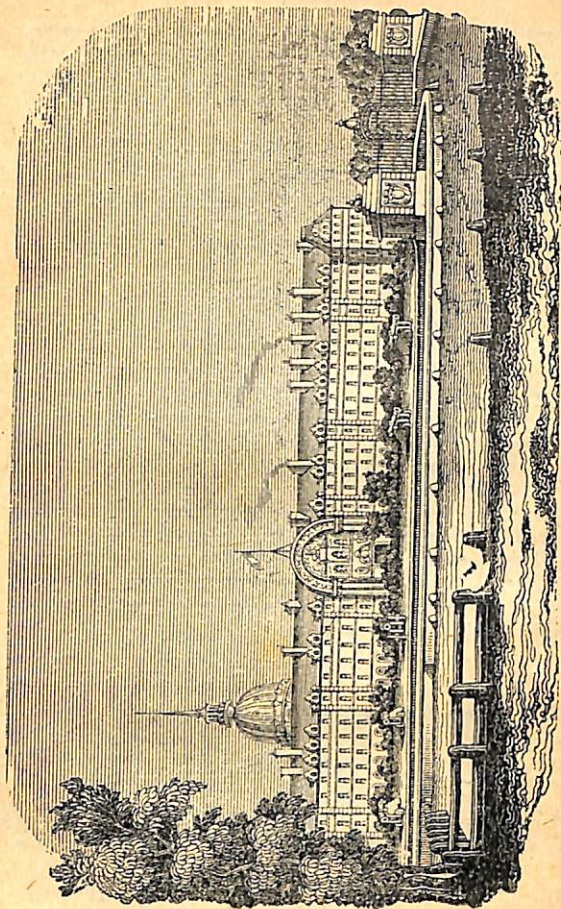
43. ՈՐ են Գաղղիոյ սահմանքը. և քանի՞ կը բաժնուի:

քէն Բա-աը-Գալէ, Մանչ և Աղանտեան ուկկանոս.
Հարաւէն, Պիւրենեանք և Միջերկրական ծով. իսկ
արևելքէն Ալպեանք, Ժիւրա և Վրժ լեռները:

Մայր եկեղեցին Նոյրը-Տաւ.

ԲՈՒԺԱՆՈՒՄՆ. — Գաղղիա որ Ժամանակաւ երե-
սուեալեց նահանգի կը բաժնուէր. 1790ին գաւառ-
ներու (département) բաժնուեցաւ, որոնց Թիւր
ներկայապէս ութսունեւեց է, հանդերձ յաւելուա-
ծովք Սաւոյոյ և Նիցցայի, և 1870-71ի պատերազ-
մէն եղած կորուսաներով: Այս գաւառաց մեծ

Անկարոյ զինուորաց Սնկեղանց.

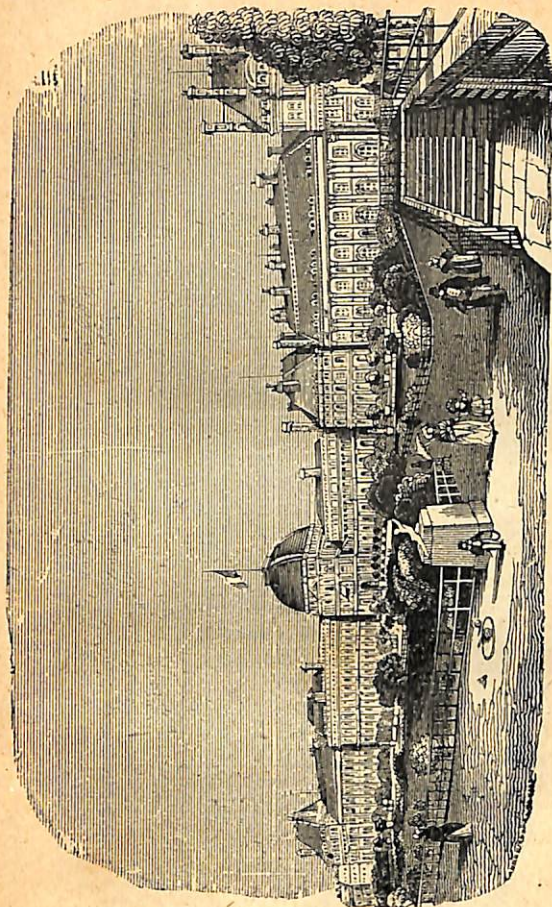
մասը՝ ղերենք առողջ գետակաց անուամբ կը կու-
չուին:

44. Մայրաքաղաքն է Բարիդ (2,000,000), Սէն
գետին վրայ, Եւրոպիոյ երկրորդ քաղաքը թէ ժո-
ղովրդեան և թէ հարստութեան կողմանէ: Շրջա-
պատն է 33 քիլոմէր: Սնուանի են՝ շէնքերուն մէջ՝
մայր եկեղեցին Նոյր-Տաւ, նոր Օրէրաւ, Լուվրի
պալատը, Անկարոյ զինուորաց Անկէլանոցը, Պան-
թէոնը կամ եկեղեցի Ս. Ժընըվէզի, եկեղեցի Ս.
Մագդաղենացւոյ, և Աստեղ յաղթական կամարը:
Գեղեցիկ են պուրլիսը ըսուած ծառաղարդ լայն
փողոցները. և Շան-զիլիզի կոչուած երկայն ճեմն.

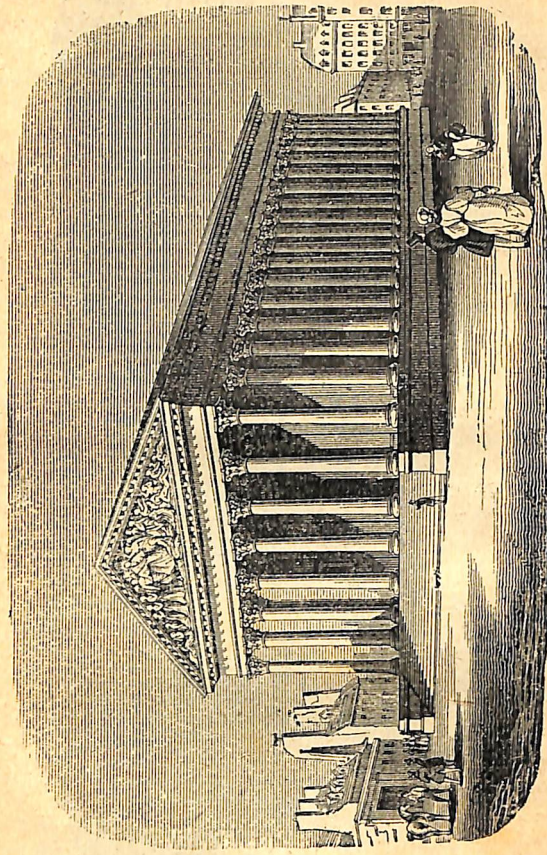

Կամարն Ստուդ.

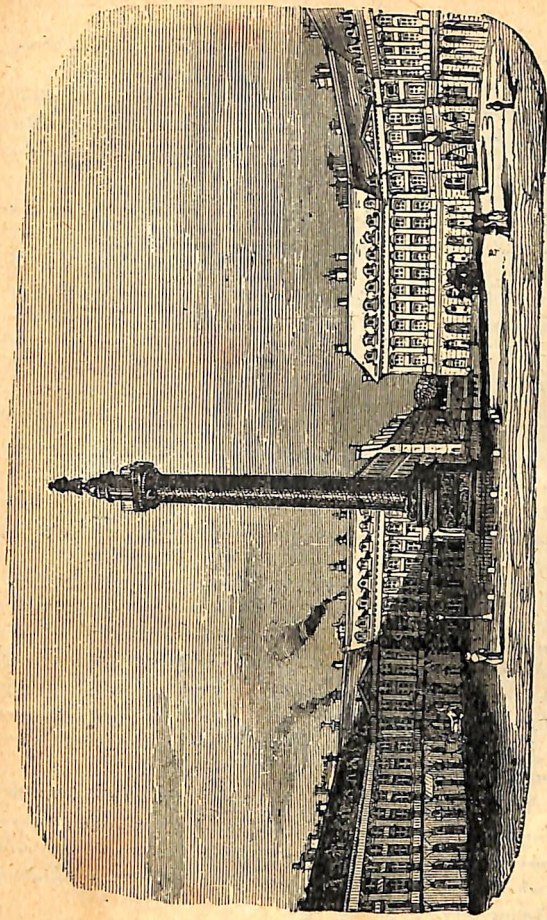
44. Ո՞ր է Գաղղիոյ մայրաքաղաքը. և ինչ ուրիշ նշանա-
ւոր քաղաքներ կան:

Հիւս պալատն Գիւլիերի.

Եկեղեցի Ս. Մարգարէկացւոյ.

Հրապարակն Վանոս.

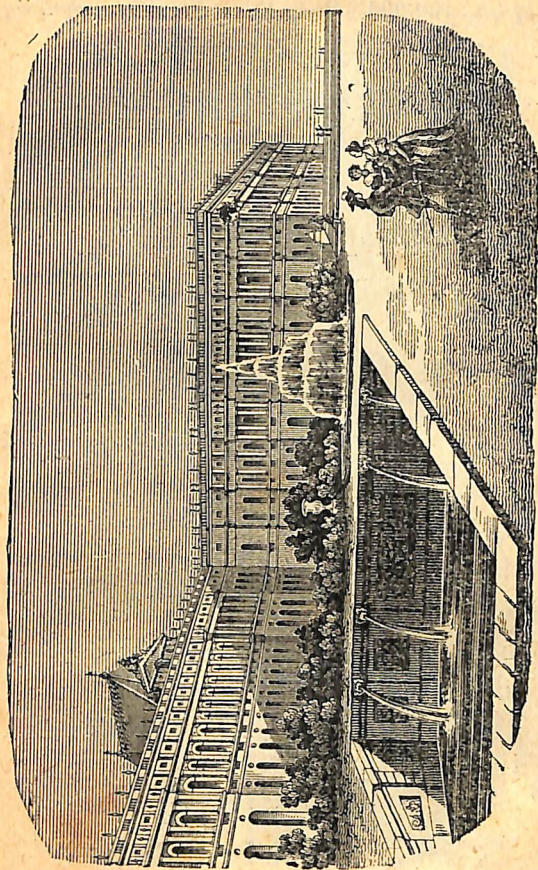
լիքը, որ կը տանի Պոշա տը Պոշոնէր անուանեալ անտառանման հասարակաց պարտէզը:

Նշանաւոր է Տիկաբանական պարտէզը իր բնական պատմութեան թանգարանովը. երևելի են Կոպրէն անունով գորգերու գործատունը, և զինուորական դպրոցը:

Հրապարակաց մէջ գեղեցիկ են Գօնգորտի, և Գառուէլի հրապարակները, և Արեսի դաշառ՝ ուր տեղի ունեցան 1867 և 1878 տարիներուն Համաշխարհական Արուեստահանգէսքը: Բէր-Լաշէզի գերեզմանոցն անուանի է: Գիտութեանց, ճարտարութեանց, գեղեցիկ դպրութեանց և գրաւորական գործուէնութեան կեդրոն է քաղաքս Գաղլիոյ մէջ. որով Գաղլիացւոց գրեթէ ամէն երեւելի մարդիկը հոս ժողովուած են: 1870 տարւոյն վերջը և 1871ին սկիզբներն ահաւոր պաշարում մը կրեց գերմանական բանակէն. ետքը սամկավարական ապստամբութեան թատրոնն եղաւ, և խռովարարաց գլխաւորքը քարիւղով այրեցին քաղաքիս պետական գլխաւոր հոյակապ շէնքերը, յորս յիշենք միայն զՌիւյեբրի արքունական պալատն, և Հասարակաց Ժողովարանը՝ որ արգ գարձեալ շինուէցաւ: — Բարիզ բաժնուած է քսան չըջանակի: Բոլորեալ է պատուարով. և պաշտպանուած այլեայլ բերդերով, որոնց մէջ զօրաւորագոյնն է Վալէրիէն բլրոյն բերդը:

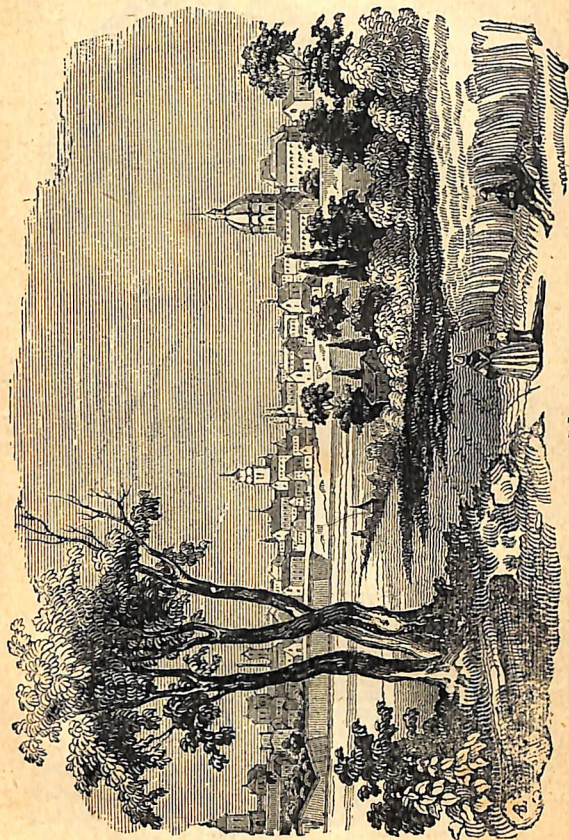
Աս քաղաքը մեռաւ Ռուբինեանց վերջին թագաւորը Լեւոն Ե. 1393ին:

Նշանաւոր քաղաքներն են Վերսայի (բն. 50,000), Բարիզու արեւմտեան հարաւային կողմը, հռչակաւոր թագաւորական դղեկոյն, որ ունի պատմական նշանաւոր պատկերաց թանգարան, և հիանալի ընդարձակ պարտէզ մը:

• Մոնպիէ

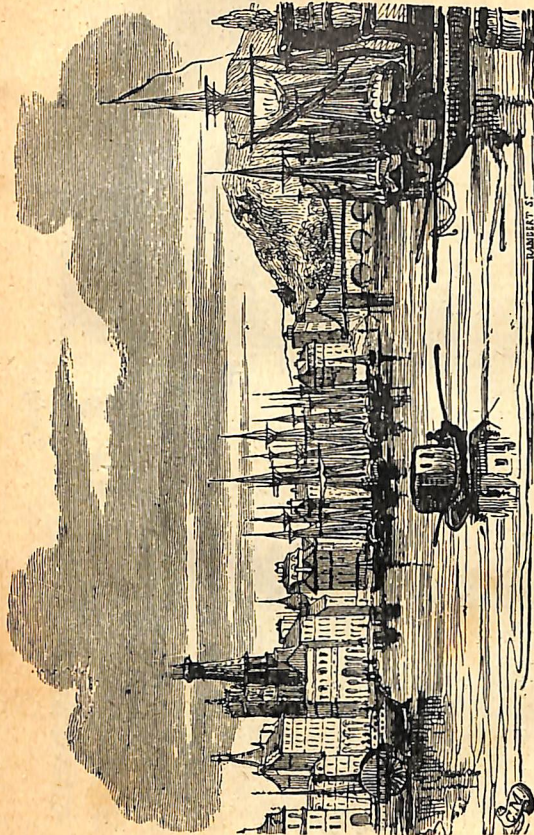
Լիլ (բն. 160,000), Գաղղիոյ տարագոյն քաղաքաց

Լիլ.

Մին, ամէն տեսակ կտաւելինաց գործարաններ ունի:

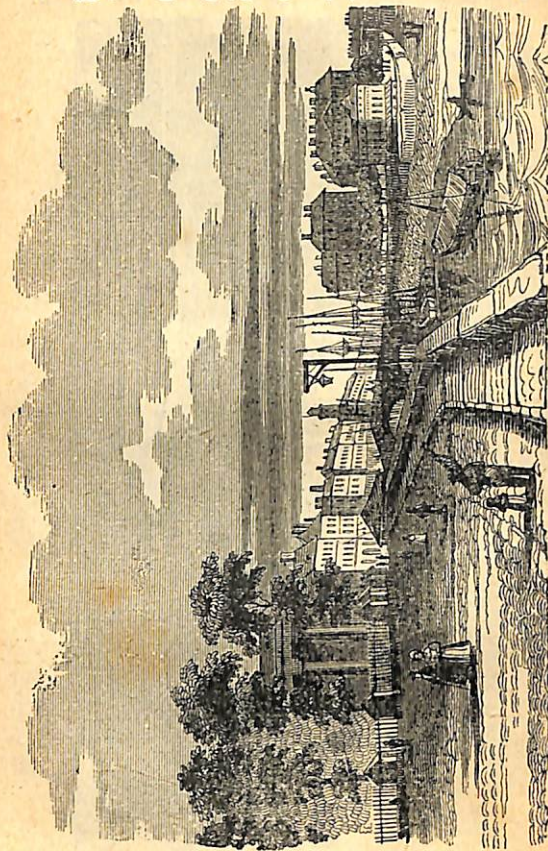
Ռուսն (բն. 100,000), Հոյակապ է մայր եկեղե-

Ռուսն.

ցին, ուր Անգղացիք այրեցին զժան ա'Սուրգ:

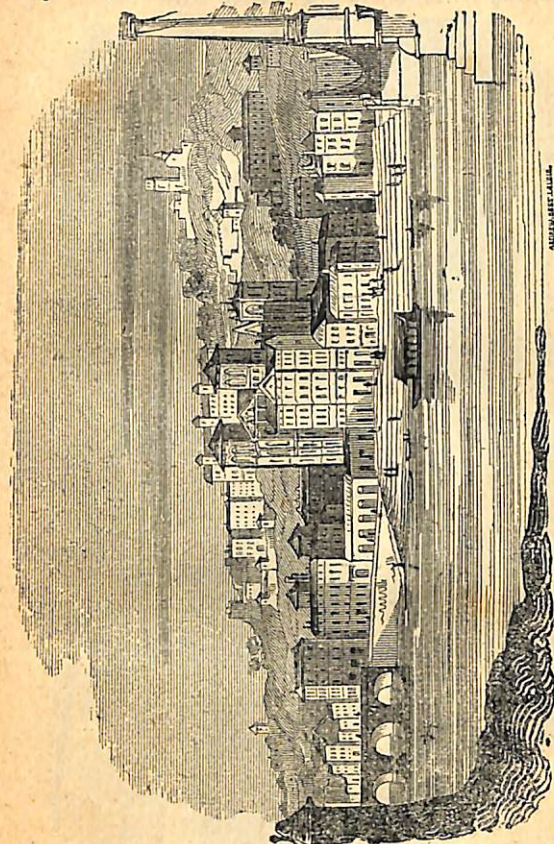
Գաղղիոյ Տէշտեղերը, Նանք (ըն. 120,000), Լուսն.

Նանք.

Գետին վրայ նաւահանգիստ և վաճառաւաճ բաղնիք:

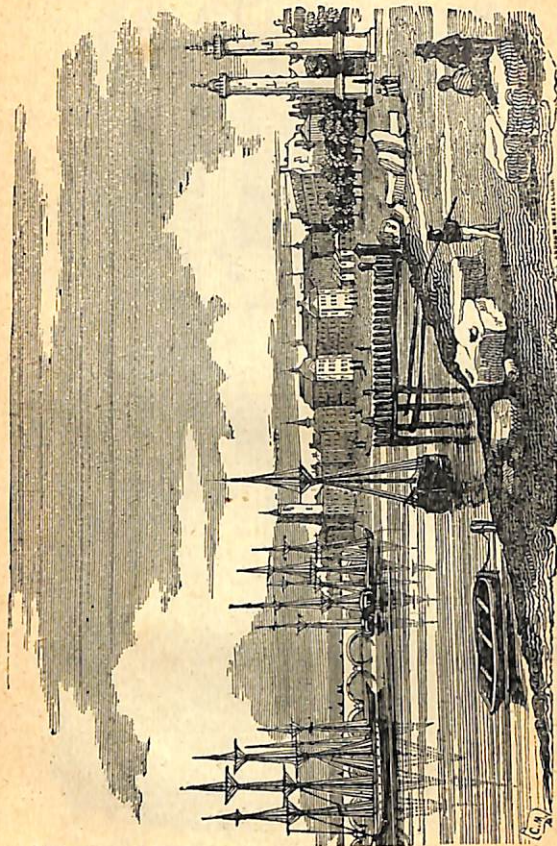
Լիւն (ըն. 340,000), Ճարտարութեան կողմանէ

Լիւն.

Հռչակաւոր. անուանի են մետաքսեայ գիւղիքը:

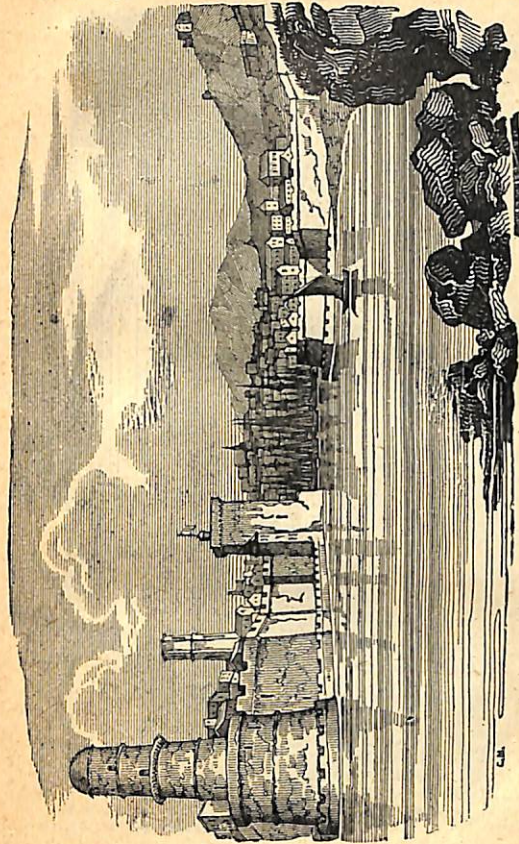
Պորտոյ , Կառօն գէտին վրայ , (բն. 210,000),

Պորտոյ .

գինւոյ վաճառականութեամբն չափ անուանի է :

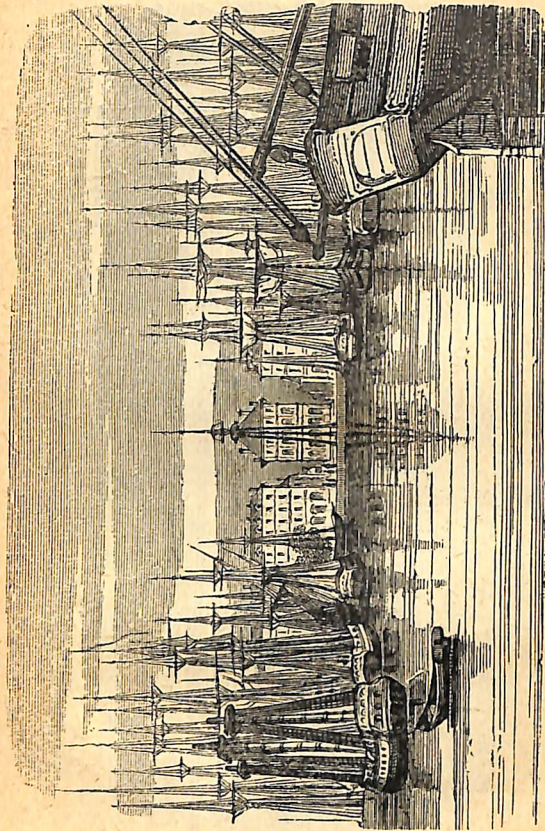
Մարսէլ , Մեքէրիքականին վրայ (բն. 310,000),

Մարսէլ .

առաջին վաճառաշահ նաւահանգիստն է :

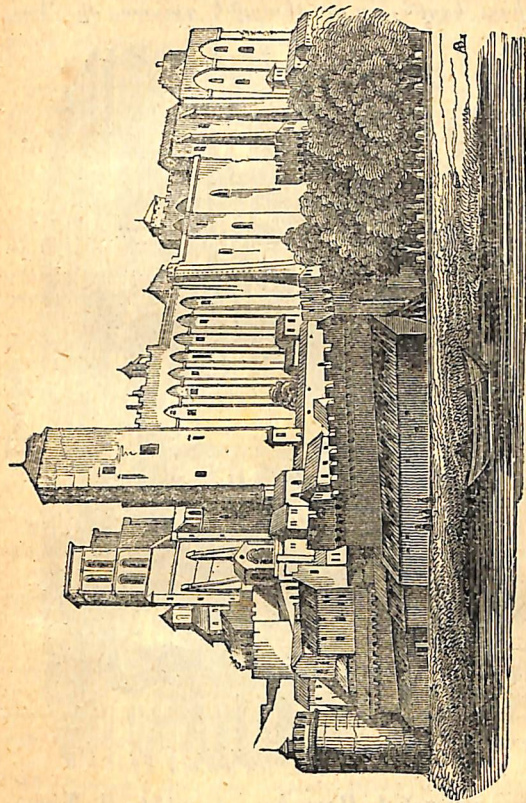
Լը Հաշը (բն. 85,000), Երեւելի նաւահանգստով.

Լը Հաշը.

ամուր և շատ վաճառաշահ քաղաք է:

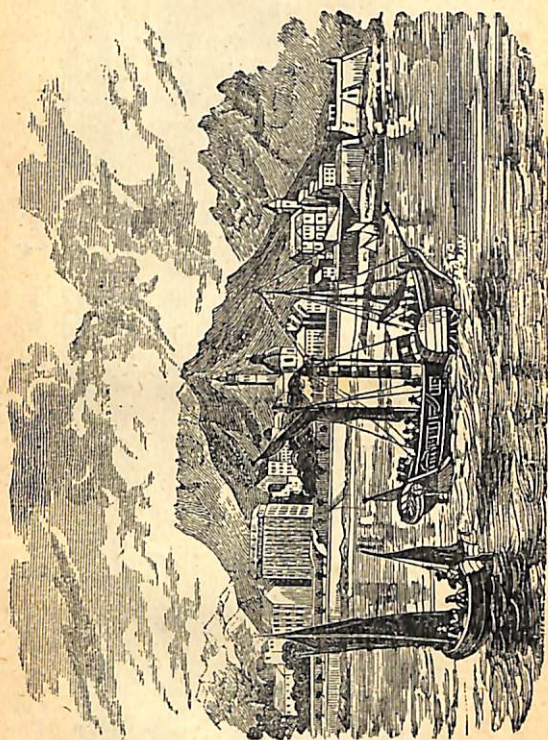
Ալիսեոն Ռոն գետին վրայ, (բն. 33,000), ճարտա-

Ալիսեոն. — Դղեսկ ստորը Հրեշտակ.

բազարը և կապերաները. Հենքերուն մէջ Երեւելի է գղեական սուրբ Հրեշտակ:

Միջերկրականի մէջ Գաղղիա ունի Գօրս կամ Գորսիգա կղզին, որ կը ձևացընէ գաւառ մը: Գըշ-

Սալամոն

խաւոր քաղաքն է Ալյալիոյ, հայրենիք Ա. Նաբո-
լէոնի. երկրորդ քաղաքը Պասայիս:

45. Տարածութիւն, բնակչ, իրօք, վարչա-բն. — Գաղ-
ղիա ընդարձակութեան կողմանէ Եւրոպայի չորրորդ տեղու-
թիւնն է, և բնակչաց կողմանէ երրորդ. 528,000 քառա-
կուսի քիլոմէդր տարածութիւն ունի. և 37,500,000 բնակիչ,
որ կաթողիկէաց կրօնք կը դաւանին, և 580,000 միայն նոր-
ադինգ կայ: Գաղղիա 1870 տարւոյն սեպտեմբեր 4էն 'ի վեր
Հասարակապետութիւն է, որուն վարիչն է գահերէց մը եր-
կու խորհրդարանաց օգնութեամբ, պախնքն ծերակուտին և
երեսփոխանաց, որոնք օրէնք կը դնեն և դուռնա կը սահմա-
նեն: Եթեմամայ է գահերկցութեան պաշտօնը:

Կլէմայ, Բէրք. — Գաղղիոյ կլիմայն մեծաւ մասամբ բա-
րեխաուն է, օդը մաքուր և առողջարար: Արեւմտեան հիւսի-
սային գաւառներն, որոնք աւելի ցրտին և խոնաւ են քան
զմիւս մասերը, գրեթէ ամենաց տեսակ արմաթք յառաջ կը
բերեն. ունին բազմաթիւ գեղեցիկ արօտներ որոնք ընտրի
արջառներ կը սնունդանեն. գինի չեն տար, սակայն անոր
փոխարէն կը մատակարարեն գարեջուր և խնձորօղի: Արեւ-
ելեան և հարաւային գաւառներն Եւրոպայի ընտրեալագոյն գե-
նիները կու տան, որոնք ծանօթ են Շաբանէլ, Պարիսիէլ և
Պարիս անուամբը: Արեւելեան հարաւային կողմը պաշտպա-
նեալ լեռներով հիւսիսային ցուրտ և արեւմտեան ու արեւմ-
տեան հիւսիսային խոնաւ հողմերէն, տաք երկրի պտուղները
կը հասունացընէ. զոր օրինակ ձիթապտուղ, նարինջ, կիտ-
րոն, նուռ և այլն:

46. Հիւսուսք իւրաքանչիւր. — Գլխաւորներն ստուր են. Ա-
սիոյ մէջ Բաբելոնէր, Մահէ, Բաբելոն, Եւստան և Չառիւր-
նաւոր Հնդկաց մէջ. և Սորբն Գալիլէն 'ի Հնդկա-Չին: Ա-
փրիկի մէջ՝ Ալէքիէ կամ Ճիզլէր, Սէնիսիլ գաղթական-
նութիւնը, վերին Կուլինէյ մէջ քանի մը երկիրներ, Պար-
պոն կամ Ռիւսիան կղզին, Ս. Մարթա կղզին Մատակաս-
գարի մօտ, և Մայօթ 'ի Գոմորեան կղզիս: Ամերիկայ մէջ՝ Ս.
Պետրոս և Միքիլի կղզիները Նոր-Երկրի մօտ. Մարթինիէ,
Կուաթուբ, և այլն Անգլիանց մէջ. Կոստան քաղաքաւոր,
(գիւս. քաղաք Գոյէն) 'ի հարաւային Ամերիկա: Ուլիանիոյ

45. Ո՛րչափ է Գաղղիոյ տարածութիւնը. և ի՞նչ գիտելիք
կայ բնակչացը, կրօնից, վարչութեանը, և բերօցը վրայ:

46. Ի՞նչ կալուածներ ունի Գաղղիա հեռաւոր տեղեաց մէջ:

մէջ Մարտիկէն կողմէն երբ և Նոր-Գաւթիսէն, Թաւրէի կողմէն երբ, և մօտիկ փոքր արշիպելագոսներ: Երկու տարի առաջ Արեւիկէի մէջ Գոնուզի երկիրն իր պաշտպանութեան տակն առաւ: Այս վերջերս ալ Ասիոյ հարաւային կողմը Գոնքինի մէջ հաստատուեցաւ պատերազմով. և դեռ լմբնցած չէ այս խնդիրը: Մատակաւազարի հետ ալ կռիւ ունի:

47. Պարսկան Բէլէիս-Բէն. — Գաղղիա մեծ մասը բնակած է հին Կեղտաց աշխարհին, որ ընկնեցաւ ի Յուլիոս Կեսարէ և Հռովմայեցւոյ ձեռքը մնաց հինգհարիւր տարի: Գրիտտոնէութեան հինգերորդ դարուն մէջ առպատակեցաւ զերմանական պատերազմասէր ազգերէ որոնք Փրանկը կը կոչուէին: Կլովիս, անոնց իշխաններէն երեւելագոյնը, տէրութիւն մը հաստատեց, որ Մեծին Կարողութիւն ժամանակ Եւրոպոյի զօրաւորագոյն ինքնակալութիւնն եղաւ: Սակայն անոր յաջորդաց ժամանակ շատ մը մասանց բաժնուելով, այլեայլ բացարձակ փոքր իշխանաց աւար եղաւ. այնպէս որ երբ Հիւկ Գաբէլը թագաւորեց յամին 987, ունէր միայն Գաղղիոյ կղզին, Բէլէ-Բէն և Օմէ-Բէն դաւաւր. միւս դաւաւները վերջը յաջորդաբար միացան:

1789 տարւոյն մեծ յեղափոխութիւնը բոլորովին սլափուիտեց քաղաքական կարգերը: Հասարակապետութիւնն և Նաբոլէոն Ս. Գաղղիոյ սահմաններն ընդարձակեցին. սակայն շուտով հին թագաւորութեան սահմաններուն վերածուեցան Ռուսիոյ և Ռադէրլուի արկածներովը, յամին 1815: — Նաբոլէոն Գ. ժամանակ Գաղղիա ստացաւ զՍաւոյա և Նեքցա. սակայն մեծագոյն կորուստ ունեցաւ Բրուսիոյ դէմ յամին 1870 հրատարակած պատերազմէն ետքը, և Մէնի վրայ Ֆրանգֆորդի դաշնադրութեամբ ստիպուեցաւ թողուլ վերջնայն զԱլսաս և մաս մը Լորէնի:

47. Համառօտ տեղեկութիւն մը տուր Գաղղիոյ պատմութեան վրայ:

Հ Ո Լ Ա Ն Տ Ա

կամ

Ս Տ Ո Ր Ի Ն - Ն Ս Հ Ա Ն Գ Ք

48. ՍՍՀՄԱՆՔ. — Հոլանտա, որ Կ'ըսուի նաև Ստորին-Նախակցը կամ Նեկրլանտ, իրեն սահման ունի հիւսիսէն և արևմուտքէն՝ Հիւսիսային ծովը. հարաւէն՝ Պելճիա. իսկ արևելքէն՝ Գերմանիա:

Հոլանտա կը բաժնուի տասնութ հազար հազար:

Մայրաքաղաքն է Ամսթերդամ (բն. 300,000), Զուիտերզէի վրայ. անուանի վաճառականութեամբն և հարստութեամբը. Վենետիկոյ պէս այլեայլ կղզիներէ ձևացած է, որոնց թիւն իննսուն է, և երկու հարիւր իննսուն կամըջովք իրարու հետ միացած են. ատենօք Հայոց անուանի տպարան կար հոս:

Ուշագրութեան արժանի են արքունի պալատը, և Ս. Նիկողայոսի ու Ս. Կատարինայ եկեղեցիք, ինչպէս նաև Հասարակաց Ժողովարանը:

Ամսթերդամ.

Ուորհիկ (բն. 70,000), նշանաւոր պատմութեան

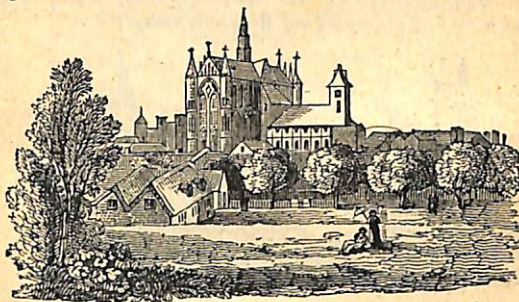
48. Ո՛ւր Կ'իշխայ Հոլանտա. և որոնք են նշանաւոր քաղաքները:

մէջ հոս կըքուած դաշնագրու(թեանց համար. հաշա-
կուած են չուխայի և թաւշի գործարանները:
Նոյնպէս նշանաւոր է, իս Հէ կամ Հասի (բն.
108,000), ուր է թագաւորին բնակութիւնը. գեղե-
ցիկ քաղաք, մօտ Հիւսիսային ծովուն:

Իս Հէ.

Լէյտա կամ Լէյտըն (բնակիչք 40,000), անուա-

Լէյտա.

նի համալսարանաւը, և ասուեայ գործուածքնե-
րովը:

Ռոդդերտաւ (բն. 143,000), Մէօզի վրայ, շատ
վաճառաշահ քաղաք:

Ռոդդերտաւ.

Հարկեմ (բն. 36,000). մայր եկեղեցին հոյակապ է,
որուն երգիւնն անուն հանած է:

Հարկեմ.

Լիւքսանպուրի Մեծ-դքսութիւնը՝ հպատակ է
Ստորին-Նազանդաց թագաւորին, բայց չիհամա-
րուիր մասն Հորանայի: Ընդարձակութիւնն է
2,600 քառակուսի քիլոմէդր: Բնակիչքն են 200,000:
Մայրաքաղաքն է Լիւքսանպուր, որուն բնակիչքն են
16,000:

Կղզիք. — Հոլանտայի արևմտեան հիւսիսային կողմը շատ մը կղզիներ կան, որոնց գլխաւորն է Գիքսէլ:

Բայ ասոր կան ուրիշ կղզիք ալ, որոնք ՂՊէլճիա և ՂՍտորին Նաճանգս առողջող գետոց բերաններէն ձեւացած են. գլխաւորն է Ուալնէրէն:

49. Զաւալան Գիքսէլ. — Ստորին-Նաճանգք 32 հազար քառակուսի քիլոմէր տարածութիւն ունին, և 4 միլիոն բնակիչ, մեծաւ մասամբ կալուինական: Վարչութիւնը սահմանադրական միապետութիւն: — Հոլանտացոց ճարտարութիւնն և գործօնէութիւնը՝ ճախճախուս երկիրները բարեբեր դաշտերու և սլարարտ արօտներու վերածած է, որոնց երեսը ծովուն մակերևութէն այնչափ քիչ բարձր է, որ ջրոց ողողմանէն պաշտպանելու համար բարձր և ամրապինդ ամբարտակներ շինուած են: — Ովկիանիոյ մէջ մեծ գաղթականութիւններ ունին, մասնաւորապէս Մալեզիոյ մեծ մաս մը. և Սմերիկայի մէջ, Կոչինայի և Անտիլեանց մաս մը: Իսկ Կուինէյ և Հնդկաստանի մէջ ունեցած երկիրն Անգղիացոց տուին: 25 միլիոն բնակիչ կան Հոլանտիոյ գաղթականութեանց մէջ:

Պ Ե Լ Ճ Ի Ն, Կառ Պ Ե Լ Ժ Ի Ք

50. ՍՈՒՄՍԵՔ. — Պէլճիոյ սահմանն է հիւսիսէն՝ Ստորին-Նաճանգք, արևմուտքէն՝ Հիւսիսային ծով, հարաւէն՝ Գաղղիա. և արևելքէն՝ Գերմանիա և Ստորին-Նաճանգք:

Ինը նաճանգի կը բաժնուի Պէլճիա:

49. Ի՞նչ գիտելիք կայ Հոլանտացոց, և իրենց գաղթականութեանց վրայ:

50. Որո՞նք են Պէլճիայի գլխաւոր քաղաքները:

Մայրաքաղաքն է Պրիւսիլ, Պէլճիոյ մէջտեղը, Սէն՝ գետին վրայ (բն. 170,000). գեղեցիկ քաղաք, և յոյժ նշանաւոր է ի նմա Հասարակաց Ժողովարանը՝ գոթական, սրածայր աշտարակաւ. նշանաւոր է և արքունական պալատը:

Պրիւսիլ.

Նշանաւոր քաղաքն էն. — հիւսիսային կողմն Սոփիլըս կամ Սոփիլըքս, Էսգոյ գետին վրայ բանուկ նաւահանգիստ (բն. 160,000). անուանի է ճարտարութեամբը, յոր առաջին տեղին ունի ոսկերչութիւնը:

Սոփիլըս.

Կանո, ի գետախառնուս Էսգոյի և Լիի (բնակիչք 130,000). Պէլճիայի ամենէն մեծ քաղաքը:

Զանազան բերքերէս. — Պէւքիա 29,500 քառակուսի քէլումէր տարածութիւն ունի, և 5,500,000 բնակիչ: Վարչութիւնն է սահմանադրական միապետութիւն: Այս թագաւորութիւնը 1831 տարւոյն հաստատուած է, բաժնուելով Ստաբլին-Տյանգիններէն: — Օգն առողջարար է, և երկիրը յատկաբար երբեք և ծխախոտի կողմանէ. առատ հանք ունի բնածխոյ. ունի նաև հանք երկաթի և փայլի: — Պէւքիա և Հոլանտա նշանաւոր են իրենց ճարտարութեամբքը, և մասնաւորապէս լաթեղէնքը, ասղնեգործքը, մետաքսեղէնքն և չուխաներն յոյժ ընտրի են:

ԶՈՒԻՑԵՐԻ

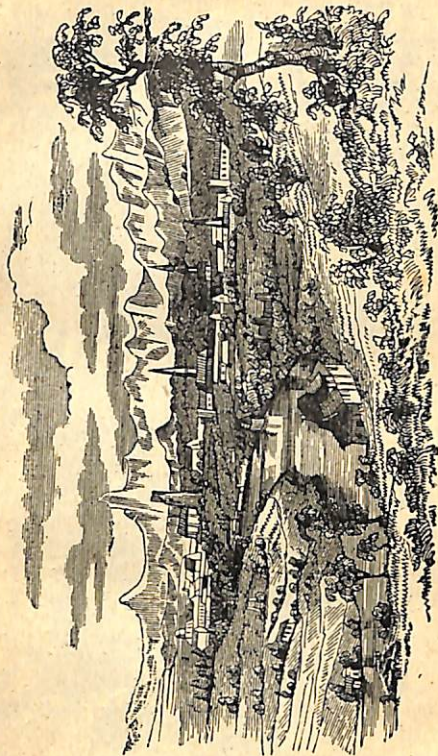
51. ՍԱՀՄԱՆԻ. — Զուիցերիի, որ գերմաներէն կ'ըսուի Շուսսը, սահմանն է հիւսիսէն՝ Գերմանիա, արևմուտքէն՝ Գաղիա, հարաւէն՝ Գաղիա և Իտալիա, և արևելքէն՝ Աւստրիա:

Զուիցերիի հասարակապետութիւն մ'է՝ իրարմէ անկախ քսաններկու նահանգներէ (canton) ձևացեալ:

Գլխաւոր քաղաքներն են. հիւսիսային կողմը, Պալկամ Պազիդիա, Հռետտի վրայ (բն. 60,000), Զուիցերիի ամենէն վաճառաշահ քաղաքը, Գաղիոյ սահմանագիծոյ մօտ. — Զուրիք, համանուն լճին վրայ (բն. 25,000). ունի համալսարան. — Շաֆհուզ, Զուիցերիի ամենէն հիւսիսային նահանգին գլխաւոր քաղաքը: — Նիոշադի, համանուն լճին վրայ (բնակիչք 15,000). Ժամացուցից վաճառականութիւն կ'ընէ: — Զուրիք, Պէւքիայի արևմտեան հարաւային կողմն, (բն. 11,000). պանրոյ մեծ վաճառականութիւն ունի:

51. Ուրնք են Զուիցերիի սահմանքը, և գլխաւոր քաղաքները:

Պիւնա, (բն. 45,000), գլխաւոր քաղաք հելուս.

Պիւնա.

տական դաշնակցութեան. ունի համալսարան. դիրքը շատ գեղեցիկ է:

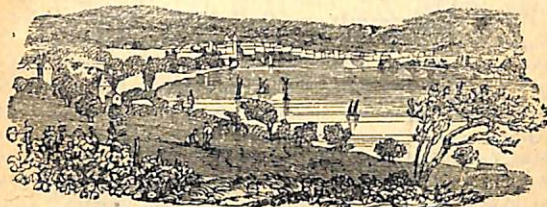
Լոշկեռնա, համանուն լճին ափանց վրայ շինած է.

Լոշկեռնա.

աս քաղքիս քովերն է 26 ոտք մեծ ութեամբ լե-
րան կտորէ փորած առիւծ մը:

Արեւմտեան հորաւային կողմը, ժրնեկ կամ ճի-
նեռնա, Հոռոմանոսի Լեման լճէն ելած տեղւոյն վրայ
(ըն. 50,000), Զուխցերիի ամենէն երեւելի քաղաքն
ըստ գիտնական մասին. միանգամայն համբաւաւոր
իր ձեռագործներուն և գոհարեղէններուն և ժա-
մացոյցներուն համար:

Ճինեռնա.

Լոզան, նոյն Ճինեռնայի Լեման լճին վրայ աղւուր
քաղաք է:

52. Տարաշափէն, Բնափէշ, Կրծա և Լարշափէն. — Զուխ-
ցերի Եւրոպիոյ բարձրագոյն երկիրներէն մէկն, Ալպեանց
զանազան ճիւղերովը չրջապատած է: Տարածութիւնն է
41,000 քառակուսի փութէզը և բնակիչքը 2,800,000, որոնց
1,680,000 կալուխական են, և 1,120,000 կաթողիկէս:
Իւրաքանչիւր նահանգ իրեն վարչութիւնն ունի, սակայն
դաշնակցութեան շահուն խնդիրքն ազգացին ժողովով կ'որո-
շուին:

Կլեշ, Բերդ. — Զաւիտենական սաուրցով պոտեռալ լե-
րանց պատճառաւ Զուխցերիի կլիմայն մեծաւ մասամբ ցուրտ
է. սակայն կրնանք ըսել որ քանի մը ժամուան մէջ ամբողջ
Եւրոպիոյ օդուն զանազան աստիճանները կրնայ մէկն զգալ

52. Ի՞նչ գիտնալիք կայ Զուխցերիի բնակչաց, և վարչու-
թեան վրայ:

այն տեղ. վասն զի մինչևեւ Ալպեանց գաղաթը խիստ և չափունակ ձմեռ մը կը տրիէ, հովտաց մէջ անորոշական դարուն մ'է: Արմատեաց նուազութեան փոխարէն գեղեցիկ արօտներ ունի որոնցմով բաղմամբիւ հօտք կը սնանին. նոյնպէս կաւրազն և պանիրն մեծ նիւթ են վաճառականութեան: — Վալէ նահանգին մէջ, որ հարաւային կողմը կ'իյնայ, բթամիտ մարդոց (Գրէֆէն) ցեղ մը կայ, որոնք խուլ և համր են և գրեթէ անգղայ, և վերինուն տակը մեծ խղլ մ'ունին:

Բնութեան վարձանքի. — Զուիցերիի գլխաւոր զարմանալիքն են, անսահման սառնարաններն որոնք ծանօթ են Եւրոպայի անուամբ. Հրէնէ սահմանքը, Շաֆհուզեն 5 քիլոմէդր հեռու, ուր այս գետս 110 մէդր լայնութեամբ, 20 մէդր բարձրութենէ վար կը թափի, հիանալի տեսարան մ'ընծայելով աչաց. Շրաւալտի ջրվէժն որ 250 մէդր բարձրութենէ կը հոսի: Գեղեցիկ են նաև բաղմամբիւ լճերը, յորս գեղեցիկագոյնն և հրաշալին է Լիւսեռնի լիճը, որուն մէջ Գուսլիւմուս թէլ՝ ազատելով կէսէր իշխանին ձեռքէն, գլուխ կեցաւ ապրտամբաց որ Աստրից հարստակութենէն կ'ուզէին ելլել:

Գ Ե Ր Մ Ա Ն Ի Ա

53. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Գերմանիոյ սահմանն է հիւսիսէն՝ Պալդիի ծով, Տանիմարքա և Հիւսիսային ծով. արևմուտքէն՝ Ստորին-Նահանգք և Գաղղիա. հարաւէն՝ Զուիցերի և Աւստրիա. և արևելքէն՝ Աւստրիա և Ռուսիա:

Գերմանիա քսանեւեց մասէ կազմեալ դաշնակից կայսրութիւն մ'է. և գլխաւոր մասը կը ձևացնէ Բրունսիա: Արդ այս մասերն են. չորս Թագաւորութիւն, վեց մեծ-դքսութիւն, հինգ դքսութիւն,

53. Որոնք են Գերմանիոյ սահմանք. և քանի տերութեան կը բաժնուի:

Եօթն իշխանութիւն, երեք ազատ քաղաքք. և կայսերական գաւառ մը:

Չորս Թագաւորութիւնն են,

ԹԱԳԱՌՈՐՈՒԹԻՒՆ ԲՐՈՒՍՅՈՅ, որուն վրայ առանձին տեղեկութիւն պիտի տանք:

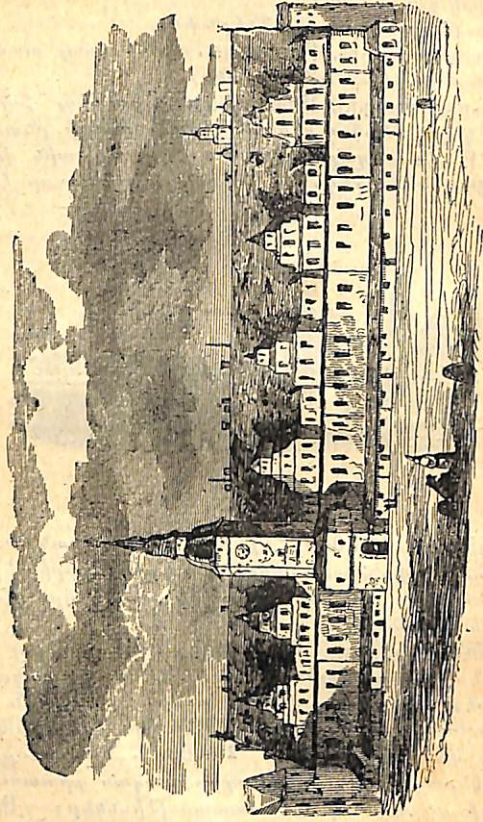
ԹԱԳԱՌՈՐՈՒԹԻՒՆ ՍԱՔՍՈՆՅՈՅ, Բրունսիոյ հարաւային կողմը. երկու և կէս միլիոնէն աւելի բնակիչ ունի: Մայրաքաղաքը՝ Տրեզուս, Էլզա գետին վրայ (բն. 200,000). գեղեցիկ քաղաք: Նշանաւոր է և

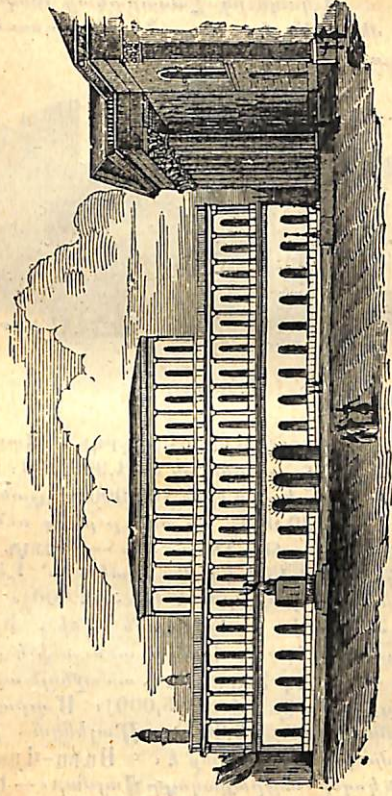
Տրեզուս.

Լայբցիկ (բն. 153,000). Երևելի համալսարան ունի, և քորց մեծ վաճառականութիւն կ'ընէ: Տարին երեք անգամ մեծ տոնավաճառ ունի, ուր կը գիմեն խուռն բաղմութիւն:

ԹԱԳԱՌՈՐՈՒԹԻՒՆ ՊԱՔՍՆԵՐՍԻ, Սաքսոնիոյ արևմտեան հարաւային կողմը, 75,000 բնակչութիւն քիլոմէդր տարածութիւն ունի. բնակիչքն են 5,000,000: Մայրաքաղաքն է Միլենիյս կամ Միլենիք Իզար գետին վրայ (բն. 200,000). Նշանաւոր են պատկերաց մուսէոնը, Թագաւորական գրատունը, և ուրիշ ուսումնական հաստատութիւններ: — Յիշելի է նաև Նիւրնպերկ (բն. 91,000), ուր անուանի

Երևանի քաղաքի քաղաքապետարանը.

Արարիկի քաղաքի քաղաքապետարանը.

գործարաններ կան Էրաժշտական և չափաբերական
գործեաց: — Աշխարհիկ. Հասարակաց Ժողովարան
ըն շատ մեծաչէն է. անուանի են ուսումնական
տեղւանքը:

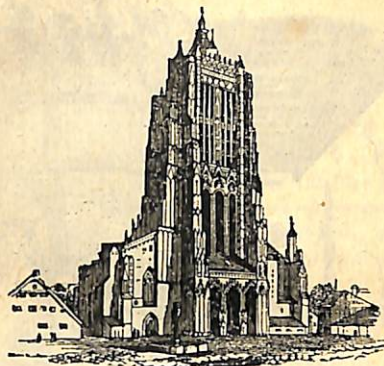

Աշխարհիկ.

Թագաւորութիւն Վիերգեմպերգի, Պաւերայի
արեւմտեան կողմը. բնակիչքն են 1,900,000: Մայրա-
քաղաքն է Շրոտդարտ (բն. 107,000): Նշանաւոր է
նաև Ուլմ (բն. 30,000), որ ամուր բերդ ունի:

Վեյ մեծ-գքսութիւններն են. — Պասէն, Վիւր-
դէմպէրկի արեւմտեան կողմը. բնակիչքը՝ 1,500,000:
Մայրաքաղաքը Գարդարուհէ (բն. 43,000): Հայտե-
լիկ, անուանի համալսարան ունի: Իսկ Հան-
քային բաղնիքներուն համար անուանի է Պատրե-
Պատրե: — Հեսսէ-Տարսեդս, առաջնոյն արեւելեան
հիւսիսային կողմը, (բն. 885,000): Մայրաքաղաքը՝
Տարնդարտ, (բն. 45,000): Մայնցա, Հռենոսի
վրայ. ամուր բերդաքաղաք է: — Սաքս-Վիսմար, արեւելեան կողմը. մայրաքաղաքը Վայրմար: — Մէլնիս-
Պոնի-Սոնիլիս և Մէլնիս-Պոնի-Շոնիերն հիւսի-
սային կողմը, որոնք համանուն մայրաքաղաքներ ու-

նին: — ՕլսէնՊոնի, առաջնոյն արեւմտեան կողմը
(բն. 320,000). մայրաքաղաքն Օրոնկարի:

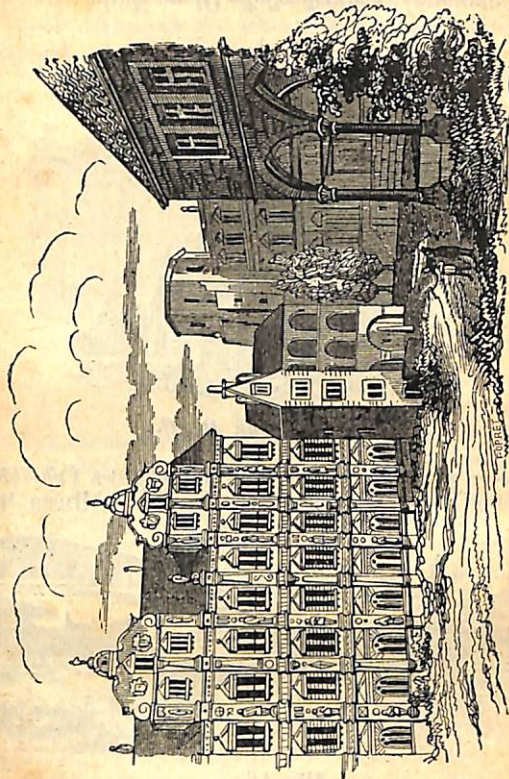
Մայր եկեղեցի Ուլմի.

Հինգ գքսութիւնները. — Պրոնշլոնի (բնակիչք
327,000). մայրաքաղաքը Պրոնշլոնի: — Սաքս-Գո-

Մայնցա.

Պոնի-Վոն, մայրաքաղաքը Գարդարի: — Սաքս-

Հայտնիքերի.

ՄԱՅՆԿԱԿԵՆ, և ՍԱՔՍ-ԱԼԻԿԵՆՈՒՐԿ. Մայրաքաղաք-ները Մայնիկիկեն, և Սյոկենպոչիկ: — ԱՆՀԱԼԿ. Մայրաքաղաքը ՏԵՍԱՍԱՆ:

ԵՍԹԻՆ ԻՆՆԱՆՈՒԹԻՆՆԵՐԸ. — ԼԻԲԵԼԻ-ՏԵԴՄՈՒՏ, ՇԱՌԻՊՈՒՐԿ-ԼԻԲԵԼԻ, ՎԱՍԻԿԻ, ՇԱՐՏՊՈՒՐԿ-ՌՈՒՏՈՒՆՈՒՆ, ՇԱՐՏՊՈՒՐԿ-ՍՈՆՏԻՐՍՈՒՆՈՒՆ, ՌԱՅՍՈՒՐՍՈՒՆ, և ՌԱՅՍ-ՇԱՐՏՊՈՒՐԿ:

ԵՐԵՎԱՆ քաղաքները. — ՊԵՏԵՐ (բնակիչք 106,000). Մեծ վաճառաշահ քաղաք է, մանաւանդ շաքարի զտարաններովը. — ՀԱՄՊՈՒՐԿ, ԵՂԿԱ ԳԵԼԻՆ ՎՐԱՅ (բն. 265,000). Հռչակաւոր նաւահանգիստ վաճառականութեամբ, և ապրանքներու, մանաւանդ շաքարի և խաչուէի ամենամեծ մթերանոցներովը. — և ԼԻԿԵԼԻ (բն. 45,000):

ԿԱՅԱՆՔԱՆ ԳԱՐԱՆ. — ԱԼԱՍՍ-ԼՈՐԵՆ, որ յաւին 1871 Գաղղիայէն Գերմանիոյ անցաւ. կայսեր տեղակալ մը կը վարէ զայն: Մայրաքաղաքն է Սյոքապոչիկ, ԵՂԿԵԼԻՆ ՎՐԱՅ (բն. 95,000). Երևելի է մայր եկեղեցին, և անոր վրայի սլաքը:

54. ԲՆԱԿԻՔ, ԻՐՈՒՄ, ԼՈՐԵՆ-ԲԵՆ. — Գերմանական կայսերութիւնը գրեթէ 43 միլիոն բնակիչ ունի: Տարածութիւնն է 545,000 քառակուսի քիլոմէտր, բովանդակելով 'ի նմա և զԲրուսիա: Հանքերու կողմանէ հարուստ է. սակի, արծաթ, երկաթ, պղինձ, կապար, անդիլ, զառիկ, և գետնածուխ: — Գլխաւոր կրօնքը նորադանդութիւնն է. սակայն տաճարաւորութիւն միլիոնէն աւելի կաթոլիկեայք կը գտնուին: Իւրաքանչիւր տէրութիւն ներքին գործոց համար իւր առանձին վարչութիւնն ունի. բայց զօրքը, ծախային զօրութիւնն և արտաքին յարաբերութիւնք Բրուսիոյ առաջնորդութեան ներքեւ են: Հասարակաց վերաբերեալ խնդիրները ժողովարանն մը կ'որոշուին, որուն անգամք ժողովրդենէ բնաւորած են:

54. ԻՆՆԻ ԿԱՅ ԳԵՐՄԱՆԱՅԻՆ ԳԵՐՄԱՆԱՅԻՆ ԲՆԱԿԻՔ և ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ՎՐԱՅ:

ԲՐՈՒՍԻԱ

55. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Բրուսիոյ սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Պալզիկ ծովը, Մէքլէմպուրկ, Տանիմարքա և Հիւսիսային ծովը. արեւմուտքէն՝ Ստորին-Նաճանգք, Պելճիա և Գաղղիա. հարաւէն՝ Գաղղիա, Հէսսէ, Պաւերա, Սաքսոնիա և Աւստրիա. իսկ արեւելքէն՝ Ռուսաստան:

Կրնայ երկուքի բաժնուիլ Բրուսիա. այսինքն հին նահանգներու, և նոր ստացած նահանգներու:

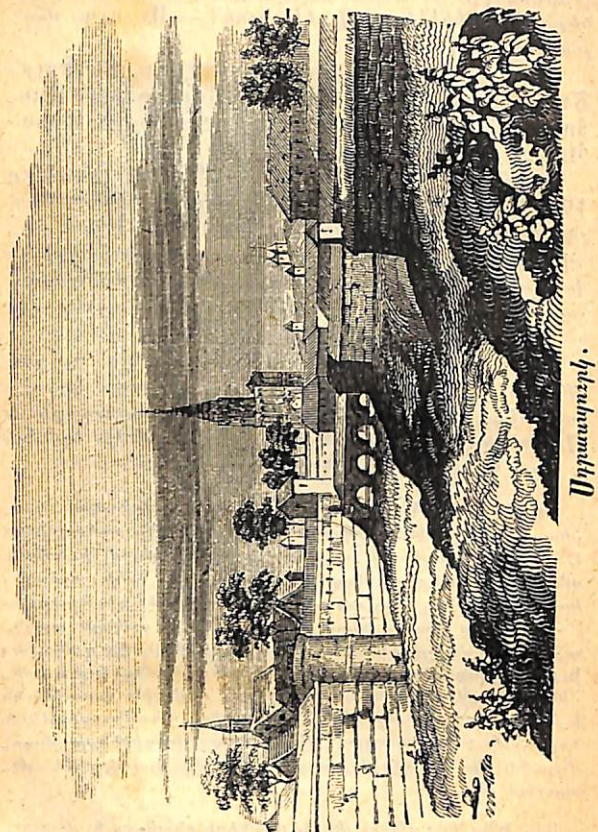
Հին նահանգներն ութ են. Բողէն, Բրոշսիա, Բումերանիա, Պրանտկպուրկ, Սիլեզիա, Սաքսոնիա, Վեսթֆալիա, և Հաննուերսն նահանգ:

Մայրաքաղաքն է Պետլին, Պրանտկպուրկ նահանգին մէջ. Սերէ գետին վրայ, (բն. 1,085,000): Հոյակապ են արքունական պալատը, համալսարանի շէն-

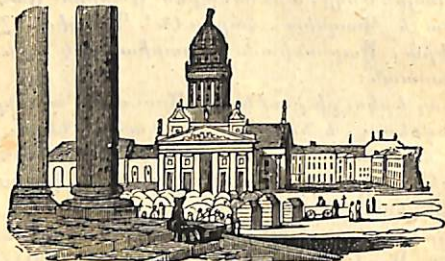

Դռուն Պրանտկպուրկայ 'ի Պետլին.

55. Քանի կը բաժնուի Բրուսիա. և որոնք են գլխաւոր քաղաքները:

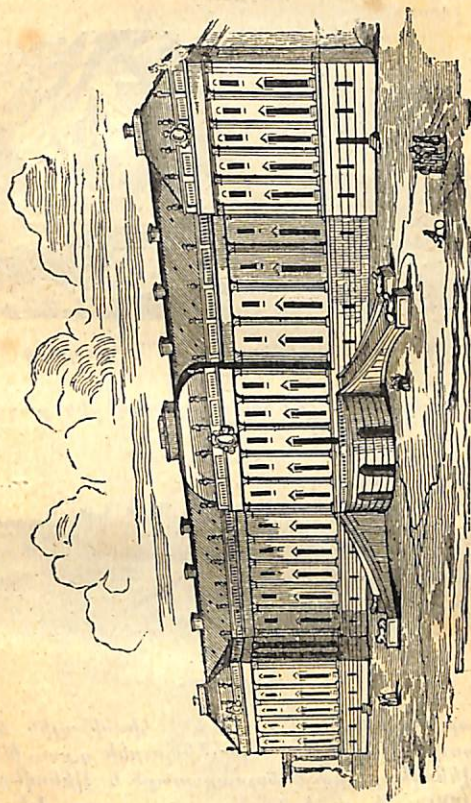

քը, Մեծին Փրեդերիկոսի ձիաուր արձանը, և Ֆաղ-
թութեան յիշատակարանը կանգնեալ 'ի պատու-
դերմանական զօրքին: — Բօցտալ. կրնայ Պեռլնի
Վերսայն անուանուիլ. գեղեցիկ քաղաք Հավէլ գե-
տին վրայ, (բն. 45,000). Թագաւորական անուանի

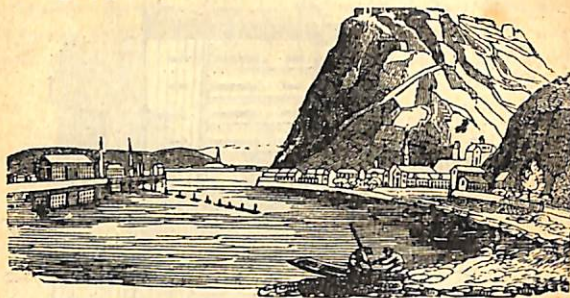
Հրապարակ գինոշորաց 'ի Պեռլին.

պալատներ ունի, յորոց մէկը կը կոչի Սաւ-Սոշի,
Մեծին Փրեդերիկոսի բնակարանը: — Քեօնիկսպերի
(բն. 133,000), բերդաքաղաք. համալսարանն համ-
բաւեալ է: — Տաւցիլի, Վիսգուլա գետին բերնին
մօտ, (բն. 110,000). անուանի ծովային բերդաքա-
ղաք է: — Սիդդիլի, Բոմբերանիոյ մէջ, Օտեր գետին
վրայ, (բն. 82,000). Բրուսիոյ առաջին վաճառաշահ
հաւահանգիստն է: — Պրեզլա, Սիլեզիոյ մէջ, Օ-
տեր գետին վրայ, (բն. 276,000). հոյակապ է մայր
եկեղեցին. համալսարանը՝ հռչակեալ: — Գալլիկեց,
(բն. 34,000), բերդաքաղաք, և գեղեցիկ գրքով՝ Մօ-
զէլն և Հռենոսի իրարու խառնուած տեղւոյն վրայ:
— Գալլիկա կամ Քեօն, Հռենոսի վրայ, (բնակիչք
153,000). Եւրոպայի առաջին երևելի շէնքերէն մէկն

Ապրուի պալատն Սաւ-Սոշի.

է մայր եկեղեցին • հոս կը շինուի Գորնեայի անուշա-
հոտ ջուրը :

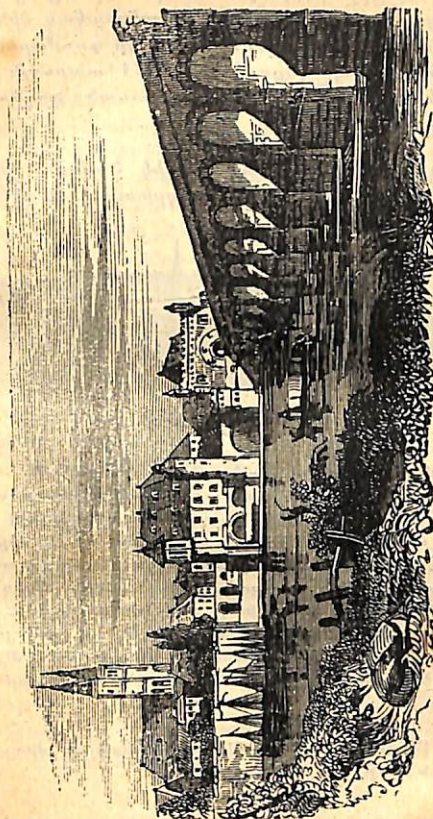
Արտցն Էնրեկարայիցայն 'ի Գապկեց .

Տիւսեկոտրի • Հռենոսի վրայ գեղեցիկ քաղաք է :

Գորնեիս .

Նոր նահանգները չորս են . հիւսիսային կողմը՝
Շրեգուշիկ-Հոլլիցայն : — Լաւեկուոքի գ. քառ. թիւնը :
— Ալեկովեր , որուն մայրաքաղաքն է Ալեկովեր (բն .
107,000) . և ունի նշանաւոր քաղաք՝ Կեդդիկնիկ
հռչակուած համալսարանաւ : — Հիսուկ-Նրասուս :

Գապկեց .

որուն մէջ յիշատակութեան արժանի է Մայնի վիսլայ
Ֆրանկֆորտը (բն. 128,000)։ Գերմանական հին դաշ-
նակցութեան ժողովարանը հոս կը գումարուէր. և
այս քաղքին մէջ կնքուեցաւ 1871 տարւոյն Բրու-
սիոյ և Գաղղիոյ մէջ հաստատուած դաշնագրու-
թիւնը։

Կղզիք. — Բրուսիա Պալքիկ ծովուն մէջ ունի
երեք կղզի, որ են Վոլիկ, Ռալլուս, և Ռալիկէ։

Տիւսսկրորք.

56. Տարածութիւն, բնակչ., կրօն, վարչութիւն. — Բրու-
սիոյ տարածութիւնն է այսօրուան օրս 355,000 քառակուսի
քիլոմէտր, մինչդեռ 1866 տարեին առաջ՝ 279,000 քառա-
կուսի քիլոմէտր էր։ Բնակիչքն, որ առաջ 19 միլիոն էր,
հիմա 26 միլիոն է, որոնց մեծագոյն մասնը լուտերական
կամ կալուինական բողոքական են, և եթէ միլիոնի մօտ
կաթոլիկեաց։ Վարչութիւնը սահմանադրական է, երկու
խորհրդարանաւ։ Ուսմանը և գիտութիւնը չափ յառաջա-
դէմ են Բրուսիոյ մէջ. և հասարակ ժողովրդեան մէջ ուրիշ
ամէն երկիրներէ աւելի նախնական կրթութիւնը ծաւա-
լած է։

56. Բրուսիոյ տարածութեան և բնակչաց վրայ տեղե-
կութիւն տուր։

ԱՌՍՏՐՈՒ-ՀՈՒՆԳԱՐԻԱ

57. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Աւստրա-Հունգարիոյ կամ
Աւստրիոյ-և-Մաճարաստանի կայսերութեան սահ-
մանքն են, հիւսիսէն՝ Ռուսաստան, Լեհաստան,
Բրուսիա և Սաքսոնիա. արեւմուտքէն, Պաւիերա և
Զուիցերի. հարաւէն՝ Իտալիա, Ագրիական ծովն և
Թուրքիա. և արեւելքէն՝ Թուրքիա և Ռուսիա։

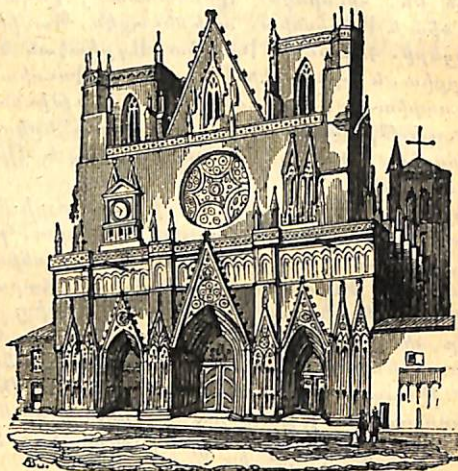
Աւստրիա-և-Մաճարաստանի կայսրութիւնն ունի
աւանուեթը նահանգ, որք միահամուլ երկուքի կը
բաժնուին, այսինքն Ալպրիյայական, և Սկրիյի-
րայական աշխարհք։

Յիշեալ նահանգներն են, Ալպրիյայայիւն Սա-
տրիոյ, Դքստրիւն Սալցպուրկի, Սիրիա, Գարիկ-
րիա, արեւմտեան կողմը — Դիրոյ, Գառնիոյա, և
Լիւրիկեան ծովափունք, արեւմտեան հարաւային
կողմը — Պոնեւիա, Մորաւիա, Սիլեզիոյ դքսու-
րիւնը, հիւսիսային կողմը — Կարիսիա, և Պոքրո-
վիկա, արեւելեան հիւսիսային կողմը — Հունգարիա
կամ Մաճարաստան-Գրանսիւրիանիա, Ֆիւռն, Խը-
ռուսայստանի և Սլաւոնիոյ քաղաքորոշիւնը, արեւելեան
կողմը — Տարնացիա, Ագրիական ծովուն
վրայ, հարաւային կողմը։

Ռուսա-տաճկական սլաւոնադմէն ետքը, Աւս-
տրիա-և-Մաճարաստանի կայսրութիւնը Պաւլինի
վեհաժողովին և Տաճկաստանի հաւանութեամբը՝
առժամանակեայ ղեկավարական կերպով գրաւեց
Ղրիմի և Ղարքէկովին կամ Հէրսէք։

57. Աւստրա-Հունգարիոյ կայսրութեան սահմաններն ու-
րոյք են. և քանի նահանգի կը բաժնուի։

58. Մայրաքաղաքն է Վիեննա, որ գերմաներէն Վիեն կ'ըսուի, Դանուբի աջ գետի վրայ, (բնակիչք 1,000,000): Ամենէն երևելի շէնքն է Ս. Ստեփանոսի գոթական մայր եկեղեցին, որուն սրածայր աշտարակին բարձրութիւնն առաջիններէն է Եւրոպիոյ մէջ: Նշանաւոր է նաև կայսերական պալատը, և մեծ

Ս. Ստեփանոս.

օրէրան: Փողոցներուն մէջ զարմանալի է Բիւնկ-շիրաստ (մատանեոյ ուղի) ըսուած ծառազարդ լայնարձակ փողոցը, որ բոլորաձև կը պարուրէ քաղաքիս կեդրոնը, և հոյակապ շէնքերով զարդա-

58. Որոնք են Աւստրիոյ մայրաքաղաքն և գլխաւոր քաղաքները:

րուած է և օրէ օր կը զարդարուի: Բրադեր կոչուած ճեմքէն ալ գեղեցիկ է: Վիեննայի մօտ, արեւմտեան կողմը, Շեոնպրուշնի կայսերական գեղանի պալատն և ազուր պարտէզը կայ:

Պուշկ, պալատ կայսերական.

Քաղաքաց մէջ նշանաւոր են Սարցպուշկ, Սալցա

Սարցպուշկ.

գետին վրայ (բն. 20,000), որ ազահանք ունի: —

Խնարքոյք կամ Խնայրոյք Ին գետին վրայ (բնակիչք 23,000), Դիրոյն մայրաքաղաքը, գեղանի դքսով: — Կրաց, Մուր գետին վրայ (բն. 86,000), որ սյողպատի գործարաններ ունի: — Դրիկնայ, Ագրիական ծովուն վրայ, (բն. 125,000), որ կայսերութեան առաջին նաւահանգիստն է, միանգամայն աւստրա-հունդարական յոյս չողենաւուց ընկերութեան կեդրոնը: — Բրակ, Պոչեմիոյ մայրաքաղաքը, Մուլաւ

Բրակ.

գետին վրայ, (բն. 190,000), որուն համալսարանն հռչակեալ է, և շատ ձեռագործներ ունի: — Իւնպերկ կամ Իրվոլ, Կալեցիոյ մայրաքաղաքը, (բն. 88,000), բնդարձակ քաղաք, ուր կայ Հայոց արքեպիսկոպոսարան և քանի մը հարիւր հայ բնակիչ: — Գրազովիա, Վիսդուլա գետին վրայ, (բն. 50,000), որ նշանաւոր յիշատակարաններ ունի:

Հունգարիա կամ Մաճառստան չորս շրջանակի կը բաժնուի: Պոչուս-Բեշո է մայրաքաղաքը, Իսնուլի վրայ, (բն. 320,000), երկու քաղաքներէ ձեւացած. Բէշո գետին ձախակողմեան ափանց վրայ է, իսկ Պուտա կամ Օֆըն՝ աջակողմեան ափանց: Օրէ որ

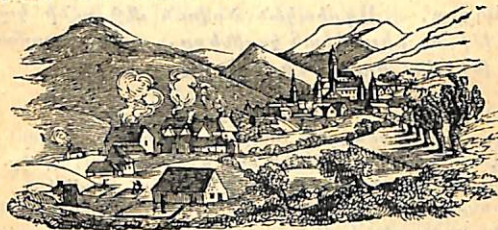
գեղեցկանաւու վրայ է Բէշո մեծագործ շէնքերով: Համալսարանն անուանի է. վաճառականութեան

Պոչուս-Բեշո.

կողմանէ ալ քաղաքս գործունեայ է: — Բրեզլոյնի կամ Բոժսն (բն. 47,000). առեւթ Մաճառստանի մայրաքաղաքն էր:

Բրեկնից. ոսկիի, արծաթի ու կապարի հանքեր ունի, որ Եւրոպայի մէջ ամենէն մեծերն են:

Բրեկնից.

Իրանսիւլանիոյ մայրաքաղաքն է Գրազնկայոյնի կամ Գրոշ (բն. 27,000), որ ունի հայ բնակիչներ. իսկ Սաւոլ-ոչվար կամ Կուչա կամ Սյոնկիեն

շղատ, և Լիզդպեղդաւ կամ Էրթիպեղ-վարջ կամ Պաշվարթ, և Ճորձով քաղաքներն Հայոց քաղաք են, և առաջ շատ աղատութիւններ ունէին, որ ետքը կորսնցուցին:

Տալմացիոյ մայրաքաղաքն է Մարա (բն. 20,000), Ադրիականին վրայ: — Յիւլիէն է նաև Ռակոզդա, նոյնպէս Ադրիական ծովուն վրայ, որ ատենօք զօրաւոր հասարակապետութիւն մի էր:

Սրաշարդոյ. ասոր մօտ է հին Սալոնա քաղաքին աւերակքը:

Սրաշարդոյ.

Կղզիք. — Ադրիական ծովուն մէջ ունի կայսերութիւնս Լիքիիկեան կղզիները, որոնք բազմաթիւ են՝ Թէպէա փոքրիկ, և եղբայր մօտ են:

59. Տորթ-Քիւն, Բալիկ, Իթի, Լալ-Քիւն. — Աստորիա-և-Մաճառատանի տարածութիւնն է 624,000 քառակուսի քիլոմէտր: Բնակիչքն են 38,000,000, որոնք այլ-և-այլ ազգերէ են. Գերմանացիք են 9 կամ 10 միլիոն. Մաճառները 6 միլիոնի մօտ. Սլաւք 16 միլիոն. Ռումէնք՝ 4 միլիոն. Իտալացիք՝ 1 միլիոն. և 1 միլիոնի չափ ալ այլևայլ ազգեր: Տերող կրօնքը՝ կաթոլիկեայ է. բայց կը գտնուին նաև բողոքականք լուսորական և կալուխական, ինչպէս 'ի Մաճառատան, և յունաղականք, և այլն: Կառավարութիւնը

59. Աստորիոյ-և-Մաճառատանի վրայ ինչ գիտելիք կայ:

սահմանադրական միապետութիւն է, քանզի ունի Ռալի-Բալ ժողովարանն և Մաճառատանի Տէր-Կամ Խորհրդարանը: Երկու պաշտօնարան կայ. մին Աստորիայեան երկիրներուն համար, որ են Աստորիոյ արշիվքսութիւնը, Սպլացուրկ, Պոնէմիա, Մորաւիա, Սիւեդիոյ դքսութիւնը, Սելերիա, Դիւրոլ, Գարինթիա, Գաունիոլա, Լիւրիկեան ծովեզերքը, Տալմացիա, Կալիցիա և Պուքովինա. իսկ միւսն Անդրէյթայեան աշխարհաց համար, որ են Մաճառատան ընդ Գրանսիլվանիոյ, Խուսադատանի և Սկլաւոնիոյ թագաւորութիւնը, և Ֆիումէի երկիրը:

Կլէպ, Բէրթ. — Աստորա-Հունգարիոյ կայսերութեան հիւսիսային մասերը ցուրտ են. բայց երկիրը առատ ցորեն կը բերէ: Մաճառատանի գիւնիներն անուանի են, մանաւանդ Թաքի գիւնին. և եղանց ու ձիերու կողմանէ շատ հարուստ ըլլալուն՝ մեծ վաճառականութիւն կ'ընէ օտար աշխարհաց հետ: Ադրիականին մօտ երկիրները ջերմին կլիմայ ունին, և ձիթենիք և որթերն աղէկ առաջ կու գան: Կայսերութեան մէջ կան ոսկւոյ, արծաթի, պղնձի, երկաթի, սնդիկի, աւազի և աղի հանքեր, և հանքածուխ:

ՀԱՐԱՆԱՅԻՆ ԵՒՐՈՊԱ

ԲՈՐԴՈՒԳԱԼ

60. Սալթուս. — Բորդուգալի սահմաններն են, հիւսիսէն և արևելքէն՝ Սլաւիա. և արևմուտքէն ու հարաւէն՝ Ատլանտեան ովկիանոսը:

Բորդուգալ կը բաժնուի հիւսիս տամիուեթն գաւառի. բայց սովորաբար հին վեց նահանգներուն անունները կը տրուի, որ են Տոնարոյ և Միկնիոյ գե-

60. Որոնք են Բորդուգալի սահմանները. և գիտաւոր քաղաքները:

տերու միջոցով, Սևորդեռեան նահանգ. Դարդանա տորա. Ալեմ-Դեյոյ. Ալիարա. և Մերմալայ կղզիք:

Մայրաքաղաքն է Լիզպոն, կամ ըստ Բորգոն գաղտոյ Լիզպա, Էպրեմատուրա նահանգին մէջ, Դակոյ գետին աջակողմեան ափանց վրայ (բնակիչք 225,000), հիանալի գրեթե ունի: Շէնքերուն մէջ ամենէն նշանաւորն է ջրմուղը 19 քիլոմէթր երկայնութեամբ, որ քաղքին ջուրը կը մատակարարէ: Քաղաքիս մերձակայքը շատ չէն են:

Օթորոյ կամ Բորոյ, Տուրոյ գետին բերանը, (բն. 90,000). վաճառականութիւնը բանուկ. երեւելի են քաղաքիս գինիները:

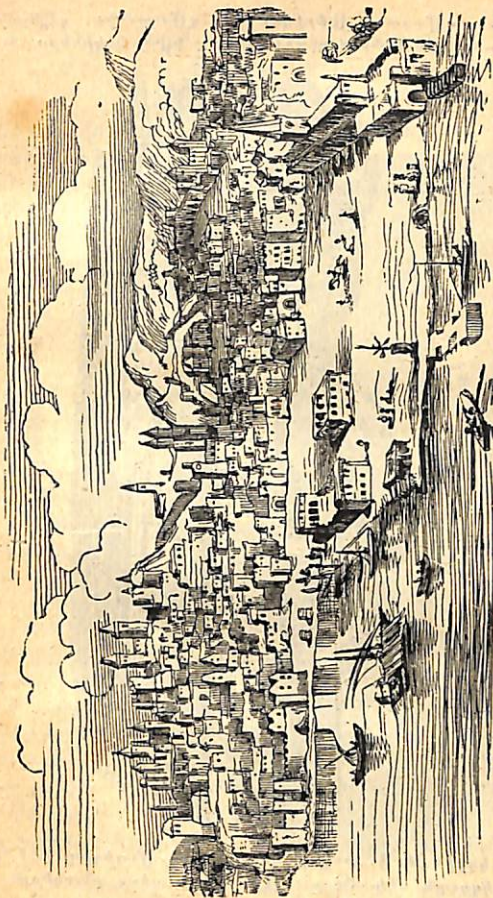
Գոյնմարա, Մոնակոյ գետին վրայ, (բն. 18,000). համալսարանն համբաւաւոր է:

61. Տարաշա-Լեւն, Ժալա-Լա-Լա, Լիզպոն, Լա-Լա-Լա. — Բորդուգալի տարածութիւնն է 91,000 քառակուսի քիլոմէթր. և ունի 4,500,000 բնակիչ, որոնք գրեթե բովանդակ կաթուղիկեայ են: Վարչութիւնն է սահմանադրական միապետութիւն:

Լիւթայ, Բերտ. — Բորդուգալի կլիմայն շատ տաք է ծովէ դէրաց վրայ, իսկ ներսերը բարեխառն, և ընդհանուր առեւթում կլիմայ է, յարմար խաղողի, ձիթենու և նարնջի մշակութեան: Երկիրն, որ լեռներով, բլրով և գետեցիկ հովիտներով ընդհատուալ է՝ ընդհանրապէս բարեբեր է, սակայն քիչ մշակուած: Շատ աղ կը հանեն ծովէն. իսկ հանքերու կողմանէ ունի Բորդուգալ երկաթ, և Կուստիանա գետին մօտ պղինձ: Կան ուրիշ հանքեր ալ. բայց երեսնէ ձգուած են:

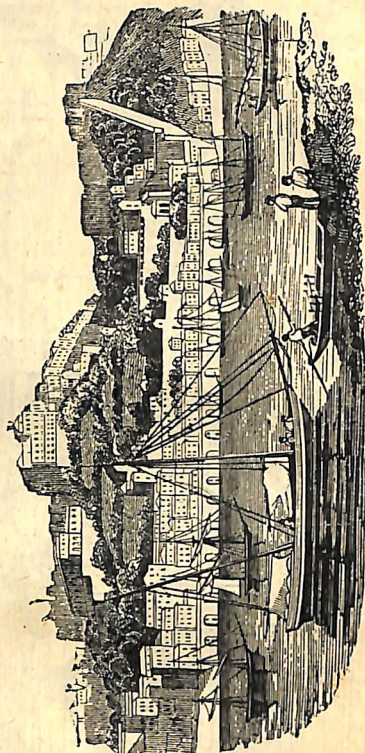
Հիւսիս-արեւմուտ. — Ատենօք Բորդուգալ ամենամեծ երկիրներն ունեն Եւրոպայէն հեռու, ինչպէս Պրալին ու Հնդկաստանի մեծ մաս մը: Իսկ հիմա ունի Ասիոյ մէջ ի Հնդկաստանի զլօս և քանի մը ուրիշ քաղաքներ, և ի Զիւ-

61. Ի՞նչ գիտելիք կայ Բորդուգալի ժողովրդեան, բերոյ, և գաղթականութեանց վրայ:

Լիզպոն.

նաստան զՄառաշի. Արիւրիկէի մէջ զՄօզապոլիս, զԱնիւս, Բարսիլոս, Սեւեթապոլիս, Կառապոլիս կղզիները, Իւ-

Օ Բորոյ.

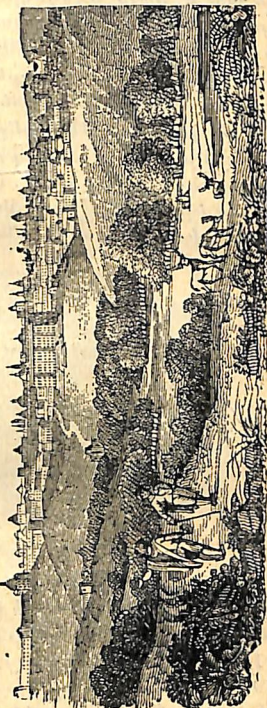
խանի կղզին, և Ս. Թաւմայի կղզին. Իսկ Մալեգիոյ մէջ Դիւ-
մար կղզւոյն մէկ մասը: Այս կալուածոց բնակիչքն են
3,900,000:

Ս Պ Ա Ն Ի Ա.

62. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Սպանիոյ սահմաններն են, հիւ-
սիսէն՝ Պիւրքենեան լեռ-
ներն և Սալանտեան ուղ-
կիանոս, արեւմուտքէն՝
Սալանտեանն և Բորգու-
գալ, հարաւէն՝ Ճիպրա-
գարի նեղուցն և Միջեր-
կրական ծովը. իսկ ա-
րեւելքէն՝ Միջերկրական
ծովը:

Սպանիա կը բաժնուի
քառասունեւեօթն նա-
հանգի:

Մայրաքաղաքն է Մադ-
րիտ, Սպանիոյ կեդրո-
նը. Մանսանարէզ գե-
տակին վրայ, որ մեծա-
գործ կամուրջ մը ունի,
(բն. 397,000). Եւրո-
պիոյ ամենէն բարձր մայ-
րաքաղաքն է, 680 մէդր
ծովուն երեսէն վեր:
Ունի քանի մը նշանաւոր
շէնքեր. նշանաւոր է մեծ
հրապարակը, ուր կը
կատարուին ցլամար-
տուածիւնք և հասարա-
կաց հանգէսները:

Մադրիտ.

62. Ըսէ Սպանիոյ սահմանները, և գլխաւոր քաղաքները:

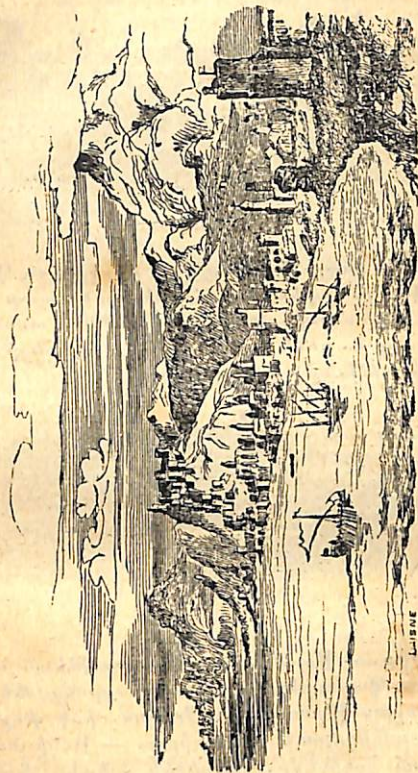
Նշանաւոր քաղաքներն են, Պարչեղոնա կամ Պարցնէրոնա, Գաղաթնեայի մայրաքաղաքը, Մելէրիկական ծովուն վրայ, (բն. 250,000) . ամուր բերդ ունի և ծովային զինուորութեան նաւարան է. գեղեցիկ է մայր եկեղեցին. վաճառականութիւնն ալ բանուկ: — Վալենցիա, Կուստալավար գետին բերնին մօտ, (բն. 145,000) . շքեղ է մայր եկեղեցին, ինչպէս նաև արքեպիսկոպոսին պալատը, և դատաստանարանը: Ստենօք Վալենցիայի փոքրիկ թագաւորութեան մայրաքաղաքն էր: — Կրաւնաուա, Կրանաուայի թագաւորութեան մայրաքաղաքը, գեղանի գիւղ ունի. (բն. 40,000): Շէնքերուս մէջ շատ երևելի է Սլիսկուրա ըստած հին բերդը, որ Մաւրիտանացոյ ժամանակէն մնացած է, որուն

Սլիսկուրա.

մէջ զարմացման արժանի է ալպապգրէ կրկին աւազանները՝ տասնութերկու առիւծներու կրթնած: — Սելիլիա, Անտալուզիոյ մայրաքաղաքը, (բնակիչ 130,000), մեծ քաղաք է. անուանի է մայր եկեղեցին մեծութեամբը, գեղեցիկ ճարտարապետութեամբն և հարստութեամբը. և ալդազար անուանեալ մաւ.

րիտանական պալատը: — Մարսիա, վաճառաշահ քաղաք, (բն. 115,000). գինին անուանի: — Գորտովա,

Մարսիա.

Կուստալքիվի գետին վրայ, (բն. 45,000). հիանա.

էն է մայր եկեղեցին, որ ատենօք մզկիթ էր՝ Մաւրի-տանացւոցմէ շինուած. ինչպէս նաեւ անոնց շինածն

Գորտովա.

է գետին վրայի կամուրջն և բերդը: — Գառիչէ, Լէնի կղզւոյն արեւմտեան հիւսիսային ծայրը, Ստան-տեան ուղիւնոսին վրայ, (բն. 65,000), ամուր բեր-դաքաղաք է. ունի հոյակապ մայր եկեղեցի. վաճառականութիւնը շատ բանուկ:

Գառիչէ.

Կղզիք. — Սպանիոյ թագաւորութեան մասն կը կազմեն Պալէարեան կղզիները, որոնց մեծերն են՝ Մայորքա, Մինորքա, և Իվիցա. իսկ փոքրիկներն են՝ Յորմէկոյէրա և Գապրիէրա: — Ունի նաեւ Գալարեան կղզիները, Աֆրիկէի ափանց մօտ, որ Աֆրիկէի մասն կը կազմեն:

63. Ճիպրապրար, Սպանիոյ հարաւային կողմը, համանուն նեղուցին վրայ, Աֆրիկէի եզերաց գիւմայը, անառիկ բերդ մի է 460 մէր բարձրութեամբ Ժայռի մը վրայ շինուած: Անգղիացւոց ձեռքն է 1713 տարիէն ի վեր: Բնակիչքն են 25,000:

Ճիպրապրար.

64. Տափալ-Բիւն, Բալիւ, Կրիտ, Լաւա-Բիւն. — Սպանիոյ տարածութիւնն է՝ դրիթէ 600,000 քառակուսի քիլոմէր. բնակիչքն են 21,000,000, որոնցմէ 16,800,000 Սպանիոյ մէջ, այսինքն 500,000 քառակուսի քիլոմէրի վրայ. և ամէնքը կաթոլիկեայ են: Կառավարութիւնը սահմանադրական միապետութիւն է: Ունի երկու խորհրդարան, որ են ծերակուսին, և երեսփոխանաց, և երկուքն ի միասին կը կոչուին Գորդէ: 1868ին առժամանակեայ կառավարութիւն մը ունեցաւ այս երկիրս. երկու տարի ետքը՝ նորէն միապետութեան փոխուեցաւ. յետոյ 1873ին հասարակապետութիւն եղաւ. իսկ 1875ին դարձեալ թագաւորութիւն առնուանցաւ:

Կլիմայ, Բերք. — Սպանիոյ մէջ լեռներ շատ ըլլալուն, կլիմայն բարեխառն է, մինչդեռ իր դրիցն համեմատ շատ առիկ տաք տեղք էր ըլլար. սակայն հարաւային ափանց ջերմութիւնը սաստիկ է, և Աֆրիկէի օգնույ ըսուած հրակղ

63. Ուր կ'ընայ Ճիպրապրար. և ո՞ր տեղութեան ձեռքն է:

64. Ի՞նչ գիտնալիք կայ Սպանիոյ վրայ:

հովը մինչև հոն կը հասնի: Հողը քիչ մշակուած է. բարեւազդաբար շատ բարեբեր ըլլալուն՝ Բորդուգալի բերքերն առաջ կը բերէ: Ոսկւոյ և արծաթի հանքերը, ուսկից կարեքեղոնացիք և Հուլմայեցիք անբաւ դանձեր հանեցին, հաղիւ հազ ճանչցուած են հիմա և հաղիւ կը բանին. բայց ունի երկաթի, կապարի և պղնձի հանքեր, և աղնիւ մարմարիոններ: Մէքէնա ոչխարներուն աղնիւ բուրդը, մետաքսը, և տեսակ տեսակ աղնիւ գինիներ՝ գլխաւոր նիւթերն են Սլաւնիոյ վաճառականութեան:

Հիւսիսային լեռնաշղթա. — Սլաւնիա ատենօք անբաւ երկիրներ ունի յԱմերիկա. սցսորուան օրս ունի միայն Գաւա և Բօրդոյ-Սիէոյ կղզիներն Սնդիկանց մէջ, և Փէլեպոն և Մարիանէն կղզիներն Ովկիանիոյ մէջ: Ագրիկէի մէջ, Մաղըրալի հիւսիսային ափանց վրայ ունի Սեթա, Մէլիւ և քանի մը ուրիշ բերդեր: Կոնիէնց ծոցին մէջ ունի զՊիլոնիոյ և զԱնթիօյ:

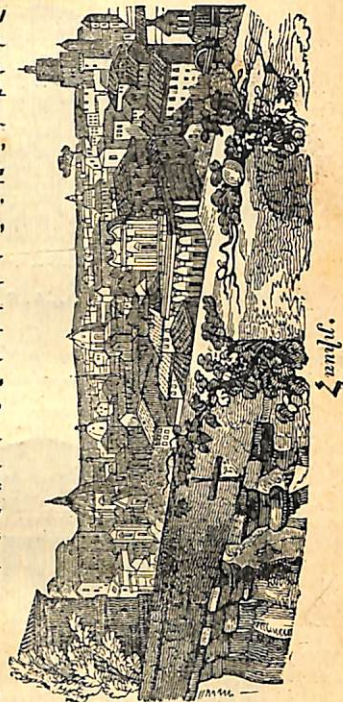
Ի Տ Ա Լ Ի Ա

65. ՍԱՀՄԱՏՔ. — Իտալիոյ սահմաններն են, հիւսիսէն՝ Գերմանիա և Չեխիցերի, արեւմուտքէն՝ Գաղղիա և Միջերկրական ծովը, հարաւէն՝ Յունիական ծովը, և արեւելքէն՝ Ագրիական ծովն ու Աւստրիա: Այսօրուան օրս Իտալիա եօթանասունհեերկու գաւառի (prefettura) կը բաժնուի:

Մայրաքաղաքն է Հռոմ, Տիբերիս գետին վրայ, հարաւային Իտալիոյ մէջ. առաջ Եկեղեցւոյ վիճակին մայրաքաղաքն էր, և մինչև հիմա Սրբազան Քահանայապետին աթոռն է, (քն. 300,000): Աշխարհիս առաջին քաղաքն է հիւսիսային Սահմանի և քրիստոնէութեան ժամանակաց հիւսիսային անթիւ յիշա-

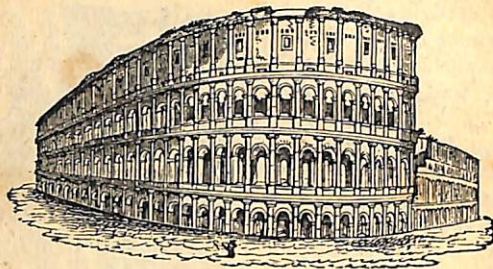
65. Որոնք են Իտալիոյ սահմանքը. և ինչ կայ գիտնալիք Հռոմի վրայ:

տակարաններով: Հիւսիսային Սահմանի մեծագործութեանց մէջ յիշեցր յիշեցր զԿոլոսսէոն՝ մեծ ամփիթէատրոնը, զՊանթէոն կամ Սահմանից մեհեան, զոր հիմա եկեղեցւոյ փոխարկած են, Դիօ կէտիանոսի բաղանիքը, Անտոնինեան և Տրայանոսի կոթողները, Կոստանտինոնը, հաւմէական Փորոնը կամ հրապարակը, կայսերաց սպառառ, և Վեստայի տաճարը: Քրիստոնէութեան մեծագործութեանց առաջինն և հրաշալին է Ս. Պետրոսի կաթողիկէն, որ աշխարհիս ամենէն մեծ եկեղեցին է, միւսն զգամայն ունի աւանաբարձր դմբէթ: Զարմանաց արժանի են Սանյա Մարիա Մաճմիօրի և Ս. Յովհաննէս Լատերանո կաթողիկէք, և ուրիշ անթիւ եկեղեցիք, մի քան զմի չքքնաղաշէնք, և ճիւղ մարմարիոնօք, ոսկիէ դրուագներով և պատկերօք: Ս. Պետրոսի կաթողիկէն շինութիւնն աշխարհացած է, որուն մարմարիոնաց և միւսինն նկարուց հարցս տութիւնը մեծ է: Ս. Պետրոսի եկեղեցւոյն միւ-

Հռոմ.

ցած է վատիկանու պալատը, Ս. Պապին արքունիքը, որոյ արձանաց և պատկերաց հաւաքմունքն

Կոլոսսեոն.

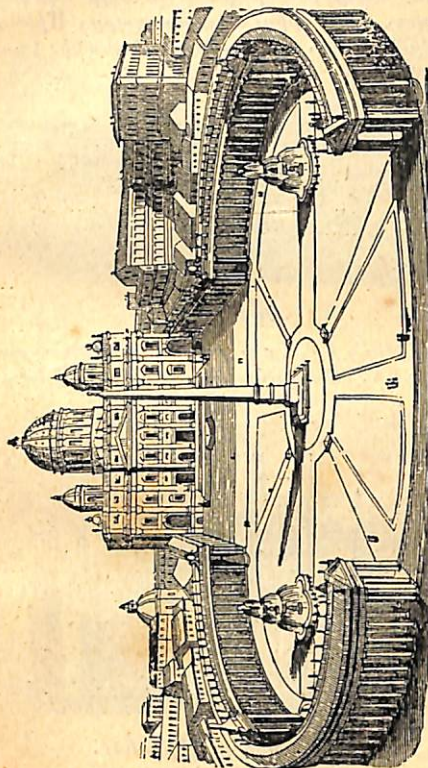
առաջին են . գեղեցիկ պարտէզ ալ ունի: Ինչպէս նաև յիշատակութեան արժանի է Կուրիինալի պա-

Պանթեոն.

լատը, և Ս. Հրէշտակի գղեպկը, որ Ագրիանոս կայսեր մահարձանն է:

66. Նշանաւոր քաղաքներն են. Դոնդիւն կամ Դոնդիւնոյ, Բոյ գետին վրայ, (բն. 230,000), Բիւնոնգի

Ս. Պետրոս 'ի Հովմ.

66. Խաալիւ ուրիշ նշանաւոր քաղաքներն որոնք են:

մայրաքաղաքը, և իտալիոյ տէրութեան հին մայրաքաղաքը. գեղեցիկ են արքունի պալատը, եգիպտական հուսթեանց թանգարանը, և մայր եկեղեցին:

Ճեմովա, Լիգուրիոյ մայրաքաղաքը, Միլերկրական ծովուն վրայ, որ ատենօք անուանի հասարակա-

Ճեմովա.

կապեաութիւն էր, (բն. 160,000). փառաւոր պալատներ ունի. մեծ վաճառականութիւն կ'ընէ:

Մայր եկեղեցի Միլանոյ.

Միլան կամ Միլանոյ, Լոմպարտիոյ մայրաքաղաքը, (բն. 260,000). իտալիոյ ամենէն գործունեայ

քաղաքն է. հիւնարի է և փառահեղ գոթացի մայր եկեղեցին, մանաւանդ արտաքին տեսքը:

Վենետիկ կամ Վենեցիա, Վենետիոյ մայրաքա-

Կառնարօ Ռիադոյի.

ղաքը, որ ատենօք մեծ և հուշակաւոր հասարակա-

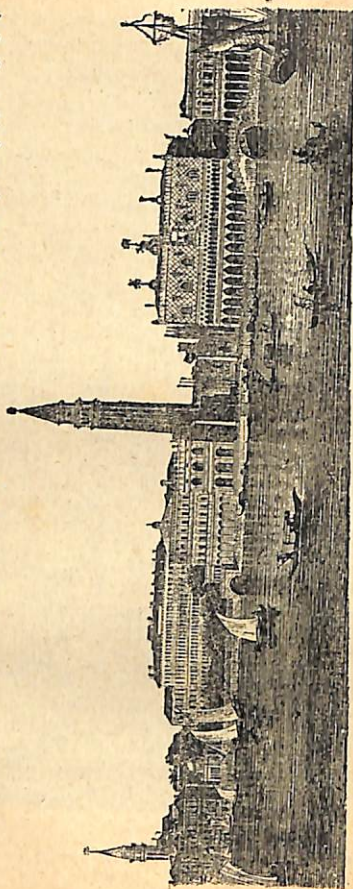
Սուրբ Դազար.

պետութիւն էր, (բն. 140,000). Ագրիական ծոցին ծայրը 72 կղզեակներու վրայ շինուած մեծագործ

Նաւահանգիստ Կոստանդնուպօլսոյ, (տես էրես 115) .

քաղաք է, ու
րուն շաափու
ղօցնե րուն
մէջ կօնտօրա
լուում իւ
ւակներով կը
պտըրաին: Աշ
խարհիս ա
ւաջին շէնքե
րէն են Ս.
Մ արկօսի
մայր եկեղե
ցին, զանգա
կատունը,
գ. քսե րուն
կամ Տոմե
րուն պալա
տը, արքու
նական պալա
տը, և Ռիալտօ
միակամար
կամօւրջը:
Հոս բացուե
ցաւ յամին
1836 Ռա
փայէլեան
վարժարանը:
— Վենետիկոյ
քով եղած
մանր կղզիներ
րէն մէկն է Ս.
Ղաղար Հայ
ոց, Սիւի
թարեանց
մայրավանքը,

Վենետիկ.

զոր հիմնեց Միխթար Աբրահայր յամին 1717:
Բաառաւ, Վենետիկ մօտ, (բն. 66,000). ունի
համալսարան, և աստղաբաշխական դիտարան:

Ֆիրէնցէ կամ Ֆիորենցա, Առնոյ գետին վրայ,
(բն. 170,000), Դոսգանայի մայրաքաղաքը. այս վեր
ջին ատեններս քանի մը տարի Իտալիոյ մայրաքա
ղաք եղաւ: Հյակապ են մայր եկեղեցին, Մէտիչե.

Ֆիրէնցէ.

ներուն հին պալատը. և երևելի է Մէտիչներուն
պատկերաց և հնութեանց թանգարանը:

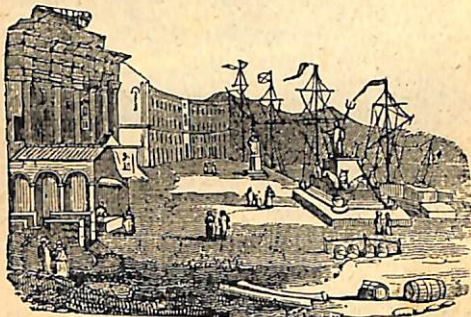

Նափոյի.

Նափոյի կամ Նիսպոյիս, Միջերկրականին վրայ,
(բն. 597,000), սբանէլի գիրք ունի, և գեղեցիկ

չէնքեր: Ասոր քովերն են Հերգուշանոն ու Պոմպէյէն հին քաղաքները, որ Քրիստոսէ 79 տարե ետքը Վեսուվի լաւայութե ու մոխրովը ծածկուէր էին և 1755 տարեէն 'ի վեր կը փորեն ու կը բանան:

67. Կղզիք. — Միջերկրականին մէջ են Իտալիոյ կղզիները. — Սիկիլիա, սքանչելի և շատ բարեբեր մեծ կղզի մի է. որուն մայրաքաղաքն է Բալիարնոյ (բն. 230,000), գեղեցիկ գրքով. Իտալիոյ առաջին եկեղեցիներէն մէկն է Ս. Ռօզալիայի մայր եկեղեցին: Միսսինա (բն. 120,000), համանուն նեղուցին վրայ, վաճառաշահ քաղաք: Յիշատակութեան ար.

Նաւահանգիստ Միսսինայ.

ժանի է նաև Գադանիա (բն. 90,000), Եանա լեւան ստորոտը. գեղեցիկ նաւահանգիստ:

Սարոսենա ալ մեծ կղզի է. բայց Սիկիլիոյ պէս մշտ կուած չէ. ունի կապարի և զինգի հարուստ հանքեր: — Լիպսո կղզին Դոսկանայի ափանց մօտ է.

67. Որո՞նք են Իտալիոյ կղզիները:

հարուստ հանքեր ունի երկաթի: Մեծն Նաբոլէոն յամին 1814 կղզւոյս իշխան դրուեցաւ, և մնաց հոս տանն ամսոյ չափ: — Լիբարեսն փոքր կղզիները հրաբղխային են:

Գադանիա.

68. Անգլիան և Կղզիք. — Գլխաւորն է Մալթա. բովի փոքր կղզիներով ունի 147,000 բնակիչ: Անգլիացւոյ ձեռքն է 1800 տարեէն 'ի վեր, որով Միջ.

Մալթա.

երկրականին մէջ նաւական մեծ ոյժ ստացած են. և Սիկիլիայէն հող բերելով՝ ապառաժուս կղզին բարե.

68. Անգլիացւոյ ձեռքն էնչ կղզիք կան:

բեր ըրած են: Միւս երկու փոքր կղզիներն են Գո-
ժիկոյ, և Կոցցոյ:

69. Սաւ ՄԱՐԻՈՅԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ. —
Միջին Իտալիոյ Ուրպինոյ և Չէզէնա քաղաքներուն
մէջ կ'ընայ այս ամենափոքր անկախ հասարակապե-
տութիւնը, որ Եւրոպիոյ ամենէն հին տէրութիւնն
ներէն մէկն է: Մէկ քաղաք մը միայն ունի, որ է
Սաւ Մարիկոյ: Ամբողջ երկրին բնակիչքն են 8,000.
Իսկ տարածութիւնն է 61 քառակուսի քիլոմէթր:

70. Տաւաշ-Ռիւն, Բնախի, Իրնի, Լաւա-Ռիւն. — Իտա-
լիա՝ իրեն վերաբերեալ կղզիներով հանդերձ 296,000 քա-
ռակուսի քիլոմէթր տարածութիւն ունի և 28,000,000 բնա-
կիչ: Գրեթէ ամբողջ բնակիչները կաթողիկէ են. և վարչու-
թիւնն է սահմանադրական միապետութիւն, որ ունի երկու
խորհրդարան, ժեռակուսին և երեսփոխանաց:

Կլէմ, Բեբո. — Իտալիա Եւրոպիոյ երկիրներուն մէջ ա-
մենէն զուարթ և գեղեցիկ կլիմայ ունեցողն է: Ապրեան լե-
րիք միանալով Ապենինեան լեռանց հետ որ երկրին ամբողջ
երկայնութիւնը կը կարեն, մի միայն շղթայ կը ձևացնեն:
Հիւսիսային կողմն որ շատ մը լճեր և գետակներ ունի, թեւ-
պէտ և նուազ լեռնութիւն ունի, սակայն ամենէն բարեբեր
մասն է: Քիչ մը վարերը կը բուսին ձիթենի, կիտրոն, պիս-
տակ, նոնէնի, բամբակենի և չաքարղէգն: Ընդ մէջ Հոռոմայ
և Նաբոլի կը դռնուին վատառողջ դաշտերն որ կ'ըստին
Պաշիլեան Զահէճ: Իսկ հարաւային կողմն, ըստ մասին լեռ-
ներով և անտառներով ծածկուած, թէպէտ շատ բարեբեր՝
բայց քիչ մշակուած է, և սակայն ինքնակալ է երկրաշարժերու:

71. Պաշիլեան Դիւլի-Ռիւն. — Իտալիոյ 1859 տարին ա-
ռաջ՝ ինն տէրութիւնէ ձևացած էր, որոնք էին. Ա. Սաբո-
նայի թագաւորութիւն. Բ. Մաթիլի իշխանութիւն. Գ.

69. Իտալիոյ մէջ կայ անկախ տէրութիւն մը:

70. Ինչ կայ գիտնալիք Իտալիոյ վրայ:

71. Իտալիոյ վերջին տարիներուն պատմութեան վրայ
տեղեկութիւն տուր:

Լաթիւմիոյ և Վիենչիոյ թագաւորութիւնը (որ Աւստրիոյ
հպատակ էր). Դ. Բաթիլի գրաւութիւնը. Ե. Մաթիլի գրե-
տութիւնը. Չ. Գաթիլի մեծ-գրաւութիւնը. Է. Ինչիւնայ
վիենչիոյ. Ը. Սա-Մաթիլի հասարակապետութիւն. և Թ.
Կրիլ Սիլիւնայ թագաւորութիւնը, որ Նաբոլի թագաւո-
րութեամբ և Սիլիւնայ կղզով կը ձևանար: Բայց 1859
տարւոյն պատերազմէն ետք՝ նախ Լոմպարտիա անցաւ Բիե-
մոնդի կամ Սարոնենայի թագաւորութեան. ետքը կամաց
կամաց գրաւութիւնը միացան ընդ վերջիշիւղն. և յաջոր-
դաբար միւս մասերն ալ, մինչև յամիւ 1870 սեպտեմբերի
20ին Հոռոմ ալ մասն պատերազմով վիկտոր Իմանուէլի
զօրքը և բոլոր Իտալիան՝ թագաւորութիւն մը ձևացուցին:

Ե Ի Ր Ո Պ Ա Կ Ա Ն ԹՈՒՐԳԻԱ ԿԱՆ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ

72. ՍԱՄՍԱՆ. — Օսմանեան կայսրութեան մէկ
մասն է միայն Եւրոպական Թուրքիա կամ Տաճկա-
ստան, որուն սահմաններն են, հիւսիսէն՝ Ռուսիա, արեւմուտէն՝
Աւստրիա և Աւստրիա. արևմուտէն՝ Աւստրիա,
Սոնգէնէկոյ և Ալբանիայի ծով. հարաւէն՝ Յու-
նաստան, Արշակունիքի և Մարմարայի ծով. իսկ
արևելքէն՝ Սեւ ծով:

Գլխաւոր նահանգներն են Ռումէլի, Պոնտիս,
Ալպանիա, և Թիւրքիոյ մաս մը: Ռումէլին կը բո-
վանդակէ զհին Թրակիա և Մակեդոնիա: Իսկ Պոն-
տիս, զոր առ Ժամն Աւստրիա կը կառավարէ, կը
ձևանայ 'ի բնիկ Պոնտիայէ, 'ի Ռաշիայէ, 'ի առաջ-
կական Խառաղատանէ, և 'ի Հէրսէքէ կամ Հէրցէ-
կովինայէ:

Ռումէլի արևելեան մասը՝ թէ և առանձին վար-

72. Որոնք են Եւրոպական Տաճկաստանի սահմանքը, և
գլխաւոր նահանգները:

ջութիւն ունի, այլ հաատակ է Օսմանեան կայսրութեան և անկէ կը կախուի, և կուսակալը կ'անուանի Սուլթանէն: Գլխաւոր քաղաքն է Ֆիլիպէ կամ Փիլիպպոպոլիս Մարիցա գետին վրայ, (բն. 40,000): Նշանաւոր քաղաքն է Սիլվիոյ, որ Երևելի տօնավաճառ ունի, և վարդի իւղի գործարաններ:

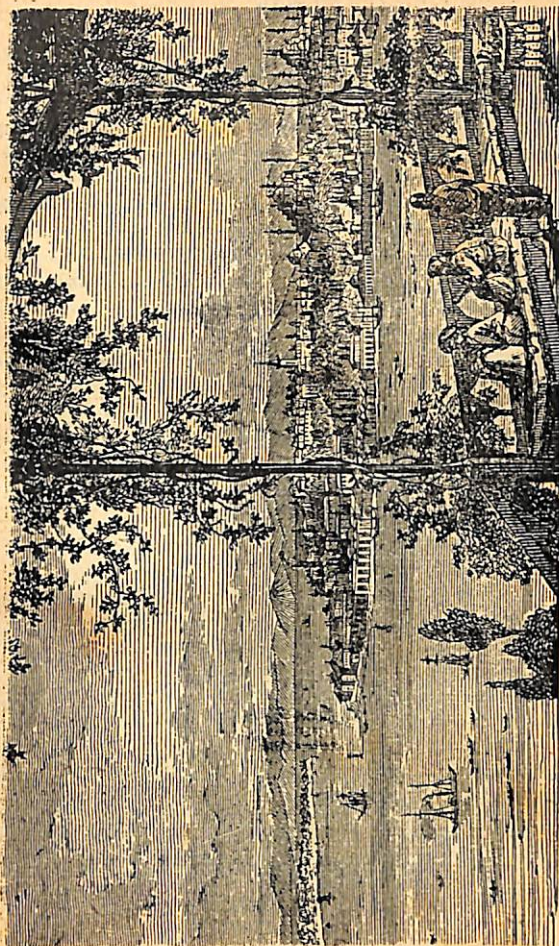
Պուլխարիա տարածուած է ընդ մէջ Դանուբի և Սեւ ծովուն, Արևելեան Ռումելիի հիւսիսահողմը: Հարկատու իշխանութիւն է. և իշխանը գերմանական ցեղէ է, յաջորդութիւնը՝ Ժառանգական: Երկրին տարածութիւնն է 64,000 քառակուսի քիլոմէթր. բնակիչքը 2,000,000: Մայրաքաղաքն է Սոփիա (բն. 25,000), Պալքան Լերանց մօտ, Պսկանա գետին վրայ: Նշանաւոր քաղաքներն են, Վառնա, բանուկ նաւահանգիստ Սեւ ծովուն վրայ. Ռուսադուք, Պուլխարիոյ մեծագոյն քաղաքը Դանուբի վրայ. Դրնովա, հին մայրաքաղաքը, Եանդրայի վրայ:

73. Մայրաքաղաքն է Կոստանդնուպոլիս կամ Ստամպոլ (բն. 1,000,000), Թրակեան Վոսփորին

Կոստանդնուպոլիս.

73. Ո՞րն է Տաճկաստանի մայրաքաղաքը. և որո՞նք են ուրիշ նշանաւոր քաղաքները:

Մալայ քաղաք.

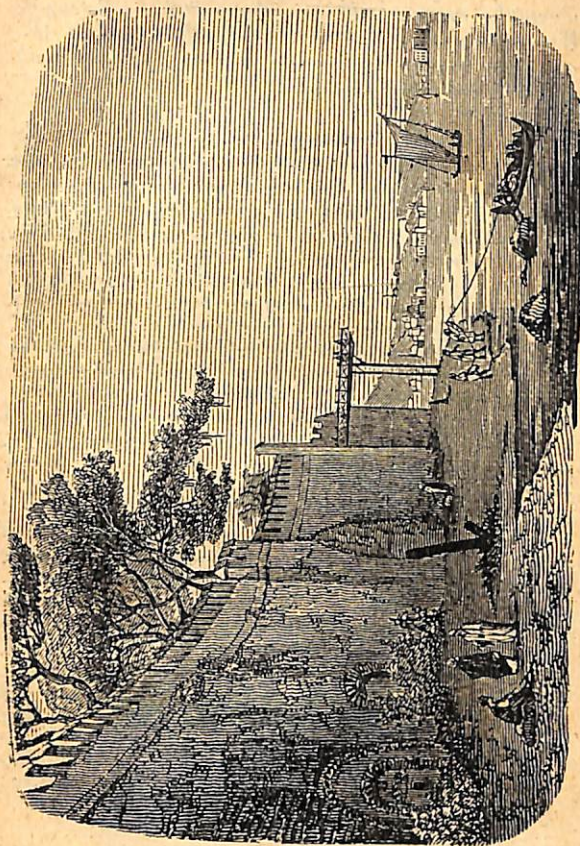
վրայ, ընդ մէջ Մարմարայի և Սեւ ծովու. աշխարհիս առաջին քաղաքը կը համարուի գրեց գեղեցկութեան կողմանէ: Շէնքերուն մէջ առաջին տեղին ունի Սյա Սօֆիայի հոյակապ մզկիթը, որ Յուստինիանոս կայսեր ատեն շինուած է և երկնային իմաստութեան նուիրուած էր: Նշանաւոր են նաև Սուլդան Սհմէտի մզկիթն և էթ-մէյտանի յիշատակարանք, և Թափաւորական հին սպառաշ: Երկայն անուանի է ընդարձակութեամբն և արեւելեան դրոշմովը: Արուարձանաց մէջ առաջին տեղին ունին Բեյա, և Կալապա՛ որ կեդրոնն է քաղաքիս վաճառականութեան:

Նշանաւոր քաղաքներն են. Լոփրնէ կամ Սյորիա Լուչայոյիս, Մարիցա գետին ափանց վրայ, (բնակիչք 75,000), Թուրքիոյ հին մայրաքաղաքը: — Սելանիկ կամ Թեապոնիկէ, համանուն ծոցին վրայ, (բն. 70,000). մեծ վաճառականութիւն կ'ընէ: — Ալպանիոյ մայրաքաղաքն է Եսկիս կամ Եսկիսկա, համանուն լճին վրայ, (բն. 40,000). աղուոր գիւղք ունի: — Շրուտա, համանուն լճին հարաւային ծայրը, (բն. 20,000):

74. Կոջուք. — Արշակեղադոսի հիւսիսային կողմը Թուրքիա ունի քանի մը փոքր կղզներ, որոց գլխաւորներն են՝ Դասուս, Սաւոդրակէ կամ Սիւմէկ տրէք, Սյալիսկէ կամ Լեմնուս, և Թիւնեւոս կամ Պօնաւ առասար (որ Տարսանէլի նեղուցէն 24 քիլոմէտր միայն հեռու է):

Իսկ արշակեղադոսի հարաւային և Մուէայի արեւելեան հարաւային կողմը, ունի զԳաւտիս կամ Կրեւտէ կամ Կիրիտ մեծ կղզին (բն. 150,000, որոնց մեծ մասնը յոյն է), որ բարեբեր հող ունի, և բաւական վաճառականութիւն կ'ընէ, մանաւանդ իւղոյ,

74. Որոնք են Տաճկաստանի կղզիք:

Պալատիկ Կալապա՛ որ կեդրոնն է քաղաքիս

սօսորներ, պողոց, գինեղ, մեղրամամի և մետաքսի։ Մայրաքաղաքն է Գաևտիա (բն. 15,000), կղզւոյն հիւսիսային կողմը։ Նշանաւոր է նաև Գաևտիա կամ Հաևտիա նաւահանգիստը։

75. Տրաքս-Բէն, Բէն-Բէն, Իրծո, Լարս-Բէն. — Եւրոպական Տաճկաստանի տարածութիւնը մէկտեղ առնելով նաև հարկատու դաւառներն է 326,400 քառակուսի քիլոմէտր։ Բնակչաց թիւն է հանդերձ վերոյիշեալ դաւառներով 8,650,000, որոնց 3 միլիոնը մահմետականք են. իսկ միադեալ ազգերուն գլխաւորներն են Սլաւք, Յոյնք, Հայք (400,000), Հրեայք. և այլն։ Տէրութեան վարչութիւնն է բացարձակ միապետութիւն, որոյ գլուխը կ'ըսուի թան կամ Սուլթան, որ հաւասարազոր է Կայսր բառին։

Կլէն, Բէր. — Թուրքիոյ երկիրն ընդհանրապէս լեռնոտ ըլլալով շատ տաք չընենք. իսկ Պալքաններուն կողմից ցուրտ է։ Սակայն ունի նաև գեղեցիկ հովիտներ և դաշտադէտքներ, մանաւանդ հարաւային կողմերն, ուր առատութեամբ կը դառնուին նարնջներ, նոններ, թզենիք, ձիթենիք, պղպեք, ցորեն, բրինձ, բամբակ, ծխախոտ, կանեփ, և այլն։ Զուռադործաց մէջ անուանի են մետաքսէ բանուածքը, դիպակն ու լալ. ընտիր է նաև ուլիսը։ Հանքաց մէջ գլխաւորներն են կապար, երկաթ, մարմարիտն, որոնց արտաբերութիւնն երթալով յառաջագիմութեան մէջ է, ինչպէս նաև ուրիշ ձեռագործք և ճարտարութիւնք։

Հէրաքս Կլաւս. — Եւրոպայէն դուրս անմիջական կալուածներն են Ասիական Տաճկաստանի դաւառները. իսկ հարկատու կամ իրեն գլխաւորութիւնը ձանցող երկիրներն են Ասիոյ մէջ Մաքիոյ արևմտեան և հիւսիսային կողմն եղող քանի մը մանր աշխարհներ. իսկ Ափրիկէի մէջ Եգիպտոս և անկէ կախումն ունեցող երկիրները, Գուու, և Գարապուլուս կամ Տրիպոլի։

75. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Եւրոպական Թուրքիոյ վրայ։

Ռ Ո Ւ Մ Ա Ն Ի Ա

76. ՍԱՀՄԱՆ. — Ռուսմանիոյ Թագաւորութեան (որ ասէնքը Մոլտո-Վալաքիոյ իշխանութիւն էր) սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Ռուսիա և Աւստրիա, արևմուտքէն՝ Աւստրիա և Սերպիա, հարաւէն՝ Պուլկարիա, և արևելքէն՝ Ռուսիա և Սեւ ծով։

Մայրաքաղաքն է Պոլսքի կամ Պոլսքիսք (բն. 222,000), հարաւակողմը, Տիմուկիցա գետին վրայ. գեղեցիկ գիրք ունի։

Իսկ նշանաւոր քաղաքն են՝ Եաշ, հիւսիսային կողմը, Մոլտաւիոյ մայրաքաղաքը (բն. 90,000). — Կարս (բն. 80,000), և Պրայիս, բանուկ նաւահանգիստներ են Դանուբի վրայ, մանաւանդ առջինը։

Տօպրուճայի գտաւան 1878 տարւոյն ստացաւ, ետ դարձնելով Ռուսիոյ՝ մուտաւական Պետարպիան։ Աս ճախճախուտ և ցեխոտ երկիրը կ'ընայ ընդ մէջ Սեւ ծովուն և Դանուբի վերջին շեղման։ Նոյնպէս յետնոյս ձևացուցած տեղիքան՝ այսինքն էրեքանիւնի երկիրը, Ռուսմանիոյ մասն է։ Դանուբի բերին վրայ շինուած է Սոլիսկա քաղաքը, բանուկ նաւահանգիստ։ Սեւ ծովուն վրայ ալ նշանաւոր է Բիւրքիկնէ նաւահանգիստը։

77. Զաւալան Գիւրի. — Ռուսմանիոյ տարածութիւնն է 153,000 քառակուսի քիլոմէտր. բնակչաց թիւը 5,000,000։ Տէրութեան կիօքն յունաւաւան է. օտար ազգաց մէջ գլխաւորներն են Հրեայք (400,000) և Հայք (8,000)։ Վարչութիւնն է սահմանադրական միապետութիւն։ Օղը՝ երկրին մեծագոյն մասին մէջ ցրտին է. գլխաւոր բերքն են արջուկ եղէնք, և մանաւանդ արմաթը և ի մասնաւորի ցորեն, ու

76. Ըսէ՞ Ռուսմանիոյ սահմանները։

77. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Ռուսմանիոյ վրայ։

րուն վաճառականութեամբը շատ օտակ կը մտնէ 'ի Ռուս
մանիս:

Ս Ե Ր Պ Ի Ս

78. ՍՈՆՄԱՆՔ. — Սերպիոյ Թագաւորութեան
սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Աւստրիա, արեւմուտքէն
և հարաւէն՝ Եւրոպական թուրքիա, և արեւելքէն՝
Պուլկարիա և Ռումանիա:

Մայրաքաղաքն է Պեղկաառ (30,000), հիւսիսային
կողմն, 'ի գետախառնուն Սավայի և Դանուբի:
Իսկ նշանաւոր քաղաքներն են Սիմկենարիա, և
Գրակովչիկաց, ուր կը գումարի ազգային ժողովա-
րանը (Skouptchina):

79. ԶՆԱՎԱՆ ԳԻԴԵԼԻՆ. — Սերպիոյ տարածութիւնն է
55,000 քառակուսի քիլոմէտր. բնակչաց թիւը՝ 1,500,000, և
կրօնքնին յոռնադաւան է. տէրութեան վարչութիւնը սահմա-
նադրական միապետութիւն: Երկրին օդը բարեխառն. մե-
ծամեծ անտառներ և արօտներ ունի. արջաուոյ և խոզերու
վաճառականութիւն կ'ընէ:

Մ Ո Ն Դ Է Ն Է Կ Ր Ո Յ Կ Ր Մ Ս Ա Ղ

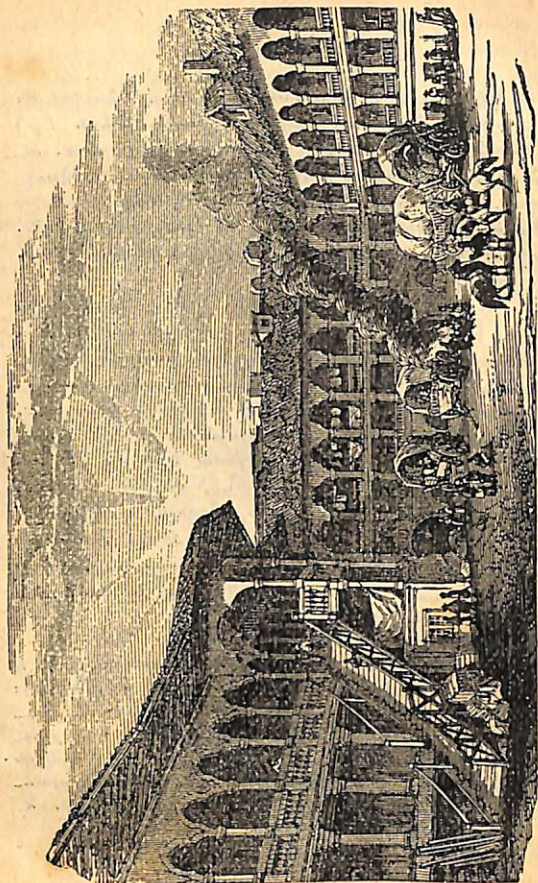
80. ՍՈՆՄԱՆՔ. — Մոնղէնէկոյի կամ Գարատա-
ղի իշխանութեան սահմանքն են, հիւսիսէն՝ ա-

78. Սերպիոյ սահմանքն որոնք են. և մայրաքաղաքն ինչա-
պէս կը կոչուի:

79. Սերպիոյ երկրին վրայ ինչ տեղեկութիւնք կան հար-
կաւոր:

80. Զրուցէ՛ Գարատաղի սահմանքը:

Պաշտօն.

րեմուտքէն և արեւելէն՝ Տաճկաստան, իսկ հարաւէն՝ Ադրիական ծով:

Մայրաքաղաքն է Զեդդիկեն: Իսկ քաղաքաց մէջ արժան է յիշատակել Բաղկորիցա, Նիքիդ. և նոր ստացած երկիրներուն մէջ Տուշիկնոյ և Անդիսիարի նաւահանգիստները՝ Ադրիականին վրայ:

81. Զանգան բերելէ. — Մոնղէնէրոյ՝ Ալալանիւց և Պոնիւց կողմէն ստացած երկիրներովն հանդերձ 9,400 քաւաւուսի քիլոմէր տարածութիւն ունի. բնակիչքը 290,000, որոնք կտրիճ լեռնայինք են. կրօնքնին յունաղաւանութիւն է: Վարչութիւնը բացարձակ իշխանութիւն է: Երկիրը լեռնոտ վրայուն պատճառաւ՝ օդն ընդհանրապէս ցուրտ է. գլխաւոր բերքն են մեղր և ոշխար:

Յ Ո Ւ Ն Ա Ս Ս Ա Ն

Ե Ի Յ Ո Ն Ի Ա Վ Ա Ն Կ Ղ Զ Ի Ք

82. ՍՈՂՄԱՆՔ. — Յունաստանի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Թուրքիա, արեւմուտքէն՝ Յունիական ծով, հարաւէն՝ Միջերկրական, և արեւելքէն՝ Արշիպէղագոս: Տասնութիւնք գաւառի բաժնուած է Յունաստան:

Մայրաքաղաքն է Աթենք (բն. 80,000), Թերակղզւոյ մը վրայ, արեւելեան հարաւային կողմը. հին ժամանակի անուանի քաղաքներէն մին՝ իր քաղաքականութեան և երեւելի շինուածոց պատճառաւ. որոնց մէջ Պարթենոնի տաճարն Ակրոպօլսոյ մէջտեղն՝

81. Ինչ տեղեկութիւն կայ գիտնալիք Գարատաղի վրայ:
82. Ըսէ Յունաստանի սահմանքը, և գլխաւոր քաղաքները:

յունական ճարտարապետութեան գլուխ գործոցն է, որոյ որմունքն ինչուան հիմա կանգուն կեցած են:

Ակրոպօլիս.

Իսկ նշանաւոր քաղաքներն են, Փադրաս, արեւմտեան կողմը՝ համանուն ծոցին վրայ (բն. 35,000), որ բերդաքաղաք է, և բանուկ վաճառականութիւն

Տաճար Թիսիսի յԱթենս.

ունի: — Նաւարին, նաւահանգիստ արեւմտեան հարաւային կողմը, նշանաւոր յամին 1827 եղած նա

ւտկոն պատերազմին պատճառաւ: — Դաշրիս, նա
ւահանգիստ արեւելեան կողմն, Էրբեմն աթոռ տէրու

Կորնրոս.

Թեան: — Կորնրոս, Մուէան Յունաստանի հետ միա

Սևիթեատրոն Կորնրոսի.

ցընող պարանոցին վրայ, որ լին ատենէն կորուէ
ւով՝ նեղուցի պիտի փոխուի:

Պեռլինու դաշնագրու թեամբ Յունաստան ստա
ցաւ ի թուրքիոյ Եպիւռոսի և Թեսսալիոյ հարա
ւային մասերը. որոնցմէ առաջնոյն մէջն է Սյոդա.
Իսկ երկրորդին մէջ Լարիսսա, Դրիսա, Չարսիսսա
և Վոյո քաղաքները:

83. Կղզիք. — Յունաստանի կը վերաբերին.

Ա. Նիկիտրոնդի. մեծ կղզի մ'է նեղ անցքով մը
ղատուած ցամաքէն, որուն հետ կամրջով միացած է:

Բ. Յոնիական կղզիք, Յունաստանի արեւմտեան և
հարաւային ծովեզերաց վրայ. Ժամանակաւ յառաջ
հասարակապետութիւն մը կը կազմէին Անգղիոյ
պաշտպանութեան ներքեւ: — Գլխաւորն են եօթն
են, հիւսիսայիններէն գէպ ի հարաւայիններն եր
թաւով այսինքն՝ Դորիոս, Բարս, Սալոնա-Մաչաւ,
Թիւրքի (Իթակէ), Քեֆալոնիա, Յոնիական կղզեաց
մեծագոյնը. Չալոս, և Չերիկոյ (Կիթերա):

Գ. Շատ մը մանր կղզիք, որոնց գլխաւորներն են
Հիոքա, Մուէայի ափանց վրայ. և Կիւկլարայք, Ար-

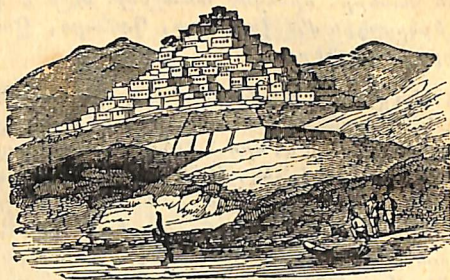

Հիոքա.

չիպեղագոսին վարի կողմերը, որոնց գլխաւորն է

83. Որոնք են Յունաստանի գլխաւոր կղզիք:

Շիրա կղզին (բն. 35,000), Արշլաեղադուսի վաճառականութեան կեդրոնը:

Շիրա.

84. Ընդհանուր դեղին-թխի Գնահատանի վրայ. — Յուստատան իւր կղզիներովն և նոր ստացած երկիրներովն հանդերձ 64,800 քառակուսի քիլոմէտր տարածութիւն ունի, և 1,980,000 բնակիչ: Երկրիս կրօնքն յունադաւան է. կան նաև բաւական կաթողիկէայք: Վարչութիւնն սահմանադրական միապետութիւն է. թագաւորը Տանիմաքայի ցեղէն իշխան մ'է՝ 1863ին ընտրեալ: Երկրին բարեբերութիւնը, Յունաց գործունէութիւնն և յարմարութիւնն վաճառականութեան և նաւարկութեան, զգալի չարժուածք տուած են իր նաւահանգիստներուն: Կլիմայն տաք է, և կղզեաց բնակութիւնը շատ ախորժիկ: Հողն ընդհանրապէս ժայռուտ և չոր է, և յառաջ կը բերէ ձիթենի, նարինջ, լեմոն, թուզ և խաղող:

84. Ի՞նչ տեղեկութիւն կայ Յունաստանի վրայ:

ՄՕՏԱԳՈՅԻ ԻՇԽԱՆՈՒԹԻԻՆ

85. Մօնագոյի իշխանութիւնը կը գտնուի Գաղղիոյ արեւելեան հարաւային ծովեզերաց վրայ, ընդ մէջ Նիս և Մանգոն քաղաքաց: Տարածութիւնն է 21 քառակուսի քիլոմէտր. բնակիչքը 10,100. գլխաւոր քաղաքը՝ Մօնաղոյ, (բն. 2,900): — Գաղղիոյ պաշտպանութեան ներքեւ է այս երկիրը:

ԱՆՏՈՐՐԱ

86. Անտորրա հասարակապետութիւնը Գաղղիոյ հարաւային կողմը կ'իջնայ Պիւրէնեանց վրայ, ընդ մէջ Արիէժ գաւառին և Սպանիոյ Լէրիտա գաւառին. և Գաղղիոյ պաշտպանութեան տակ է:

Վարչութիւնը՝ չորեքամեայ իշխանութեամբ քըսանէչորս անձինքներէ բաղկացեալ Ժողովոյ մը ձեռքն է, որոնց վրայ նախագահ մը կայ: Դատաստանական պաշտօնք երկու դատաւորաց յանձնեալ են, յորոց զմէն կ'ընտրէ Գաղղիոյ կողմէն Սըլեւելան Պիւրէնեանց գաւառապետը, իսկ զմեւը Սպանիոյ Ուրձէլ քաղաքին եպիսկոպոսը:

Տարածութիւնն է 452 քառակուսի քիլոմէտր. բնակիչքը գրեթէ 8,000, որոնք մեծաւ մասամբ արջառոց վաճառականութեամբ կը ջրաղին: Գլխաւոր քաղաքը Անտորրա լա Վիէյիս, (բն. 1000):

85. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Մօնագոյի իշխանութեան վրայ:

86. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Անտորրայի հասարակապետութեան վրայ:

Ա Ս Ի Ա

87. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻԻՔ. — Ասիա հին աշխարհի ամբողջ արևելեան մասը կը գրաւէ: Հողագնացողս հինգ մասերուն մէջ ամենէն մեծն է ամենէն բազմա-մարդէն է:

ՍԱՀՄԱՆՔ. — Ասիոյ սահմանքն են հիւսիսէն՝ Սա-ռուցեալ ովկիանոս Հիւսիսային. արևմուտքէն՝ Փա-րա դետն, Ուրալ լեռներն, Ուրալ գետը, Կասպից ծովը, Կովկասու շղթայն, Սեւ ծովը, Միջերկրա-կանն, և այլն. հարաւէն՝ Հնդկաց ծովը, և արևելքէն՝ Մեծ ովկիանոս:

88. ՏԵՐԱՅԻՆՆԵՐ, ԿԵՐԱՅ, և ԲԵՐԷ ԱՆԻՅ. — Ասիա երեւ-մեբարեբար կողմերովն չանդերմ գրեթէ 42,000,000 քա-ռակուսի քիլոմէթր տարածութիւն ունի. սակայն մեծամեծ անապատներ ալ կը պարունակէ, որոնց մեծագոյնը Կիւսուի Կապէ կամ Շամայ որ Ասիոյ մէջտեղը ամենամեծ է բարձր գալտագետին մը կը ձևացնէ, ուր ձմեռն խիստ և երկայն է, և հազիւ բուսաբերութեան հետք կը տեսնուի: Հիւսիսային կողմի երկիրներն, ընդ մէջ այս դաւառիս և Հիւսիսային Սարուցեալ ովկիանոսի, ձմեռը չափազանց ցրտոյ ենթակայ են և ամառը թխնձր մառախուղներու, որուն պատճառաւ շատ խեղճ է մշակութիւնը: Արևմտեան և արևելեան կողմի երկիրները մեղմ և առողջարար կլիմայ ունին, որով կը հասցնեն շատ տեսակ արմաթք, ձիթենի, բամբակ և պղ-նիւ պտուղներ: Իսկ անոնք որ հարաւային և արևմտեան հա-րաւային կողմը կ'իյնան, երկու եղանակ միայն ունին. լարու-

87. Ասիոյ սահմաններն որոնք են:

88. ՈՐՇԱԲԷ ԱՍԻՈՅ տարածութիւնը:

նակ անձրևներ կամ տարօրինակ չորութիւն մը ապրիլէն մինչև նոյեմբեր, իսկ տարւոյն մնացած մասը՝ պայծառ դու-վութիւն: Ասիոյ այս մասին մէջն է ամենէն հրաշալի բու-սաբերութիւնը. Կասն դէ Արաբիոյ մէջ կը բուսին խահուէ, արմաւենի և խնկենի. քոքոյ, լեղակ և չաքարի եղէգ Այսսը-դանդեսեան և Անդրգանդեսեան Հնդկաստանի մէջ, կինս-մոն 'ի Սէլլան, իսկ Չինաստանի մէջ թէյ և ուրիշ շատ պիւ-տանի տունկեր:

ԲՆԱԿԷՆ և ԿԵՐԷ. — Ասիա մարդկային ցեղին խանձա-բուրքն եղած ըլլալուն պատճառաւ՝ հնադոյն կայսրութիւնք իր մէջ ծաղկած են. արուեստը, գիտութիւնք և գրեթէ ամե-նայն կրօնք հոն ծագումն ունեցած են: Բնակչաց թիւն ստոյգ չէ. մօտ 750 միլիոնի կը համարուի, որոնց գրեթէ կեսը կողմա-սեան և կեսն ալ մանկուկեան ցեղին կը վերաբերի: Ասոնց մէջն 7 միլիոնը յիւսն քրիստոնէայք են. 80 միլիոն Մահ-մադականք, կէս միլիոն Հրեայք. մնացածներն այլեւայլ կուս-պալատական ազանդներ, որոնց գլխաւորներն և առաւելա-գոյն հետեւող ունեցողներն են Պոտոսպեան և Կոնստանդնու-պոլսն:

89. ԲՆԱԿԵՆՈՒԾՆ ԱՍԻՈՅ. — Ասիա գլխաւոր 11 մասանց կը բաժնուի, որոնք են

- 1 հիւսիս. կողմը Ասիական Ռուսիա.
- 2 արևմտ. կողմը { Ասիական Տաճկաստան.
Արաբիա:
- 4 մէջտեղը { Գուրան, կամ արևմտեան
Թուրքաստան.
- 2 հարաւ. կողմը { Պարսկաստան.
Աֆղանիստան.
Պելուսիստան:
- 2 արևել. կողմը { Հնդկաստան.
Հնդկա-Չին:
- 2 արևել. կողմը { Չինաստան.
Ճապոն:
89. Քանի մասունք կը բաժնուի Ասիա:

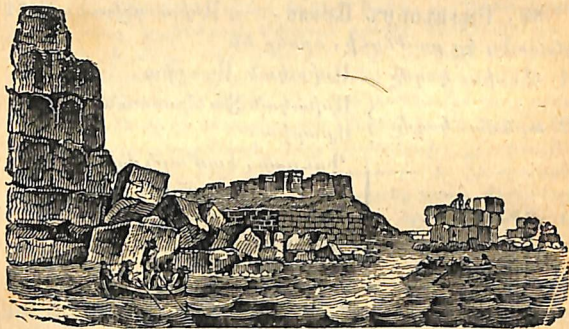
Կղզիք. — Ասիոյ կղզեաց գլխաւորներն են Ճաբոնի կայսրութիւնը ձեացնող կղզիները՝ Մեծ ովկիանոսին մէջ, Ասիոյ արեւելեան եզերաց մօտ: Այս ամենածանօթ արշիպելագոսէն զատ յիշելի են նաև հետեւեալ կղզիք.

Լիպթօֆ կամ Նոր Սիպերիա անուանեալ ախուր և անապատ արշիպելագոսը, Սառուցեալ ովկիանոսին մէջ: — Յամին 1876 դանուեցաւ, ընդ մէջ այս արշիպելագոսին և Պէհրինկի նեղուցին՝ ընդարձակ երկիր մի, որուն վրանկիղ անուընդ արուեցաւ:

Դարրաքայի կամ Սախալիան կղզին, Ճաբոնի հիւսիսային կողմը.

Սեյրան կղզին
Անուսան և Նիգոսար
— կղզեաց խումբք
Լաքետիլեան կղզիք
Մարտիլեան անհամար կղզիք

Հնդկաց ծովուն
և անոր խորշերուն
մէջ:

Սարսեղ կղզի.

Հայ-նան կղզին, Չինաց ծովուն մէջ.

Ֆորմոզա կղզին } Մեծ ովկիանոսին
Քուշիլեան բազմաթիւ կղզիք } մէջ:

90. ԱՍԻՈՑ ԾՈՎԵՐԸ. — Բացի Կասպից, Սև, Մարմարա, Արշիպելագոս և Միջերկրական ծովերէն, որոնք ինչպէս ըսինք, մասամբ մը Ասիոյ արեւմտեան սահմանը կը ձևացընեն, Մեծ ովկիանոսն որ արեւելեան ափունքը կը թրջէ՝ վեց ծով կը ձևացընէ հիւսիսէն դէպի հարաւ.

Պէհրինկի ծով, ընդ մէջ Սիպերիոյ արեւելեան ծայրին և Քամչադքա թերակղզւոյն՝ արեւմտեան կողմէն, և հիւսիսային Ամերիկայի՝ արեւելեան կողմէն.

Օխոթսի ծովն, ընդ մէջ Սիպերիոյ՝ արեւմտեան կողմէն, և Քամչադքայի՝ արեւելեան կողմէն — անոր հարաւային մասը կը կոչուի նաև Դարրաքայի կամ Քուշիլեան ծով.

Ճաբոնի ծով, ընդ մէջ Մանչուրիոյ (որ Չինաստանի մասն է) արեւմտեան հիւսիսային կողմէն, և Ճաբոնի կղզեաց՝ արեւելեան կողմէն.

Դիւղին ծով } Չինաստանի արեւելեան կողմը.
Կալույտ ծով }

Չինաց ծով, Չինաստանի և Հնդկա-Չինու արեւելեան հարաւային կողմը:

Նաւ Չինաց.

90. Ասիոյ ծովերուն վրայ տեղեկութիւն տուր:

91. ԵՐՈՅՔ. — Ասիոյ ժողովրդն ինն գլխաւոր ծոցեր կը ձևացընեն.

Մէկ ծոց կը ձևանայ Հիւսիսային Սառուցեալ ովկիանոսէն.

Օղի՛ն ծոցն, համանուն գետին բերանը, Սիպերիոյ հիւսիսային ժողովուրդը:

Երեք ծոցք Մեծ ովկիանոսին մասերէն.

Աւարիքի ծոցը, Պէհրինկի ժողովն ձևացեալ, Սիպերիոյ արեւելեան կողմը.

Դաշինի ծոցը } որոնք Չինաց ժողովն կը ձևանան՝ Հընդ-
Սիւա՛յ ծոցը } կա-Չինու արեւելեան հարաւային կողմը:

Հինգ ծոցք Հնդկաց ժողովն.

Պէնկալայի ծոցն, Հնդկաստանի և Հնդկա-Չինու մէջ.

Եօ՛հնի ծոցն, Արաբիոյ և Հնդկաստանի մէջ.

Պարսկա՛յն ծոցն, Արաբիոյ և Պարսկաստանի մէջ.

Արեւի ծոցն, Արաբիոյ և Ափրիկէի մէջ.

Արեւի ծոցը կամ Կարֆէ քա՛ն որ զԱրաբիա Ափրիկէէն կը բաժնէ: Այս ծոցը Սիւէզի ջրանցքովը Միջերկրականին հետ միացած է հիմա:

92. ԵՐՈՅՔ. — Կոստանթնուպօլսոյ և Տարաշիքի նեւղուցներէն զատ, զորս առաջ յիշեցինք, վեց գլխաւոր նեւղուցներ կան Ասիոյ մէջ.

Պաղ-Եւ-Մանդեպի նեւղուն, որ Ատէնի ծոցն Արաբիոյ ծոցին հետ կը միացընէ. ընդ մէջ Արաբիոյ և Ափրիկէի.

Հիւսիս-նեւղուն, որ Իօմէնի ծոցը Պարսկացի ծոցին հետ կը միացընէ. ընդ մէջ Արաբիոյ և Պարսկաստանի.

Մալաթիոյ նեւղուն, որ Հնդկաց ժողովը Մեծ ովկիանոսին հետ կը միացընէ. ընդ մէջ Մալաթիա Թերակղզւոյն (որ 'ի Հնդկա-Չին), և Սումատրա կղզւոյն (որ Ովկիանիա).

Անյո՛ Դարբաթայի, Ռուսաց Մանչուրիոյ և Դարբաթայի կղզւոյն մէջ:

91. Որո՞նք են Ասիոյ գլխաւոր ծոցերը:

92. Որո՞նք են Ասիոյ գլխաւոր նեւղուցները:

Լաբէր-նեւղուն, որ կը միացընէ Ճաբոնի ժողովը Դարբաթայի ժողովն հետ. ընդ մէջ Դարբաթայի կղզւոյն, և Եսսոյ կղզւոյն որ Ճաբոնի կղզեաց մէն է.

Պէհրինկի նեւղուն, որ կը միացընէ Պէհրինկի ժողովը Արաբիոյ Սառուցեալ ովկիանոսին հետ. ընդ մէջ Ասիոյ և հիւսիսային Ամերիկայի:

93. ԳԵՏՔ. — Գլխաւոր տասնութերկու գետեր կան Ասիոյ մէջ, որոնք զանազան ժողովրդու մէջ կը թափին հետեւեալ կերպով.

Երեք գետ Հիւսիսային Սառուցեալ ովկիանոս կը թափին.

Լեւ-
Եւրոպայի } որոնք Սիպերիոյ մէջէն կ'անցնին:
Օղի՛ն }

Հինգ գետ Հնդկաց ժողովը կը թափին.

Շար-Եւ-Արաւ, Պարսից ծոցին մէջ, որ ձևացած է Եփրատայ և Տիգրիսի միաւորութենէն, և կ'անցնի Արաւիան Տաճկաստանէն.

Անյո՛ կամ Ինդոս, Իօմէնի ծոցին մէջ, որ կ'անցնի Աֆհանիստանէն և Հնդկաստանի արեւմտեան հիւսիսային կողմէն.

Դաշին-
Սիւա՛յ } որոնք Հնդկաստանի արեւելեան հիւսիսային կողմէն կ'անցնին.

Իրաւադի, որ Դիպէղէն և Հնդկա-Չինէն կ'անցնին: Այս երեքն ալ Պենկալայի ծոցին մէջն են:

Մէկ գետ Չինաց ժողովը կը թափի.

Մեծ-Կալ կամ Գա՛լ, որ Դիպէղէն կու գայ և Հնդկա-Չինէն կ'անցնի, արեւմտեան հիւսիսէն գէպ 'ի արեւելեան հարաւ:

Երեք գետ Մեծ ովկիանոս կը թափին.

Կալ-Կալ կամ Եւրոպայի, Կապույտ ժողովն մէջ, որ Չինաստանէն կ'անցնի.

93. Որո՞նք են Ասիոյ գլխաւոր գետերը:

Դեղին կամ Հասկ-հօ, Դեղին ծովին մէջ, որ նոյնպէս Չինաստանէն կ'անցնի.

Ահա՛ր կամ Սալալ-ա-լ-Սալ, Օխուզբի ծովին մէջ, որ Մոնղոլիայէն և չինական ու ռուսական Մանչուրիայէն կ'անցնի:

94. Լիճք. — Շատ լճեր կան Ասիոյ մէջ. բաց 'ի Կասպից ծովէն զոր յիշած ենք իբրև աշխարհիս ամենէն մեծ լիճն, երկու յաջորդքն մեծագոյններն են.

Արալ լիճը, որ երբեմն Արալ քաղաքէն իր մեծութեան պատճառաւ, թուրքաստանի մէջ.

Պայալ, Սիպերիոյ հարաւային կողմը.

Լաւ, Բալտիկ-հարաւ և Պալմա լճերը, Կէլլոնական մեծ լիճն հասարակ լիւսոյ.

Վալայ լիճը, տաճկական Հայաստանի մէջ.

Ուստի լիճը, պարսիկ Հայաստանի մէջ.

Ասֆալտիտ լիճ կամ Միտիտ քաղաք, Ասիական Տաճկաստանի արևելեան հարաւային կողմը, որ անուանի է Հրէից պատմութեան մէջ:

95. Թերմոպոլիս. — Ասիոյ մէջ եօթն թերակղզիք կան, որոնցմէ չորսը մեծ են և երեքն պզտիկ:

Չորս մեծերն են.

Անարոլ, ընդ մէջ Սեւ ծովուն, Կոստանդնուպոլսոյ նեւ զուցին, Մարմարա ծովուն, Տարանէլի նեղուցին, Արշիպոլսոյ և Միլլերիականին.

Արքիպոլ, ընդ մէջ Կարմիր ծովուն և Պարսից ծոցին.

Հիպոպոլ, ընդ մէջ Եփեսոսի և Պենկալայի ծոցերուն.

Հիպոպոլ, ընդ մէջ Պենկալայի ծոցին և Չինաց ծովուն:

Երեք պզտիկներն են.

Մալաթիա թերակղզին, ընդ մէջ Մալաթիայի նեղուցին, Չինաց ծովուն և Սիամի ծոցին.

94. Ուստի են Ասիոյ գլխաւոր լճերը:

95. Ուստի են Ասիոյ գլխաւոր թերակղզիք:

Գարեւ, ընդ մէջ Դեղին և Ճաբոնի ծովերուն.

Բալտիկ, ընդ մէջ Պենիկի և Օխուզբի ծովերուն:

96. Հրոմիս-Գարեւ. — Ասիոյ գլխաւոր հրուանդաններն ութ են, այսինքն.

Գլուխ Արեւելեան, Սիպերիոյ արևելեան հիւսիսային կողմը. Գլուխ Հիւսիսային, կամ Սեպր-Վարդի, Սիպերիոյ հիւսիսային կողմը.

Պարսիկ-Միտիտ, Ռադիկ, Փարալ, Արաբիոյ հարաւային կողմը.

Գարեւ, Հիւսիսային հարաւային կողմը.

Ռադիկ, Մալաթիայի հարաւային կողմը.

Պարսիկ-Միտիտ, Ասիական Տաճկաստանի արևմտեան կողմը:

97. Լիւրն. — Բաց 'ի Ռարա լեռներէն, զորս առաջ յիշեցինք, տասնութէկ գլխաւոր լեռանց շղթայք կան.

Կապա, Սեւ և Կասպից ծովերուն մէջտեղ.

Մարմարա և Կարթագոյ լեռներ, Հայաստանի մէջ.

Տարա և Անարոլ-Տարա, Լիւրն և Անարոլ Լիւրն-Ասիական Տաճկաստանի մէջ.

Արշիպոլ } հիւսիսային կողմը, Սիպերիոյ և Չինու տեւ
Արշիպոլ } րութեան մէջ.
Սարալայ }

Պարսիկ-Միտիտ } Ասիոյ մէջտեղը, թուրքաստանի և
Ռադիկ-Միտիտ } Չինու մէջ.

Հիւսիսային, Հիւսիսային և Չինու մէջտեղը.

Կար. Հիւսիսային արևմտեան ափանց երկայնու թեամբը:

Ասիա իւր այս շղթայներովն աշխարհիս ամենէն բարձր լեռները կը պարունակէ, որոնք Հիւսիսային ալպինքն Տեղի

96. Ուստի են Ասիոյ գլխաւոր հրուանդանք:

97. Փանի են Ասիոյ լեռանց շղթայք:

Յեան կողմաներուն մէջ կը գտնուին . ասոնց բարձրագոյն կաաարն որ կ'ըսուի Փանդին 8,900 մէզրը կ'անցնի ծովուն երեսէն . մինչդեռ Անտեանց շղթային ամենաբարձր լեռներն Ամերիկայի մէջ՝ հազիւ 7,700 մէզրի կը հասնին . իսկ Սոլիսի լեռն, Եւրոպայի ամենէն բարձրն, 4,800 մէզր է : Ասիոյ այս բարձր լեռանց այլեայլ շղթայքը կը ձևացընեն այն կեդրոնական ընդարձակ լեռնահարթը, որ Ասիոյ կեդրոնը բռնած է :

ԱՍԻԱԿԱՆ ՌՈՒՍԻԱ

98. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Ասիական Ռուսիոյ սահմաններն են, հիւսիսէն՝ Հիւսիսային Սառուցեալ ովկիանոս և Եւրոպական Ռուսիա, արեւմուտքէն՝ Ուրալ լեռներն և Սեւ ծով, հարաւէն՝ Ասիական Թուրքիա, Պարսկաստան, ինքնագլուխ Թուրքաստան և Զինաստան, և արեւելքէն՝ Ճափոնի, Օխոզքի և Պէհլիսի ծովերն և Պէհլիսի նեղուցը :

ԻՍՏԱՆՈՒՄԸ. — Ասիական Ռուսիան երեք մաս կը բաժնուի . այսինքն Սիպերիա, որ Ասիոյ հիւսիսային կողմը բռնած է . Կովկաս և Ռուսիոյ Հայաստան՝ արեւմտեան կողմը, և Ռուսական Թուրքաստան՝ հարաւային կողմը :

99. Նշանաւոր քաղաքներն են . Դոպրոպ, արեւմտակողմը, իր գիշ գետին վրայ (բն. 30,000), մայրաքաղաք Սիպերիոյ : — Իրքուդոպ, հարաւակողմը, Պայքալ լճին մօտ, (բն. 30,000) . — Օխոդոպ, արեւելակողմը, նաւահանգիստ և նաւարան համանուն ծովուն վրայ :

98. Որո՞նք են Ասիական Ռուսիոյ սահմանք :

99. Որո՞նք են Ասիական Ռուսիոյ նշանաւոր քաղաքները :

Ասիական Ռուսիոյ քարտեզը

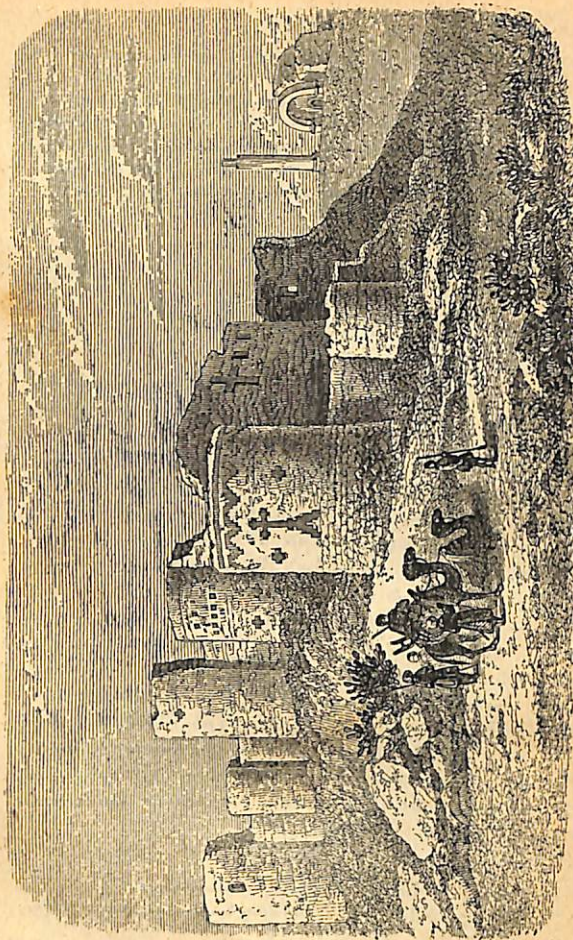

Թիֆլիսի, արևմտեան հարաւային կողմը. Կուր գետին վրայ (բն. 100,000), մայրաքաղաք Կովկասու, որ օրէ օր կը բարգաւաճի: Երկրորդական քաղաքներն են Պաքոշ, նաւահանգիստ, անուանի նաւթի աղբիւրներովը. խոշրայիս, Կորի, և այլն:

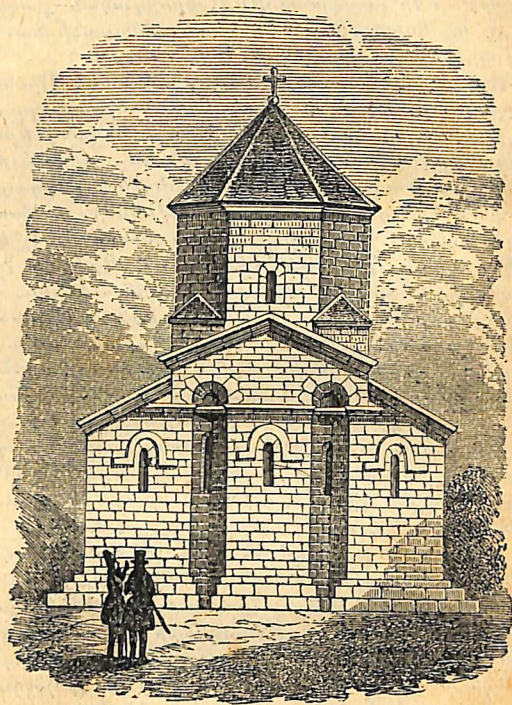
Ռուսաց Հայաստանի՝ որ կը սարունակէ Սիւնիք, Արցախ, Ուտի և Փայտակարան նահանգները, և Այրարատ ու Գուգարք և Տայոց նահանգներուն մէկ մասը, գլխաւոր քաղաքներն են. — Երևան, համանուն նահանգին գլխաւոր տեղին և բերդաքաղաք, Զէնի գետին վրայ, (բն. 20,000). վաճառական քաղաք: Երեւանայ արևմտակողմն է Էջմիածին, որուն Շողակաթ եկեղեցին Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ և Տրդատ Թագաւորն հիմնարկեցին, այն տեղը՝ ուր Ս. Լուսաւորիչ տեսնան մէջ տեսաւ զՔրիստոս երկնքէն իջած. իսկ Ս. Հռիփսիմեայ և Ս. Գայանեայ եկեղեցիք իրենց նահատակութեան տեղը շինուած են: Երեւանէն 65 քիլոմէթր հեռու է Մանսկ քաղաքը կամ Սյրաւստ քաղաք, համանուն գետին վրայ, (բն. 15,000). 1878ին անցաւ Ռուսաց ձեռքը. որոնք ձեռք գտնին նաև զՍյուսան, բերդաքաղաք, և զՈրի: — Գանձակ կամ Երևանքոշայօրիս, Գանձակ նահանգին մէջ, Կուր գետին մօտ, (բն. 20,000): — Կիւնդի կամ մանաւանդ Սյրիսանդրայօրիս՝ Ռուսաց կայսրուհւոյն անուամբը, Ախուրեանի արևելեան եղերաց վրայ, (բն. 21,000). որ աւուր կը յառաջագիմէ քաղաքս վաճառականութեան մէջ: — Նախչուան, Երասխայ ձախ եղերաց վրայ (բն. 15,000), պարզ պապատ քաղաք, որ Նոյ նահապետի առաջին բնակութեան տեղը կը կարծուի:

Ռուսաց Թուրքաստանի գլխաւոր քաղաքներն են

Պաքիստ Եւրոպ.

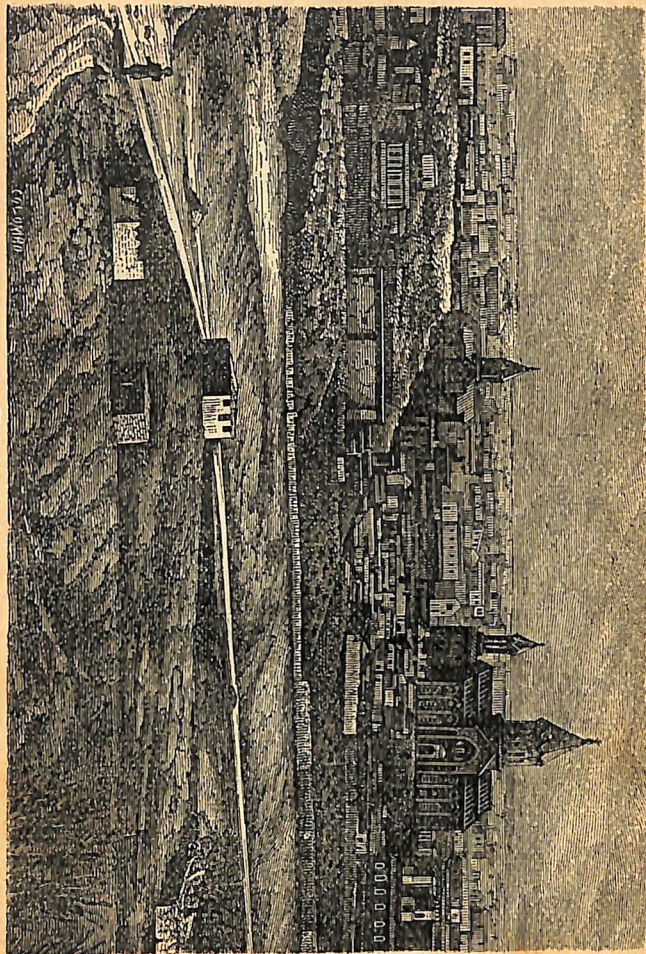

Խորանո՛ Սիր-Տէրեա գետոյն վրայ , և Խիվա՛ Ամու-
Տէրեայի վրայ :

Սուրբ Հսիկայի տաճար.

Կղզիք. — Նոր-Սիպերիոյ կղզեք , Բոսնիականք ,
և Դարրաքայի մեծ կղզեք , որ 940 քիլոմէտր երկայն-

Սիպերիոյ կղզեք.

նութիւն ունի և ցամաքէն նեղ ջրանցքով մը զատուած է, որ կ'ըսուի ընդհանրապէս Անցք թարաւրաց կամ Դարրաքայի:

100. Զանաւան գետիւի. — Ասիոյ Ռուսաստան անկէ քան 16,800,000 քառակուսի քիլոմէր տարածութիւն ունի. սակայն բնակիչքն հազիւ 15 միլիոնի կը հասնին, որոնց մէկ մասն Ռուս են և Հայ և ուրիշ յունադաւան ազգեր. իսկ մնացածը բարբարոս և կռապաշտ ցեղերու կը վերաբերին: Ամբողջ հիւսիսային կողմը մշտապառօյց ճահիճներով և ընդարձակ անապատներով ծածկուած է: Վաճառակաւ նութեան դիտաւոր նիւթ են ընտիր մուշտակներ: Կովկասու հարաւային կողման, թուրքաստանի և Հայաստանի մէջ շատ բարեբեր հովիտներ կը գտնուին. իսկ Կասպից ծովուն և Արալ լճին եղերքը մեծամեծ և աղային աղաւթը դաշտոր («ԴԵԲ») բուսած են:

ԱՍԻԱԿԱՆ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ

101. ՄԱՀԻՄԱՆԻ. — Ասիական Տաճկաստանի սահմանէն են, հիւսիսէն՝ Ռուսաստան և Սեւ ծով, արեւմուտքէն՝ Կոստանդնուպօլսոյ նեղուցը. Մարմարա ծովը, Տարսուսէն նեղուցն, Արշիպեղատոսն և Միջերկրական ծովը. հարաւէն՝ Արաբիա, և արեւելքէն՝ Պարսկաստան:

102. Նշանաւոր քաղաքներն են, փոքր Ասիոյ մէջ՝ Զմիւռնիա կամ Իզմիր (բն. 150,000), Ասիական թուրքիոյ ամենէն վաճառաշահ ծովային քաղաքը:

100. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Ասիական Ռուսիոյ վրայ:
 101. Ըսէ՛ Ասիական Տաճկաստանի սահմանքն և բաժանումը:
 102. Որո՞նք են Ասիական Տաճկաստանի դիտաւոր քաղաքները:

նութիւն ունի և ցամաքէն նեղ ջրանցքով մը զատուած է, որ կ'ըսուի ընդհանրապէս Անգր Թարսուս կամ Դարրարայի:

100. Զանազան գէտիւիէ. — Ասիոյ Ռուսաստան աւելի քան 16,800,000 քառակուսի քիլոմէտր տարածութիւն ունի. սակայն բնակիչքն հազիւ 15 միլիոնի կը հասնին, որոնց մէկ մասն Ռուս են և Հայ և ուրիշ յունադասան ազգեր. իսկ մնացածը բարբարոս և կռապաշտ ցեղերու կը վերաբերին: Ամբողջ հիւսիսային կողմը մշտապէս ճահիճներով և ընդարձակ անապատներով ծածկուած է: Վաճառակաւ նութեան գլխաւոր նիւթ են ընտիր մուշտակներ: Կովկասու հարաւային կողման, Թուրքաստանի և Հայաստանի մէջ լատ բարեբեր հովիտներ կը գտնուին. իսկ Կասպից ծովուն և Արալ լճին եզերքը մեծամեծ և աղային ապակեր դաշտեր (ստեփ) բռնած են:

ԱՍԻԱԿԱՆ ՏԱՃԿԱՍՏԱՆ

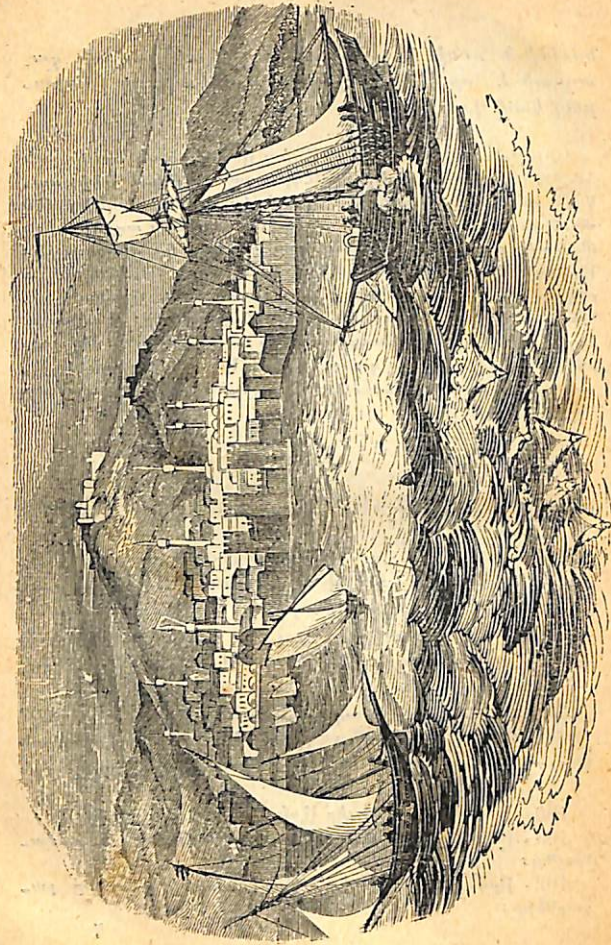
101. ՄԱՀՄԱՆԻ. — Ասիական Տաճկաստանի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Ռուսաստան և Սեւ ծով, արեւմուտքէն՝ Կոստանդնուպօլսոյ նեղուցը, Մարմարա ծովը, Տարտանէլէ նեղուցն, Արշակեղաբոսն և Միջերկրական ծովը. հարաւէն՝ Արաբիա, և արեւելէն՝ Պարսկաստան:

102. Նշանաւոր քաղաքներն են, փոքր Ասիոյ մէջ՝ Չմիւռնիս կամ Իզմիր (բն. 150,000), Ասիական Թուրքիոյ ամենէն վաճառաշահ ծովային քաղաքը:

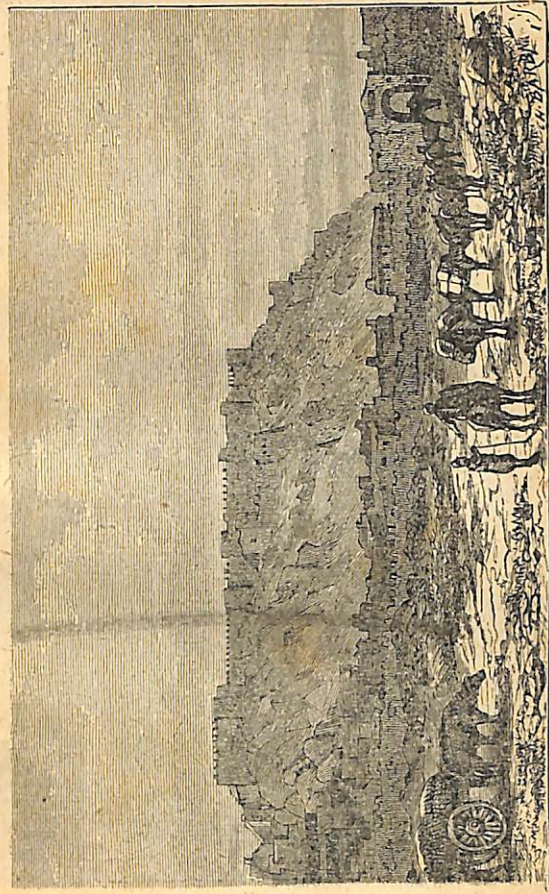
100. Ինչ կայ գիտնալիք Ասիական Ռուսիոյ վրայ:

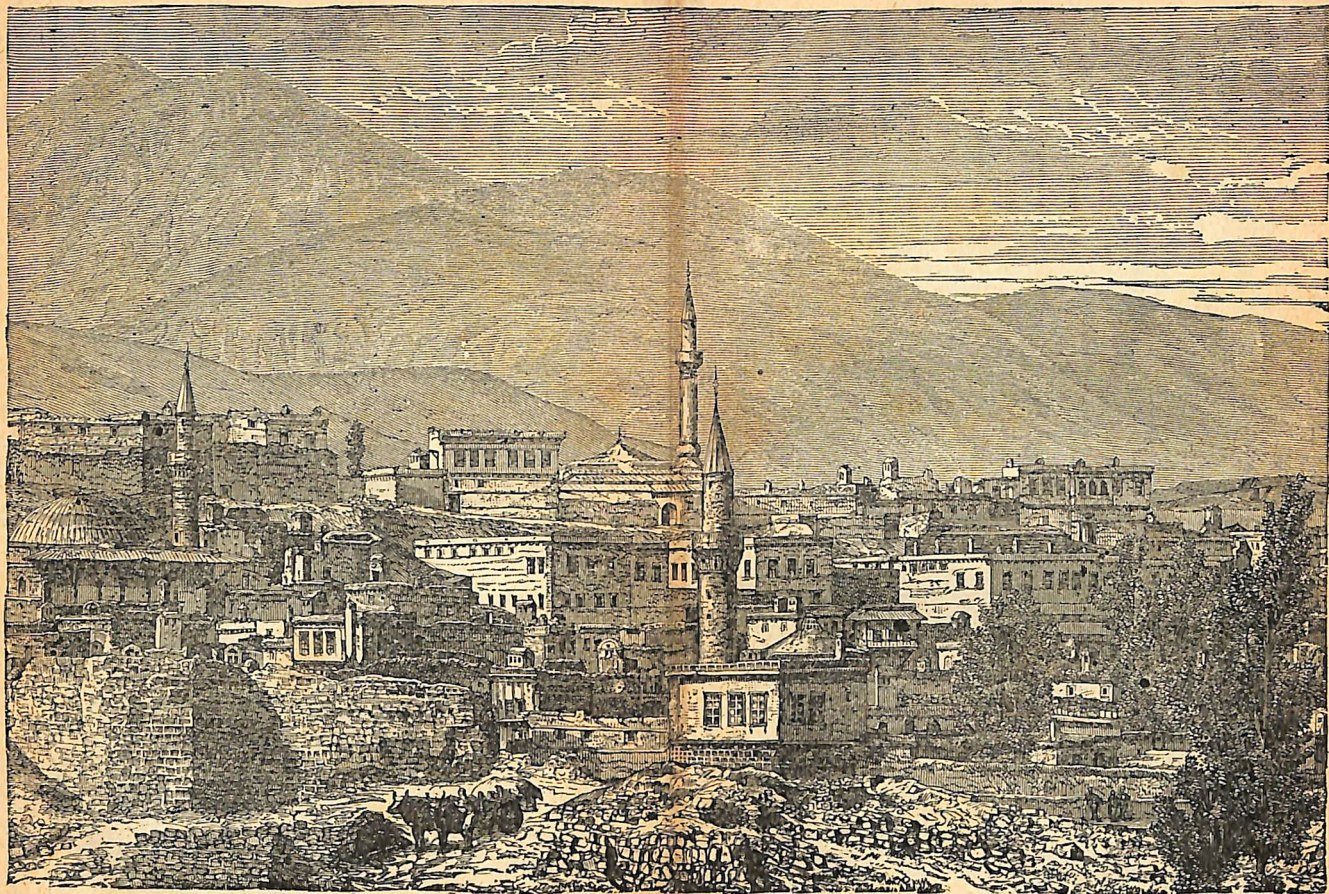
101. Ըսէ՛ Ասիական Տաճկաստանի սահմանքն և բաժանումը:

102. Որո՞նք են Ասիական Տաճկաստանի գլխաւոր քաղաքները:

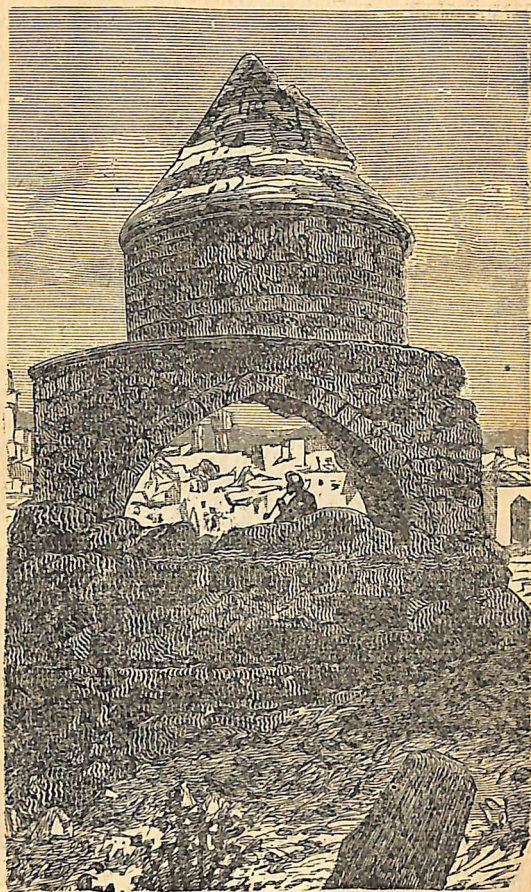

Գ. Գ. Ե. Ե.

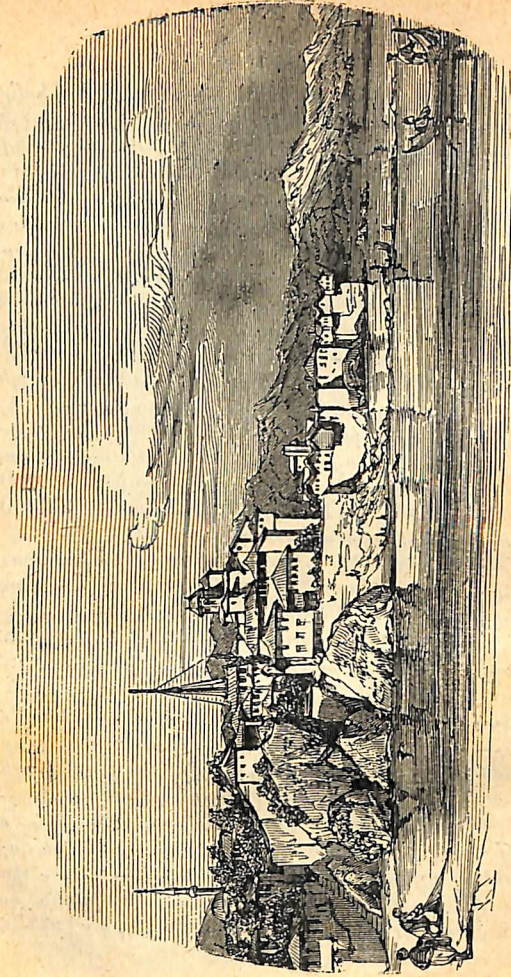
Երզնկոյնի կամ Կարին.

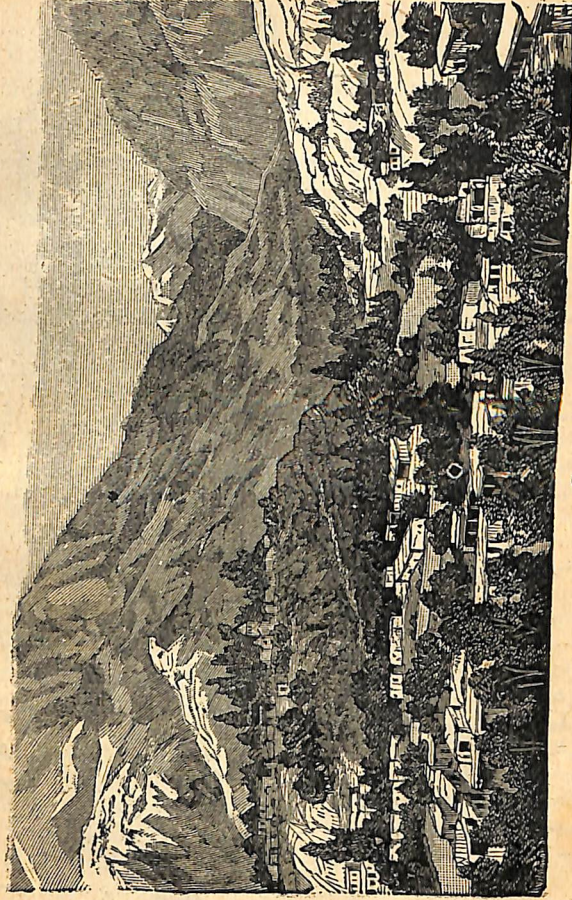
Գմբէր կիսաւեր ՚ի շրջակայս Կարնոյ.

— Գարաճիսար (բն. 50,000). անուանի է ասիկոնը:
— Պրուսա. Կոստանդնուպօլսոյ մօտ, Ալիմպոս լե-
րան ստորաը (բն. 60,000). շատ ջերմակէներ ունի.
առենօք Օսմանեան Թագաւորաց ամրան էր: — Տրա-
պիզոն (բն. 60,000), Սէւ ծովուն վրայ բանուկ նա-
ւաճանգիւտ. առենօք Յունաց կայսերաց մէկ ճիւղը
հօս կը Թագաւորէր ինչուան Կոստանդնուպօլսոյ
առումն: — Սնկիւրիս, որ է Գաղատիս, կամ Էն-
կիւրիւ, (բն. 50,000). շատ հին քաղաք է. անուանի
են ցիսին (շալի). և այժերուն բուրգը, որ երկայն
ու մետաքսի պէս բարակ է: — Կոռտիկս կամ Քե-
րանկս (բն. 60,000): — Իկոնիոն կամ Գոնկս (բն.
30,000). առենօք Սէլճուգեանց մայրաքաղաքն էր:
— Եւդոկիս կամ Թուրքայ, (բն. 25,000), Սօկոյ վա-
ճառաշահ քաղաքաց մին է. անուանի են պղնձէ գոր-
ծուածքը: — Սիրաստիս կամ Սյւլսոյ (բն. 50,000),
ուր ծնաւ Մխիթար Աբբայ: — Սլամիս (բն. 30,000),
որ մետաքսի վաճառականութիւն կ'ընէ:

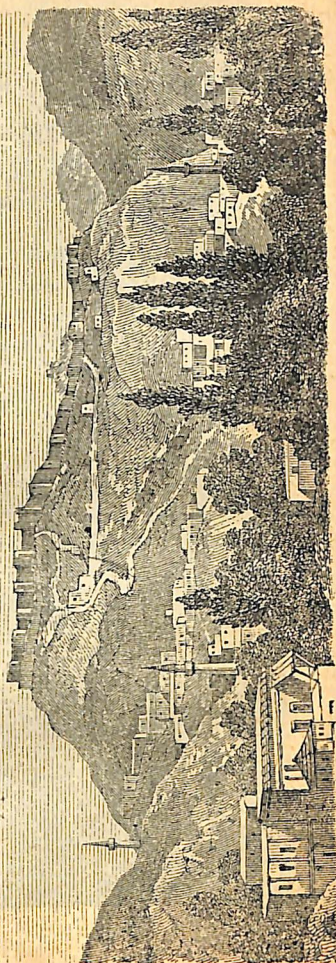
Հայաստանի մէջ գլխաւոր քաղաք է Իրգիւռնը,
որ հին առենը կ'ըսուէր Կարնոյ քաղաք և Թիւոր-
տուպօլիս, (բն. 100,000). շատ բարձր է գերբը-
շէնքերուն մէջ անուանի են բաղնիքները, վաճա-
ռանոցքը, մզկիթները, մանաւանդ Ուլու ճա-
մին քով շինուած Զիֆուէ մինարէն: Վաճառաշահ
է Կարին. Թուրքիոյ արեւելն ընտիր զէնքերն հօս
կը շինուին: — Բարսիլոյ կամ Պայպուրք, ճորոխ
գետին վրայ, բերդաքաղաք: — Եզնկս կամ Երզնկս
և տաճկերէն Իրգիլման, Գայլ գետին քով. շատ
երկրաշարժ կ'ըլլայ այս կողմերը: Քաղաքիս մօտ
է Սեպուհ լեւը, որոյ վրայ Ս. Կրիգոր Լուսաւորիչ
Մանեայ այրին մէջ երկայն առեն ճգնեցաւ: — Վան,
հին Շամիրամակերտը, համանուն ծովակին կամ
լճին վրայ: (բն. 30,000). ունի հին բերդ: Լճին հա-

Spanghagen.

Spanghagen.

Բաքերդ.

րաւային կողմը կայ Նարեկ գեղն, ուր է Նարեկայ
Հռչակաւոր վանքը, որոյ մէջ են Ս. Գրիգորի Նարե-
կացոյ և Ս. Սանգիւսայ գերեզմանները: Վանայ
ծովուն մէջ կան Սյրսանար, Սքտեր, Կտուց և Լիւճ
կղզիք: — Բաղի կամ Պիրիս, բերդաքաղաք. բը-
նակչաց մեծ մասը Քիւրտ են: Քաղքիս մօտ են Գըր-
գուս լեռները: — Մուշ, բերրի գաղաի մէջ: Քաղա-
քիս մօտ է Ս. Կարապետի Հռչակաւոր վանքը, որ
մեծ ուխտաւորի է Հայոց:

Միջագետաց գլխաւոր քաղաքն են. Երեսիս
կամ Ուրնա, (բն. 30,000): — Տիգրանակերտ կամ
Տիարպէրի, (բն. 50,000), բերդաքաղաք, որուն
պարիսպներուն վրայ երկու կառք քովէ քով կրնան
քալել: — Մուռն (բն. 70,000), Տիգրիս գետին
վրայ վաճառաշահ քաղաք է. անուանի են բամբակէ
լաթերը:

Իրադ Արապի մէջ գլխաւոր քաղաք է Պաղատա,
Տիգրիս գետին վրայ, խալիֆայից իշխանութեան
Ժամանակ անուանի քաղաք էր, (բն. 100,000). ա-
մուր ու վաճառաշահ է: Ասոր քովէն են Հին
ատենի Հռչակաւոր քաղաքաց աւերակները, որ
են Բաբելոն, Սելեւկիա, Տիգրոն և Հին Պաղատա:
— Պաղատ (բն. 60,000), վաճառաշահ նաւահան-
գիստ, Շադ էլ Արապի վրայ:

Ասորուց մէջ նշանաւոր քաղաքներն են Բեդիս
կամ Հալպ, (բն. 90,000), հարուստ և վաճառա-
շահ քաղաք: — Դամասկոս կամ Շամ (բն. 140,000),
աշխարհիս Հին քաղաքներէն մէկն է. շատ բարեբեր,
և վաճառաշահ: — Սկտիոք կամ Սկդարիս (բնակիչք
10,000). ատենիք Սելեւկիացոց մայրաքաղաքն էր:
— Տրապիսիս կամ Դարապիւս, (բն. 16,000), նա-
ւահանգիստ Միջերկրականին վրայ: — Երուսաղիմ,
(բն. 30,000), Քրիստոսի և Ս. Աստուածածնայ ուխ-
տաւորէաց համար աշխարհիս ամենէն անուանի

քաղաքը : — Պէ-
րոշք , (բն . 65,000) ,
բանուկ նաւահան-
գիւտ Միջերկրա-
կանին վրայ , որուն
մօտ է Լիբանանու
լեռը :

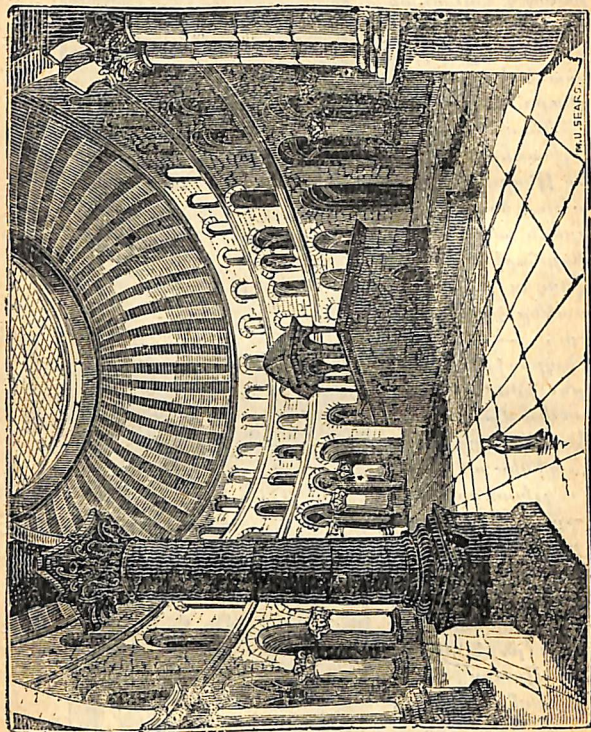
103. Կղզիք . —
Գլխաւոր կղզիներն
են Մարմարա համ-
անուն ծովուն մէջ
որուն անուանի է
մարմարիտը : —
Հռոդոս , որ հին
առեւնը հռաւաւոր
էր . — Կիպրոս
(Գպրոց) մեծ կղզին
(բն . 190,000) , որ
առժամանակեայ
Անգլիացւոց ձեռքն
է . գինին անուանի
է . Գլխաւոր քա-
ղաքն է Նիկոսիա ,
(բն . 16,000) : Այս
երկուքը Միջեր-
կրականին մէջ են :
— Լեսբոս կամ Մի-
տիլի (բն . 50,000) :
— Սաւոս կամ
Սոսսաւ Սոսսաւ ,

103. Որո՞նք են Ա-
սիական Տաճկաստա-
նի կղզիք :

Նաւիկալիս .

Ալքալա .

(բն. 40,000). Կառավարիչն յոյն է: — Քիտս կամ Սագրոյ, (բն. 70,000), որ 1881ին մեծաւ մասամբ

կործանեցաւ երկրաշարժէ. շատ բարեբեր է հողը. վաճառակահուութիւն կ'ընէ գինւոյ և պաղովց, մանաւանդ նարնջի և թզոյ:

Տաճար սրբոյ Գերեզմանի.
• մեծագլ զհրաճ շարդոյմով

104. Զանազան գիշերիք։ — Ասիական Տաճկաստանի տա-
րածութիւնն է գրեթէ 1,250,000 քառակուսի քիլոմէդր.
իսկ բնակիչքը 14էն 15 միլիոն, որոնց մեծ մասը մահմետա-
կան են, մնացածը քրիստոնէայ։ Այս գեղեցիկ աշխարհին
մէջ այլեւայլ զօրաւոր տէրութիւններ եղած են չին ժամա-
նակ. զոր օրինակ Նինուէ, Տրոյա, Երուսաղէմ, Պաղատաո, և
ուրիշ անուանի քաղաքներ՝ իրենց զօրութեամբն, հարստու-
թեամբն և ժողովրդովն հռչակուեցան։ Հողին աննման բա-
րեքերութիւնը, մեղմ և զանազան կլիմայն՝ որով տեսակ տե-
սակ և ամենընտիր բուսաբերութիւնք կը յաղնդին, սկսած
են զարգացումն տալ երկրին։

ԱՐԱՅԻԱ

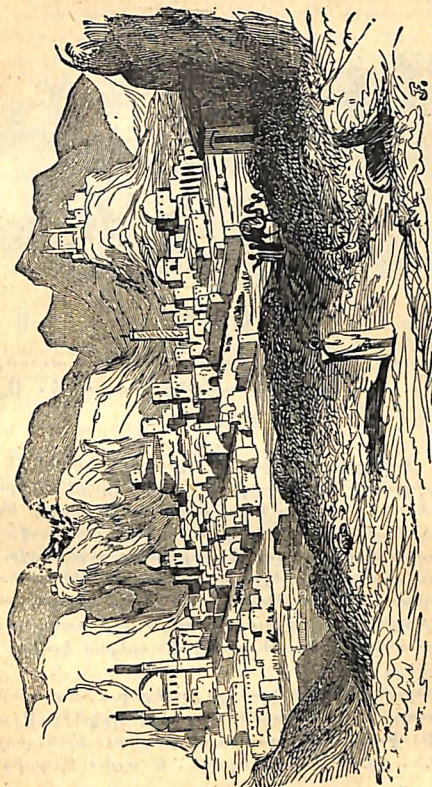
105. ԱՐԱՅԻԱ. — Արաբիոյ սահմանքն են, հիւսի-
սէն Ասիական Տաճկաստան, արեմուտքէն՝ Կարմիր
ծովը, արևելքէն՝ Ասէնի և Իօմէնի ծոցերը, և հա-
րաւէն՝ Իօմէնի ծոցն, Հիւրմուզի նեղուցն և Պարս-
կային ծոցը։

Նշանաւոր քաղաքներն են, արեմտաօղջմը Մէքքէ
(բն. 30,000), հայրենիք Մահմէտի, որոյ գերեզմանն
է՝ ի Մէքքին. Երկուքն ալ Հէճաջ գաւառին մէջ։ —
Մէքքէի նաւահանգիստն է Ճիստոն, Կարմիր ծո-
վուն վրայ։ — Ալեք, համանուն ծոցին վրայ (բն.
35,000), Արաբիոյ ամենէն հարաւային քաղաքը
և նաւահանգիստ. Անգղիացոց ձեռքն է։

Եիմէնի մայրաքաղաքն է Սաւա (բն. 40,000), ո-
րուն ջրմակայից մէջ առաջ կու գայ ազնուագոյն
խաշուէն։ — Մոքա, տաէնօք անուանի նաւահան-

104. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Ասիական Տաճկաստանի վրայ։
105. Ըսէ Արաբիոյ սահմանները, և նշանաւոր քաղաք-
ները։

գիստ Կարմիր ծովուն վրայ, որ Եէմէնի գաւառին

Մէքքէ.

խաշուէն վաճառականութեան գլխաւոր ամբա-
րանոցն էր. իսկ այսօրուան օրս Հօտէյաա և Պէյր-

էղ-Ֆարին քաղաքները կ'ընեն այս վաճառականութիւնը:

Մոքս.

Մաշխադ, գլխաւոր քաղաք Էմենի գաւառին (բն. 60,000), գեղեցիկ նաւահանգիստ ունի. Արաբիոյ ամենէն վաճառաշահ քաղաքն է:

106. Զանազան գիւրքեր. — Արաբիա 2,850,000 քառակուսի քիլոմէտր տարածութիւն ունի: Երկրին ներքինը որ քիչ ծածկէն է՝ լեռնոտ և բաւական բազմաբնակ էն, բայց նուաժ ծովեզերքներէն՝ ամառի և անբեր դաշտերով, անասանման աւազի ծովերով, զոր Արաբը իրենց ուղտերովը կը կրուրեն՝ նաև անապատի կոչելով դանոնք: Այս կենդանեաց դիւրաւ դիմանալու ներութեանց՝ մանաւանդ ծարաւոյ՝ մի միակ յարմար կ'ընեն գիրենք այս աշխարհին մէջ ճանապարհորդելու, ուր ուղեորք անցած տեղերնէն օրերով կաթիլ մը ջուր չեն դանդեր:

Ծովափանց վրայ հողն աւելի բարեբեր է, մանաւանդ Եմեն գաւառն այնքան արգասանող է՝ որ Երմէնի Արաբիա կը կոչուեր: Խաչուէէն զատ առաջ կը բերէ նաև առատօրէն խնկեղէն, խէժ, լեղակ, արմաւ, և այլն: Պարսից ծոցոյն

106. Ինչ կայ գիտնալիք Արաբիոյ վրայ:

ափանց վրայ առատ մարգարիտ կ'որսացուի: Արաբիոյ ընաւիւրքը 8 միլիոն կը կարծուի. տմանք քաղաքներու և գեղեցիկ մէջ կը բնակին. այլք կը թափառին իրենց հօտերով անապատներու մէջ. այս թափառալիկ ազգը Պերսիա կը կոչուի: Գրեթէ ամբողջ Արաբը մահմետական կրօնքը կը դաւանին: Ութնամիլիոնը դարուն մէջտեղերը զօրաւոր ազանդ մը դուրս ելաւ, որուն հետեւողք Վահապէտէ կուչուեցան իրենց Վահապէտի միջնադրին անուամբը. այս ազանդը տարածուած է արեւելեան և ներքին կողմն Արաբիոյ: Նաեւ շատ Հրեայք կան Արաբիոյ մէջ:

ԹՈՒՐԿԱՍՏԱՆ

107. ՍԱՀՄԱՆԻ. — Թուրքաստանի սահմաններն են, հիւսիսէն՝ Սիպերիա, արեւմուտքէն՝ Կասպից ծով, հարաւէն՝ Պարսկաստան և Աֆղանիստան, և արեւելքէն՝ Չինաստան:

Նշանաւոր քաղաքն են, Պոլսաքա, (բն. 35,000), Թուրքաստանի ամենէն մեծ քաղաքը. — Սկիւտաքա, որ 1400թ. Լէնկգիմուրի մեծ կայսերութեան մայրաքաղաքն եղաւ. — Պարսի, Սիւրի ամենահին քաղաքներէն մին: Այս երկիրս հիմա մեծաւ մասամբ գրաւած են Ռուսք:

108. Զանազան գիւրքեր. — Թուրքաստանի մէկ մասը չարժանի աւազոյ դաշտերով ձեւացած է. տարածութիւնն է 3,515,000 քառակուսի քիլոմէտր և բնակիչքը 8 միլիոն, մեծաւ մասամբ մահմետական, որոնք ինքնազուրա ցեղեր կը կազմեն, և ասոնց իշխողները խան կը կոչուին, որոնցմէ շատերն ինչպէս Խրեւ դաւաժանները Ռուսաց գլխաւորութիւնը կը ճանչնան: Արեւմտեան կողմը կը գտնուի Թուրքիա

107. Որոնք են Թուրքաստանի սահմանն և քաղաքները:

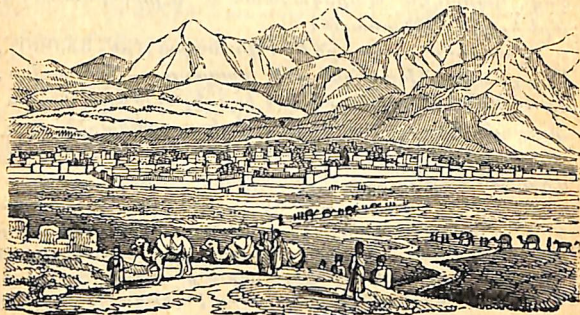
108. Թուրքաստանի վրայ ինչ գիտնալիք կայ:

Ֆաշիս երկիրը, ուսկից ծագեցան Օսմանեանք: Հարաւային երկիրը՝ Մէջն Պաշտաւ անուամբ՝ ամենէն բազմամարդն և ամենէն հարուստն է թուրքաստանի. բնակիչքը ճարտար են և վաճառականք: Արևելեան հարաւային կողման լէրինք՝ ոսկւոյ, արծաթի հանքեր ունին և աղնիւ աղունք:

ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆ

109. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Պարսկաստանի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Ռուսաց Թուրքաստան, Կասպից ծով և Կովկաս. արևմուտքէն՝ Ասիական Տաշկաստան. հարաւէն՝ Պարսկային ծոցն և Հիւրմիւզի նեղուցը. և արևելքէն՝ Պէլուճիստան և Աֆղանիստան:

Մայրաքաղաքն է Դիհրաւ, Իրագ Աշէմի նահանգին մէջ, որ 200,000 բնակիչ ունի ձմեռը, և ամա-

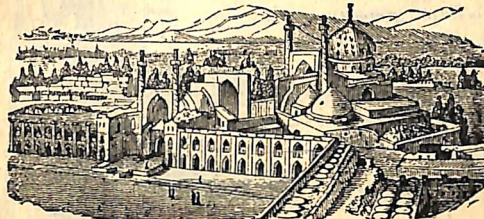

Դիհրաւ.

ռը 90,000. Հասին պալատը շատ ընդարձակ է և հարստութեան կողմանէ զարմանալի:

109. Պարսկաստանի սահմանքն և գլխաւոր քաղաքներն ըսէ:

Նշանաւոր քաղաքքն են, Սպահան և Կամ Խաղա-
հան, նոյն նահանգին հարաւային կողմը, հին մայրա-
քաղաքն և հիմա ևս Պարսկաստանի ամենէն մեծ
քաղաքն. ատենօք միլիոն մը բնակիչ ունէր, իսկ հի-
մա 60,000: Փոշը է նոր Զուզան, որ հին Զուզայէն

Խաղահան.

եկած Հայոց բնակած տեղն է: — Գազպին (բն.
60,000), ատենօք Թագաւորանիստ. անուանի են
սղնձեղէն ձեռակերտքն և սրեղէնք: — Հաւատաւ
(բն. 45,000). Եկբասան քաղաքին աւերակաց մօտ
շինուած է, և գեղեցիկ դիրք ունի:

Շիրազ, Փարսիստան նահանգին գլխաւոր քա-
ղաքը (բն. 30,000), մշտագորուն հովտի մը մէջ շի-
նուած, որ Ասիոյ աշխուճագոյն գինիները կը մատա-
կարարէ, ինչպէս ուրիշ պտուղնէն և անուանի են:
— Մէշհէտ, Խորասան նահանգին մէջ (բն. 60,000),
ուր շատ ուխտաւորք կու գան հօշակաւոր մշկութի
մը այցելութեան: — Սպիքապատ, Կասպից ծո-
վուն մօտ, (բն. 12,000). աղնիւ արօրն կը բուսնի
հոյս:

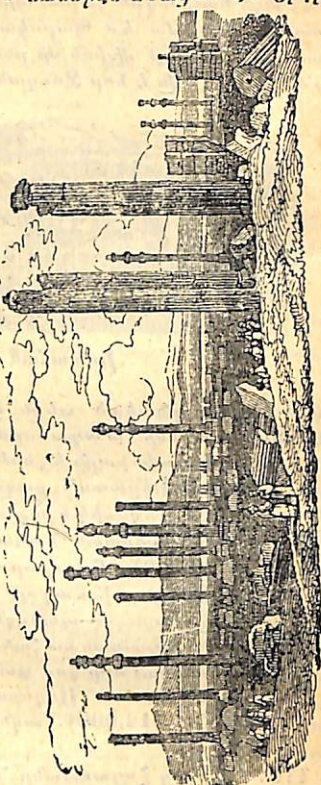
110. Պարսից Հայաստանը՝ մեծին Հայոց Այրա-

110. Պարսից Հայաստանի գլխաւոր քաղաքներն որոնք են:

րատ, Վասպուրական, Փայտակարան և Պարսկահայք նահանգներու մասերէն ձեռքած է: Երկիրը շատ բարեբեր ու զուարճալի է, և ամէն տեսակ պտուղ կը բուսցնէ: —

Գլխաւոր քաղաքներն են Դաւրիթ կամ Թեփրիզ, զոր նուաճեց մեծն Խոսրով չայոց Թագաւորը (քն. 120,000). շատ վաճառաւոր է, և գեղեցկանիստ պարտէզներով զարդարուած: Այստէսի կամ Էյստեպիզ Կասպից ծովուն մօտերը, որ վաճառականութեամբ շատ ծաղկած է, և մէջը անուանի մղիթներու ու շէնքերու: — Որովհետեւ կամ Ուրուր քաղաք, Որմէայ ծովուն արեւմտեան կողմը, որոյ անունով ծովակն ալ այս պէս կոչուած է, որ կ'ըսուի նաեւ Դաւրիթն ծով. ջուրը սաստիկ աղի է.

մէջը անբնակ մանր կղզիներ կան: — Սարմաւ կամ Սարմատ քաղաք, որ հին ատեն կ'ըսուէր Սա

Սեւակը Պարսկաստանի Շիրակ մաս.

րմաւ, և կ'ընայ Որմէայ ծովակն արեւմտեան հիւսիսային կողմը. արմաւ շատ ունի, գինին ալ աղիւս. հիմա աւերալ է. իրեն մօտ են Տիւրան գիւղաքաղաքը, և Խոսրովի գեղը: — Խոյ քաղաք, որ է հին Հիւրքաղաքը, Որմէայ ծովակն հիւսիսային կողմն, ընդարձակ գաւաի մը մէջ շինած, (քն. 25,000). պարտէզներ շատ ունի. շրջակայ սահմաններն ալ բարեբեր են:

Մալու քաղաքաւանը Սյուրբուտայ կողմը, ամուր քարաւոր բերդ ունի. սաք բոլերն է Սրտաղու գաւառը, ուր նահատակեցան Ս. Վարդանանք: Հան է նաեւ Թալիի վանքը, Ս. Թագէտ առաքելոյն և Սանդուխտ կուսին նահատակութեանց տեղը. ուր որ հին ատեն Շաւարշաւ անուանով Թագաւորական բնակարան մը կար:

111. Զանաւան գիւղէք. — Պարսկաստանի տարածութիւնն է 1,650,000 քառակուսի ֆլումէզը. բնակիչքն 7 միլիոն, որոնց մեծ մասն մահմադականութիւն կը դառնան: Ալի աղանդով: Թագաւորը Շահ կը կոչուի, և բարբառի իշխանութիւն կը վարէ: Այս երկիրս մեծ բարձրաւնդակի մը վրայ է, որոյ մէկ մասն աւաղուտ աղային դաշտերով ծածկուած է. կը գտնուին սակայն դաւառներ ալ որ սուսա և բնախի պտուղներ յառաջ կը բերեն: Պարսկաստանն և կած են թուղ, գեղձ, սալոր և նուշ:

ԱՅՂԱՆԻՍՏԱՆ = ԳՍՊՈՒՆԻՆԻ ՀԵՐԱԴ

112. ՍԱԼՄԱՆԻ. — Ոֆղանիստանի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Թուրքաստան, արեւմուտքէն՝ Պարսկաստան, հարաւէն՝ Պելուճիստան, իսկ արեւելքէն՝ Հնդկաստան:

111. Ուշաի տարածութիւն ունի Պարսկաստան:

112. Աֆղանիստանի սահմանքն և քաղաքն որոնք են:

Աֆղանիստան յաճախ յուզեալ ըլլալով ներքին խռովութիւններէ, ներկայապէս երկու թագաւորութեանց կը բաժնուի, որոնք իրենց մայրաքաղաքին անուէր կը կրեն. — Գասնուր, հիւսիսային կողմն, աֆղան իշխանաց արգիւթ թաւառանիստը (բն. 60,000), գեղեցիկ գիրք ունի, շրջապատեալ պտղաւէտ պարտէզով: — Հերատ, արեւմտեան հիւսիսային կողմը, որ մայրաքաղաք է ինքնագլուխ վարչութեամբ իշխանի մը, (բն. 100,000). շատ վաճառաշահ է, և ունի գործարաններ սրեղինաց, գորգերու և վարդէ ջրոյ: — Գանտահար, Աֆղանիստանի կեդրոնին մէջ, (բն. 50,000). առաջ մայրաքաղաքն էր. մեծ և գեղեցիկ քաղաք է:

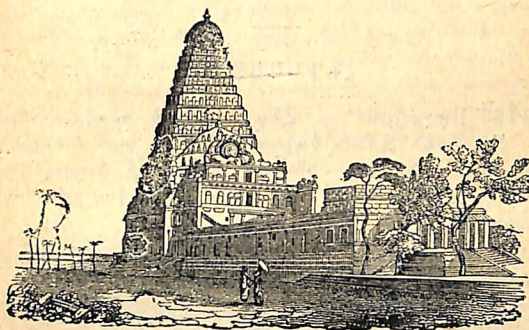
113. Զանաւան գիտելիք. — Աֆղանիստան գրեթէ 775,000 քառակուսի քիլոմէթր տարածութիւն ունի, և 5-6 միլիոն բնակիչք, որոնց մեծ մասն մահմետական է, քնացածը Պրահմայի կրօնքը կը դաւանի: Այս աշխարհիս իշխաններն հաստատուն և զօրաւոր կառավարութիւն ու ազդեցութիւն չունենալուն՝ ստեպ են թակալեղած են Անգղիացւոց միջամտութեան, որոնք դարձեալ մերձաւոր ժամանակներս, յամին 1880, իրենց ազդին դէմ եղած անպատուութեան մը համար՝ բանակ մը զրկեցին հոն և խայտէր կրճին օտո մեծ յաղթութիւն մը կատարեցին, ուր 1841ին այնպիսի ջարդ մը կրած էին, ուսկից մէկ զինուոր մը մինակ ազատեց եր: Երկիրը լեռնոտ է և օդը փոփոխական. կը գտնուին, մասնաւորապէս արեւելեան հիւսիսային կողմերը, բարեբեր և աղէկ մշակեալ դաշտադէտքներ, ուր տարին երկու հոնձք կ'ըլլուն, և աւելին տեսակ արմուրք, բամբակ և շաքարի եղէգ կը բուսնի:

113. Ի՞նչ գիտելիք կայ Աֆղանիստանի վրայ:

ՊԵՆՈՒՃԻՍՏԱՆ

114. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Պելուճիստանի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Աֆղանիստան, արեւմուտքէն՝ Պարսկաստան, հարաւէն՝ Էօմէնի ծոցը, և արեւելքէն՝ Հընդ-կաստան:

Մայրաքաղաքն է Քեդադ (բն. 12,000), հիւսիսային կողմը, ճարտար և վաճառաշահ քաղաք:

Մեհեան 'ի Քեդադ.

Նշանաւոր քաղաք է Կոնստանտինոպոլ, Քեդադի արեւելեան հարաւային կողմը. անոր պէս ընդարձակ:

115. Զանաւան գիտելիք. — Պելուճիստանի վերը յիշուած թագաւորութեանց նման հիւսիսէն Աֆղանիստանի ոչնչացած

114. Ո՞ր կողմը կ'իյնայ Պելուճիստան. և ի՞նչ քաղաքներ ունի:

115. Ի՞նչ գիտելիք կայ Պելուճիստանի վրայ:

ընդարձակ կայսերութեան, որ հիմուեցաւ Ամէտ-Շահէն անցեալ դարուն վերջը: Շատ ծանօթ չէ այս երկիրը, որուն ընդարձակութիւնը 430 հազար քառակուսի քիլոմէթր կը կարծուի, և բնակիչքը 2 միլիոն: Ժողովուրդը զանազան շէյխերու կամ խաներու կը հնազանդի, որոնց գլուխը Գէւլազ կը նստի. և սա իսկ Անգղիոյ հովանաւորութիւնը կը ճանչնայ: Այս երկիրս բարձր լեւանց չգլծայնեալով և աւաղուտ անապատներով բաժնուած է. բայց ունի նաև բարեբեր հովիտներ, որոնք կը բուսցնեն արմաթը, բամբակ, լեւդակ, շաքար, արմաւ, նուշ, և այլն:

ՀՆԳԻԱՍՏԱՆ

116. ԱՆՀՄԱՆԻՔ. — Հնդկաստանի սահմաններն են, հիւսիսէն՝ Չինոս կայսրութիւնը, արեւմուտքէն՝ Անգլիոստան, Պելուճիստան և Իսմէնի ծոցը. հարաւէն՝ Հնդկաց ծով, և արեւելքէն՝ Պենկալայի ծոցն և Հնդկա-Չին:

ԲՄԱՍՏՄՈՒՆԻՔ. — Հնդկաստան չորս մասն կրնայ բաժնուիլ. այսինքն.

Ազատ երկիրներ.

Անգղիական կալուածներ.

Անգղիացեոց հարկատու կամ դաշնակից երկիրներ.

Գաղղիոյ և Բորգուզակ կալուածներ:

ԱՅԱՏ ԵՐԿԻՐՆԵՐ

117. Գլխաւոր ազատ երկիրը ներկայապէս է Ներայ Հիմալայի հարաւային կողմը. մայրաքաղաքն է Բադրնանուռ, նշանաւոր իւր կռատամբը:

116. Ընէ Հնդկաստանի սահմանները:

117. Որո՞նք են ազատ երկիրներն 'ի Հնդկաստան:

Մարտիկան կղզիք ալ՝ Թուով գրեթէ 12 հազար փոքր կղզիներ, անկախ են. ասոնց մէջ գլխաւորն է Մալէ, ուր կը նստի արշիպէղագոսին սուլթանը:

ԱՆԳՂԻԱՍՏԱՆ ԿԱԼԻԱՅԱՆ

118. Անգղիական Հնդկաստանի փոխարքայութիւնը զանազան նախագահութեանց և կուսակալութեանց կը բաժնուի:

Մայրաքաղաքն է Կալիպա (բն. 900,000), Գանգեսի ճիւղերէն մէկուն վրայ, Պենկալայի նախագահութեան գլխաւոր քաղաքն և աթոռ վարչութեան ամբողջ անգղիական Հնդկաստանի. հարուստ և շատ վաճառաշահ. հոս նաև Հայոց բաւական բազմութիւն մը կայ, որ յատուկ եկեղեցի և ճեմարան ունին:

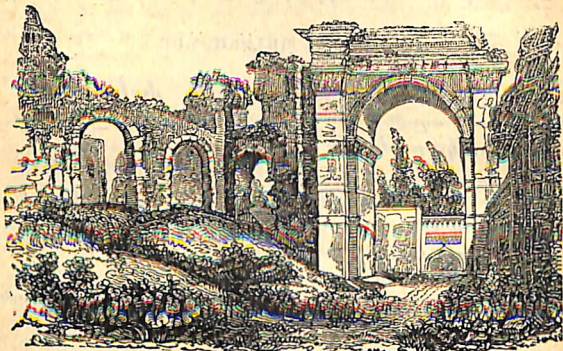

Կալիպա.

Նշանաւոր քաղաքներն են, Լաքնո, հիւսիսային կողմը (բն. 300,000). Առետտ հին Թագաւորութեան

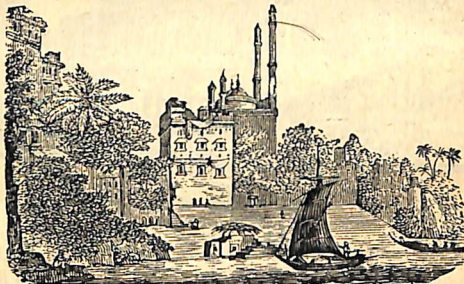
118. Որո՞նք են Անգղիական Հնդկաստանի գլխաւոր քաղաքները:

մայրաքաղաքը. — Տրվնի, (բն. 155,000). գեղեցիկ քաղաք է, աթոռ հին Մոլդովի թագաւորութեան. — Ալկրա (բն. 150,000), նախագահութիւններէն մէկուն

Աւերակը Սկրայ.

Գլխաւոր քաղաքն է. — Պէկարես, Գանդեսին մօտ,

Պէկարես.

(բն. 200,000), Հնդկաստանի առաջին ուսումնական քաղաքն է և ուխտատեղի:

Լահոր, արեւմտեան հիւսիսային կողմը, (բնակիչք 100,000), հին Շէյխերու մայրաքաղաքը. — Ալեքիսիս, Լահորի արեւելեան կողմը (բն. 130,000). այս քաւառիս ամենէն վաճառաշահ քաղաքն է:

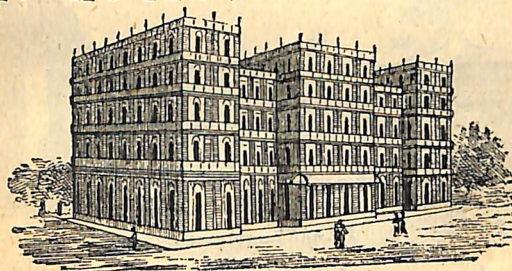
Սուրաթ, Կուէյրաթ նահանգին հարաւային կողմը (բն. 110,000), բերդաքաղաք. ձեռագործքն և վաճառականութիւնն անուանի:

Պոսկէյ, Գանդես նահանգին մէջ, ափնայ մօտ

Պոսկէյ.

սղախի կղզւոյ մը վրայ (բն. 770,000). ամուր և շատ

Երկարաշէն սրահոյի 'ի Պոսկէյ.

վաճառաշահ քաղաք է, աթոռ նախագահութիւններէն մէկուն:

Արևելեան ափանց վրայ, որ կ'ըստեն նաև Սիփոնը
Գորտնանտիյի՝ Մատրաս, (բն. 400,000), աթոռ ու
ընչ նախագահութեան մը, և այն կողմերուն ամե-
նէն վաճառաշահ քաղաքը:

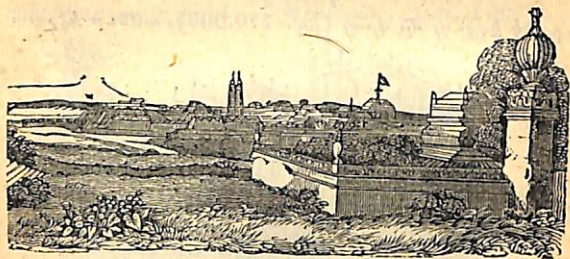
Մանիպոր, Քանարա գաւառին մէջ, լճի մը վրայ

Մանիպոր.

շինուած, որ Էմենի ծովուն հետ հաղորդակցու-
թիւն ունի. վաճառաշահ քաղաք:

Սերինկարապալ, Մայսուր գաւառին կղզւոյ մը

Սերինկարապալ.

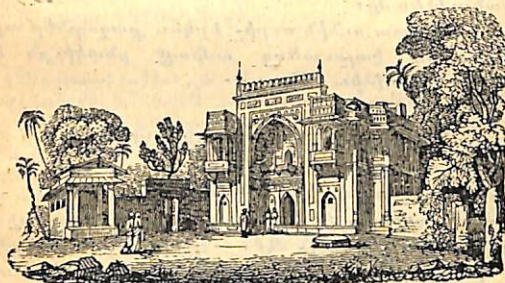
մէջ բերդաքաղաք է. ունի աւերակներ:

Անգղիոյ Սոմերսեթ շէրիֆի
Երկիրներ

119. Հիւսիսային կողմը կայ Գալիփ երկիրը, ու-
րուն մայրաքաղաքն է Գալիփ կամ Սիրինահար,
(բն. 130,000), ամենաբեղուն հովտի մը մէջ. և ա-
նուանի են շաղիր:

Հնդկաստանի մէջ տեղերը կը բնակի մեծ ցեղ
մը՝ Մանար անուամբ: Երեք տերութիւն ունին
ասոնք. Սիւնուան իշխանական ցեղին տէրութիւնը,
որուն մայրաքաղաքն է Կուշիօր, նշանաւոր բեր-
դաքաղաք. — Կիշրապար իշխանաց տէրութիւնը,
որուն մայրաքաղաքն է Պարոտա, (բն. 140,000). —
և Հոլար իշխանաց տէրութիւնը, որուն մայրաքա-
ղաքն է Իւնուր:

Տեքնան երկրին ներսերուն մեծ մասին վրայ կը
տիրէ կիզալ անուամբ իշխան մը. և ունի իրեն ա-
թոռանիստ՝ Հայտեր-ապատ քաղաքը, (բն. 200,000):

Մզիկի ի Հայտեր-ապատ.

119. Որոնք են Անգլիացոց հարկատու կամ գաւառից
երկիրները:

Հարաւային կողմը կը գտնուի Մայսուշու երկիրը, որուն ռաճան կը նստի 'ի Մայսուշու. բայց ամենէն մեծ քաղաքն է Պանկանոր, (բն. 150,000):

Հնդկաստանի հարաւային մասին ծայրը կը գտնուին երկու պզտիկ տէրութիւններ, Դրաւլանգոր և Գոյլին:

ԳԱՂՈՒՄԱԿԱՆ ԿԱԼՈՒՄԱԾՆԵՐ

120. Գաղղիացիք ունին 'ի Հնդկաստան, հիւսիս-արևելք, Չանտարկտիկայ կամ Չանտարկտիկայ քաղաքը Հոնկոնգի գետին վրայ, (բն. 30,000): — Հարաւային կողմն ունին Բոնտարկտիկայ կամ Բոնտարկտիկայ, Գորոն մանտէլի ափանց վրայ, (բն. 50,000). բանուկ նաւահանգիստ է, և Գաղղիոյ Հնդկաստանի մէջ ունեցած կալուածոց գլխաւոր տեղին: — Մանի. Մալապարի ափանց վրայ. նշանաւոր է պղպեղի վաճառականութեամբ:

Ասոնցմէ զատ ունին ուրիշ երկու քաղաքներ ալ: Գաղղիական կալուածոց ամբողջ բնակիչքն են 285,000: (Տես թիւ 46):

ԲՈՐԴՈՒԳԱԼԻ ԿԱԼՈՒՄԱԾՆԵՐ

121. Բորդուգալցիք ունին 'ի Հնդկաստան, արևմտեան ափանց վրայ, Տիւն քաղաքը, բերդաւոր համանուն կղզւոյն մէջ. — Կոս, հարաւարկողմը, ծովեզերքին մօտ պզտիկ կղզւոյ մը մէջ. որ Բորդուգալի կալուածոցն 'ի Հնդկաստան կեդրոնն է:

120. Ի՞նչ քաղաքներ ունին Գաղղիացիք 'ի Հնդկաստան:

121. Որո՞նք են Բորդուգալցոց քաղաքները:

Ուրիշ երկու քաղաքներ ալ ունին. և իրենց կալուածոց բնակչաց ամբողջական թիւն է 530,000: (Տես թիւ 61):

ՀՆԴԿԱՍՏԱՆԻ ԿԶՁԻՆԵՐԸ

122. Հնդկաստանի ափանց մօտ էան երկու խումբ կղզեաց, և մեծ կղզի մը:

Երկու խումբքն են,

Լաքտիվիանք, Մալապարի ափանց արևելեան կողմը. ասոնք 42 ամենափոքր կղզիներ են, որոնց իշխանը հարկատու է Անգղիոյ:

Մալտիվիանք, որոնց վրայ տեղեկութիւն տուինք 'ի թիւն 116:

Իսկ մեծ կղզին է Սեյալ, Հնդկաստանի արևելեան հարաւային ծայրը. մայրաքաղաքը Գոյալպուր, (բն. 100,000), նաւահանգիստ արևմտեան հարաւային կողմը: — Գալտի, կղզւոյն մէջտեղը, հին մայրաքաղաքն է: Անգղիացիք ամբողջապէս տիրած են կղզւոյս 1810էն 'ի վեր:

123. Տարաշխութեան, Բնակչութեան, Կալուածութեան. — Հնդկաստան 3,735,000 քառակուսի քիլոմէթր տարածութիւն ունի, և 240 միլիոն բնակիչք, որոնցմէ 201,300,000 Անգղիոյ նպատակը են, մեկուկ առնելով Ալեքան կղզին. 3 միլիոն անկախ են. և մնացածները, 'ի բաց առնելով Գաղղիոյ և Բորդուգալի սահաւաթի նպատակները, հարկատու են կամ դաշնակից: Գլխաւոր կրօնքներն են, Պրահմայուս թիւնն, որուն կը հետեւին 70 միլիոն. Պուտտայականը, որուն կը հետեւին 50 միլիոն, և մահմետականութիւնն՝ որուն

122. Ի՞նչ կղզիներ կան Հնդկաստանի մօտ:

123. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Հնդկաստանի բնակչաց վրայ:

կը հետեւին 52 միլիոն. 5 միլիոնի չափ ալ քրիստոնեայք կան : Կրօնական սկզբանց պատճառաւ մէջերնին բաժանումներ կան, որոնք **Կասթեր** (Castes) կ'ըսուին, և ամէնէն ինքին իրարու հետ չեն խառնուիր. ասանց գլխաւորներն են **Պրահմին** և **Կամ քահանայք**, որ առաջին կարգը կը կազմեն. յետոյ պատերազմողք, երկրագործք, գործաւորք, և այլն : Յետնագոյնը, որ **Բարէ** կը կոչուի՝ պէղծ կը համարուի, և քաղաքներէն ու աստարներէն մերժեալ է :

124. **Վըրլը-Բէն**. — Մեծ Մողղներու զօրաւոր տէրու թիւնն աստեղք իշխած էր Հնդկաստանի մեծագոյն մասին. իսկ այժմ այս տէրութիւնս ոչնչացած է **Անգղիոյ** ձեռքով, որ 1857 տարւոյն Սիքայէյ՝ ահաւոր խռովութիւնէն վերջը, ստիպուեցաւ պատերազմել, կրկին անգամ ձեռք բերելու համար **Հնդկային Եւրոպէան** կալուածները, յորմէ տէրութեան անցաւ իւր հիմնած ընդարձակ աշխարհակալութիւնը : **Անգղիոյ** թագուհին 1877-ին 'ի վեր Հնդկաստանի ինքնակալութեան տիտղոսը կը կրէ :

125. **Կլիմայ, Բերք**. — Հնդկաստանի անհուն ընդարձակութեան և երկրին զանազան կերպարանք ունենալուն պատճառաւ՝ կլիմայի և բարեխառնութեան 'յիմ տարբերութիւններ կան : Հիւսիսային կողմը, Հիմալայոյ լեռանց ստորոտն, որոնց բարձրագոյն գագաթունք մշտնջենաւոր ձեամբ ծածկեալ են, և 8 ու կէս քիլոմէտր բարձրութիւն ունին, ինչպէս առաջ միջեցիք, բարեբեր հովիտներ կը գտնուին : Սինտ կամ ինքոս գետին և Գանգեսի ողողմամբ պարարտացեալ դաշտերն ընդարձակ աւազուտ անապատով մը բամբուռած են : Աւելի դեպ 'ի հարաւ, բարձրաւոր մը և կաթ լեռները երբեմն արևմտեան և երբեմն արևելեան ամպերն արդիւնելով իրարու սրտաւորին հակադէպ բարեխառնութիւններ առաջ կը բերեն Մալապարի և Գորոմանտելի ամիսնց վրայ : Այս լեռներէս շատ մը գետակներ կը ծնանին, որոնք ամենայն ուղղութեամբ կ'որելով զՀնդկաստան՝ խոնաւ կը

124. Որո՞նք ձեռքն է Հնդկաստանի մեծ մասը :

125. Ի՞նչ կլիմայ և բերք ունի Հնդկաստան :

4 Cipaves, հնդիկ գինուորք 'ի ծառայութեան Անգղիոյ :

պահեն դէողը, որուն վրայ աւելնալով կլիմային ջերմութիւնը՝ ուռճալի բուսաբերութիւն մը յառաջ կու գայ : Այս հարուստ երկրին գլխաւոր բերքերն են բրինձ, սրճան, չաբար, համեմունք, մետաքս, բամբակ. ունի նաև աղամանդի հանք, և մարգարիտ որ առատօրէն կ'ելլէ իւր և Սէլլան կղզւոյն մէջ եղած նեղուցէն : Սակայն շատ մը ահաւոր դաղաններ ալ կը անուցանէ իւր մէջը. ինչպէս՝ ռնգեղջիւր, վագր, առիւծ, պօս և ուրիշ վնասակար օձեր : Շատ գեղեցիկ են փիղերը, մանաւանդ Սէլլանիները :

ՀՆԴԿԱՍ - 2 ԻՆ

126. **ՍԱՀՄԱՆՔ**. — Հնդկա-Չինոս կամ Յայնկոյս Գանգեսի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Չինոս կայսրութիւնը, արևմուտքէն՝ Հնդկաստան և Պենկալայի ծոցը, հարաւէն՝ Մալաբարի նեղուցը, Սիամի ծոցն և Չինոս ծովը, և արևելքէն՝ Չինոս ծովն և Դոնքի նի ծոցը :

ԲԱԾԱՄՍՈՒՆՔ ԵՒ ԳԼԽԱՌՈՐ ՔԱՂԱՔՔ. — Հնդկա-Չին գլխաւոր վեց մասերէ կը ձևանայ.

Ա. Հնդկա-Չին Անգլիան, արևմտեան կողմը. յորում նշանաւոր է Ալաքան, բերքեմն մայրաքաղաք համանունն հին թագաւորութեան, որուն յաջորդած է Ալքեսայ : Որակնուն, Բէկոս նահանգին մէջ, (բն. 100,000). Երևելի նահահանգիստ : - Մալաքքա, համանունն թերակղզւոյն ծայրը : - Սիկկիպոն, (բն. 100,000), փոքրիկ կղզւոյ մը վրայ, որ իւր վաճառաշահութեամբն անգղիական Հնդկա-Չինոս մայրաքաղաք գառնալու վրայ է :

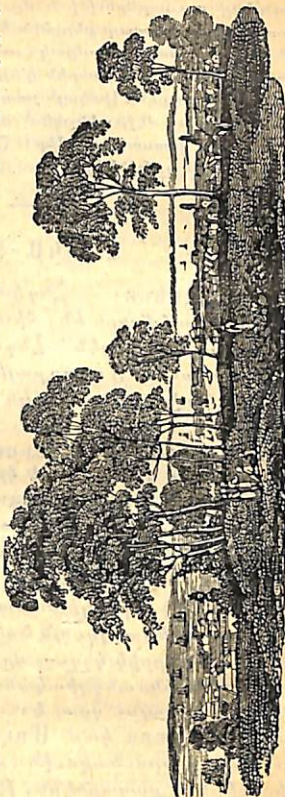
Բ. ՄԱԼԱԲԱՐ կամ ՄԱԼԱԲԱՐ ԻՆԴՈՒՍԻԱ, յորում կը պարունակուին հետեւեալ թագաւորութիւններն և քաղաքներն, Բէրաք, Մալանկոր, Ճոնոր, Բանակի և Ռոշմկոյ :

126. Քանի՞ են մասունք Հնդկա-Չինոս :

գ. ՊԻՐՄՆԻ ԿԱՅՐՈՒԹԻՒՆ, (3,600,000), յա-
րեւելս անդղեական
Հնդկա-Չինու, որուն
մէկ մասին տիրած են
Անդղեացիք: Մայրա-
քաղաքը՝ Մանուպա,
(բն. 100,000): Նախ-
կին մայրաքաղաքն էր
Աւա, իրաւաստի գե-
տին վրայ:

դ. ՍԻՍՄԻ ԹԱԳԱ-
ԻՈՐՈՒԹԻՒՆ, (բն.
5,750,000), Պիրմանի
արեւելեան հարաւայ-
ին կողմը: Մայրա-
քաղաքը Պակիքոք,
(բն. 500,000). շատ
բանուկ նաւահան-
գիստ է Մէյնամ գե-
տին վրայ:

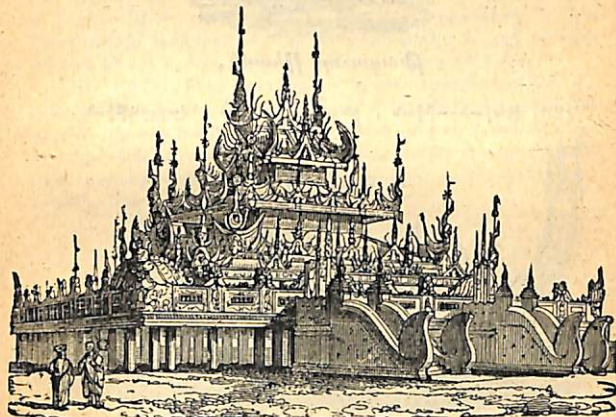
ե. ԱՆՆԱՄԻ
ԿԱՅՐՈՒԹԻՒՆ, (բն.
11,000,000), Հնդկա-
Չինու արեւելեան
ծայրն, և ամենէն ղո-
րաւոր աէրուծիւնը,
որ շատ մասանց կը
բաժնուի. — ԼԱՈ, ո-
րուն շատ գաւառնե-
րը Սիամի և Պիրմա-
նի տէրութեանց
ձեռքն են: — ԳՈՉԻՆՈՒՆ, կամ ՀԱՐՍԻՆՅԱՆ ԱՆՆԱՄ,
որուն մէջն է ամբողջ կայսրութեան արդի մայրա-

Սիւկարոյ:

քաղաքը՝ Հիւէ կամ Ֆուչուան, (բն. 100,000), որ իւր
ընդարձակ ամրոցներովն Սիւիյ ամենէն զօրաւոր բեր-
դաքաղաքն է: — ԳՈՆԻՆ, կամ ՀԻՍՍԻՍՅԱՆ ԱՆՆԱՄ.
մայրաքաղաքը Հանոյի կամ Քէլոյ, (բն. 500,000):

զ. ՀՆԴԿԱ-ՉԻՆ ԳԱՂՂԻԱԿԱՆ. — Կը պարունակէ
իւր մէջն Աշնամէն առնուած հարաւային Գոչինչի-
նի վեց գաւառները. գլխաւոր քաղաքն է Սայկուէ,
վաճառաշահ և մեծ քաղաք, և նշանաւոր քաղաքք
են Միքո և Վիկ-յուն, Մէ-Գոնկ գետին վրայ: —
Գաղղիոյ պաշտպանութիւնը տարածուած է Գամ-
պոճի (Թագաւորութեան վրայ, որ արեւմտեան հիւ-
սիսային կողմը կ'իջնայ, և որուն հին մայրաքաղաքն
է Ուտուն, իսկ նորը Բևոմբէկ կամ Նաւ-Վանկ:

Քուշ կամ Մ'ենաստան Պիրմանաց.

127. Կղզիք. — Սովորաբար Հնդկա-Չինու մասն

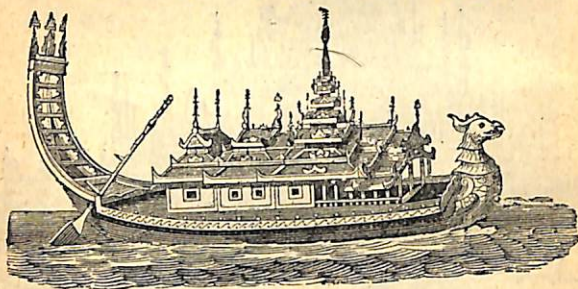
127. Որո՞նք են Հնդկա-Չինու կղզիք:

կը համարուին հետեւեալ կղզեաց երէք խումբերը.
Սնուտանս } Պենկալայի ծոցին մէջ, Անգղիոյ
Նիգուպար } ձեռքը.
Բարսսէր, Չինաց ծովուն մէջ:

Թագաւոր Սիամի.

128. Տաբաթ-Սիւն, Բնալէ, Կոն, Լաւա-Սիւն. —

Պարոն՝ Լաւալ Սիամի.

Հնդկա-Չինը, որ կ'անուանի նաև Անգլո-Սինի-Կամ

128. Ինչ կայ գետնակը Հնդկա-Չինու բնակչաց վրայ:

Արեւելեան Բերդիւն Հնդկաց, ձեռքնող գաւառները 2,135,000 քառակուսի քիլոմէթր տարածութիւն ունին և 26-30 միլիոն բնակիչը, որոնց մեծ մասը պոլսոսոյական աղանդն ունին. սակայն Սինամ որ մասամբ մը չինացի դաղթականներէ ձեռքած է, Կոնփուկիոսի չինացի միաստուածեան փրիստփային հետեող շատ մը աղանդաւորներ կը պարունակէ: Մահմետականութիւնն Արաբանի և Մալաքայի թերակղզի-դաշն մէջ կը տիրէ, որոց բնակիչքը մալայեցի ցեղին կը վերաբերին, ինչպէս նոյն ցեղէն են նաև Ուկիանիոյ ժողովրդոց մեծագոյն մասը, և լեզուին շատ տարածուած է Հնդկ-կաստանի մէջ: Պերմանը, և Սիամի ու Սինամի երկիրները բացարձակ իշխանութեամբ թագաւորաց կը հնազանդին: Սինամի թագաւորութեան ծովային զօրութիւնը բաւական չլայնաւոր է. սակայն անգղիական և դաղիական կալուածոց երազեղարգ բնդարձակելը գուշակել կուտայ թէ քիչ ատէ նէն Եւրոպիոյ տերութիւնը, ինչպէս Հնդկաստանի՝ նոյնպէս և Հնդկա-Չինու պիտի տիրեն: Արեւն տարիուկէսէ 'ի վեր Գաղղիացիք Դոնքրին հետ կը պատերազմին, և մէկ մասին տիրած են, և երթալով հաստատուելու վրայ են հոն:

129. Կլիւ, Բերդ. — Հնդկա-Չինու երկրին գրեթէ ամէն մասերուն մէջ խոնաւ և տաք է կլիման: Բերքերն են բրինձ, չաքար, խահուէ, թէյ, բամբակ, լեզակ և համեմունք. և ունի ոսկոյ, արծաթի, անագի, յակնի, շափիւղայի և մարմարիոնի հանք: Հնդկաստանի գրեթէ ամէն կենդանի-նէրն ունի:

Չին կամ Չին ԱՍՏԱՆ

130. ՍԱՀՄԱՆԻՔ. — Չինու կայսրութեան սահմանն են, հիւսիսէն՝ Սիպերիա, արեւմուտքէն՝ Թուրքաստան և Հնդկաստան, հարաւէն՝ Հնդկաստան և Հնդկա-Չին, և արեւելքէն՝ Չինաց ծով, Կապոյտ ծով, Իեզին և Ճաբոնի ծով:

129. Ինչ բերք ունի Հնդկա-Չին:

130. Ըսէ Չինու սահմանները:

ԲԱԺԱՆԾՈՒՆԻՔ. — Այս կայսրութիւնս կը ձեւնայ թոն Չինաստանէ և հարկատու երկիրներէ:

ԲՈՒՆ ԶԻՆԱՍՏԱՆ

131. Բուն Չինաստանի մայրաքաղաքն է Բէքին (բն. 1,650,000), արեւելեան հիւսիսային կողմը, երեք անգամ մեծ քան զԲարիզ. Գաղղիացիք և Անգղիացիք պատերազմաւ առին զայն յամին 1860. Կայսեր պալատը 8 քիլոմէթր շրջապատ ունի: — Դիւն-խէն, (բն. 900,000), մեծ վաճառաշահ քաղաք է, Բէի-հօ դետին վրայ. Բէքինի նաւահանգիստը կը համարուի. Եւրոպացիք մուտ ունին հոս:

Մանսուրիներ և կանայք Չինաց.

Նշանաւոր քաղաքներն են, ժիլին կողմը՝ Նանքին, Կապոյտ կամ Յան-չու-քեան դետին վրայ, (բն. 500,000ի մօտ), հին մայրաքաղաքն և ուսումնական

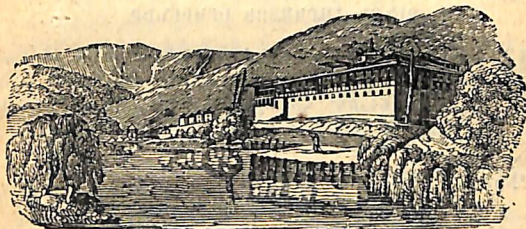
131. Ո՞րն է Չինու մայրաքաղաքը, և նշանաւոր քաղաքները:

քաղաք Չինու. անուանի է իւր դեղին բամբակն որ մօտերը կը բուսնի, որով նանքին կառւը կը շինեն:

Յախճադիսիայ սլուսարակն 'ի Նանքին.

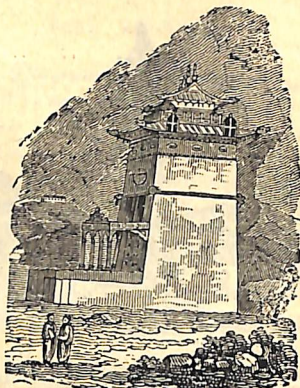
Դանդուն, հարաւակողմը, Չինաց ծովուն վրայ,

Սլարանք Ճալի-Լոնկոյ.

(բն. 1,000,000ի մօտ). առնուեցաւ պատերազմաւ 'ի Գաղղիացւոյ և Սնգղիացւոյ յամին 1858, առա-

ջին քաղաքներէն մին ուր թոյլ տրուեցաւ եւրոպացւոց վաճառականութիւն ընելու:

Շիրիմ Պոկոտոյ Լաւայի.

ՉԻՆՈՒ ՀԱՐԿԱՍՈՒ ԵՐԿԻՐՆԵՐ

132. Ձինաց հարկատու երկիրները չորս են, անոց համբերու զՄանչուրիա, որուն մէկ մասն այսինքն Սմուր գետին հիւսիսային կողմը, Ռուսաց անցաւ յամին 1859. իսկ մնացածը բուն Ձինու հետ միացած է.

ԳՈՐԷՍ, Ձինու արեւելեան կողմը՝ մեծ թերակղզի է, գրեթէ Իտալիոյ չափ ընդարձակ: Ինը միլիոն բնակիչք ունի. մայրաքաղաքն է Հան-նանկ-քիէնկ, (բն. 100,000):

ՄՈՆԿՈՒԽ, Ձինու հիւսիսային կողմը, ուսկից

132. Քանի՞ են Ձինաց հարկատու երկիրները:

բաժնուած է 2,600 քիլոմէր երկայնութեամբ պարսպով մը, զոր Ձինացիք կանգնած են Մոզլ թաթարներու յարձակումներէն պաշտպանուելու համար: Գլխաւոր քաղաքն է Ուրխ, հիւսիսային կողմը. Կոպի անապատը որ արեւմտեան կողմն է կը գրաւէ այս երկրիս այն մասը:

ՓՈՔՐ ՊՈՒԽԱՐՍ, մեծ անապատին արեւմտեան կողմը: Գլխաւոր քաղաքն է Եարքեսնկ, արեւմտեան հարաւային կողմը:

ԴԻՊԷԴ, մեծ անապատին հարաւային կողմը. կը պարունակէ զՓոքր Դիպեդ, արեւմտեան կողմը, որուն մայրաքաղաքն է Լաապ. — զՄեծ Դիպեդ, արեւելեան կողմը, որուն մայրաքաղաքն է Լիսսսս. — և զՊոչաւն, հարաւային կողմը, որուն մայրաքաղաքն է Դասսիսսսոն:

ՉԻՆՈՒ ՀԱՍԱԿ ԿԴՁԻՐ

133. Ձինու հպատակ գլխաւոր երկու մեծ կղզիք և բաւական ընդարձակ արշիպելագոս մը կան.

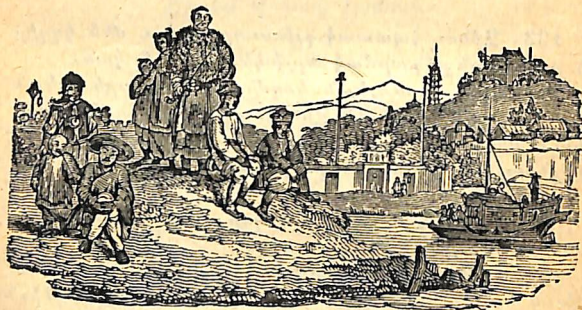
Յօրսոզա, արեւելեան կողմը, որուն արեւմտեան մասին միայն կը տիրեն Ձինք, ուր կը գտնուի համանուն մայրաքաղաքը: Կղզւոյն արեւելեան կողմը, որ ինքնագլուխ վայրենիներէ բնակեալ է, գրեթէ անծանօթ է:

Հայ-Նաւ, հարաւային կողմը, աղնիւ փայտեր և ոսկւոյ հանք ունի:

Լիոռ-Չոռ կղզեաց արշիպելագոսը, Կապոյա ծովուն արեւելեան կողմը, առանձին թագաւորութիւն մը կը կազմէ Ձինաց հարկատու:

133. Քանի՞ են Ձինու հպատակ կղզիք:

134. Տարածաօւթեան, Բնակչւոյ, Իրօն, Կարգաւթեան. — Չինուկ կայսերութիւնը, աշխարհիկ ամենէն բազմամարդազոյնն է Ռուսիայէն վերջը մեծագոյն տեւրութիւնն է: Գրեթէ 13,000,000 քառակուսի փղովմզը տարածութիւն ունի, եւ 400-450 միլիոն բնակիչք, որոնք դեղին ցեղէն են. և ասոնց մեծ մասն Պոտոմայի աղանդիկն կը հետեւն. սակայն կայսրն է Մանչուրիէնէրդ — կամ զբաղեցուց զանս, որոնք հասարաք կաց ամեն պաշտամունքը կը վարեն, Կոնփուկեան աղանդն ունին (տես թիւ 126): Կայսրը իշխանութիւնը իւրն Չինուկ լայայ միայն կը զօրէ, և իւր կարողութիւնը չափաւորեալ և ատենակալաց սյւլ է սյւլ դասերու երեսփոխանաց ժողովուրդ: Տէրութեան մեջ եղած միւս երկրիները կը հպատակին յառաւուր լծաւորաց կամ խաներու, որոնք հարկ կը վարեն Չինաստանի, կամ իւր պաշտպանութիւնը կը ճանչնան: Չինաստանի ամբողջ հիւսիսային ժողովուրդք Թաիւար անուամբ ալ կը կոչուին երբեմն, և իրենց աշխարհն ալ Չինուկ Թաւաիւարն է: Անշխարայեք յամեն 1842 տրեղեկն Գաղտնի ծոցին մէջ եղած Հնդկ-Ինդոս փոքր կղզոյն: Ասոր արեւմտեան կողմը Կիւնայ Մաաօ կղզին, որ Բորնուպոյնիէն կը իջարեւորի:

Բնիկ Չինք.

134. ՈՐչափ է Չինաստանի տարածութիւնը, և որչափ բնակիչքը:

135. Կլիֆայ, Բերք. — Ձինու պէս ընդարձակ աշխարհի մը
ինչպէս կլիման նայուէս բերքը յայտնի է թէ չափ զանազան
է։ Բունը Ձինաստանն ընդարձակ դաշտադեղիններն ունի, ու
րոնք առատաբերն յառաջ կը երեւն ցորեան, բրինձ է ամառ
նայն տեսակ բամբուկը։ Ըստ բարեխառնութեան կլիմային կը
բուսնին թիթենի, նարնջենի, բամբակ, լեզակ, չաքարի եւ
դէժը, թէյը, և այլն։ Գործնայի մաս մը ոսկւոյ է արծաթի աւ
ռան հանքերով լեռների ունի։ Միւնիկոյի դաշտադեղինները
յառաջ կը երեւն խաշնգեղ. Գլխեղէի բարձր լեռների ընտիր
այծեր կը սնուցանեն, որոնց բարակ մազերովը բաւելի աղ-
նիւ հիւսուածքներ կը շինուին. ասոնք ալ առատ ոսկւոյ հան-
քեր ունին։ Բաց 'ի այս բերքերէն Ձինաստան դուրս կը զրկէ
նաև յարձապակին, թուղթի և անուանի միջակ։

ՃԱԲՈՆ

136. Դիրքի և Կղզիքի ՃՈՌՈՒՄԻ. — Ճաբոնի կայսր-
ու թիւան՝ Արիտայ արևելեան կողմը կ'իշխայ, ուսկից
զատուած է Ծովով մը որ իւր անունը կը կրէ. և
չորս մեծ կղզիներէ ու արշիպելագոսէ մը կը ձևա-
նայ. Ինքը են,

Զարոնաց զգեստուռն ձևը.

135. Ի՞նչ տեսակ բերք ունի Չինաստան :

136. Քանի մասն կը բաժնուի ճաբոն :

Եւսոյ, Ռուսաց Դարբաքայի կղզւոյն տրեւելան հարաւային կողմը.

Նիֆոն, մէջտեղը, Ճաբոնի ամենէն մեծ կղզին.

Միքոքի կամ Քսիքոքոյ } Նիֆոնի հարաւային
ֆիւռսիու } կողմը.

Փռոյրիկեանց արշնգեղագոս, որուն հիւսիսային կողմը Ռուսաց էր. անոր փոխարէն տրուեցաւ Սախալեան կղզին:

137. Մայրաքաղաքները են. Եւոյ կամ Դոքոյ, (բն. 830,000), արդի մայրաքաղաքը Նիֆոն կղզւոյն մէջ, Սսիոյ ամենէն գեղեցիկ քաղաքներէն մին. հոս կը նստի Միքստոն, որ է գերագոյն կայսր և զլուսկ կրօնից. — և Միւրոյ կամ Քիւրոյ, (բն. 240,000) հին մայրաքաղաքը, Նիֆոնի հարաւային կողմը, որ Ճաբոնի ուսումնական քաղաքն է:

Նշանաւոր քաղաքն են. Նանկասաքի, (բն. 400,000), Քիուսիու կղզւոյն արեւմտեան կողմը, այն հինգ քաղաքներէն մին, որոնց հետ ներքի է Եւրոպացւոց վաճառակցիլ. — Օսաքա, (բն. 300,000), Միւրոյի արեւմտեան հարաւային կողմը. գեղեցիկ ծովային քաղաք է, նոյնպէս բաց Եւրոպացւոց:

138. Տարածութիւն, բնակչ., իրօք, վարչութիւն. — Ճաբոնի Ասիոյ հիւսիսային արեւելեան կողմը բռնած դերքը նման է Բրիտանական կղզեաց Եւրոպայի հիւսիսային արեւմտեան կողմը բռնած դերքին: Տարածութիւնը գրեթէ 400,000 քառակուսի քիլոմէրը կը համարուի, և բնակիչքը 36,400,000, որ Զինաց ցեղէն են հաւանօրէն: Ճաբոնի մէջ երկու աղանդ կը տիրէ գլխաւորապէս. Ա. Սինթոյի աղանդը, կայսրութեան հին կրօնքն, որ ուրիշ տեղ չի գտնուիր, և որոյ հիմն է դիւցազանց պալատամուկը. Բ. Պոտոտայականութիւն, որ հինգերորդ դարուն կիսուն մօտա՛ի Ճաբոն, և

137. Ի՞նչ քաղաքներ ունի Ճաբոն:

138. Որո՞նք են Ճաբոնի աղանդները:

ներկայապէս ամենէն տարածուած աղանդն է. կը գտնուին նաև Կոնփուկեան աղանդաւորներ: Տէրութեան վարչութիւնը բաւորովին Միքսոյի ձեռքն է, որ երկրին հին չասուածոց ցեղէն ինքն կը համարուի, և դեռ ևս աստուածական պատիւ ունի, մասնաւորապէս Սինդոյի աղանդի հետեւողներէն, որոնց երեւի գլուխն է: Երկոտասաներորդ դարուն մէջտեղերը՝ Դաշուալ կամ փոխարքայն, որ մինչև այն ժամանակ ղինուորական իշխանութեան գլուխ էր՝ կառավարութեան մէկ մասն յափշտակութեամբ իրեն սեփականեց, առանց իւր մեծարանքը պակսեցնելու առ սրբազան անձն Միքսոյի, որուն առաջին հպատակն ինքզինքը կ'աշուանէր: Սակայն 1869էն վերջը Միքսոյ դարձեալ իւր ամբողջական իշխանութիւնը ստացաւ, և Դաշուալն ստիպուեցաւ հնազանդելու երկրին ուրիշ կառուածական իշխանաց պէս:

139. Կլիմայ, բերք, յերաքրթ. — Ճաբոնի կղզիք լեռնաբերով ընդհատեալ են և ստեղծ երկրաշարժի ու սարսափելի փոթորկաց ենթակայ: Բարեխառնութիւնը շատ փոփոխական է. ձմեռները ցուրտ, ամառները կիզիչ, և մարտիկը յաճախ: Երկիրը կը պարունակէ, կ'ըսեն, ոսկւոյ, արծաթի, սկզնձի և աղնի քարերու հանք. բայց քիչ բարեբեր է, և բուսուցածն ալ բնակչաց անխոնջ աշխատութեամբն է, որը Ասիոյ ամենէն ճարտարարուեստ ավգերէն մին կը համարուին, որք և ի վաճառ կը հանեն մետաքսեայ բանուածք, բամբակ, յախճապակի, թուղթ, և այլն:

139. Ի՞նչ բերք ունի Ճաբոն:

ԱՓՐԻԿԷ

140. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻՔ. — Ափրիկէ հին աշխարհին երրորդ մասն է. մինչև մօտ տարիներս մեծ թերակղզի մ'էր, Սիւէզի պարանոցով Ասիոյ հետ կապած ըլլալով. այժմ ջրանցքով մը զատուած է:

ՍԱՀՄԱՏՔ. — Ափրիկէի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Միջերկրական ծով, արևմուտքէն՝ Ատլանտեան ովկիանոս, հարաւէն՝ Մեծ ովկիանոս, և արևելքէն՝ Հնդկաց ծով, Կարմիր ծով և Սիւէզի ջրանցքը:

141. Տարածութիւն և անապատ Ափրիկէ. — Ափրիկէ գրեթէ 29,700,000 քառակուսի քիլոմէր տարածութիւն ունի. սակայն այս անհուն ընդարձակութեան մէկ մասը, մաշաւանդ հիւսիսային կողմերը, մեծ աւազուտ անապատներ կը գրաւեն: Բայց կը գտնուին անոնց մէջ շատ մը բարեբեր տեղեր Ուադի անուամբ, կղզեաց նման շրջապատեալ այս ահագին աւազի ովկիանոսներով որոնք յաճախ հողմով տեղափոխելով՝ հոնտեղէն անցնող ճանապարհորդաց և վաճառուց կարաւաններն իրենց մէջ կը թաղեն:

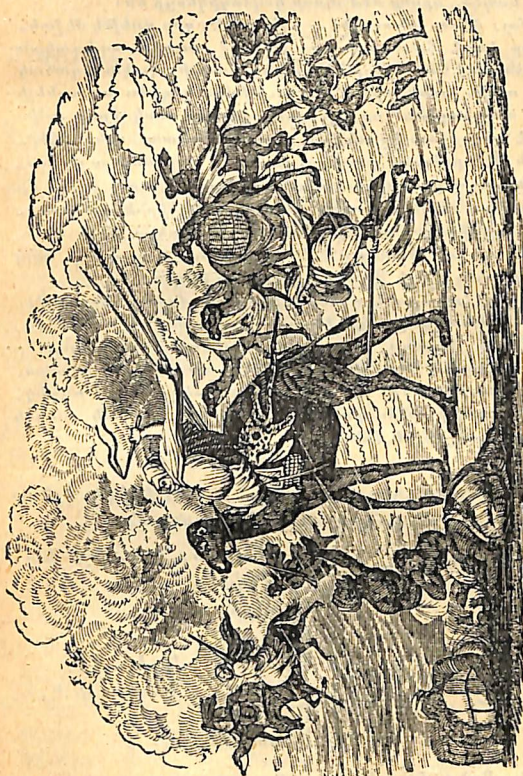
Մինչև անցեալ դարուն վերջը Ափրիկէի ծովեզերքը միայն յայտնի էին Եւրոպացւոց. սակայն շատ ճանապարհորդաց յանդուգն զննողութեանց արդեամբը՝ այժմ այս մեծ թերակղզույն ներքին կողմերն ալ ըստ կարի ծանօթացած են:

Բնակչւոյ և չրմոյ. — Ափրիկէի բնակչւքը գրեթէ 200,000,000 կը համարուի. հիւսիսային կողմը կը բնակին Արաբք, որ զմահմետականութիւնը հոն տարածեցին, և խառնուած են Ղլփոններու, Պերպերներու, և Մալիտանաւ

140. Ափրիկէն սահմաններն որոնք են:

141. Որչափ է Ափրիկէի տարածութիւնը:

ընդ հետ, որք աշխարհին հին ժողովուրդքն էին. մնացած

Անապատ Սահարայի.

բնակչւքը սեւամորթ ցեղին կը վերաբերին և կուսովաշոր են: Ծովեզերաց երկայնութեամբ և կղզեաց մէջ տարածեալ

կերտակալան դադարեցան թիւեր՝ քրիստոնեայ ժողովուրդը կը պարունակեն, որոնց մեծ մասը կաթողիկէայք են :

Կլէյ, Բէր, Լուսնայ. — Ափրիկէ, զոր գրեթէ մէջտեւ դէն կը կտրէ հասարակածը, ամբողջ տարին արեգակաւն ուղղակայեաց ճառագայթներով կը խարշի: Երկու եղանակ միայն ունի. չորն՝ յորում ջերմութիւնը գոգցես անտանելի է, և անձրեացիներն՝ որ պրոցեցեալ գոտւոյ տակ երեք ամիս գրեթէ անընդհատ կը տեւէ, և ողողել կու տայ այն երկիրն ներուն մէջ բոլորեալ գետերը. բայց այս ողողմունքս փոխաւ նազ փնտրելու բուսաբերութեան՝ պարարտացուցիչ տիղմ մը կը տրուին. անանխով ամէն տուգեալ երկիրները, մանաւանդ ծովափանց մօտ, դարմանալի բարեբերութիւն մ'ուսնին: Բուսուցած ծառերուն մէջ գլխաւորն է պապուկ, որոյ բունն երբեմն մինչև 33 մէջը շրջապատ ունի:

Ափրիկէ հարուստ է դոշարեղիկաց կողմանէ: Բազմաթիւ են փնտրակար կենդանիք, ինչպէս վագր, առիւծ, ընձուղի, բորենի, և շնագայլ. գետոց մէջ ահագին կոկորդիլոսներ կան, անտառաց մէջ վիթխարի օճեր, որոց ամենէն նշանաւորն է պօս բուսածը: Կը գտնուին դարձեալ փիղ, ռնգեղջիւր, ձիադեմոն, ընձուղտ, գովմէշ, ուղտ. և տեսակ տեսակ յամրայներ, վիթք և նմանք:

142. ԲԱԾԱՆՈՒՄՆ ԱՓՐԻԿԵՒ. — Ափրիկէ կրնայ 17 գլխաւոր մասանց բաժնուիլ, որոնք են

2 արեւել. հիւս. կողմը	{	Եգիպտոս, Նուպիոյ հետ.
		Եթովպիա:
6 արեւմ. հիւս. կողմը	{	Ալճէրի.
		Մարոք.
		Պէյու-ժիւն Դրիբուլի.
		» Դուբուլի 1.
	{	Սահարա.
	{	Սենեկամպիա:

142. Քանի մասունք կը բաժնուի Ափրիկէ:

1 Այս չորս տերութիւնք երբեմն ամենքը մէկտեղ Պէրպուսիստան կամ Բարբարոսաց աշխարհ կը կոչուին:

2 արեւմ. հար. կողմը	{	Կուինէա հիւսիսային.
		Կուինէա հարաւային:
3 մէջտեղը	{	Սուտան.
		Նիկրիտա հարաւային.
3 արեւել. հար. կողմը	{	Քաֆրաստան:
		Այան.
		Չանկէպար.
1 հարաւային կողմը	{	Մողամպիք:
		Բարեյուսոյ Գլխոյն վարչութիւնը, և Օգդենդացոց երկիրը:

Կղզիք. — Ափրիկէ շրջապատեալ է չափ մը կղզիներէ. որոնք ցրուեալ են Ատլանտեան ովկիանոսին և Հնդկաց ծովուն մէջ. գլխաւորն է Մադագասկար մեծ կղզին, արեւելեան հարաւային կողմը:

143. ԾՈՅՔ. — Բաց 'ի Աւէի ծոցն, որուն վրայ արդէն խօսուեցաւ (թիւ 91), Ափրիկէի եղբայր վրայ վեց գլխաւոր ծոցեր կան. որոնք կը ձևանան,

1. Կարմիր ծովն,	
Աւէի ծոցը, Եգիպտոսի արեւելեան կողմը.	
2. Մեջերկրական ծովն,	
Գաւէի ծոց	{ Պէրպուստանի հիւսիսային կողմը:
Սէրթի ծոց	
1. Ատլանտեան ովկիանոսն,	
Կաւէի ծոցն, որ հիւսիսային և հարաւային Կուինէոյ մէջ կը մտնայ և ուրիշ երկու ծոցեր կը ձևացնեն, որոնք են	
Պէնէ	{ հիւսիսային Կուինէոյ եղբրը:
Պէնէ	

143. Որոնք են Ափրիկէի գլխաւոր ծոցերը:

144. ՆԵՂՈՒՑՔ. — Բաց 'ի ձեռնալուսի և Պապի-Ման-
դեղի նեղուցներէն, որոնք առաջ յիշուեցան (տես թիւ 20
և 92), կայ Ափրիկէի արեւելեան հարաւային կողմը,

Մուսուլմաններէն, ընդ մէջ Մողամպիլքի ափանց և
Մատակասպարի:

145. ԳԵՏՔ. — Ափրիկէի եօթն գլխաւոր գետերէն

1. Կը թափէ Միջերկրական ծովը.

Նեղոս, որ արեւելքէն կապուող Նեղոսի և հարաւէն Սպի-
տակ Նեղոսի ճիւղերէն ձեւանալով՝ կ'առուէ զՆիկիտիա,
Սուտան, Եթովպիա, Նուպիա և Եգիպտոս:

5. Ատլանտեան ովկիանոսին մէջ.

Սեփիւս } որ կը թրջեն զԱնեկամպիա.
Կապիս }
Նիկի, որ Սուտանի մէջ մասէն կ'անցնէ և կը թափէ Կուէ
նէոյ ծոցին մէջ.

Գանչ կամ Չայէրէ, որ խորերէն կու գայ և կը թրջէ հա-
րաւային Կուինէան.

Կարէիէ կամ Օրանչ, որ կը թրջէ Օգիէնդալոց ալ-
խարէն:

1. Մողամպիլքի ջրանցքին մէջ.

Չափեղէ, որ կը թրջէ զհարաւային Նիկիտիա, Քաֆրա-
ստան և Մողամպիլք:

146. ԼԻՃՔ. — Ափրիկէի լիճերը քիչ ծանօթ են. ութ
գլխաւորներ կրնան յիշուիլ.

Չափ, Սուտանի մէջ.

Տեփեղէ, Եթովպիոյ մէջ, որուն մէջէն կ'անցնէ կապուող
Նեղոսը.

144. Որոնք են Ափրիկէի գլխաւոր նեղուցները:

145. Որոնք են Ափրիկէի գլխաւոր գետերը:

146. Որոնք են Ափրիկէի գլխաւոր լիճերը:

Ուտիէ-Նեփոս կամ Վիլհելմ.

Միւս-Նեփոս կամ Ալեքսանդր.

այս երկու լճերուն մէջէն կ'անցնէ

Սպիտակ Նեղոսը.

Գանչեղէ կամ Ուտիէ.

Նեփոս.

Շէփ.

Լիւփ, արեւմտեան հարաւային կողմը.

Նիկիտիոյ,
և
Քաֆրաստանի
մէջ:

147. ՀՐՈՒՍՆԻԱՅՔ. — Ափրիկէ գլխաւոր տասն հրուան-
դան ունի.

1. Հիւսիսային կողմը.

Պա, Պէրպէրստանի Հիւսիսային կողմը:

5. արեւմտեան կողմը.

Պապի } Սահարայի արեւմտեան
Սպիտակ } կողմը.

Գալիս, Սեփիւս, Սեփիւսի արեւմտեան կողմը.

Բալի, Հիւսիսային Կուինէոյ հարաւային կողմը.

Լիւփ, երկու Կուինէոյի մէջտեղ:

2. հարաւային կողմը.

Գլիս Բալի-Պա.

Ալիս-Լիս

կամ

Ալիս-Գլիս.

Բարեկուտի Գլիսի կառավա-
րութեան հարաւային կողմը:

2. արեւելեան կողմը.

Գալիս-Պա, Գլիս, Մողամպիլքի ծովեզերքը.

Կալիս-Պա, Ալիսի արեւելեան Հիւսիսային եզերքը:

148. ՇՐՈՒՍՆԻԱՅՔ. — Գլխաւորապէս Հինգ կը
համարուին.

Ալիս, Պէրպէրստանի մէջ.

Գալիս, Լիւսի, Կուինէոյ Հիւսիսային կողմը.

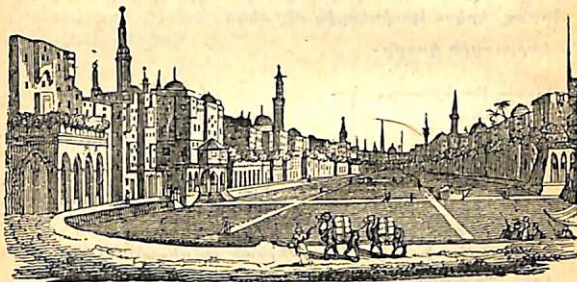
147. Որոնք են Ափրիկէի գլխաւոր հրուանդանք:

148. Քանի են Ափրիկէի լճերն ու լիճայք:

Լուսինի լեռները, Ապխազիայի հարաւային կողմը.
Քիւնիս և Քիւնիսի հարաւային Նեկրոսիայ
արեւելեան կողմը.
Եւֆրատի և Նիլոսի, Օդեսաից երկրին արեւելեան
հարաւային կողմը:

ԵԳԻՊՏՈՍ ԵՒ ՆՈՒՊԻԱ

149. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Եգիպտոսի սահմանքն էն,
Հիւսիսէն՝ Միջերկրականը, արեւմուտքէն՝ Լիբիոյ ա-
նապատը, հարաւէն Ապխազիա և Սուտան. և ա-
րեւելքէն՝ Կարմիր ծով, և Սիւէզի ջրանցքն որ զՄիջ-
երկրականը Կարմիր ծովուն հետ կը միացնէ:
Մայրաքաղաքն է Գահիրէ, (բն. 360,000), Նեղո-
սի աջ ափանց մօտ:

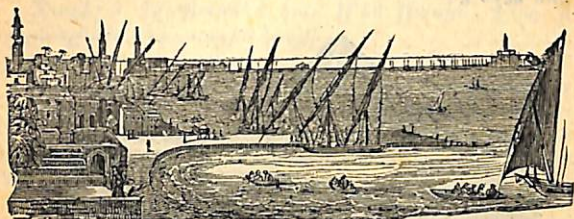

Գահիրէ.

Նշանաւոր քաղաքք էն, Ալեքսանդրիա, Հիւսի-

149. Որոնք էն Եգիպտոսի սահմանքը, և գլխաւոր քա-
ղաքները:

ուակողմը, (բն. 210,000), Միջերկրականի վրայ, Ե-
գիպտոսի ամենէն բանուկ նաւահանգիստը, որոյ
մէկ մասն Անգլիացիք ռաբակոծութեամբ այրեցին
1882 տարւոյն, և հիմա կը շինուի: — Ռոզէդ կամ

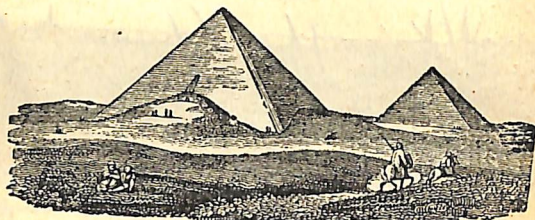
Ալեքսանդրիա.

Ռալիտ, (բն. 17,000), և Տալիա, (բն. 35,000),
նշանաւոր նաւահանգիստներ էն Նեղոսի երկու գլու-
խաւոր գետախառնուիչներուն վրայ: — Սիւէզ,
(բն. 15,000), նաւահանգիստ Կարմիր ծովուն վրայ,
որուն անուամբ կը կոչուի նաև ջրանցքը:

Սիւտի, (բն. 30,000), վերին Եգիպտոսի արդէ մայ-
րաքաղաք. հինն է Ճիւթի: — Հարիշոյնիս Թի-
բի աւերակները կան Նեղոսի երկու ափանց վրայ.
Միտիկոյ-Սիւտ գետին մօտ հին Թագաւորաց գետ-
նաղամբանք կան, ինչպէս նաև Ժողովրդեան ընդար-
ձակ գերեզմանոցը:

Միջին Եգիպտոսի մէջ, Միտիկոյ քաղաքին տեղւոյն
մօտ, քիչ մը Հիւսիսային կողմը, կան հռչակաւոր
Բուքար, որոնք քսան և մի էն Թուոյ, և երեւի Թե-
Թագաւորաց գերեզմանք էին. գրեթէ չորս հազար
տարուան հնութիւն ունին. Կէսիփի բուրգը՝ գրե-
թէ 143 մէք բարձրութիւն ունի: Ստոր մօտ է
Սիլիկոյ անուանի արձանը, որ 30 մէքր երկայնու-
թիւն ունի:

Յիշատակութեան արժանի են նաև մոսկայք, որ աղէկ զմեռսուած ըլլալուն՝ անարատ մնացած են: Ասոնցմէ անթիւ կը գտնուին Սառնու ըստած քարայրին մէջ, որ Միջին Եգիպտոսի հարաւային մասին մէջն է:

Արգունք Եգիպտոսի.

150. ՆՈՒՊԻՍ, որ հպատակ է Եգիպտոսի, իրեն գլխաւոր քաղաք ունի Մարաբան կամ Էլ-Օրսուէ և կամ Նորն-Տոնկուա, Նեղոսի ձախակողմեան ափանց վրայ: Հին մայրաքաղաքն, որ է Հինն-Տոնկուա, հարաւային կողմը, Նեղոսի աջ ափանց վրայ, հիմա գրեթէ աւերակ է:

Նշանաւոր քաղաքն են, Քարքոն, հարաւակողմը, Նեղոսի երկու բաղկաց խառնուրդին վրայ. նոր քաղաք է և կեդրոն վաճառականութեան վերին Նեղոսի Եգիպտոսի և Եւրոպայի հետ: — Սիննասար, Տեմպէա ընէն ելող Նեղոսի մէկ ձիւղին վրայ շինուած, որ կ'ըսուի Պակր-էլ-Ալքարա, այսինքն Կապոյա գետ. համանուն երկրին մայրաքաղաքն է:

151. ՈՍՍՍԻՍԻ. — Եգիպտոսէն կախուած ունեցող

150. Ուրոնք են Նուպիոյ գլխաւոր քաղաքները:

151. Քանի են Եգիպտոսի գլխաւոր Ոսսիսք:

ոսոսներուն գլխաւորքը՝ հեռեւեալներն են, երկրին արեւմտեան կողմը.

Սիռաւս, զոր էր երբեմն Ամինի Արամաղդայ երեւելի մէհէանը.

Էլ-Պահարիէ, կամ Փոքր Ոսսիս, դէպ 'ի հեռոսի. Տարի և Էլ-Քարսէն կամ Մեծ Ոսսիս, դէպ 'ի արեւելեան հարաւային կողմը:

152. Զահաւս քեդէի. — Եգիպտոս Ափրիկէի ամենէն ծանօթ և ամենէն նշանաւոր աշխարհն է, մասնաւորապէս հին հոյակապ շինուածոց պատճառաւ, որոնք անթիւ են:

Եգիպտոս հարկատու երկիրներով 2,987,000 քառակուսի քիլոմէթր տարածութիւն ունի. սակայն ասոր մեծ մասն, արեւմտեան և արեւելեան կողմը, աւաղուտ և անբեր անապատներ կը գրաւեն: Իրապէս ղեկավարու կազմողն է Նեղոսն, որ նեղ ձովտը, որ ծովուն մօտ լայնելով, կը պարարտացնէ իւր պարբերական ողողմամբն, որ այն երկրին մէջ անձրեւին քիչութեան պակասը կը լեցնէ: Հոն կը բուսնին արմաւենի, նարնջենի, շաքարի եղէգ, բամբակ, վուշ, կանեփ, բրինձ, ցորեն, պապիր, որուն կեղնեքը հին աստին գրելու կը գործածէին: Վերջին քսան ամաց մէջ Եգիպտոսի փոխարքային իշխանութիւնն զգալի աճեցաւ Նեղոսի վերին կողմը, արեւելեան Սուտանի և Նիլիոսի մէկ մասը գրաւելով, ինչպէս և զՏրիպոլիս, որոյ մայրաքաղաքն է Բալ. դիպոլիս, որոյ մայրաքաղաքն է Օդէի. և զՍուդանի:

Եգիպտոսի բնակչւթը 6,800,000 են, իսկ հարկատու երկրներով 17,600,000. որ այլևայլ ազգաց կը բաժնուին. այսինքն Ղիպթի, հին Եգիպտացիներէն սերեալ, որոնք քրիստոնէայ են. Արաբ, որոնք թափաւական ցեղերն անապատներուն մէջ կը շրջին. Տաճիլ, աշխարհին տիրապետողքն, որոնք քաղաքաց մէջ կը բնակին: Եգիպտոս թուրքիոյ մասն կը կազմէ. սակայն փոխարքայք ժառանգական իշխանութիւն ունին: Եւրոպական քաղաքակրթութիւնն Եգիպտոսի մէջ մտցնելու շատ ջանք եղած է. անոր համար ալ զգալի յաւաքագործութիւն կը նշմարուի: Թեպէտ վերջին երկու երեք

152. Ինչ կայ գիտնալիք Եգիպտոսի և Նուպիոյ վրայ:

ամաց մէջ Եւրոպացոց, մանաւանդ Անգղիացոց կողմանէ Եգիպտոսի անտեսական վիճակին չափազանց միջամտելովը, պատերազմաց և շատ մը ներքին խռովութեանց պատճառ եղան, որոնք դադարեցնել չատ հեռու են դեռ: Եւ արեւելեան Սուտանի մէջ ալ շատոնց 'ի վեր պատերազմ կայ, ուր Մահդիսէզլու շատ զօրք ժողովելով՝ Եգիպտոսի իշխանութենէն հանեց առ ժամա այս երկիրը, և կը ջանայ հիմա առաջ դալ և ընդարձակել իր տիրապետութիւնը: Անգղիացիք այս վերջեւս զրկելին Ուղլաքի զօրավարն յօգնութիւն կ'որոտնի, որ պաշարուած է Քարգուսի մէջ:

ԱՊԻՍԻՆԻԱ ԿԱՐ ԵՐԻՊԻԱ

153. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Ապիսինիոյ սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Եգիպտական Նուպիա, արեւմուտքէն՝ Նուպիա և Սուտան, հարաւէն՝ Նիկրիտիա և Այանի ծովափունքը, և արեւելքէն՝ Պապ-իւլ-Մանտէպի նեղուցն և Կարմիր ծով:

Ապիսինիա շատ գաւառներու կը բաժնուի:

Գլխաւոր քաղաքն են, Ատուա, արեւելեան հիւսիսային կողմը, Դիկրի թագաւորութեան մայրաքաղաքը, որուն մէջ կայ նաև Աքսուս, հին մայրաքաղաք Ապիսինիոյ, և Ափրիկէի գեղեցկագոյն քաղաքներէն մին. — Կոնստանթինուպոլսէն հիւսիսային կողմը, Սմնարս թագաւորութեան մայրաքաղաքը. — Ալքոսիք, հարաւակողմը, Շուս թագաւորութեան մայրաքաղաքը:

154. Զանապան Գիւրի. — Եթովպիոյ մակերեւութը

153. Որոնք են Ապիսինիոյ սահմանքն, և գլխաւոր քաղաքները:

154. Ի՞նչ գիտելիք կայ Եթովպիոյ վրայ:

1,190,000 քառակ. քիլոմէրը կը համարուի, և բն. 3,000,000, որոնց մէկ մասը քրիստոնէութիւն կը դառնի, այլ հրէական և աւելորդապաշտական սովորութիւններով խանգարած: Առաջուց՝ ինքնակալն, որ կը կոչուէր Մեծն-Հեկուս, միայնակ կ'էլիէր Ապիսինիոյ վրայ. հիմա երկրին մէկ մասին ուրիշ իշխաններ կը հրամայեն, որոնք Ափրիկէի վարի կողմէն ընդ յառաջ եկած վայրագ և բարբարոս Կալուս գեղէն են: Եթովպիա՝ Եգիպտոսի և Նուպիոյ ամէն բերքը կը բուսցնէ: Կ'ելլէ նաև ոսկւոյ փոշի, չայլամի փետուր և փղոսկր:

ՊԵՐՊԵՐԻՍԱՆ

155. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Պերպերիստանի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Միջերկրական ծով, արեւմուտքէն՝ Ատլանտեան ովկիանոս, հարաւէն՝ Սահարա, և արեւելքէն՝ Եգիպտոս:

ԲՅԱԾԱՆՈՒԹՅՈՒՆ. — Պերպերիստան չորս տէրութիւններէ կը բաղկանայ, որոնք արեւելքէն արեւմուտք կը ձգուին.

Դրիքոյի և Դուռնոզի պէյութիւնքը, Սիմրիի քաղաքական նահանգն, և Մարոքի կայսրութիւնը:

ԴԻՐԻՍԻԱ ԿԱՐ ԴԱՐԱՊՈՒԼՈՒՍ

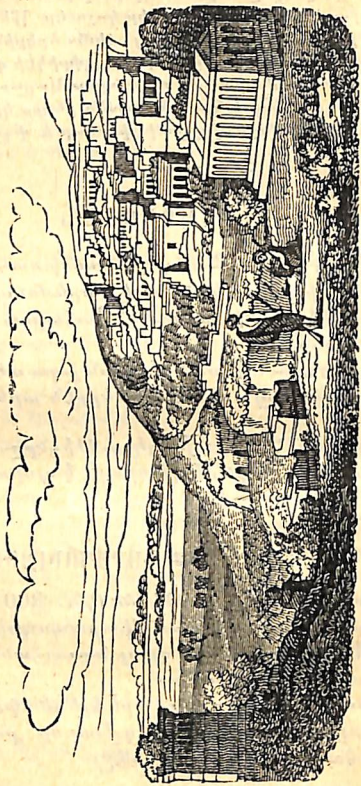
156. Դրիքոյի Պէյութեան (բն. 800,000) մայրաքաղաքն է Դրիքոյի կամ Դարապուշուս, (բնակ. 30,000), Միջերկրականին վրայ նաւահանգիստ. հոս կը նստի պէյն կամ իշխանը:

Նշանաւոր քաղաքն են, արեւելեան կողմը, Տերուսն, Պարքանի անապատին գլխաւոր քաղաքը. — Օմէրսն, համանուն ոստիսին մէջ:

155. Զուրցէ Պերպերիստանի սահմանքը:

156. Որոնք են Դրիքոյի գլխաւոր քաղաքները:

Հարաւակողմը՝ Մուրղուք, ֆեղզանի գլխաւոր քաղաքը:

Գերեզմանք 'ի Կիթրնէ, 'ի Դրիքոյի պէտքերան.

Արեւմտեան Հարաւային կողմը՝ Կառաւէս, համա- նուն ոստիսին մէջ:

Դ Ո Ւ Ն Ո Ւ Ջ

157. Դունուզի Պէյուլթիւնը (բն. 2,100,000) երեք տարեկէ 'ի վեր Գաղղիոյ պաշտպանութեան տակ է:

Մայրաքաղաքն է Դունուզ, (բն. 130,000), Մեջ երկրականին վրայ նաւահանգիստ, Կարքեդոնի աւերակներէն քիչ հեռու: Պէյը հոս կը նստի. պա- լատը քաղքէն 2 քիլոմէթր հեռու է, և կը կոչուի Պարտոյ, զոր ամրացուցած են:

Նշանաւոր քաղաքներ են, Միսքս, Սոզա, և Գապիս, արեւելեան կողմը նաւահանգիստներ:

Խալքուշան, ներքերը, (բն. 60,000). սրբազան քա- ղաք կը համարուի:

Ա Լ Ճ Ե Ր Ի

158. Ալճէրի, Գաղղիոյ գաղթականութեանց ա- մենէն նշանաւորն է, որուն տէրեցին 1830ին: Սահ- մանն է, հիւսիսէն՝ Միջերկրականը, արեւելքէն՝ Դու- նուզ, արեւմուտքէն՝ Մարոք, և հարաւէն՝ Սահարա: Բնակչւթը 3 միլիոնի չափ է: Երեք գաւառաց կը բաժնուի:

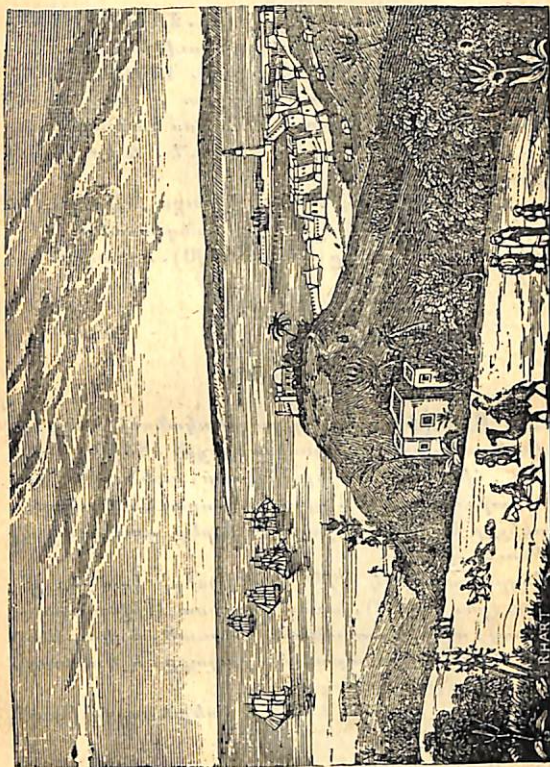
Մայրաքաղաքն է Սլժի կամ Սլճերի կամ Էլ Ճի- զայիր, (բն. 70,000), նաւահանգիստ Միջերկրակա- նին վրայ, ամփիթատրոնաձև շինուած. երկու մասն ունի, մէկը՝ հին արաբական քաղաքը, և երկրորդը՝ նոր գաղղիական քաղաքը:

Նշանաւոր քաղաքք են, արեւմտեան կողմը՝ Օրան,

157. Ուոնք են Դունուզի գլխաւոր քաղաքները:

158. Ուոնք են Ալճէրիի գլխաւոր քաղաքները:

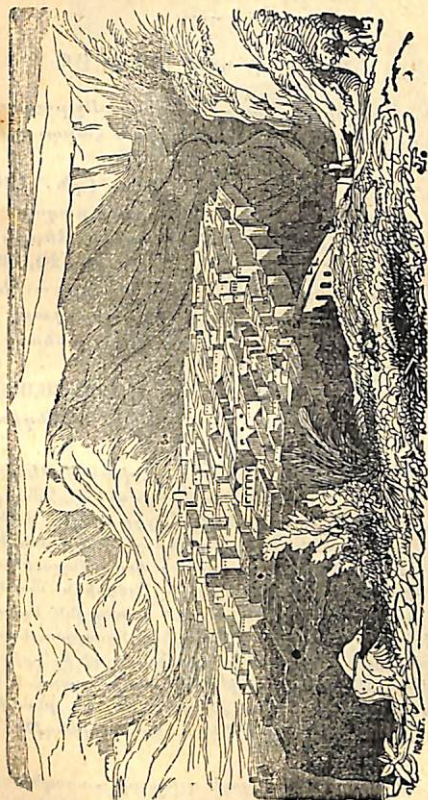
(բն. 49,000), գաւառին գլուխ. ամուր բերդաքաղաք է:

Ճեզպեր.

Արևելեան կողմը՝ Յիլիքվի, ծովեզերքը, կառու-

ցեալ 'ի Գաղղիացւոց յամլն 1838: — Պօն, (բն. 23,000), նաւահանգիստ . և Գօնուրանդին, (բն.

Գօնուրանդին.

40,000), որուն տերեցին Գաղղիացիք պատերազմաւ

1837ին, գաւառին դուռն . հռոմէական դեղեցիկ աւերակներ կան:

ՄԱՐՈՔ ԿԵՄ ՄԱՂՐԸՊ

159. Մաղըւլի կայսրութեան մայրաքաղաքն է Մարոք, (բն. 50,000), արեւմտեան հարաւային կողմը . շրջակայքը բարեբեր են:

Նշանաւոր քաղաքք են, Ֆէս, (բն. 100,000), երկրորդ մայրաքաղաք և սրբազան քաղաք կը համարուի: — Սիռաքա, Սպանիացոց ձեռքն է Ճիպրալթարի դիմացը: — Մէքիկեզ, (բն. 20,000), ուր կը բնակի սովորաբար Մարոքի կայսրը: — Դանաբր, Ատլանտեան օվկիանոսին մէջ, Ճիպրալթարի նեղուցին արեւմտեան մոտերին վրայ . շատ բանուկ նաւահանգիստ է:

Հարաւային կողմը՝ Մոխաոոր, (բն. 20,000), Ատլանտեանին վրայ . վաճառաշահ նաւահանգիստ է:

160. Զանաւան գիւղեր . — Պերպերիստան թէպետ Գաղղիոյ չորս մեծութիւնն ունի, այսինքն գրեթէ 2,315,000 քառակուսի քիլոմէթր, սակայն բնակչէքը հազիւ 12 միլիոնի կը հասնին, որոնց մեծ մասն մահմետական է. կան նաեւ շատ հրեայք: Ինքնիշխան և բացարձակ Կառավարութիւն ունին Պերպերիստանի իշխանք, բաց 'ի Ալճերիէն՝ որուն վերջին իմիրն Ալա-է-Բատեր և ամենէն զօրագոյնն՝ երկար ատեն քաջութեամբ ընդդիմացաւ Գաղղիացոց տիրապետութեան: Մարոքի իշխանը՝ կայսր կ'ըսուի, Դուռուզէ և Դրբուլիէ իշխանքն՝ պէյ: Գալտաց մէջ թափառական Արաբք, և Պերպերք որ ընդհանրապէս Ատլաս լեռանց վրայ կը բնակին, շէյխաւուամբ առանձին գլուխներու կը հնազանդին Արաբիոյ

159. Որո՞նք են Մաղըւլի գլխաւոր քաղաքները:

160. Ի՞նչ կայ գիւնալիք Պերպերիստանի վրայ:

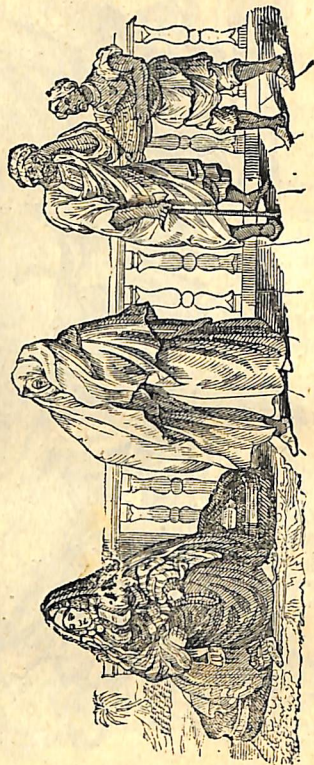
պէս: — Պերպերք երկրին բնիկ ժողովուրդն են, ոսկից ալ-խարհն ալ Պերպերիստան կոչուած է:

Չիստոք Մաշիստանացոց .

Ատլասի շղթայն որ զՊերպերիստան արեւմուտքէն արեւելք կը կտրէ, երկու երկիրներու կը բաժնէ զայն, որոնք բոլորու-

վին տարբեր կլիմաներ ունին: Հիւսիսային կողմն որ Ատլաս
լեռներով պաշտպանեալ է անասլատի կիզիչ հովերուն քնա-
սակար ազդեցութենէն, ուր որ ոռոգեալ է՝ հիւսիսային բաւ-

Չկ. զգեստաց Մաշիտանացոց.

սաբերութիւն մը կը ներկայացընէ, և Եւրոպայի զանազան
աշխարհաց ցորեն կը մատակարարէ: Զիթենի, նշենի, թզեն-

նի, լիմոններ և նարնջներ առատ կը պտղաբերեն: Հարա-
ւային կողմը կայ Պելէր-է-Ճէրէր կամ Երէի Աբա-է-է-ույ,
որ անասլատի նմանութիւն ունի, և իւր տափարակ, աղոտ
և գրեթէ անբեր զաշտագետինները՝ յաճախ մարախներու

Պելլիդի քաղաքականը.

ամզով կը ծածկուին: Պելլիդիդիտան Ալիւիէի ամեն քնա-
սակար կենդանիներն ունի. ամենէն աշատն Ատլասի ա-

ուիժն է: Օգտակարներուն մէջ յիշատակութեան արժանի է տաճիկ ուղտն, որ պղնձան արագընթաց է՝ մինչև 380 քիլո-մէթր ճամբայ կրնայ կտրել օրուան մը մէջ:

Ս Ս Հ Ա Ր Ս

161. ՍՍՀԽՍՆՔ. — Սահարայի կամ Մեծ-Սնապատին սահմանքն, որուն արեւելեան մասը Ղիբթոյ Սնապատ կ'անուանուի, հետեւեալներն են. հիւսիսէն՝ Պերպէրիստան, արեւմուտքէն՝ Ատլանտեան ովկիանոս, հարաւէն՝ Սուտան, և արեւելքէն՝ Եգիպտոս և Նուպիա:

Ժողովուրդաբ. եւ քաղաքաբ. — Մեծ-Սնապատին նուազ տաք եղող մասերուն և բազմաթիւ ոռոգմաներուն մէջ կը բնակին կէս վայրենի ժողովուրդներ, որոնց մէջ գլխաւոր ցեղերն են հետեւեալք.

Դիպպու, արեւելեան հարաւային կողմը.

Դուարեկ, մէջտեղն և հարաւային կողմը, ուր Սկաուս անուամբ վաճառաշահ քաղաք մ'ունին, իրենց ջորաւորադոյն գլխոյն բնակութեան տեղը.

Դուա, որ արեւմտեան կողմէն մինչև Մարոք կը տարածուին. իրենց մայրաքաղաքն է Սկապի:

162. Չառապա գետը. — Սահարայի կամ Մեծ-Սնապատին տարածութիւնը 4,130,000 քառակուսի քիլոմէթր կը կարծուի, այսինքն Աֆրիկէի մակերևութին գրեթէ վեցերորդ մասը: Ներքին կողմերն անծանօթ են, ինչպէս նաև բնակչաց թիւը. 4,000,000-ի մօտ կը կարծուի. Արաբաց և Պերպէրներու ցեղէ են, կրօնքով մահմետական և շատ մը ազատ գլուխներու կը նապաստեն:

161. Որոնք են Սահարայի սահմանքը, և գլխաւոր ժողովուրդները:

162. Ի՞նչ գիտելիք կայ Սահարայի վրայ:

Բնաւ գետ մը Սահարայի մէջէն չանցնիր. հազիւ երկու կամ երեք գետակներ կան, որք Ատլանտեան ովկիանոս կը թափին. ներսերը կը գտնուին քիչ տարածութեամբ քանի մը ջրոյ ընթացք, որ փոքր ձորեր կտրելնէն վերջը, զոր բարեքեր ոռոգաներու կը փոխեն, աւաղներու մէջ կը թաղուին: Այս ոռոգաններուն մէջ լինուած են Սահարայի ժողովրդոց քաղաքներն և գիւղերը. բայց բնակչաց մեծ մասը վրաններու ներքև կ'ապրին և ոռոգման ոռոգման կը քալեն իրենց ուղտոց, այծերու և ոչխարներու հօտերն արածելու համար: Շատ անգամ իրենց փնտռած աղբիւրներուն մօտենալու համար կը հարկադրուին պատերազմելու առիւծներու, ինձերու և ահագին օձերու հետ, որ բուն տերերն են այս անհուն միայնութեան, ուր կը թափառին նաև ջայլամք և սակաւթիւ այծեամբ: Միակ յարգի ծառերը Սահարայի մէջ՝ են արմաւենին, որուն պտուղն ոռոգաններու բնակչաց սնունդն է, և սկապիայի տեսակ մը՝ ուսկից արաբական խեժ կ'ելլէ:

Ս Ն Ն Ե Կ Ա Մ Պ Ի Ս

163. ՍՍՀԽՍՆՔ. — Սենեկամպիա, որոյ անունը Սենեկալ և կամպիա գետերէն յառաջ եկած է, իրեն սահման ունի, հիւսիսէն՝ Սահարա, արեւմուտքէն՝ Ատլանտեան ովկիանոս, հարաւէն՝ Կուբինգա, և արեւելքէն՝ Սուտան:

Ժողովուրդաբ. — Սենեկամպիոյ գլխաւոր ժողովուրդներն են,

Եդուֆ, գէպ 'ի արեւմտեան հիւսիսային կողմը.

Ջուլսն, գէպ 'ի արեւելեան կողմը.

Մալուրիկ, գէպ 'ի հարաւային կողմը:

Երիտրոպոս ԿԱՆՈՒՍԵՔ. — Գաղղիացիք, Անգղիացիք և Բորդուգալցիք այս երկրիս մէջ, մանաւանդ.

163. Ո՞ր կողմը կ'իյնայ Սենեկամպիա. և Երիտրոպի ո՞ր տէրութիւնք կալուածք ունին հոն:

ծովեզերաց վրայ, կալուածներ հաստատած են, որոնց գլխաւորներն են Սեն-Ղուի, Սենեկալ գետոյն կղզւոյ մը վրայ, գաղղիական կալուածոց գլխաւոր քաղաքը: Նոյնպէս Գաղղիացւոց են Տակաւա, Բոտոր և Պարէյ, Սենեկալի վրայ. և Կորեա կղզին, և Տաքար, բանուկ նաւահանգիստ, Դալարի Գլխոյ մօտ:

Պատկերաւոր, կամպիա գետոյն բերանը, Անգլիոյ կալուածոց գլխաւոր տեղը:

Քաշոյ, առաջիններուն արեւելեան հարաւային կողմը, Բորգուգալի կալուածոց գլխաւոր տեղին, որուն կը վերաբերին նաև Պիսսակոս կղզիք:

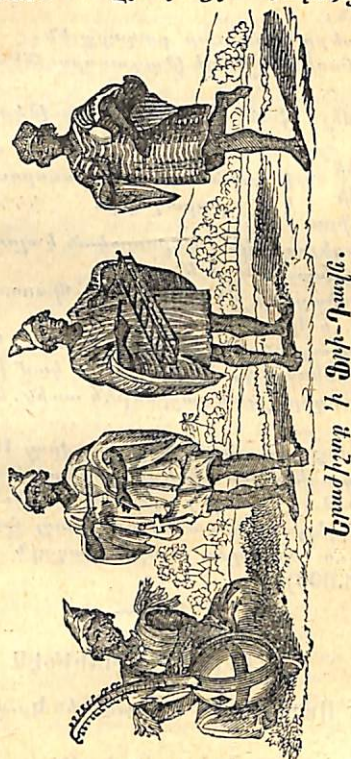
164. Զանազան գիտելիք. — Այս երկրի տարածութիւնը կը կարծուի 1,100,000 քառակուսի քիլոմէթր, և բնակիչքը 3,500,000, որոնք զանազան ցեղերու կը վերաբերին. հիւսիսայինները մարիտանացիք են Միլերկրականի ծովեզերքէն եկած, և կրօնքով մահմետական են՝ կռապաշտութեամբ խառն. հարաւայինները սեամորթք են և կռապաշտք:

Սենեկամպիոյ ծովեզերաց այն մասունքն որ քիչ բարձր են, և գետոց Եգիպտոսի նման ողողմամբ, և յուլիսէն մինչև հոկտեմբեր պարբերական անձրևներով պարարտացեալ երկիրները, արտաքոյ կարգի բարեբեր են: Այս տեղ պոռպաւըն հսկայածն բարձրութիւն կը ստանայ. արմաւենիք, քոքայի ծառերը, լիմոնենիք և նարնջենիք մարդուս աչքը կը զուարճացունեն. սակայն միւս կողմանէ անտանիլի ջերմութիւնը, վատառողջ օդը, կոկորդիլոսներու և վնասակար սողնոց դարձել տեսքը, կը նուազեցունեն այս գեղեցիկ երկրին յարգը, ուսկից կ'ելլէ ոսկի, սաթ, լւէժ, պղպեղ, բաւասանք, ջայլամի փետուր, և այլն:

164. Զրուցէ Սենեկամպիոյ տարածութիւնը:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿՈՒՆԵՆԱ

165. ՍԱՀՄԱՆՔ. — ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿՈՒՆԵՆԱՅ ԵՆՆԱԼՈՐ ԶԱՊԱՔՆԵՐԸ:

Երամկապ 'ի Փոյի-Գալն.

165. Ո՛ր կ'ընայ Հիւսիսային Կուինէա. և որոնք են նշանաւոր քաղաքները:

մանքն են, հիւսիսէն՝ Սուտան և Սենեկամպիա, արևմուտքէն՝ Ատլանտեան ովկիանոս, հարաւէն՝ Կուլինէյ ծոցն և հարաւային Կուլինէա, և արևելքէն՝ Սուտան:

Ներսերը նշանաւոր քաղաքք են, Գուլնասի, Ալալիկ (Թագաւորութեան մայրաքաղաքը):

Ալալիկ, Տառնիկ (Թագաւորութեան մայրաքաղաքը):

Պենիկն } համանուն Թագաւորութեանց մայրաքաղաքք:
Պոնիկն }
Պիաֆրա }

Ծովեզերաց վրայ եւրոպական կալուածներ կան, որոնց գլխաւորներն են.

Գաղղիացւոց ձեռքը, Մեծն-Պասալ, Ասիկիա, Տապու, և Կասպու.

Անգղիացւոց ձեռքը, Ֆրի-Դալն, Գոշի Գորս, Գրիսիսանայօրկ, և Էյ Միկա կամ Ս. Գեորգ տրիս Միկ, զոր Հոլանտացիներէն առին, և է նշանաւոր բերդ:

Յորենոյ ըսուած ծովեզերաց վրայ 1820ին Ամերիկեան դաղթական ընկերութիւնը փրկանաւորեալ սեւամորթաց համար դաղթականութիւն մը հաստատեց Լիպիթիա անուամբ, որ յետոյ հասարակապետութիւն մը եղաւ. մայրաքաղաքն է Մոնրալիա (բն. 25,000):

ՀԱՐԱԽԱՅԻՆ ԿՈՒՒՆԷՍ

166. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Հարաւային Կուլինէա, որ իւր

166. Որոնք են Հարաւային Կուլինէայ սահմանները. և գլխաւոր քաղաքները:

մէջ պարունակած Թագաւորութեան մ'անուամբ շատ անգամ Գոնկոյ ալ կը կոչուի, իրեն սահման ունի, հիւսիսէն՝ Հիւսիսային Կուլինէա, արևմուտքէն՝ Ատլանտեան ովկիանոս, հարաւէն և արևելքէն՝ Հարաւային Նիկրիտիա:

Ներսերը նշանաւոր քաղաքք են, Սան-Սալիստոր կամ Պանգա-Գոնկոյ, մայրաքաղաք Գոնկոյի (Թագաւորութեան):

Ծովեզերաց վրայ՝ Լուսիկոյ, մայրաքաղաք համանուն Թագաւորութեան, որուն Թագաւորն ընտրուած մը կը դրուի:

Բորգուգալքի մեծ մաս մը կը գրաւեն ստորին Կուլինէայ, առանց մասնաւոր սահման մ'ունենալու իրենց կալուածոց. ամէնքը մէկտեղ Սևիդայի գաղթականութիւն կ'ըսուին, և երբեք գլխաւոր մասն կը բաժնուին.

Ա. Հիւսիսային կողմը՝ Յատուկ Սևիդա, յորում է Ս. Պորո լուսնայի, ծովային նաւահանգիստ և մայրաքաղաք ամբողջ կալուածոց:

Բ. Մէջտեղը՝ Պենկոնիա, որուն ծովային գլխաւոր քաղաքն է Ս. Փիլիպպոս Պենկոնիայի, վատառողջ բերց վրայ. հոս կ'աքսորուին Բորգուգալի ու Ջրագործք:

Գ. Մուսամուտու գաւառն, որ համանուն ծովային քաղաք մ'ունի:

167. Զանաւան գէորգի երկու կողմէն իւր. — Հիւսիսային Կուլինէա 2,080,000 քառակուսի քիլոմէդր տարածութիւն ունի, և 7,500,000 բնակիչք. Հարաւայինը 870,000 քառակուսի քիլոմէդր տարածութիւն և 3 միլիոնէն աւելի բնակիչք, ամէնքն ալ սեւամորթ և կուսպաշտ: Բորգուգալի քաղաքացիք իրենց տէրութեան նպատակները քրիստոնէութեան:

167. Ի՞նչ կայ գիտնալու արժանի կրկին Կուլինէայի վրայ:

Թեան դարձնելու ըրած չանքն՝ անոնց աւելորդապաշտու-
թեանց վրայ հաղիւ քանի մը բրիտանական սովորութիւն-
ներ աւելցնելու չափ ծառայած է։ Ոմանք ալ կուսպաշտու-
թեան հետ մահմետականութիւն խառնած են։ Վայրենի
ցեղերու կրօնից մէկ էական մասն ալ մարդագոյն է։ Բազ-
մահմետութիւնն ալ շատ տարածուած է Ափրիկէի այս մաս-
սին մէջ։

Սաստիկ խղիւղիկ ջերմութեան պատճառաւ որ երկու
կուինեայից մէջ կը տիրէ, մանաւանդ անձրեաց եղանակին
որ շատ անգամ մինչև վեց ամիս կը տևէ, տեղւոյն կլիման
վնասակար է Եւրոպացոց. սակայն հրաշալի ծաղիկներ կը
բուսցնեն, և ընդհանուր բուսաբերութեան տարօրինակ ա-
ձեցումն կու տայ, մանաւանդ ծովեզերաց վրայ, որ ընդհան-
րապէս ցած են, և երկու կուինեաները հիւսիսէն և արևել-
քէն չընթացող բարձր լեռներէն իջած բազմամիւսի դե-
տակներու դարերէ ի վեր բերած և դիզած կաւովը պարար-
տալեալ։ Այն թիւ հօտեր կան փղերու, այծեմանց և կապկաց.
կը դանտին դարձեալ ընձուղտ և ոնդեղջիւր, բազմութիւն
օձերու, մանաւանդ ահագին սօսաներու։ Ոսկեիռնին, փղոս-
կըն և սղակղը գլխաւոր բերքն են այս երկրիս, ոսկից
բազմութիւն սև գերեաց տարուած են Ամերիկայի զանազան
կողմերը։

ՍՈՒՏԱՆ

168. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Սուտանի, որ կ'ըսուի նաև
Նիկրիտիա կամ Դաքքոշ, բնակչաց մէկ մասը
սեւամորթ ցեղին վերաբերելուն համար, սահմանն
են, հիւսիսէն՝ Սահարա, արևմուտքէն՝ Սենեկամ-
պին, հարաւէն՝ Սուրին Նիկրիտիա, և արևելքէն՝
Նուպիա և Եթովպիա։

Նշանաւոր քաղաքք են, արևմտեան կողմը՝ Սիկոշ,
Պանկարայի մայրաքաղաքը։

168. Որո՞նք են Սուտանի գլխաւոր քաղաքները։

Դիւն-Պոքրոշ կամ Դունպոքրոշ, դէպ ի հիւսիս,
Նիկէրի ձախակողմեան ափանց վրայ. նշանաւոր քա-
ղաք է կարաւաններու միջոցով Պէրպէրիստանի և
Եգիպտոսի հետ ըրած վաճառականութեամբը։

Սաքադոշ և Բանս, Հաուսայի գլխաւոր քաղաք-
ները. առաջնոյն մէջ կը նստի Ֆեդայա ցեղին զօրա-
ւոր իշխանն, որոնք սեւամորթներէն կը տարբերին և
կէդրոնական Ափրիկէի այս մասին կը տիրեն։ —
Էրոա, մայրաքաղաք է Սուսուիւայի, արևելեան հա-
րաւային կողմը, որ Ֆելլադաներուն հպատակ թա-
գաւորութիւն մ'է։

Բուքա, Չատ Ըին արևմտեան կողմը, Պուռնոյի
մայրաքաղաքը։

Այիբր, մայրաքաղաք Ուստայի, Չատ Ըին ա-
րևելեան հիւսիսային կողմը։

ՆԻԿՐԻՏԻԱ, ՀԱՐԱԻԱՅԻՆ. — ՔԱՖՐԱՍՏԱՆ

ԵՒ ԴԻԱՆՁՈՒԱԼ

169. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Հարաւային Նիկրիտիա, որուն
մէջ կը պարունակուի նաև Քաֆրաստան, իրեն սահ-
ման ունի, հիւսիսէն՝ Սուտան, արևմուտքէն՝ Հա-
րաւային Կուինէա և Ալայնաեան ուղիւնոս, հա-
րաւէն՝ Օդգենդացոց աշխարհն և Հնդկաց ծովը,
և արևելքէն՝ Մոզամպիկը, Չանկէպար և Այանի ա-
փունքը։

ԲՍԺԱՆՈՒՄՆ. — Հարաւային Նիկրիտիոյ և Քա-
ֆրաստանի մէջ կը պարունակուին ամբողջ կէդրոնա-
կան Ափրիկէի քիչ ծանօթ աշխարհներն, հասարա-
կածին հարաւային կողմը, որոնց վրայ կրնան աւել-

169. Որո՞նք են Հարաւային Նիկրիտիոյ և Քաֆրաստա-
նի սահմանքը։

ցուել Կիւնկիսպազիւս անուանեալ ծովեզերեան երկիրն արեւմտեան հարաւային կողմը. իսկ արեւելեան հարաւային կողմն ալ՝ Դրանգոռադեան և Օրանժ գետին հասարակապետութիւնները, զորս հաստատած են Պօէրք՝ հոլանտացի հին գաղթականք, երբ Բարեյուսոյ Գլխէն հեռացան՝ Անգղիացւոց հոն տնրելէն ետքը:

Նշանաւոր քաղաքք. — Քապիայ, մայրաքաղաք Մադիսանիոյ կայսրութեան, մեծ լճերուն հարաւային կողմը:

Իլևեանդի, Մաքալոյոյ ցեղին գլխաւոր քաղաքը, միջին կողմերը:

Քոյոպենկ, Քոռիլլանէ և Նորև-Լիսաքոռ, Պէնոռաւա ցեղին գլխաւոր քաղաքներն են, Բարեյուսոյ Գլխուն հիւսիսային կողմը:

Հարաւային Նիկրիտիոյ արեւելեան հարաւային կողմը կ'իյնայ վերոյիշեալ Դրանգոռադի հասարակապետութիւնը (քն. 820,000, որոնցմէ 775,000 սեւամորթք և 45,000 սպիտակք), Անգղիոյ հովանաւորութեան ներքեւ. մայրաքաղաքն է Քրեյոյոյիս:

Գրանզուալի հարաւային կողմն է նոյնպէս յիշեալ Օրանժի ազատ հասարակապետութիւնը (քն. 155,000). մայրաքաղաքն Պիտիֆոնիայն:

170. Զուալան գետի վրայ Սուրաւի, Հարաւային Նիկրիտիոյ և Քաֆրաւալի վրայ: — Այս երկիրներս որ գրեթէ 12,500,000 քառակուսի քիլոմէտր տարածութիւն ունին և 20,000,000 բնակիչք, մեծաւ մասամբ կուսապաշտք, Ափրիկէի ամբողջ միջին և հարաւային կողմերը կը գրաւեն: Ընդարձակ և դեղեւցիկ լճեր կը պարունակեն իրենց մէջ, որոնց գլխաւորներն են Աւուերը, Վիկտորիան, Գանջանիտ և Նիլոսս. բազմաթիւ մեծ ու սպիտիկ թագաւորութիւններ կան այս տեղ՝ Եւրոպացւոց

170. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Սուտանի, Հարաւային Նիկրիտիոյ և Քաֆրաւալի վրայ:

գետ քիչ ծանօթ: Սակայն ճանապարհորդք ունանք որ վերջին տարիներու մէջ յաջողած են ներսերը պարտելու, կարծած ենք աւելի քաղաքակրթեալ ժողովուրդներ գտած են հոն. որոնց մէջ գլխաւորն է Ֆելլաթա մահմետական ցեղը: Այս երկիրներուն հողը շատ գետակներէ ուռգուելով՝ բարեբեր է բնակչի, բամբակի, կանեփի և լեզակի բերքերով. կը գտնուին նաև ոսկի և երկաթ: և Ափրիկէի գրեթէ ամէն կենդանիք:

Իսկ կեդրոնական Ափրիկէի հասարակածէն վար եղած մասն որ Հարաւային Նիկրիտիա կ'ըսուի, նոյնպէս բարեբեր է և շատ բազմամարդ: Ուսումնական հետաքննութիւնք եղած են հոս՝ արեւմտեան կողմն եղած Զաֆել գեղեցիկ գետոյն ընդարձակ հովտին մէջ. և դէպ ի արեւմուտք Գանջալ գետին կողմերը. նոյնպէս դէպ ի հարաւ Լիթօֆօ, և Կաթիէֆ կամ Օրաւ գետոց կողմերը: Այս վերջին աշխարհիս մէջ, որ լի է բարձր լեռներով, ձորերով, լճերով և պտղաբեր դաշտաւ գետիններով, կը բնակի Քաֆր ըսուած ազգն, որ սեւամորթներն կը տարբերին իրենց գունոց նուազ թանձրութեամբը, մարմնոց գեղեցիկ չափակցութեամբ, բարուց քաղցրութեամբն և հարստութեամբ: Զի, և մանաւանդ կով կը պահեն՝ զորս հեծնալու կը գործածեն: Իրենց գլխաւոր քաղաքներէն մէկն ալ է որսորդութիւնը, մասնաւորապէս փղի, որուն համար մեծ ճարպկութիւն կը ցուցնեն. մեծ սէր ունին նաև երաժշտութեան:

ԳԼՈՒԽ ԲԱՐԵՅՈՒՍՈՅ. — ՆԱԴԱԼ. — ՕԴԴԵՆԴՍՅՈՅ ԱՇԽԱՐՀ

171. ՍԱՀԻՍՏԱՔ. — Բարեյուսոյ Գլխոյն կառավարութիւնն և Նազալի ծովեզերքն, որ առաջնոյն հետ միացած է՝ Ափրիկէի հարաւային մասը կը կազմեն: Աստից սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Օգգենդայիք և

171. Ո՞ր կ'իյնայ Գուլիս Բարեյուսոյ, և որո՞նք են գլխաւոր քաղաքները:

Դրանդուալի հասարակապետութիւնը, արեւմուտքէն և հարաւէն՝ Ատլանտեան օվկիանոսն, և արեւելքէն՝ Հնդկաց ծովը:

Մայրաքաղաքն է Գրոնի կամ Գաք, հիւսիսային կողմը, (բն. 40,000), նաւահանգիստ. հոս կը նստի Անգլիոյ կողմէն դրուած կառավարիչն, որոնց ձեռքըն է այս երկիրս 1806էն 'ի վեր:

Նշանաւոր քաղաք է Գոնդաւս, քիչ մը դէպ 'ի արեւելեան հարաւային կողմը. անուանի իւր գեղեցիկ այգիներուն համար:

ՆԱԴՍԼ գաւառը (բն. 360,000) Ծովային Քաֆրս առանի մասն է, Անգլիացոց ձեռքը:

Մայրաքաղաքն է Բիկոյերմարիցյուշրի. սակայն նշանաւորն է Տոքայսն, Նարալ նաւահանգստին վրայ՝ զոր այսպէս կոչած է Վասգոյ աէ Կամա Բրիտանի Ս. Մինգեան օրը զայն գաած ըլլալուն պատճառաւ:

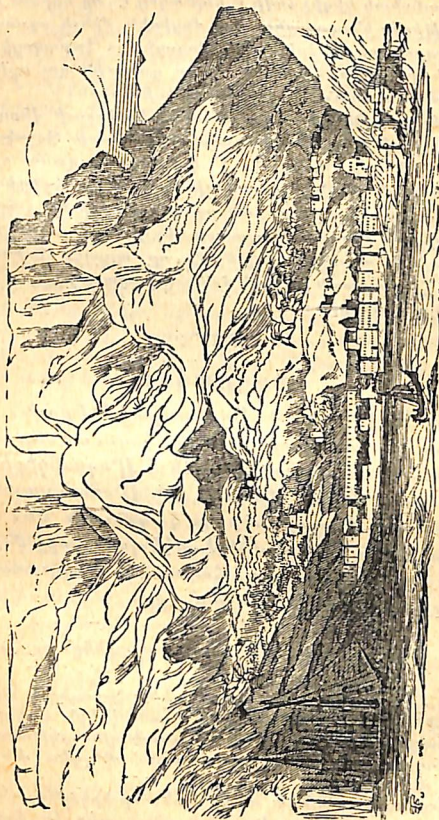
Նագալի հիւսիսային կողմը կը բնակի Զուլու ըսուած բարբարոս ցեղն, որ յետ երկար պատերազմաց՝ մօտ տարիներուս մէջ ընդունեցաւ Անգլիոյ զլխաւորութիւնը:

ՕԻԻԵՆԻԱՅՈՅՆ ԵՐԿԻՐ. — Օգգենդացիք, որ Բարեկուսոյ Գլխոյ կառավարութեան և անոր գէպ 'ի հիւսիս եղած երկիրը կը բնակին, սեւամորթ ազգ մ'են քիչ մը մուծ կարմրի զարնող, և շատ ցեղերու կը բաժնուին: Ողորմելի գիւղերու մէջ կը բնակին, զոր Քրապ կը կոչեն:

172. Զանալան գետէն. — Բարեկուսոյ Գլխոյ կառավարութիւնը՝ Նագալի, ամբողջ Ծովային Քաֆրաստանի և Օղդենդացոց երկրին հետ միատեղ՝ գրեթէ 800,000 քառակուսի քիլոմէր տարածութիւն ունի. և 2,000,000 բնակիչք, ու

172. Ի՞նչ կայ գիտնալիք այս երեք երկիրներուն վրայ:

րոնցմէ փոքրիկ մաս մը միայն սպիտակք են, Հոլանտացիք և

Գրոնի կամ Գաք.

Անգլիացիք, կրօնքով բողոքականք. միացած սեւամորթ և Օղդենդացի կապալաւք են:

Բարեկուսոյ կլիման առողջ և բարեխառն է. սակայն առաւ ժամանակ կիզիչ հովի մ'ենթակայ է, որ երբեմն ամբողջ մշակութիւնը կ'ապականէ. իսկ մայիսէն մինչև օգոստոս առ միտը շարունակ անձրեւներով կ'ողողէ : Եւրոպայի և Ափրիկէի բերքերը միանգամայն կը դառնոին այս աշխարհիս մէջ. ամենէն անուանին է Գոնադանսի գինին :

Բարեկուսոյ Գլուխն որոյ անուամբ կը կոչուի վերոյիշեալ կառավարութիւնը՝ Բորգուգայիններէն նախ Գլուխ Ծէսնայ (Գաբ Դե Դաբա) կոչուեցաւ, վասն զի զայն դոտած ժամանակնին սարսափելի մորկիներու հանդիպեցան, յամին 1486 : Երկրորդ ճանապարհորդութիւնն հազիւ հաւմարձակեցան տասնուհինգ տարի վերջը կատարելով՝ Վասոյոյ տէ Կամայի առաջնորդութեամբ, որ այսպէս Եւրոպացւոց դէպ'ի Հնդկաստան բանուկ ճամբայ բացաւ մինչև ցհատուն Սիւեզի պարանոցին :

Մ Ո Ջ Ս Մ Պ Ի Ք

173. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Բորգուգայիններուն, որոնք այս ծովեզերաց վրայ շատ մը կառուածներ ունին, ընդհանուր կրտսնաւատադուքիւն Մոզամպիքի ըսած երկիրները, յեծաւ մասամբ հին Մոնոնոդաբա կայսրութեան մնացորդներովը կազմուած են : Ասոնց սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Չանկէպար, արեւմուտքէն՝ Հարաւային Նիկրիտիա, հարաւէն՝ Քաֆրաստան, և արեւելքէն՝ Մոզամպիքի ջրանցքը :

173. Մոզամպիքի սահմանքը և քաղաքներն որոնք են :

1 Պետք է գիտնալ որ հասարակածին հարաւային կողմն եղած աշխարհներուն մէջ տարւոյն եղանակներն հակառակ են հիւսիսային կլիմայի եղանակաց. ուստի այն երկիրները բնաւ կող ժողովուրդը ձմեռ կը կատարեն՝ մինչդեռ մենք ամառուան մէջ ենք :

Արեւեալ գոտւոյն և անոր մերձաւոր երկիրներուն մէջ առ մենեւնի իրական ձմեռ չկայ. այլ անոր տեղ կը փոխանակէ անձրեւայ եղանակն որ հասարակածին վրայ մօտ վեց ամիս կը տևէ, իսկ այրեցեալ գոտւոյ մերձաւոր տեղերն երեք ամիս :

Մայրաքաղաքն է Մոզամպիք, ծովեզերաց մօտ կղզւոյ մը վրայ :

Նշանաւոր քաղաք է Սոփալա, արեւմտեան հարաւային կողմը, համանուն ծոցին վրայ, բարեբեր և ոսկւոյ հանքի կողմանէ առատ երկրի մը մէջ, որ երբեմն Սիլոնը Սոփալայի կը կոչուի : Այս քաղաքս հիմա շատ ինկած է իւր առաջին սլայծառութենէն :

174. Զանաւան գետիւն. — Այս երկրի տարածութիւնը 1,230,000 քառակուսի քիլոմէդր կը համարուի. իսկ բնակիչքն աւելի քան 3,500,000, մեծաւ մասամբ սևամորթ կառապաշտք և զանազան ցեղերու բաժնուած, որոնք կիսապատ խլիաններէ կը կառավարուին. վասն զի Բորգուգալցիք ծովեզերաց միայն ախրած են : Հողը բազմաթիւ դէնտակներէ ոռոգեալ լլայլով՝ բարեբեր է, մանաւանդ բրնձի կողմանէ. անտառք լի են փղերով : Սֆալայի երկիրն հաստ է ոսկւոյ և արծաթի հանքերով :

ԶԱՆԿԷՊԱՐ

175. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Զանկէպարի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Այանի ափուքն, արեւմուտքէն՝ Հարաւային Նիկրիտիա, հարաւէն՝ Մոզամպիք, և արեւելքէն՝ Հնդկաց ծով :

Հեռեւեալ քաղաքներուն ամէնքն ալ մայրաքաղաքք են փոքրիկ համանուն տէրութեանց, որոնք հպատակ կամ հարկատու են Արաբիոյ Մաշիպի սուլթանին, որուն մայրաքաղաքն է՝ Ափրիկէի

174. ՈՐՇԱՓԷ և Մոզամպիքի բնակիչքը. և կլիմայն բնույտ է :

175. Զրոյց զանկէպարի սահմանքն, և քաղաքները :

մէջ՝ Զանգիսար, Համանուն կղզւոյն մէջ, շատ բա-
նուկ նաւահանգիստ:

Մակառոքս, մայրաքաղաք Թագաւորութեան մը.
Պրալա, հասարակապետութեան մը մայրաքաղաք:

Մելինուս, այս ծովեզերաց ամենէն նշանաւոր քա-
ղաքն էր Բորգուգալցիներուն ձեռքն եղած ժամա-
նակ, որոնք յետոյ տեղացիներէն մերժուեցան:

Մունպալա կամ Մվիլս, արեւելեան Ափրիկէի
բաւագոյն նաւահանգիստն է՝ համանուն կղզւոյն
մէջ:

176. Զանգու գետերէն. — Զանկէպարի տարածութիւնը
550,000 քառակուսի քիլոմէր կը հաշուի, և 1,500,000 բնա-
կիւն, մասամբ մը մահմետական Սրաբք, մաս մ'ալ սեւա-
մորթ կապալաք, զանազան ցեղերու բաժնուած: Ճախճա-
խուս և վատառողջ դաշտադէպիւններն որ մեծաւ մասամբ
այս երկիրս կը գրաւեն, ունին նաեւ անտառներ յորում բազ-
մաթիւ փղաց խումբեր կ'ապրին, ուսկից առատ փղոսկր
կ'ելլէ:

ՍՍՄԱԼ ԿԱՄ ԱՏԷԼ ՆԵ ԱՅԱՆ

177. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Սամալի ընդարձակ երկիրն,
որ երկար ժամանակ Սոտիլ և Սլախի Ախուք կը
կոչուէր, իրեն սահման ունի, հիւսիսէն՝ Ատենի
ծոցն և Պապ-Իւլ-Մանտէպի նեղուցը, արեւմուտ-
քէն՝ Ապխսինիա և Նիկրիտիա, հարաւէն՝ Զանկէ-
պար, և արեւելքէն՝ Ննգկաց ծով:

Այս երկրին ծովեզերաց մէկ մասնը Մաշկադի
սուլթանին հպատակ է: Նշանաւոր քաղաքներն են,

176. Ուլաի է Զանկէպարի տարածութիւնն, և բնա-
կիւնը:

177. Ըսէ Սամալ երկիրն սահմանքն, և քաղաքները:

Զէյրա, Պապ-Իւլ-Մանտէպի նեղուցին վրայ, վա-
նաւաշահ նաւահանգիստ, իւր մայրաքաղաք կը հա-
մարուի երկրին:

Հոշրուշր կամ Հարսը, մէջտեղերը, մահմետական
փոքրիկ Թագաւորութեան մը մայրաքաղաք է:

178. Զանգու գետերէն. — Սամալի աշխարհը 318,000
քառակուսի քիլոմէր տարածութիւն ունի, և 400,000 բնա-
կիւն: Արեւելեան հարաւային կողմն, որ ընդհանրապէս Ալա-
նի Ախուք կ'ըսուի, անբեր երկիր մ'է առանց քաղաքի: Իսկ
Ատենի ծոցին ափունքն, որ կ'ըսուի նաեւ Թագաւորութիւն
Ատէլի կամ Զէլլայի, ճախճախուս երկիր մ'է, որուն Սա-
լի բուսած ժողովուրդը շատ գործունայ է, և Արաբիոյ
ծոցին և վերին Ափրիկէի մէջ վաճառականութիւն կ'ընէ:
Մահմետականք են և իմա մը կը կառավարուին, որ միշտ
պատերազմի մէջ է Եթովպիոյ հետ: Այս երկիրներուն բեր-
քերն են սոկի, փղոսկր և համեմունք:

ԱՓՐԻԿԵՒԻ ԿՂԶՈՒՆԵՐԸ

179. ԲԱԺԱՆՄՈՒՆՔ. — Ափրիկէի կղզիներն երկու
մասն կը բաժնուին. մէկն Ալաշանտեան ուկիանոսին
մէջ, միւսը Ննգկաց ծովուն մէջ:

ԱՏԷԼԱՏԵԱՆ ՈՎԱԿԱՆՈՍԻ ԿՂԶՈՒՆԵՐԸ. — Ատլան-
տեանին մէջ հինգ խումբ և երեք առանձին կղզիք կը
գտնուին:

Ննգ խումբերը կը տարածուին հիւսիսէն գէպ'ի
հարաւ:

178. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Սամալի երկրին և բնակչաց
վրայ:

179. Ատլանտեան ուկիանոսին մէջ Ափրիկէ Բնչ կղզի-
նէր ունի:

Ստորեանք, (բն. 260,000), Բորգուգալցիներուն ձեռքը, տասն են թուով: Գլխաւորները Գերշէյրաւ, Սոչրք Միլայէլ, Սոչրք Մարիամ, Ֆիշալ, Բիզրոյ:

Մատրեանք, (բն. 120,000), Բորգուգալցիներուն ձեռքը, Ասորեանց արևելեան հարաւային կողմը: Այս կղզեաց մեծագոյնն է Մատրեա, որուն գլխաւոր քաղաքը Ֆոնկալ: Անուանի է Մատե-րեանց գինին:

Գանարեանք, (բն. 285,000), Սպանիացւոց ձեռքը, Մատեւեանց հարաւակողմը. քսան հատ են. մեծագոյնն է ամենէն բազմամարդն է Դեկերիֆիա, որուն գլխաւոր քաղաքն է Սանդա-Գրոզգ: Միւս կղզեաց մէջ նշանաւոր են Գանարիա, Ֆորդալիկը դոչրա, Բալնա և Երկարի կղզին՝ որուն վրայէն անյուշին առաջին միջօրեականն Եւրոպայի տէրու-թիւնք երկար ժամանակ:

Դալարի Գիսոյ կղզիք, (բն. 70,000), Բորգուգալցիներուն ձեռքը. մեծագոյնն է Սանդիալոյ, որուն մայրաքաղաքը Վիլլա տե Բրայա: Նշանաւոր են հեռակալ կղզիներն ալ. Մալո, Սոչրք Լուչիա, Սոչրք Վիլենկիտա, Հրոյ կղզին, Պրալա:

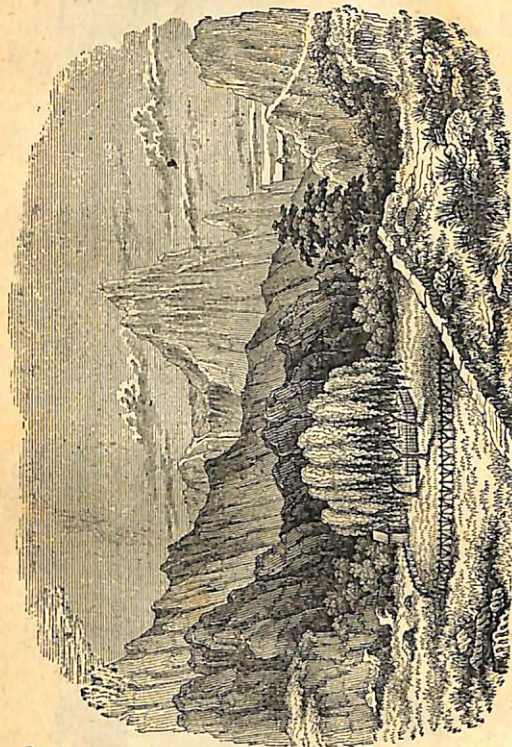
Կոչիկեոյ ծոցին կղզիք. գլխաւորներն են՝ Ֆեռնանտոյ — Բո, Սպանիացւոց ձեռքը՝ որ սակայն կը պարունակէ նաև Անգղիական գաղութականութիւն մը. Սոչրք Թոմիսա և Խիսանի կղզին Բորգուգալցիներուն ձեռքը. Սենապոն, Սպանիացւոց կը վերաբերի:

Երեք առանձին կղզիներն, Անգղիացւոց հպատակ, հետեւեալքն են. Հալիարաճոն. Սոչրք — Մատրեոս. և Սոչրք — Հեյիկե, որ հռչակաւոր է Մեծին Նաբոլէոնի հոն աքսորմամբն, ուր և մեռաւ վեց տարի ապրելէն ետքը, 1821 տարւոյն մայիսի 5ին:

180. Հնդկացի ԵՊՈՒՆ ԵՊՈՒՆ. — Այս ծովուս

180. Հնդկացի ծովուն մէջ Ափրիկէ Բնէ կղզիներ ունի:

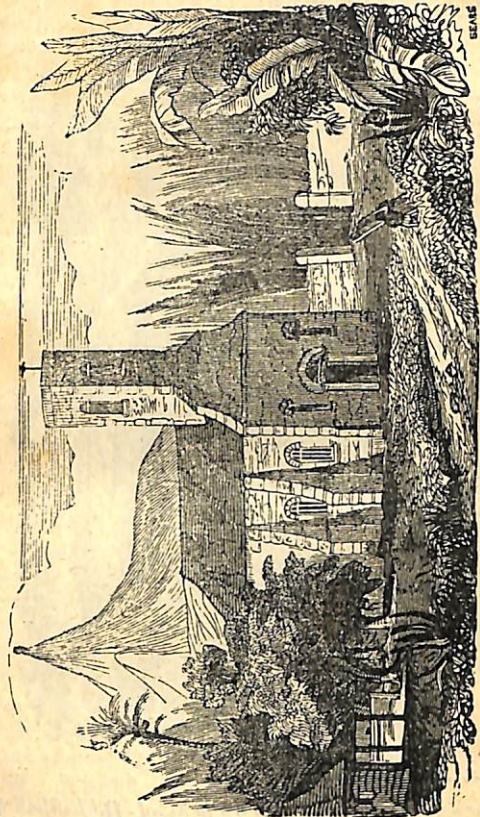
մէջ կը գտնուին երեք խումբք կղզեաց, մեծ կղզի մը և երկու երկրորդականք:

Գերեզման Նաբոլէոնի 'ի Ս. Հեյիկե.

Երեք խումբերն են,
Մասգարիկեանք, երեք են թուով. Ռիիւնիօն կամ Պոչրպոն կղզին (բն. 180,000), Գաղղիոյ ձեռքը.

նշանաւոր է խաչուէն, շաքարը, բամբակն և ծխախոտը: Գլխաւոր քաղաքներն են Սուրբ Դիմենսիոս,

Բաղնիքնայ սկիզբին Գաղղիոյ կղզոյ մէջ.

Սուրբ Պետրոս և Սուրբ Պօղոս: — Մաշրիտիոս կամ

Գաղղիոյ կղզի, (բն. 340,000). Գլխաւոր քաղաքն է Բօր-Լոնի: — Ռաոքիկ կղզի. այս երկու կղզիներս Անգլիացւոց են:

Սիլիկիանք, որոնք երկու խումբ կը բաժնուին. Մանկ կղզիք և Սիլիքանի կղզիք. Անգլիացւոց են:

Գոմորեանք, Մոզամպիկէ Զրանցքին հիւսիսային կողմը. չորս են գլխաւորները, այսինքն. Սիկադիմա կամ Մեծ-Գոմոր, Մոնիլի, Սեփոռաս և Մայոյ: Ասոնցմէ վերջինը Գաղղիոյ կը վերաբերի, միւսները տեղացի իշխանաց ձեռքն են:

Մեծ կղզին է

Մատակասպար, (բն. 2,000,000), այս կղզիս որ կ'ըսուի նաև Մարիաջ՝ Մոզամպիկէ Զրանցքովը զատուած է Աֆրիկէէն, և զանազան Թագաւորութեանց կը բաժնուի, որոնց մէջ գլխաւորն և ընդարձակագոյնն է Հոխս, մայրաքաղաքը՝ Դանանարիոն: Ժամանակէ մը 'ի վեր Գաղղիացիք տարածայնութիւն ունին Հովասներուն հետ, և անոնց նաւահանքիսաները պաշարած են. և պատերազմի գրքի մէջ էն: — Գաղղիացիք Մատակասպարի արևելեան կողմն ունին Սուրբ Մարիամ կղզին, իսկ արեւմտեան հիւսիսային կողմը Նոսի-Պէ և Նոսի-Գոմկաս կղզիները:

Երկու երկրորդական կղզիք են,

Զանգիսպար, (բն. 100,000), Զանկէպարի ափանց վրայ. արաբ սուլթանի մը կը վերաբերի. շատ արտաներ և մեծամեծ անասուններ ունի. գլխաւոր քաղաքն է Զանգիսպար, (բն. 30,000), որ ունի գեղեցիկ նաւահանգիստ մը:

Սուրբորա, (բն. 100,000), Կուարտաֆուի հրուանդանին գիմաց. քիչ ժամանակէ 'ի վեր Անգլիացւոց ձեռքն է. գլխաւոր բերքն է հալուէ, արմաւ, և շրջակայներէն ալ բուսած կ'ըլլէ:

ԱՄԵՐԻԿԱ

181. ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ԳԻՏԵԼԻԳ. — Ամերիկա որ ամբողջ նոր աշխարհն կը կաղմէ, Ասիայէն վերջը ամենէն մեծն է. սակայն 'ի բաց առեալ զՈվկիանիա, բնակչաց կողմանէ ամենէն սակաւաթիւնն է:

ԲՍԺԱՆՄՈՒՆԻԳ. — Ամերիկա 'ի բնէ երկու մեծ թէրակղզիներէ ձևացեալ է, որոնք Բանամայի պարանոցաւ¹ միացեալ են: Վերի կողմն եղածը կ'ըսուի Հիւսիսային Սմերիկա, իսկ վարինը Հարաւային Ամերիկա:

182. ՏԵՐԻՏՈՐԻԱ, ԲԵՆԻԷԿ և ԿՐԵԿ. — Ամերիկայի տարածութիւնը 42,000,000 քառակուսի քիլոմէտր կը համարուի, և բնակչւոյն գրեթէ 95,000,000. յորոց 55 միլիոն կը վերաբերին եւրոպական սպիտակ ցեղին, 14 միլիոն ամերիկեան դեղնագոյն ցեղին, գրեթէ 10 միլիոն ասիական սևամորթ ցեղին. իսկ ձեռնարկն այս երեքիս խառնուրդէն յառաջ եկած ցեղերու: Այս ժողովրդոյ մէջ գրեթէ 40 միլիոն կաթոլիկեալք են, 30 միլիոն բողոքականք և ձապածը կուսալաւք:

Կլիֆ, Բէրք. — Ամերիկա իւր անասման ընդարձակութեան պատճառաւ՝ հողագնացոյս ուրիշ մասանց ամէն կլի-

181. Փանի՞ թերակղզիներէ ձևացած է Ամերիկա:

182. Ո՞րչափ է Ամերիկայի տարածութիւնը, և բնակչաց թիւը:

¹ Ներկայ (1883) տարւոյս մէջ պիտի սկսի այս պարանոցին հատումը, և ջրանցքով մը՝ իրացողական և Ատլանտեան ովկիանոսներն իրարու հետ պիտի միանան:

մայնրն և բերքերն ունի. սակայն սէտք է գիտնալ որ նուազ տաք է քան զհին աշխարհն, որոց պատճառը գլխաւորապէս հոն գտնուած բարձր լեռներն են, ուսկից անթիւ առուակք և մեծամեծ գետեր կը բղկան: Այնիւ մետաղաց կողմանէ հարուստ է քան զամէն աշխարհ:

ՀԻՍՏԻՍՍՅՈՒՆ ԱՄԵՐԻԿԱ

183. ՍՍՀՄՍՆԳ. — Հիւսիսային Ամերիկայի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Հիւսիսային Սառուցեալ ովկիանոս և անկէ ձևացեալ ծովերը, արեւմուտքէն՝ Մեծ ովկիանոս, հարաւէն՝ Բանամայի պարանոցն, Մէքսիկայի ծոցն և Անգլիեանց ծովը. և արեւելքէն՝ Ատլանտեան ովկիանոս:

ԲՍԺԱՆՄՈՒՆԻԳ. — Հիւսիսային Ամերիկան կրնայ 10 մասն բաժնուիլ.

2	հիւսիս.	{	Կրօնշէյնտիա.
			Նոր-Բրիտանիա.
1	միջին	{	Միացեալ Նահանգք.
			Մէքսիկայ.
			Կուադալուպա.
			Սալվատոր.
			Հոնսուրաս.
6	հարաւ.	{	Նիգարագուա.
			Գոստա - Րիգա.

Վերջին 5 տէրութիւնները միատեղ կը ձևացընեն Միջին Սմերիկա.

¹ Ատլանտեան ովկիանոսին մէջ. Անգլիեանք, որոնք Կրօնշէյնտիայէն վերջը Հիւսիսային Ամերիկայի մեծագոյն արշիպելագոսը կը ձևացընեն:

183. Փանի՞ մասունք կը բաժնուի Հիւսիսային Ամերիկա:

184. ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՇՈՎԵՐԸ. — Հիւսիսային Ամերիկան թրջող երեք ովկիանոսք անոր եղերաց վրայ, բաց 'ի Պէհրէնէի ծովէն (սեա թիւ 90) ուրիշ չորս ծովեր ալ կը ձևացընեն.

2 Արջային Սառուցեալ ովկիանոսէն.

Պաֆֆէնի ծով } Բեռուային երկիրնէ
Լէնգլենի կամ Բանի Բեռուային ծով } րուն մէջ:

1 Ատլանտեան ովկիանոսէն.

Անթիլանի ծով, որ երկու Ամերիկայից մէջ կը մտնէ:

1 Մեծ ովկիանոսէն.

Գաբրէլի ծով կամ Գալէֆոնիայ ծոց, Մեքսիկայի արեւմտեան կողմը:

185. ՄՈՅՔ. — Վերոյելեալ ծովերը 5 գլխաւոր ծոցեր կը կազմեն.

3 Ատլանտեան ովկիանոսէն.

Հաբսընի ծոց }
Ս. Լաբրէնթի ծոց } Նոր-Բրիտանիայ արեւելեան
Յանթի ծոց } կողմը:

2 Անդլիկեանց ծովէն.

Մէլանէի ծոցն, համանուն երկրին արեւելեան կողմը.

Հաբսընի ծոցը, Կուադալուպի արեւելեան հիւսիսային կողմը:

186. ՆԵՂՈՒՑՔ. — Բաց 'ի Պէհրէնէի նեղուցէն, զոր առաջ յիշեցինք (թիւ 92), Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ 7 նշանաւոր նեղուցք կան, որոնք Ատլանտեանի ջուրերն ուրիշ ծովերու հետ կը միացընեն.

Տեփի նեղուցը կը հաղորդէ զայն Պաֆֆինի ծովուն հետ.

Լէնգլէնի, Պէրբո և Պէնս նեղուցներն՝ Արջային Սառուցեալ ովկիանոսին հետ, ոսկից կ'անցուի Ամերիկայի հիւսիսային կողմը.

184. Հ. Ամերիկայ ծովերուն վրայ տեղեկութիւն տուր:

185. Որոնք են Հ. Ամերիկայ գլխաւոր ծոցերը:

186. Որոնք են Հ. Ամերիկայ գլխաւոր նեղուցները:

Հաբսընի նեղուցը՝ Հոստընի ծոցին հետ.
Պէլ-Իի նեղուցը՝ Ս. Լաբրէնթի ծոցին հետ.

Հոստընի ծոց.

Յաբրէի նեղուցն, որ կ'ըսուի նաև Պաֆֆինի ջրանցք:

Մեքսիկայի ծոցին հետ:

187. ԳԵՏՔ. — Հիւսիսային Ամերիկայի 4 գլխաւոր գետերն հետեւեալ ծովերուն մէջ կը թափին:

1 Արլային ուլիանոսին մէջ.

Մաքսիկէ, որ կը թրջէ Վեր-Ֆրիտանիա:

2 Ալանտեան ուլիանոսին մէջ.

Ս. Լա-Րե-Կոմէ, որ կը թրջէ Վեր-Ֆրիտանիա, և կը թափի Ս. Լաւրենտիոսի ծոցին մէջ.

Մեքսիկէ, որ կը թրջէ Վերայիալ Նաչանգա և Մեքսիկայի ծոցին մէջ կը թափի:

1 Մեծ ուլիանոսին մէջ.

Գալապոս, որ կը թրջէ Միացեալ Նահանգաց արեւմտեան կողմը:

188. ԼԻՃՔ. — Հիւսիսային Ամերիկայի վերին կողմը շատ լճեր կը գտնուին, որոնց գլխաւորներն 12 են, այսինքն.

Մեծ Աւելիլիս	} Ասոնք Մաքսիկէի միջոցով Սառուցեալ ուլիանոսին հետ հաղորդակցուած թիւն ունին:
Գերեայիլիս	
Լեռնայ կամ Արաուկոն	

Փոքր Ռեյնէլիս	} Որոյ վերջինը Հոլանդիայի ծոցը կը թափի:
Մեծ Ռեյնէլիս	

Վերին լիճ	} Որոնք մեկեւեկու մէջ կը թափին, և Ս. Լաւրենտիոսի գետով Ալանտեանին հետ կը միանան:
Մեծ լիճ	
Մեծ լիճ	
Մեծ լիճ	

Չեմպէյն, Միացեալ Նահանգաց մէջ, որ նոյնպէս Ս. Լաւրենտիոսի գետով Ալանտեան ուլիանոսին հետ կը միանայ:

2 ուրիշ լճեր ալ արեւմտեան և հարաւային կողմերը կան.

Մեծ լիճ Ալիս, արեւմտեան կողմը, Ապաուսուս լեռներէն սլաւեալ.

187. Որոնք են Հ. Ամերիկայի գլխաւոր գետերը:

188. Որոնք են Հ. Ամերիկայի գլխաւոր լճերը:

Նեպոլիտան, հարաւային կողմը, որ Անդիլեանց ծովը կը հասնի:

189. ՆԻՍԱՐԱՆ. — Երեւ և Օնգարիոյ լճերն իրարու հետ միացնողն է Նիակարա գետն, որ Օնգարիոյ լիճը մտնելէն առաջ 52 մեղր քարձրութիւնէ վար թափելով հիւսիսային ջրէ մը կը ձեւացնէ, որոյ շառագն շատ հեռու տեղերէ կը լսուի:

190. ԹԵՐԱՅԻՆ. — Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ 6 գլխաւոր թերակղզիք կը համարուին.

Լա-Րե-Կոմէ, Նոր-Ֆրիտանիոյ արեւելեան հիւսիսային կողմը. Նոր-Սիլեյա, Նոր-Ֆրիտանիոյ արեւելեան կողմը. Ֆերէրո, Միացեալ Նահանգաց արեւելեան հարաւային կողմը.

Եւ-Ֆրան, Մեքսիկայի արեւելեան հարաւային կողմը. Հիւսիս-Վերայիա, Մեքսիկայի արեւմտեան կողմը. Ալապուս, թերակղզիք, Ռուսական Ամերիկայի 1 արեւմտեան հարաւային կողմը:

191. ՀՐՈՒՍՆԻՆ. — Գլխաւոր հրուանդանները 6 են թուով.

Ֆերէրո, Կրօնլանտիոյ արեւմտեան հարաւային կողմը. Հալա, Միացեալ Նահանգաց արեւելեան կողմը. Գալա, Եւրօպային արեւելեան հիւսիսային կողմը. Վալա, Հին-Գալիֆոռնիոյ հարաւային կողմը. Մեքսիկէ, Գալիֆոռնիոյ արեւմտեան կողմը. Սալապալա, Գլուխ, Ռուսական Ամերիկայի հիւսիսային կողմը:

192. ՇՂԹԱՅԻՆ ԼԵՐԱՆՑ. — Երեք նշանաւոր շղթայք կան Լեռանց Հիւսիսային Ամերիկայի մէջ.

189. Նիակարա գետին վրայ ինչ կայ գիտնալիք:

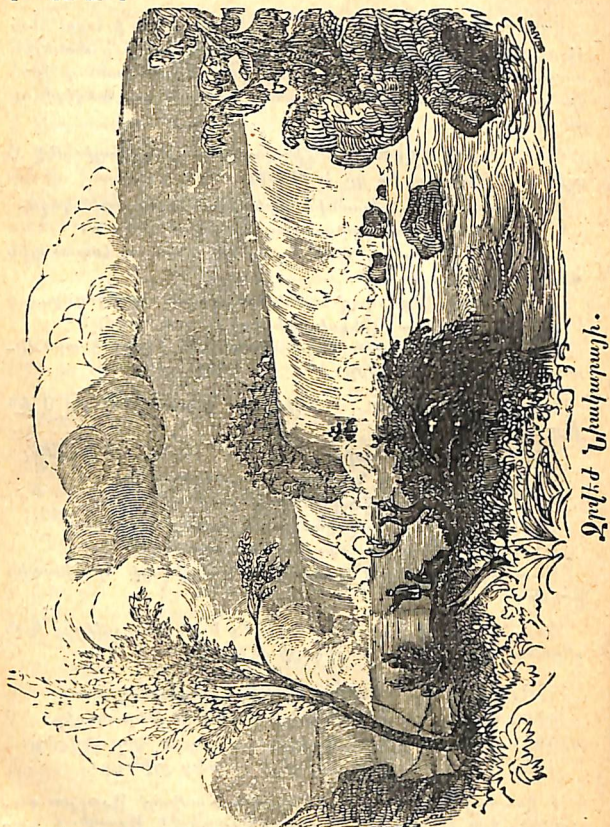
190. Որոնք են Հ. Ամերիկայի գլխաւոր թերակղզիք:

191. Որոնք են Հ. Ամերիկայի գլխաւոր հրուանդանք:

192. Քանի՞ են Հ. Ամերիկայի Լեռանց շղթայք:

4 Ռուսական Ամերիկա հին անունն է ամրոց Սալապա գետին, զոր Ռուսը յամի 1867 վաճառեցին Միացեալ Նահանգաց տէրութեան:

Ուշիտիւն լերինք, որոնք ամբողջ Մեծ ուղիւնսին աւ
փունքը կը պատեն .

Չրվե՛տ Նիսիսային .

Այսպէս լերինք, որոնք Արշային Սառուցեալ ուղիւն

նոսին եղեքքէն սկսելով՝ զանազան անուամբք մինչև Բանա-
մայի պարանոցը կ'երկրննան .

Աւելե՛ն կամ Ահալ լերինք, հարաւային կողմը, և իս-
պառ լերինք՝ արեւելեան կողմը, որոնք կը կարեն զՄիացեալ
Նահանգս արեւելեան հիւսիսէն դէպ ի արեւմտեան հարաւ :

193. ՀՐԱՅՈՒՂՆԻՐ . — Ուղիւնեան և Ազառաժուտ լե-
րանց շղթայից մէջ շատ հրաբուխներ կան, որոնց երկու
գլխաւորներն են ,

Սուրբ Եղիւ, Ռուսական Ամերիկայի մէջ .
Բաբադէր, Մեքսիկայի մէջ :

ԲԵՒԵՆԱՅԻՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐ

194. ԲՅԱՆՄՈՒՆԻՐ . — Բեւեռային անուամբ կը
հասկըցունեն այն քիչ ծանօթ երկիրներն, որոնք Ա-
մերիկայի հիւսիսային և արեւելեան հիւսիսային կող-
մերը տարածուած են, և որոնց ծանօթագոյնն է ,

Կրօկերանտիա կամ Սլերիկա Դանետց, որ պա-
տած է՝ արեւմտեան հարաւային կողմէն՝ Պաֆֆինի
ծովով և Տէվիսի նեղուցով, արեւելեան հարաւէն՝ Ար-
շային Սառուցեալ ուղիւնսով . իսկ արեւմտեան հիւ-
սիսային կողմն անծանօթ է : Պալենայի որսի պատ-
ճառաւ, որ շատ առատ է այս ծովեզերաց վրայ,
Տանիմաքացիք շատ մը վաճառականութեան կե-
դրոններ հաստատած են, որոնց գլխաւորքն են ,

Կոյնասայ, արեւմտեան կողմը . Եռչիանսկասայ, հա-
րաւային կողմը . և Ուրեանսկիք, հիւսիսային կողմը :

Պաֆֆինի ծովուն արեւմտեան հիւսիսային կողմն
եղած երկիրները՝ ծանօթներուն մէջ ամենէն վեր է-

193. Քանի են Հ. Ամերիկայի հրաբուխք :

194. Որոնք են Ամերիկայ Բեւեռային երկիրները :

ղողներն են. անունն են էրիկիր Կրիկներայ և Երկիր Երիկներայ:

195. Զանազան բերքի բերքներն են. — Բեհեռային երկիրները կը կարծուի թէ բեհեռայն շուրջն ընդ-արձակ արշակեղադու մը կը ձևացընեն, որուն կողքին է-րարմէ զատուած են բազմաթիւ գրեթէ միշտ սառեցող լի ծո-վու թեւերէ կամ նեղուցներէ, որոնք կ'արդելուն Ատլան-տեանէն դէպ 'ի Մեծ ուղիկանոս նաւարկութիւնը. և ասոնց մէջէն առաջին անգամ անցնողն եղաւ Մեգ-Գլուր ամբիւ-կացի նաւապետն յամին 1853: Իսկ Եւրոպայի կողմէն Հիւ-սիսային բեհեռայն առաջին անգամ ընդունաւ եղաւ շուտացին Եւրոպայէն (1878-79), որ Շուէտէն ճամբայ ելլելով ամբողջ Ասիոյ հիւսիսային ծովեզերքը կտրեց և Պէհիմիկի նեղուցէն վար իջաւ: Այս երկիրներու մէջ ձմեռն մինչև ինն ամիս կը տեւէ, և ասոնցմէ ծանօթ եղածներուն ամենէն հիւ-սիսայիններուն մէջ չորս ամսէն աւելի շարունակ գտնեցային խաւար կը տրէ: Տեղւոյն բնակիչքն, որ Եւրոպայի կ'ըսուին, Եւրոպայի Լաբնաց և Ասիոյ Սամոյետներու ցեղին կը վե-րաբերին: Զինորութեամբ միայն կ'ապրին, և ձմեռը գետ-նափոր նկուղներու մէջ կ'անցընեն: Բողոքականաց Մորա-ւեան Եղբարք ըստած մէկ աղանդն Կրօնականիոյ բնակչաց մաս մը քրիստոնէութեան դարձուցած է, որոնց թիւն 14,000 կը համարուի, բայց 'ի 6,000 Տանիմաբայիներէ:

ՆՈՐ-ԲԵՐԻՏԱՆԻԱ

196. ՍԱՀԱՐԱՐ. — Անգղիացիք Նոր-Բերտանիա կոչած են զայս իրենց վերաբերելուն համար: Սահ-մանքն են, հիւսիսէն՝ Հուտոնի ծոցին նեղուցն և Արջային Սառուցեալ ուղիկանոս, արեւմուտքէն՝ Ռու-

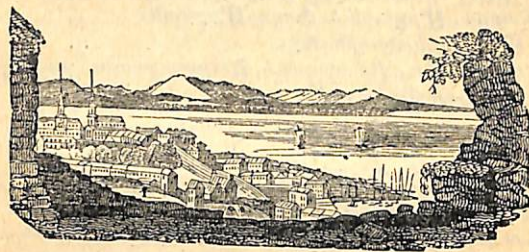
195. Ի՞նչ գիտե՞լք կայ Ամերիկոյ Բեհեռային երկր-ներուն վրայ:

196. Որո՞նք են Նոր-Բերտանիոյ սահմանք, և գլխաւոր քաղաքները:

տական Ամերիկա և Մեծ ուղիկանոս, հարաւէն՝ Միա-ցեալ Նահանգք, և արեւելքէն՝ Ատլանտեան ու-ղիկանոս:

Նոր-Բերտանիան ունինաւ շատ մը կղզիներ ալ՝ զինքը շրջապատող ծովերուն ափանց վրայ:

Նշանաւոր քաղաքք են, Օրդալա, (բն. 28,000), Ս. Լաւրենտիոս գետին մէկ ճիւղին վրայ. մայրա-քաղաք է Գալաուտոս գաւառին և ամբողջ անգղիա-կան հիւսիսային Ամերիկոյ գաւառաց, որոնք ամէնը մէկտեղ կ'ըսուին Կրոնականիոյ Գալաուտայի: — Քեյպը, (բն. 63,000), հին մայրաքաղաքը, Ս. Լաւ-

Քեյպը.

րենտիոսի վրայ: — Մոնրեայ, արեւմտեան կողմը, (բն. 140,000). վաճառաշահ և գեղեցիկ քաղաք է: — Դորտմոնդ, (բն. 87,000), Օնգարիոյ լճին վրայ, վերին Գալաուտայի ամենէն ծաղկած քաղաքը: — Ֆրեդերիկսթալմ, արեւելեան կողմը, գլխաւոր քա-ղաք Նոր-Պրովանտիա գաւառին: — Հիլիֆերս, (բն. 30,000), Նոր-Սկոտլանդ գլխաւոր քաղաքն է՝ Ատ-լանտեան ուղիկանոսին արեւելեան հարաւային ա-փանց վրայ. աղէկ նաւահանգիստ:

197. Կղզիք. — Ստանանեան ովկիանոսին մէջ,
Նոր-Երկիր. Ս. Լաւրենտիոսի ծոցով և Պէլ-Իլե
նեղոցով բաժնուած է Լապրատորի ցամաքէն. նշա-
նաւոր է արեւելեան ծովափանց աւազուան, ուր մեծ
որս և վաճառականութիւն կ'ընեն ձողաձկան:

Սաշք Յովնանէս } Նոր-Երկրին արեւմտեան
Գլոշի Պրոքորի կղզի } հարաւային կողմը:
Պերսուտեան կղզիք, Միացեալ Նահանգաց արեւ-
ելեան կողմը, ցամաքէն 900 քիլոմէթր հեռու, անբեր
և ժայռուա կղզիներ են:

Նոր-Երկրին հարաւային կողմն ուրիշ երեք կղզիք
ալ կան, որոնք Գաղղիոյ կը վերաբերին, որ են Ս.
Պետրոս, Միքիլոն և Փորր-Միքիլոն:

Մեծ ովկիանոսին մէջ,

Վանքովիք, Քաւստրոս և Շարրոյ րազոռնոյ կղզի-
ները, Նոր-Բրիտանիոյ արեւմտեան եզերքը:

198. Զանգեզուր գետին. — Նոր-Բրիտանիան 1763ին
Գաղղիացոցմէ անցաւ Անգղիացոց: Տարածութիւնն է
զբիթէ 7,550,000 քառակուսի քիլոմէթր, բրիթէ 30 անգամ
մեծ քան զԲրիտանական կղզիները. սակայն միայն արեւե-
լեան հարաւային կողմերն իրապէս Անգղիոյ կը վերաբերին.
Իսկ արեւմտեան և հիւսիսային մասերուն մէջ բարբարոս և
աղքատ ցեղեր կը բնակին, որոնք չորքրտանեաց և ձկանց
որսորդութեամբ կ'ապրին և իրենց միակ բերքն է ընտիր
մուշտակները: Արեւելեան հարաւային մասը բարեբեր և գե-
ղեցիկ է: Բնակչւքը 4,330,000, որոնց կեսէն աւելի նորա-
ղանդ են, 1,800,000 կաթողիկոսեց. մնացածները զանազան
աղանդներու կը վերաբերին:

197. Ուոնք են Նոր-Բրիտանիոյ կղզիք:

198. Ի՞նչ կայ զԲրիտանիոյ Նոր-Բրիտանիոյ վրայ:

ՄԻԱՅԵԱԼ ՆԱՀԱՆԳՔ

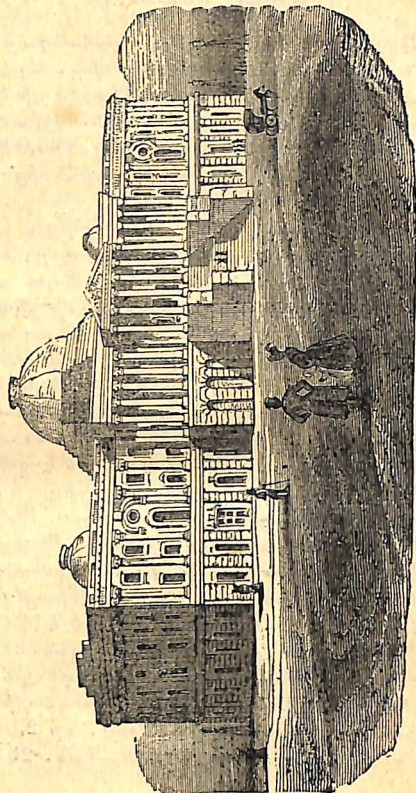
199. Սոչմաք. — Միացեալ Նահանգաց սահ-
մանքն են, հիւսիսէն՝ Նոր-Բրիտանիա, արեւմուտ-
քէն՝ Մեծ ովկիանոս, հարաւէն՝ Մեքսիկոյի ծոցն և
Մեքսիկոյ, և արեւելքէն՝ Ստանանեան ովկիանոս:

Մայրաքաղաքն է Ուոշինկընը, (բն. 150,000). ա-
թու է հասարակապետութեան գահերիցուն, և
կեդրոն խորհրդարանաց:

Նշանաւոր քաղաքք են, Նիւ-Եորք, (բնակ.
1,200,000), արեւելեան հիւսիսային կողմը, տէրու-
թեան ամենէն վաճառաշահ և բաղմամարդ քաղա-
քը. հսկայածն առախտեալ կամրջով մը միացած է
քաղաքս Պրոքորյակի (բն. 567,000) հետ: — Ֆի-
րաուրիիս, (բն. 850,000). Ուոշինկընի շինութե-
նէն առաջ հոս էր ժողովարանը: — Քիքսկոյ (բն.
500,000), հիւսիսակողմը, Մեկիկան լճին վրայ, մեծ
կեդրոն է արմտեաց վաճառականութեան: — Սաւ-
Պրակիսկոյ, (բն. 234,000), արեւմտեան կողմը. Խա-
ղաղական ովկիանոսին վրայ նաւահանգիստ է, և այս
եղերաց վրայ ամենէն վաճառաշահ եղաւ Գալիֆոռ-
նիոյ ոսկէ հանքին գտնուելէն վերջը: — Պոսթրըն (բն.
363,000), արեւելեան կողմը. իւր բազմաթիւ ու-
սումնական ընկերութեանց համար Միացեալ Նա-
հանգաց Ս.Թէնք ըսուած է. հոս ծնած է Բեռլամմըն
Ֆռանքլին իմաստասէրը: — Ուիլ-Լուի, (բն. 350,000),
մեծ և գեղեցիկ քաղաք է Միսիսիբի գետին վրայ:
— Պալմիտո, (բն. 330,000), մեծ և անուանի նաւա-
հանգիստ է համանուն ծոցին վրայ, որ 2,000 նաւ
կրնայ ընդունիլ: — Չիկիկոնայի, (բն. 255,000).

199. Ուոնք են Միացեալ Նահանգաց սահմաններն, և
չիտաւոր քաղաքները:

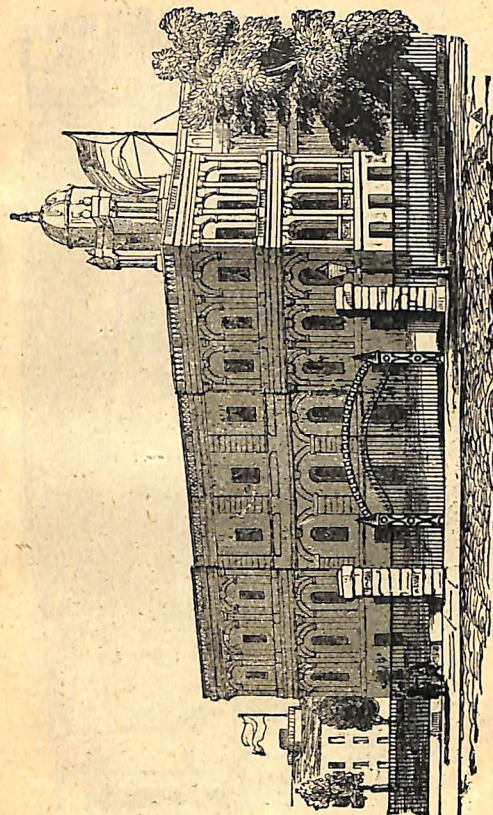
Ճարտար և վաճառաշահ քաղաք է արևմտեան կողմը. խոզի մեծ վաճառականութիւն ունի: — Նոր-Օր.

Կապիտոլիան Ռոմիկոյրնի.

յիւան, (բն. 216,000). շատ գեղեցիկ քաղաք և շատ բանուկ նաւահանգիստ է Միքսիկոյի ծոցին վրայ:

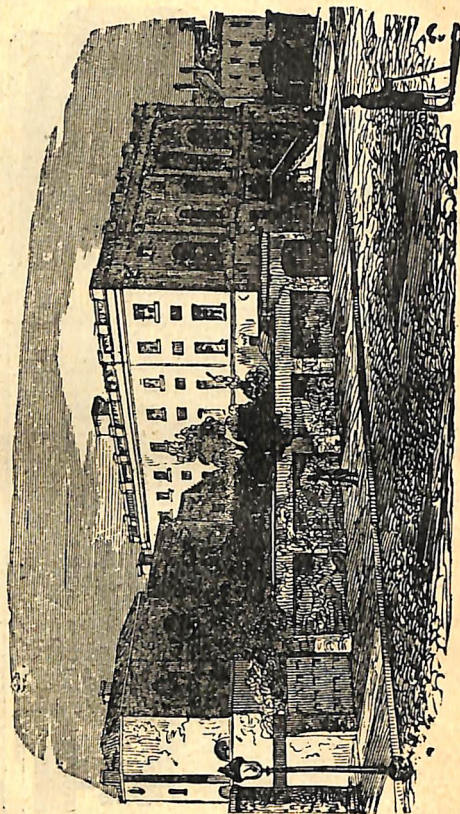
200. ՀԵՌՈՒՐ ԿՍԼՈՒՍԹԻ. — Միացեալ Նահան.

Ժողովարան հասարակաց 'ի Նիւ-Իորք.

200. Որո՞նք են Միացեալ Նահանգաց հեռաւոր կաւ լուծները:

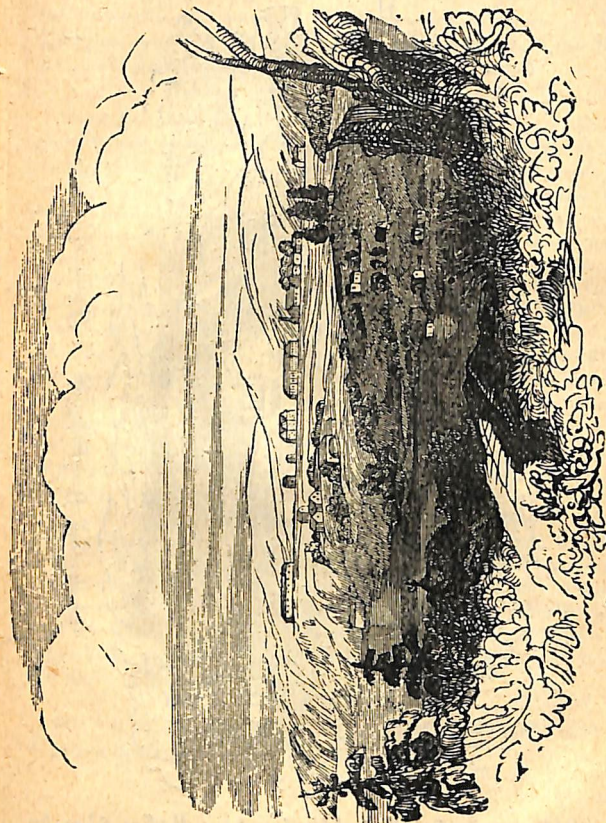
դաց անցաւ, ինչպէս վերն յիշուեցաւ, Ալաշքա ընդ-

Համալսարան 'ի Ֆրանկֆրա.

արձակ երկիրն յամին 1867, Նոր-Բրիտանիոյ ա.

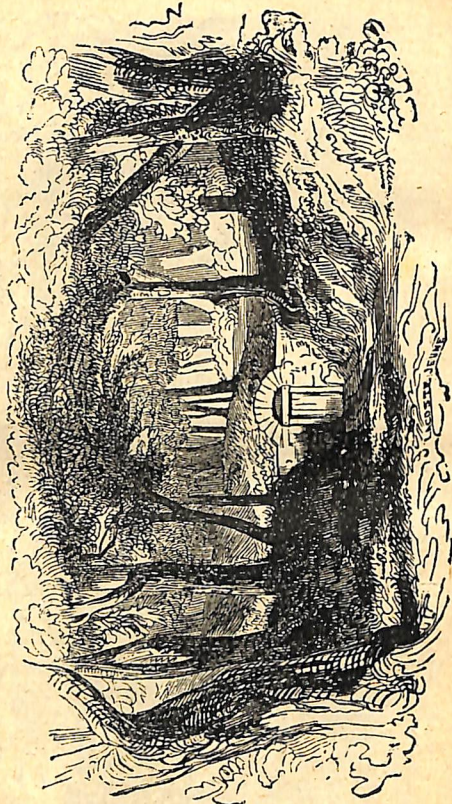
րեման հիւսիսային կողմը: Մօտերը քանի մը ար.

Զինուորական դպրոց 'ի Ուեսթ-Բոկսեր.

Չեպեղագոսներ կան, որոնց գլխաւորներն են.

Սէկուրըսն կղզիք, որ երկայն շղթայ մը կը ձևա-

Գերեզման Ուղիկըրճի 'ի Մընդ վեանըն.

ցընեն, որոնցմով Ամերիկա կարծես Աօիոյ հետ կը միանայ.

Ասոնց մօտ են գէպ 'ի հարաւակողմը՝ Կարիսի իշխանին, Եօրքի Գըսիկն և Գեորգ քաղաւորին արշևպեղադոնները, որոնց վերջնոյս մէջ նշանաւոր է Սիդքա կղզին իւր Նոր-Սթիսանիկ ամրոցով, երբեմն կեդրոն Ռուսաց կաշուածոց Ամերիկայի մէջ:

201. Զնաւն բերեւեւ. — Միացեալ Նահանգք՝ կաշուածներով նանդերձ՝ 9,212,000 քառակուսի քիլոմէթր տարածութիւն ունին: Բնակչաց թիւն է 50,450,000, որոնք սպիտակ ցեղին կը վերաբերին, ըսց 'ի 6,000,000 սևամորթ և խառնածին ցեղերէ: Տերապետող կրօնք մը չկայ, այլ մեծաւ մասամբ բողոքականութեան այլ և այլ ճիւղերուն կը հետևին. գրեթէ 3,000,000 կաթոլիկեայք կան, գլխաւորապէս Լուիզիանա և Մերիլանտ նահանգաց մէջ. իսկ կուսապաշտը սակաւաթիւ են: Դաշնակից հասարակապետութիւն է տէրութիւնն՝ 38 անկախ նահանգներէ կազմուած, և 8 գաւառներէ (որոնք դեռ առանձին կառավարութիւն չունին բնակչաց նուազութեան պատճառաւ): Ամէն նահանգ ինքնաշար տէրութիւն մ'է. այլ հարարակաց շահու խնդիրք՝ հաւսարակաց կրկին ժողովօք կ'որոշուին, որ են ծերակոյտն և երեսօխանաց խորհրդարանը. ասոնց ամենուն վրայ Գահեւրէց մը կայ, որ չորս տարի մէյմը կ'ընտրուի: Միացեալ Նահանգաց լայնածաւալ երկիրն Եւրոպայի ամէն բեղբերէն զատ՝ կը բուսցընէ շաքար, բամբակ, լեզակ, և այլն. ունի առատ երկաթ, կապար, պղինձ, հանքածուխ: Սկսեալ 1848 տարիէն Գալիֆոռնիոյ և մասնաւորապէս Սագրամենտոյ գետին յատակին մէջ ոսկւոյ շատ հանքեր գտնուած են, որոնց հարստութիւնն աշխարհին ամէն կողմէն դաղթականութիւնս ներ հոն կը ձգէ: Արծաթի ամենահարուստ հանքեր կան իսպաղական ուկիանոսն Ատլանտեանէն դատող Լեբանց շղթայից մէջ:

201. Ի՞նչ գիտելիք կայ Միացեալ Նահանգաց բնակչաց և բերոց վրայ:

ՄԵՔՍԻԳՈՅ

202. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Մեքսիկայի Հասարակապե-
տութեան սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Միացեալ Նա-
հանգքը, արեւմուտքէն՝ Մեծ
ովկիանոս, հարաւէն՝ Մեծ
ովկիանոս և կեդրոնական
Ամերիկա, և արեւելքէն՝
Անգլիկանց ծով և Մեքսի-
կայի ծով:

Մայրաքաղաքն է Մեք-
սիկոյ, (բն. 250,000), հա-
րաւակողմը, նոր աշխար-
հին ամենէն գեղեցիկ քա-
ղաքներէն մին է. անուանի
է մայր եկեղեցին, հին
Մեքսիկացւոց մեհէնին
տեղւոյն վրայ, տէրու-
թեան պալատն և փողե-
րանոցը:

Նշանաւոր քաղաքքն են,
Բուէկայա, (բն. 70,000),
տէրութեան երկրորդ քա-
ղաքը. — Վիլա-Գրուզ,
(բն. 14,000), Մեքսիկայի
գլխաւոր ծովային քաղաքն
և Ամերիկայի ամենէն վա-
ճառաշահներէն մին:

202. Ո՛ւր կ'էյնայ Մեքսի-
կայ, և որո՞նք են գլխաւոր քա-
ղաքները:

Մեքսիկոյ.

203. Զանազան հետեւէ. — Մեքսիկայի տարածութիւնն է
1,973,700 քառակուսի բրիտանիկ. բնակիչքը 9,790,000, մե-
ծաւ մասամբ կաթոլիկեայք: Սպանիական դաղթականու-
թեանց ամենէն հարուստն էր Մեքսիկոյ միջին դարուն մէջ,
թէ հանքերուն կողմանէ՝ որ Ամերիկայի ամեն երկիրներէն
աւելի ոսկի և արծաթ կը մատակարարէր, և թէ իւր բնտիւր
բերքերուն պատճառաւ, ինչպէս ցորեն, չաքար, քաքաօ, վա-
նիլիա, բամբակ, լեղակ, ծխախոտ և աղնիւ փայտ: Երկրին
բարձրութիւնն և մէջէն անցնող շատ մը լեռանց շղթայքն, ընդ-
հանուր անոյշ և բարեխառն կլիմայ կը պատճառեն. ծով-
եզերքն միայն տաք և վատառողջ են: Այս հասարակապե-
տութիւնս երկար ժամանակ քաղաքական պատերազմաց և
խռովութեանց ենթակայ ըլլալով, 1864 տարւոյն Գաղղիա
զինուք միջամտութիւն ըրաւ, և իրենց վրայ կայսր դրուեցաւ:
Մաքսիմիլիանոս իշխանն, եղբայր արդէ Աւստրիոյ կայսր-
սակայն երեք տարի վերջը դարձեալ քաղաքական խռովու-
թիւն ծագելով՝ զինքը սպաննեցին և վերահաստատուեցաւ
հասարակապետութիւնը: Սակայն դարձեալ խաղաղութիւն
չըտաւ երկիրն երկար առեւն. մինչև որ կամայ կամաց առ-
անձին կուսակցութիւնք ցրուեցան:

Մ Ի Զ Ի Ն

ԿԱՄ

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ԱՄԵՐԻԿԱ

204. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Կեդրոնական Ամերիկայի 3
Հասարակապետութեանց սահմանքն են, հիւսիսէն՝
Մեքսիկոյ, արեւմուտքէն և հարաւէն Մեծ օվկիա-
նոս, և արեւելքէն՝ Բանիամայի պարանոցն և Անգլի-
կանց ծովը:

203. Մեքսիկոյ երկրին ընդարձակութիւնն որչափ է, և
որո՞նք են բերքերը:

204. Կեդրոնական Ամերիկայի հինգ Հասարակապետու-
թիւնքն որո՞նք են:

ԲՍԺԱՆՄՈՒՆՔ. — Հինգ անկախ Հասարակապե-
տութիւնքն են, Կոչադեմարա, Սարխատոր, Հոն-
տոշրաս, Նիգարակուա և Գուդա-Րիգա:

ԿՈՒՌԳԵՄԱԼԱ, որոյ անուամբ երբեմն հինգը միան-
գամայն կ'իմացուին, ունի գրեթէ 1,252,000 բնա-
կիւնք: Մայրաքաղաքը Նոր-Կոչադեմարա (բն. 60,000),
Մեծ ովկիանոսէն քիչ հեռու. բարձր գաշտի մը
վրայ նոր ու գեղեցիկ քաղաք է. տուները միայրակ
են՝ յաճախ հանդիպած երկրաշարժներու պատճա-
ռաւ. ինչպէս 1777ին, որ հինգ օր տևեց և 9,000
մարդկանց մահ պատճառեց:

ՍԱԼԱՍՏՈՐ. բնակիւնքն են 555,000. հինգին մէջ ա-
մենէն փոքրագոյնն է, սակայն շատ բազմամարդ է
և վաճառաշահ. հարուստ հանքեր ունի արծաթի,
երկաթի և կապարի. իսկ իր լեզան արծաթիս մէջ
ամենէն գեղեցիկը կը համարուի: Մայրաքաղաքը
Սան-Սարխատոր (բն. 15,000). յամին 1854 երկրա-
շարժէ գրեթէ բոլորովին կործանեցաւ:

ՀՈՆՏՈՒՐԱՍ, Կուադեմալայի արևելեան կողմը
կ'իյնայ, բնակիւնքը 350,000. Երկիրը բարեբեր է,
ոսկւոյ և արծաթի հանքեր ունի, սակայն կլիմայն
վատաւորը է: Մայրաքաղաքը Դեկուսիկալա (բն.
12,000):

ՆԻԳՄԱՍԿՈՒՆ, Հոնտուրասի հարաւային կողմը,
բնակիւնքը 275,000: Երկիրն սքանչելի պտուղներ կը
հասցրնէ. ընդարձակ անասուններ և գաշտեր ունի,
ուր բազմութիւն արջառոց կը սնուցանեն. շատ
հրաբուլիներ ալ կան: Մայրաքաղաքն է Մանա-
կուա (բն. 9,000), համանուն գեղեցիկ լճին վրայ:

ԳՈՍԿԱ-ՐԻԲԱ, Հայրանական Ամերիկայի արևե-
լեան հարաւային ծայրը կ'իյնայ. բնակիւնքը 185,000.
Երկրին անունն յառաջ եկած է ոսկւոյ հանքերէն
որ ժամանակաւ առատ կը գտնուէր, բայց երկրին

բուն հարստութիւնն են շինուածոց փայտերն՝ մամ-
նաւորապէս արագոշ. խահուէ, բաժակ, լեղակ, և
այլն: Մայրաքաղաքը Սան-Խոզէ (բն. 20,000):

205. **Զանալան Գիլիլի.** — Կեդրոնական Ամերիկայի տա-
րածութիւնն է 445,900 քառակուսի քիլոմէթր. և բնակչաց
թիւը 2,630,000, գրեթէ ամբողջ կաթուղիկեայք: Իւր բարե-
բերութեամբն այս երկիրս Ամերիկայի ամենէն զուարճալի
պետք էր ըլլալ, եթէ ստեղծ սաստիկ երկրաշարժներու են-
թակաւ չլլար: Առաջ իրարու դաժնակից էին ասոնք՝ Կուա-
դեմալայի գլխաւորութեան ներքեւ. սակայն հիմա ամենքն
ալ ազատ տէրութիւններ են՝ իրարմէ անկախ:

ԱՆԴԻԼԵԱՆՔ

ԿԱՍ

ԱՐԵԻՄՏԵԱՆ ՀՆԴԻԿՔ

206. **ԴԻՐԳ ՆԻ ԲՍԺԱՆՄՈՒՆՔ.** — Անդիլեանց մեծ
արշիպելագոսն՝ որ կը գտնուի երկու Ամերիկայից
մէջուեղ, իւր համանուն ծովուն արևելեան հիւսի-
սային և արևելեան հարաւային կողմը, երեք գլխա-
ւոր խումբ կը բաժնուի, այսինքն.

Լուգայնան կղզիք, հիւսիսային կողմը.

Մեծ Սեդիլիանք, մէջուեղ,

Փոքր Անդիլեանք, արևելեան հարաւային կողմը:

207. **Զանալան Գիլիլի.** — Անդիլեանց տարածութիւնը

205. Կեդրոնական Ամերիկայի տարածութիւնն և բնա-
կիւնքն որչափ են:

206. Անդիլեանք քանի՞ մասն կը բաժնուին:

207. Անդիլեանց բնակչաց և կլիմային վրայ ինչ գլխա-
նալիք կայ:

257,000 քառակուսի քիլոմէտր կը հաշուի, և բնակչաց թիւը 4,000,000. մեծաւ մասամբ կաթնովի կենսոյք են, և երեք ցեղերու կը վերաբերին, սպիտակքն Եւրոպացի են կամ Եւրոպացոյցմէ յառաջ եկած. սեւամորթք Ափրիկէէ փոխաւ կըրուած են, և գունաւորք՝ սպիտակներէն և սեւամորթներէն յառաջ եկած են: Երկու եղանակէք տարւոյ կան միայն Անգլիկէանց մէջ. չոր եղանակն, որ կը տեւ նոյեմբերի սկիզբէն մինչև ապրիլ ամիսը, իսկ ֆետրուար ամիսը՝ անձրեւային է: Առաջին եղանակին մէջ աշխարհիս ամենէն պայծառ երկինքն է հոն. իսկ երկրորդին ժամանակ՝ անդադար անաւոր և բուռն մրրկներ կը տիրեն: Սաստիկ երկրաշարժներու ալ ենթակայ են այս կղզիք: Ասիոյ, Ափրիկէի և Ամերիկայի ամենէն ճոխ բերքերը կը բուսնին այս կղզեաց մէջ. ինչպէս չաքար, խաչուէ, ծխախոտ, լեղակ, և այլն: Եւրոպայի բուսոց մեծ մասը կը մշակուի հոս, սակայն այն տեղէն բերուած գրեթէ ամէն մեծ կենդանիք չուսով կը Ինձուին Անգլիկէանց մէջ. խոզն և ճագարը միայն կ'իմային յարմարած են:

ԼՈՒԳԱՅԵԱՆ ԿՂԶԻՒ

208. Լուգայեան կամ Պանաւն կղզիները՝ գրեթէ 500 հատ են, և Անգլիոյ կը վերաբերին: Ամենէն նշանաւորն է Սան-Սալուստոր, զոր այսպէս կոչեց Քրիստափոր Գոլոմպոս, երբ հոն հասաւ հոկտեմբերի 12ին յամին 1492. նոր աշխարհին մէջ գտնուած առաջին երկիրն այս եղաւ: Ամբողջ արշիպելագոսը 44,000 բնակիչք ունի:

ՄԵԾ ԱՆԴԻԼԵԱՆՔ

209. Մեծ Անդիլեան կ'ըսուին այս չորս կղզիները. Գուալա, Ճաւայիզա, Հայիդի և Բորոյո-Րիգոյ:

208. Փանի՞ են Լուգայեան կղզիք. և Գոլոմպոսի դատած առաջին կղզին ո՞րն է:

209. Մեծ Անդիլեան կղզիք քանի՞ հատ են, և որոնք են:

Գուալա (բն. 1,520,000), արեւմտեան կողմը, և այս կղզեաց ամենէն մեծը. Սաւանիլ ձեռքն է: Երկիրը շատ բարեբեր է և սովորաբար երկու հունձք կուտայ. մեծամեծ անտառներէն առատ և աշխուժացող կ'եղէ շինութեան և ներկարարութեան. գլխաւոր բերքերն են՝ շաքար, եգիպտացորեն, անանաս, բամբակ, քաքաօ, խահուէ, և սքանչելի ծխախոտ. կրկնայից պատեանն ալ շատ յարգի է: Մայրաքաղաքը Հաւանա (բն. 230,000) գեղեցիկ նաւահանգստով է:

Ճաւայիզա (բն. 580,000), Գուալայի հարաւային կողմը, Անգլիացեաց ձեռքը: Երկիրն աղէկ մշակուած է. յառաջ կը բերն շաքար, քաքաօ, լեղակ, բամբակ. պտուղց մէջ նշանաւոր է անանաս, նարինջ, բանան, և այլն. անուանի է նաև ռոշմը: Մայրաքաղաքն է Սրանիպառն (բն. 6,000). իսկ Փիլիպինըն, (բն. 38,000), երեւելի վաճառաշահ քաղաք է:

Հայիդի կամ Սան-Տոմիկոյ կղզին, զոր Գոլոմպոս Խարանիդա կոչեց, երկու անկախ Հատարակապետութեանց կը բաժնուի. մէկն է Հայիդի, միւսը Գոմիկիկեանը:

Հայիդի Հասարակապետորէն (բն. 550,000), Գուալայի արեւելեան կողմը. միւս կղզեաց բուսական բերքերէն զատ՝ ունի աշխուժեալ մետաղներ, մանաւանդ ոսկի: Բնակչաց լեզուն գաղղիարէն է, և գոյներնին սև: Մայրաքաղաքը Բորոյ-օ-Բրեկն (բն. 35,000):

Գոմիկիկեան Հասարակապետորէն (բն. 300,000). լեզունն սպանիարէն է, և գունով սեւամորթ և թուր են: Մայրաքաղաքը Սան-Տոմիկոյ, (բն. 16,000):

Բորոյո-Րիգոյ, (բն. 730,000), Հայիդիի արեւել-

լէան կողմը, սպանիական կալուած է: Երկիրը շատ բարեբեր է, և միւս կողմէաց ամէն բերքերն աւառաութեամբ կը բուսցնեն: Մայրաքաղաքը Սան-Յոսեան, (քն. 30,000):

ՓՈՔՐ ԱՆԳԻԼԵԱՆԳ

210. Այս կղզիք որ Գարայիպ ալ կ'ըսուին հին բնակչաց անուամբն, երեք արշիպելագոսներու կը բաժնուին, որ են.

Հողմոց, անգագար արևելեան հողմոց ենթակայ ըլլալուն պատճառաւ.

Կոշաւաց կղզիք.

Հողմադատ կղզիք, որ այսպէս կ'ըսուած են՝ միւս կղզեաց պէս փոթորկալից չըլլալուն պատճառաւ:

Առաջին երկուքը Մեծ Անգլիեանց արևելեան հարաւային կողմը կ'իյնան. իսկ վերջինը՝ հարաւային Ամերիկայի հիւսիսային կողմը:

211. Այս կղզեաց գլխաւորները բաժնուած են Գաղղիոյ, Անգղիոյ, Հոլանտայի և Տանիմարքայի մէջ:

Գաղղիոյ կը վերաբերին Կոշաւադադա, որոյ շաքարն անուանի է. Մարի-Կալանդ, Տէգիաւա, Լէ Սիւնդ, Կուատալուբայի արևելեան ափանց մօտ. Մարդիկիք, նոյն կղզւոյն արևելեան հարաւային կողմը, որոյ անուանի է շաքարն և խահուէն. Ս. Բարրոշիլիէն. և Ս. Մարտինոս կղզւոյն հիւսիսային մասը:

210. Քանի արշիպելագոսի կը բաժնուին Փոքր Անգլիէանք:

211. Որո՞նք են Գաղղիացւոց կղզիք Փոքր Անգլիէանց մէջ:

212. Անգղիոյ կը վերաբերին Դորդոյա, Վիրձիւ-Կորոս, Սեկաւոս, Սեկոշիլլա, Սեդիկոս, Ս. Քրիստալիոր, Տոմիկիք, Ս. Լուչիա. Պարպուռոս, վաճառաշահութեամբ և բաղամարգութեամբ նշանաւոր. Ս. Վիկտորիոս, Դալպիս, Դրիկիդէտ, և այլն:

213. Հոլանտայի կը վերաբերին Ս. Մարտինոսի հարաւային մասը, Սապա և Ս. Եշաուաքէոս, Գիշրաւոս, Սյոռայա և Պոռէն-Սիլիէ:

Իսկ Տանիմարքայի կը վերաբերին Ս. Խալ, Ս. Թոմիս և Ս. Յովիանէն:

212. Որո՞նք են Անգլիացւոց կղզիք Փոքր Անգլիէանց մէջ:

213. Որո՞նք են Հոլանտացւոց և Տանիմարքայի կղզիք Փոքր Անգլիէանց մէջ:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱ

214. ՍՈՀՄԱՆՔ. — Հարաւային Ամերիկայի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Անդիլէանց ծովն և Բանամայի պարանոցն, որ զայն Հիւսիսային Ամերիկայի հետ կը միացրնէ. արեւմտաքէն՝ Մեծ ովկիանոս. հարաւէն՝ Մակէյլանի նեղուցն, որ զայն Հրոյ երկրէն կը զատէ. և արեւելքէն՝ Ատլանտեան ովկիանոս:

215. ԲՍԺԱՆՄՈՒՆՔ. — Հարաւային Ամերիկա 11 գլխաւոր տէրութեանց կը բաժնուի, որոնք են.

4 հիւսիս. կողմը } վենեսուէլա.
Նոր-կրանաուտ կի՞ Գոլուամպիա.
Էքուադոր կամ Հասարակած.
կոլայնա.

3 արեւմտ. կողմը } Բերու.
Պոլիվիա.
Քիլի, հանդերձ արեւմտեան մասամբ Բազակոնիոյ.

4 արեւել. կողմը } Պարազիլ.
Բլադա կամ Արճենդինեան դաշնակից հասարակապետութիւն,
հանդերձ Բազակոնիոյ հիւսիսային մասամբ.
Բարակուայ.
Ուրուկուայ:

214. Որոնք են Հարաւային Ամերիկայի սահմանքը:

215. Քանի՞ մասանց կը բաժնուի Հարաւային Ամերիկա:

216. ԾՈՂՔ. — Հարաւային Ամերիկան թրջող ծովերը նոյնքն են որ անոր սահմանը կը ձևացրնեն. սլոսինքն, Ատլանտեան ովկիանոս, Անդիլէանց ծով և Մեծ ովկիանոս: Ուրիշ ծովեր չեն կազմուիր ասոնցմէ. սլլ մասը ծոցեր:

217. ԾՈՑՔ. — Գլխաւոր ծոցերը 10 են.

4. Ատլանտեան ովկիանոսէն կը ձևանան.

Աֆրիկ-Սրէպ ծոց, Պրազիլի արեւելեան կողմը.
Ս. Անտիոն } Բազակոնիոյ արեւելեան կողմը.
Ս. Գեոգի }
Մեծ Ծոց

4. Մեծ ովկիանոսէն.

Բենու } Բազակոնիոյ արեւմտեան կողմը.
Լա Գուստ }
Կապադոքի, Գոլուամպիոյ արեւմտեան հարաւային կողմը.
Բաւաթի ծոց, համանուն պարանոցին հարաւային կողմը.

2. Անդիլէանց ծովէն.

Տուրիէն } Գոլուամպիոյ հիւսիսային կողմը:
Մարագուիոյ }

218. ՆԵՂՈՒՑՔ. — Երկու են գլխաւորները.

Մակէլանի նեղուց, որ կը բաժնէ զԱմերիկա Հրոյ երկրէն.
Լեթու, ընդ մէջ Հրոյ երկրին և Տէրութեանց կղզւոյն:

219. ԼԻՃՔ. — Զորս գլխաւորներն են.

Մարագուիոյ, Գոլուամպիոյ հիւսիսային կողմը.
Գեոգիգու, Բերուի հարաւային կողմը.
Լա Բադա } Պարազիլի հարաւային կողմը:
Մերիմ }

216. Որոնք են Հարաւային Ամերիկոյ ծովերը:

217. Որոնք են Հարաւային Ամերիկոյ գլխաւոր ծոցերը:

218. Քանի՞ են Հարաւ. Ամերիկոյ գլխաւոր նեղուցները:

219. Քանի՞ են Հարաւ. Ամերիկոյ գլխաւոր Լճերը:

220. ԳԵՏՔ. — Հարաւային Ամերիկայի գլխաւոր գետերն Ատլանտեան ովկիանոս կը թափին .

Օրէնք, որ կը թրջէ Գոլումպիոյ արեւելեան կողմը .
Այսպէսն ալ գետ կամ Բարանչան, Ամերիկայի ամենէն մեծ գետն որ 5,000 քիլոմէթր երկայնութիւն ունի : Բերուէն կը ծագի և կը կտրէ Վիրազիլ : Մարայա, Գաբարա, և Բախիա որ իւր ճիւղերն են, Եւրոպայի մեծ գետերուն կը հաւասարին .

Գաբարա կամ Բարա, որ կը թրջէ Վիրազիլ, և գետաբերինն մօտ Ամազոնին հետ կը միանայ .

Սան-Ֆրանչիսկո, որ կը թրջէ Վիրազիլ .
Իս Բարա, որ կը ձևանայ Բարանչան, Բարանչան և Ուրուգուայ գետերէն, որոնք կը թրջեն Վիրազիլ, և Բարազիլ, Ուրուգուայ ու Բլադա հասարակածային թիւնները, որոնք վերայիւեալ գետերէն առած են իրենց անունը :

221. ՀՐՈՒՍՆԻԱՆՔ. — Գլխաւոր 9 հրումանդաններն առնդ են .

Կալինին, Գոլումպիոյ հիւսիսային կողմը .

Օրանչ }
Ս. Ռոս } Դրազիլի ափանց վրայ .
Յաբո }

Հուս, Հրոյ երկրին հարաւային կողմը .

Ս. Արա, Բլադայի արեւելեան հարաւային կողմը .

Կալինին Գլուս, Բադալոնիոյ արեւելեան հարաւային կողմը .

Արա }
Բարանչան } Բերուի արեւմտեան հիւսիսային կողմը :

222. ԼԵՐԻՆՔ ԵՒ ՀՐՈՒՍՆԻԱՆՔ. — Ամենէն մեծն՝ Անարանի Գարաիւնանիւրա չլթայն է, որ հարաւային Ամերիկայի ամբողջ արեւմտեան կողմը բռնած է՝ ծովեզերաց մօտ, և Հիւսիսային Կարաիպիան .

220. ՈՐՈՇՔ ԵՒ ՀԱՐԱՆ. Ամերիկայի գլխաւոր գետերը :

221. Քանի՞ են Հարաւային Ամերիկայի գլխաւոր հրումանդանները :

222. ՈՐՈՇՔ ԵՒ ՀԱՐԱՆ. Ամերիկայի լեռները և գլխաւոր հրաբուխները :

մալայայէն (թիւ 97) վերջը աշխարհիս ամենէն բարձր լեռները կը պարունակէ, որոնց բարձրագոյնն է Անապուրնա Փիլիպինէն : — Անապուրնա, Գարաիւնա և Բիւնա գլխաւոր հրաբուխներն են :

ՎԵՆԵՑՈՒԵԼԱ

223. ՍԱՆՄԱՐԿ. — Վենեցուէլայի հասարակածային ուղիքէն սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Անդիլեանց ծովը, արեւելքէն՝ Կալինին անդիլեական, հարաւէն՝ Պարազիլ, և արեւմուտքէն Նոր-Կրանտա :

Մայրաքաղաքն է Գարաիւն (բն. 57,000), զուարճալի ու բարեբեր գաշտի մը մէջ՝ Անդիլեանց ծովուն մօտ, որոյ վրայ վաճառաշահ նաւահանգիստ մ'աւելի Կոլապրա անուամբ. հայրենիք է անուանի Պոլիվար զօրավարին :

Նշանաւոր քաղաքք են, Վալիկիա (բն. 36,000), համանուն լճին վրայ . գեղեցիկ գիւրք ունի . — Պարաքոչիգիմիո (բն. 30,000). անուանի է լեղակը, քաղաքսն և խահուէն. — Վարիկուս. անուանի է ծխախոտը :

224. ԶԱՆԱԿԱՆ ԳԵՂԵՒՆ. — Վենեցուէլայի տարածութիւնն է 1,113,000 քառակուսի քիլոմէթր . իսկ բնակչւքը 2,075,000, որոնցմէ ի բաց առեալ քանի մը վայրենի ցեղեր, ամենքը կաթոլիկեացք են : Գլխաւոր բերքն են ագիւս փայտ, խահուէ, լեղակ, քաքս, բամբակ, շաքար, ծխախոտ և ոսկոյ հանք :

Վենեցուէլա ունի Փոքր Անդիլեանց մէջ Մարաբոնի և ուրիշ հինգ մանր կղզիներ :

223. ՈՐՈՇՔ ԵՒ ՎԵՆԵՑՈՒԵԼԱՅԻ սահմանքն և գլխաւոր քաղաքները :

224. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Վենեցուէլայի բերոց վրայ :

ՄԻԱՅՆԱԼ ՆԱՀԱՆԳԻ ԳՈՂՈՒՄՊԻՈՅ

ԿԱՄ

ՆՈՐ - ԿՐԱՆԱՍԱ

225. ՍԱՀՄՈՆԻ. — Գողումայի, որ ամբողջությամբ
Հարաւային Ամերիկայի մասն կը համարուի թէ և
Բանամայի պարանոցէն վեր բաւական ընդարձակ
դաւառ մ'ալ ունի. իրեն սահման ունի հիւսիսէն՝
Անգիլեանց ծովը, արեւելքէն՝ Վենեսուելա, հարա-
ւէն՝ Էքուադոր, և արեւմուտքէն՝ Մեծ ովկիանոս:

Մայրաքաղաքն է Պոկոյա, կամ Սանրա-Յի տի
Պոկոյա (բն. 41,000), երկրին մէջտեղը բարձր դաշ-
տի մը վրայ շինուած. ամենահարուստ է մայր եկե-
ղեցին, յորում Ս. Աստուածածնայ արձան մը կայ
1358 ագամանդներով զարդարեալ. ասոր մօտերն է
Դէքուէնտամա մեծ ջրվէժն, որ 145 մէր բարձրու-
թենէ վար կը թափի:

Նշանաւոր քաղաքք են. Բանաւա (բն. 18,000),
համանուն պարանոցին վրայ. — Մետելլին, (բնակ.
20,000):

226. Զանաւն գետն. — Գողումայի Միացեալ Նա-
հանգաց տարածութիւնն է 830,700 քառակուսի քիլոմէր.
բնակչաց թիւը 3,000,000, որոնք գրեթէ առ հասարակ կա-
թոլիկեայք են, բաց 'ի 50,000 շնչկաց: Առաջ Գողումայի
հասարակապետութեան մասն կը ձևացնէին նաև վենե-
ցուելա և Էքուադոր. սակայն 1830ին, Դաշնակցութիւնը
լուծուելով՝ իւրաքանչիւրն անկախ տէրութիւն եղաւ. և

225. Որոնք են Նոր-Կրանատայի սահմանք, և գլխաւոր
քաղաքները:

226. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Նոր-Կրանատայի բնակչաց և
բերոց վրայ:

այժմ Գողումայի կ'ըսուի Նոր-Կրանատա միայն, որ ինն
դաւառաց կը բաժնուի և Գահերէց մ'ունի չորս տարուան
համար: Կլիմայն՝ հիւսիսային կողմը բարեխառն է և առող-
ջարար, իսկ ծովեզերքը տաք և վատառողջ. գլխաւոր հան-
քերն են ոսկի, արծաթ, բլադին, աղ և դոշարեղէնք. և արն-
կոց մէջ՝ ծխախոտ, բամբակ, քաքաօ, խաճուէ, քինա, և այլն:

ԷԲՈՒԱԴՈՐ

227. ՍԱՀՄՈՆԻ. — Էքուադորի հասարակապե-
տութեան, որ է հին Քուէիդոյի (Ժադաւորութիւնը,
սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Գողումայի, արեւելքէն՝
Պրադի, հարաւէն՝ Բերու, և արեւմուտքէն՝ Մեծ
ովկիանոս:

Մայրաքաղաքն է Քուիդոյ (բն. 80,000), Բիլինգա
հրաբլինն ոտքը, աշխարհիս մէջ ամենէն բարձր քա-
ղաքն է, ծովուն երեսէն 2,900 մէր բարձր գրքի մը
վրայ շինուած է. անոր համար հասարակածին տակ
Ըլալով հանգերձ՝ ոգը տաք չէ:

Նշանաւոր քաղաքք են Կուայպաշուի (բն. 25,000).
չառ բանուէ նաւահանգիստ ունի. — Գուէնգա (բն.
25,000):

Էքուադորէն 900 քիլոմէր դէպ 'ի արեւմուտք
Կիլիայ Կալաքալիս կամ Կրիայից ըսուած կղզեաց
խումբն, որ այս տէրութեան կը վերաբերի:

228. Զանաւն գետն. — Էքուադորի տարածութիւնն
է 650,000 քառակուսի քիլոմ., և բնակչաց թիւը 1,200,000,
որոնք կաթոլիկեայք են՝ բաց 'ի 200,000 շնչկաց: Գլխաւոր

227. Ձրուցէ Էքուադորի սահմանքն և գլխաւոր քաղաք-
ները:

228. Ի՞նչ բերք ունի Էքուադոր:

բերքերն են ծխախոտ, լեզակ, բամբակ, ընտիր քինա. ունի նաև ոսկւոյ և առատ աղի հանք: Զեռագործաց մէջ նշանաւոր է իւր յարգեայ գլխարկներու վաճառականութիւնը:

ԿՈՒՅԱՆՍ

229. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Կոչանայի սահմանքն են, հիւսիսէն և արեւելքէն՝ Ասլանտեան ովկիանոս, արեւմուտքէն՝ Վենեցուելա և Պրազիլ, և հարաւէն՝ Պրազիլ:

ԲՍԺԱՆՄՈՒՆՔ. — Ժամանակաւ շատ ընդարձակ էր այս աշխարհս, որ Եւրոպայի հինգ տէրութեանց մէջ բաժնուած էր. սակայն ամերիկեան տէրութեանց ձեռնարկէն վերջը՝ Բորգուեպոցոց մասն անցաւ Պրազիլի, Սպանիացոցն՝ Վենեցուելայի. իսկ մնացած մասն այժմ բաժնուած է Անգլիացոց, Հոլանտացոց և Գաղղիացոց մէջ:

Անգլիական Կոչանայի (բն. 250,000), որ արեւմտեան կողմը կ'իյնայ, գլխաւոր քաղաքներն են Ճորճթաւն կամ Տիւկարաւ (բն. 36,000), որ շատ վաճառաշահ նաւահանգիստ ունի. — Նոր-Ալապրտաւ, առաջնոյն հարաւային կողմը:

Հոլանտական Կոչանայի (բն. 68,000), որ մէջտեղը կ'իյնայ, գլխաւոր քաղաքն է Բարաուարիպոյ (բն. 20,000), գեղեցիկ քաղաք և վաճառաշահ նաւահանգիստ:

Գաղղիական Կոչանայ (բն. 27,000), արեւելեան կողմը կ'իյնայ. գլխաւոր քաղաքն է Գայէն (բն. 8,000), ուր կ'աբսորէ Գաղղիոյ տէրութիւնը յեղափոխութիւն յարուցանող խռովարարները:

229. Ըսէ Կոչանայի սահմանքն և գլխաւոր քաղաքները:

230. Զանապն գետիւ. — Ամբողջ Կոչանայի տարածութիւնը կը կարծուի 580,000 քառակուսի քիլոմէտր. բնակչաց թիւը 350,000, որոնց մեծ մասը կաթողիկէսացի են. ներքին կողմերն անծանօթ են, ուր շատ մը բարբարոս հնդիկ ցեղեր կը բնակին: Կլիմային սաստիկ ջերմութիւնը բարեխառնած է ծովեղէրեայ հողմերով, բազմաթիւ առուակներով և ընդարձակ անտառներով. գլխաւոր բերքերն են խաճուէ, շաքար, բամբակ, պղպեղ, քոբոյ և խէժ:

ԲԵՐՈՒ

231. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Բերուի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Էքուադորի հասարակապետութիւնը, արեւմուտքէն՝ Մեծ ովկիանոս, հարաւէն՝ Մեծ ովկիանոս և Պոլիվիա, և արեւելքէն՝ Պոլիվիա և Պրազիլ:

Մայրաքաղաքն է Լիմա (բն. 110,000), ինչ քիլոմէտր հեռու Մեծ ովկիանոսէն. գեղեցիկ և մեծ քաղաք է, փառաւոր և հարուստ եկեղեցիներ ունի. ստեպ ենթակայ է երկրաշարժի:

Լիմա.

230. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Կոչանայի բնակչաց և բերող վրայ:

231. Ո՞ր կ'իյնայ Բերու. և որո՞նք են գլխաւոր քաղաքները:

Նշանաւոր քաղաքք են, Գաղիսայ (բն. 30,000). նաւահանգիստ է Լիմայի, որոյ հետ երկաթուղւով միացած է. ամուր բերդեր ունի. — Դուրքո (բնակ. 20,000). — Հոսանգալիկիքա, որուն նշանաւոր է սնդիկ հարուստ հանքը:

232. Զանգու գիւղեր. — Բերուի տարածութիւնն է 1,078,700 քառակուսի քիլոմէր. և բնակչին 3,000,000, մեծաւ մասամբ կաթիլովիկայք: Ունի արծաթի, սնդիկի, դմրուխտի և ոսկւոյ հանքեր. յետինը Սպանիացւոյ հոս եկած ժամանակ այնքան աւատ էր, մինչև ամենէն անարգ կարաւ սիներ շինելու կը գործածէին զայն բնակիչք: Այս մետաղացի կարուոր տեղին է Անտիան լեւանոյ չղթայն, ոսկիոյ սկսեալ մինչև ծովեզերք եղած երկիրը չոր ու աւազուտ դաւաւ մ'է, որ ամենեւին չանձրեւեր. արեւելեան կողմն ընդարձակ տաք և խոնաւ դաշտադեղիններ կան՝ Ամազոնի մէջ թափող բազմաթիւ գետակներէ առագեալ: Անտեաններէն դէպ 'ի վեր ելլելով՝ ասորձանաբար կը հասնուի մինչև մշտնջենաւոր ձեամբ պատեալ տեղուանք. այնպէս որ Բերուի մէջ ամէն տեսակ կլիմայ կը գտնուի և հետեւաբար ամենազգի բերք: Նշանաւոր են խառնոյի հանքերը, մասնաւորապէս Լապա կղզեաց մէջ:

Բերու 1821էն 'ի վեր, յորում աղատեցաւ Սպանիոյ տիրապետութիւնէն, արատ հասարակապետութիւն է: Մօտաւ 1879-82 ամաց մէջ Քիլիի դէմ ըրած պատերազմներով ստեղծեցաւ վերջնայն թողու Գաւաթոն դաւառը, և խառնոյի հանքերու առժամանակեայ գործածութիւնը:

ՊՈԼԻՎԻԱ

233. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Պոլիվիոյ կամ հին անուամբ

232. Ինչ տեսակ երկիր ունի Բերու. և ինչ պատմական դէպք արժանի է յիշատակութեան:

233. Որո՞նք են Պոլիվիոյ սահմանք, և նշանաւոր քաղաքք:

Վերին-Բերուի սահմանքն են, հիւսիսէն և արեւելէն Պազլի, հարաւէն՝ Բարակուայ, Արձենգինա և Քիլի, և արեւմուտքէն՝ Բերու և Մեծ ովկիանոս:

Մայրաքաղաքն է Սիքր (բն. 25,000). 'ի պատիւ համանուն զորավարին այսպէս կոչուեցաւ. գեղեցիկ դաշտի մը մէջ շինուած է հարուստ արծաթահանքի մը մօտ. անոր համար Լա-Յալապա ալ կ'ըսուի այս քաղաքս, որ արծաթ ըսել է:

Նշանաւոր քաղաքք են, Լա-Բագ (բն. 75,000). անուանի է ասոր ոսկեհանքը. — Բոյոյոյի, (բնակ. 23,000). աշխարհիս ամենէն հարուստ արծաթահանքն է:

234. Զանգու գիւղեր. — Պոլիվիոյ տարածութիւնն է գրեթէ 1,300,000 քառակուսի քիլոմէր. բնակ. 2,325,000, գրեթէ ամբողջ կաթիլովիկայք: Առաջ Արձենգինայի դաշտացւոյ թեան մասն կը կազմէր. սակայն 1825 տարւոյն՝ Պոլիվար և Սիքր զօրավարաց օգնութեամբ իր ազատութիւնը գտնելով՝ անկախ հասարակապետութիւն եղաւ, և 'ի պատիւ Պոլիվարի երկիրն ալ Պոլիվիա ըսուեցաւ: Քիլիի դէմ պատերազմին մէջ ինքն ալ դաշնակից ըլլալով Բերուի հետ՝ հարաւային կողմէն երկրի մաս մը կորսնցուց: Անտեանց արեւմտեան կողմն եղած գաւառն, ինչպէս 'ի Բերու, անբնակ և անյրդի անապատ մ'է, որ Ար-Քալա կ'ըսուի: Այս լեւանոյ չղթայնց արեւելեան կողմն անոյլ կլիմայ մը կը վայելէ և ինն ամիս շարունակ անամայ երկիրն մը, յորմէ յետոյ անձրեւները կ'ողողեն զերկիրը: Գլխաւոր բերքերն են որթ, ձիթենի, արմաւենի, բամբակենի, չաբարի եղէգ. և խառնոյի կոյտեր: Լեւանոյ մէջ ալ կան աւատ ոսկւոյ և արծաթի հանքեր:

234. Ինչ կայ գիտնալիք Պոլիվիոյ վրայ. և վերջերս ինչ պատերազմ ունեցաւ:

Ք Ի Լ Ի

235. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Քիւրի կամ Զիւրի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Պոլիվիա, արեւմուտքէն և հարաւէն՝ Մէծ ովկիանոս, և արեւելքէն՝ Արձենդինա:

Մայրաքաղաքն է Սանդիսիյ (բնակ. 190,000), զուարճալի գրից վրայ. նշանաւոր են փողերանոցն և մայր եկեղեցին. ենթակայ է քաղաքս յաճախ երկրաշարժի:

Նշանաւոր քաղաքք են Վարչարաիզոյ (բնակ. 100,000), Քիւրի ամենէն վաճառաւոր նաւահանագիւտը. երկաթուղւով միացած է Սանդիսիյի հետ. — Գոնսերսիս (բն. 20,000), Մէծ ովկիանոսի մօտ.

— Սերենա (բն. 13,000), նշանաւոր է նաւահանագիւտն. ասոր մօտ հարուստ հանքեր կան, մանաւանդ պղնձի. — Վարտիվիա, Ամերիկայի գեղեցկագոյն նաւահանագիւտներէն մէկն է:

Հարաւային կողմերը կայ Քիլոէ արշապեղադուր. իսկ ցամաքէն 600 քիլոմէթր դէպի արեւմուտք ունի Քիւրի Ս. Փելիքս և Ս. Սմարտիս կղզիները, և Ժոշան-Ֆերնանտեզ երեք կղզեաց խումբն, որոնցմէ մէկուն վրայ 1709ին սկովտացի նաւաստի մը նաւաբեկութեամբ ինչաւով՝ Ռոպէկսոն Գրիզոֆ ծանօթ վիսաանութեան պատճառն եղաւ:

236. ԲԱՊԱՅՈՐՆԻՍ ՔԻԼԻՒ. — Յամին 1881 Քիւրի և Արձենդինայի հասարակապետութիւններն իրարու մէջ բաժնեցին Հարաւային Ամերիկոյ վարի կողմն եղած Բադակոնիա աշխարհը. այժմ առաջնոյս կը պատկանի Անտանց և Մէծ ովկիանոսին մէջ եղած

235. Քիւրի սահմանքն որոնք են. և ինչ նշանաւոր քաղաքներ ունի:

236. Բադակոնիոյ ո՞ր մասին տիրած է Քիւրի:

երկրն մինչև հարաւային ծայրը, յորում կը գտնուի Մակիյրաւ իւր հին կալուածն, և Հոյ երկրն արեւմտեան կէսը: Այս երկրներուս ծովեզերքը բազմաթիւ արշապեղադոսներ կան, որոնց գլխաւորներն են Լու-Գոնու կղզիք, Ռէդիլիկոյրն, Ս. Սաւուաժաժնայ կղզիք, Հաւուրի և Ստերայիտ:

237. ԶԱՆԱՆ ԲԻՐԻԼԻ. — Վերջին տարիներուս մէջ ստացած երկրներովը Քիւրի 540,000 քառակուսի քիլոմէթր տարածութիւն ունի, գրեթէ առաջնոյն կրկնապատիկը. իսկ բնակիչքն 2,230,000, մեծաւ մասամբ կաթողիկէայք. կան սաոնցմէ դատ հարաւակողմն՝ Արա-Քանա ըսուած 300,000 հոգւոյ չափ բարբարոս և ինքնազուլն ժողովուրդ մը, զոր դու Քիւրի կարող եղած չէ նուաճել: Վարչութիւնն ազատ հասարակապետութիւն է սկսեալ 1823էն, յորում ազատեցան Սպանիոյ հպատակութիւնէն: Երկրին բարեբերութիւնն համեմատական է բարեխառն կլիմային. ունի պղի, ձիթենի և երկու աշխարհաց բերքերուն մեծ մասը. սակայն այս դեղեցիկ աշխարհս ստեպ կ'աւերեն երկրի սասանութիւնք պատճառեալ Անտանց լեռանց հրաբուխներէն, որոց կողերն կը պարունակեն առատ ոսկւոյ, արծաթի և պղնձի հանքեր:

Պ Ր Ա Զ Ի Լ

238. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Պրազիլի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Ատլանտեան ովկիանոս, կուլյանա և Վենեսուելա. արեւմուտքէն՝ Էքուադոր, Բերու, Պոլիվիա, Բարաիուայ և Բլադա. հարաւէն՝ Աւրուկուայ և Ատլանտեան ովկիանոս, և արեւելքէն՝ Անտանտեան ովկիանոս:

Մայրաքաղաքն է Ռիօ-տէ-Երանքիո (բն. 280,000), ծոցի մը ծայրը, որ աշխարհին ամենէն գեղեցիկ և

237. Ո՞րչափ են Քիւրի բնակիչքը. և ինչ բերքեր ունի:

238. Որոնք են Պրազիլի սահմանքը, և գլխաւոր քաղաքները:

ընդարձակ նաւահանգիստներէն մէկը կը ձևացընէ . կանոնաւոր կերպով շինուած է նոր քաղաքն և շատ վայելուչ շէնքեր և հրապարակներ ունի :

Ռիօ-տե-Եսանէյրօ .

Նշանաւոր քաղաքք են , Բենուսկուզոյ կամ Ռիօ-սիֆ (բն. 120,000) , արևելեան կողմը . մեծ նաւա-

Պրագիլի անտառք .

հանգիստ է և շատ վաճառաչաճ քաղաք , մասնաւո-

րտաբնական քաղաքաւթեան և շինուածոց փայտերու . — Սան-Սալվատոր կամ Պանիա (բն. 130,000) , Սմենայի Սրբոց ծոցին մէջ Պրագիլի գլխաւոր վաճառաչ քաղաքներէն մէկն է , և մայրաքաղաքն էր առաջ :

Կղզիք . — Պրագիլի ափանց վրայ եղած գլխաւոր կղզիներն են՝ Մարայեօ , հիւսիսային կողմն , Ամազոնի գետաբերինի վրայ . և Ս . Կատարինէ , հարաւային կողմն , գեղեցիկ և բարեբեր կղզի մ'է :

239. Զանաւան գիւրք . — Պրագիլի տարածութիւնն է գրեթէ 8,302,000 քառակուսի քիլոմէտր . իսկ բնակիչքը 11,830,000 , որոնցմէ մէկ միլիոնն աւելի գերի են . իսկ կրօնքով գրեթէ ամբողջ կաթոլիկեայք : Պրագիլ Բորդուգալէն զատուելով՝ իւր ազատութիւնը գտաւ յամին 1825 , և հիմա վարչութիւնն սահմանադրական կայսրութիւն է : Երկրին հիւսիսային կողմը ճահային դաշտերէ ձևացած է , որոնք յաճախ Ամազոնէն և իւր ճիւղերէն կ'ողողին . հարաւային գաւառները լեռնոտ , առողջարար և բարեբեր են : Ամերիկայի ամէն բուսական բերքերն ունի . նոյնպէս աղնիւ մետաղներ և քարեր , ինչպէս ոսկի , տաղարիւն , ադամանդ , և այլն : Կենդանեայ մէջ գլխաւորներն են յովաղ , կապիկ , կոկորդիլոս , բոժոժաւոր օձ , ջայլամն և թութակ :

ԱՐՃԵՆԴԻՆԵԱՆ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

ԿԱՄ

Բ Լ Ա Ղ Ա

240. ՍԱՀՄԱՆՔ . — Արճենդինեան Դաշնակցութեան սահմանքն են , հիւսիսէն՝ Պելիվիա , արևմուտ-

239. Ի՞նչ կայ գիտաւիթ Պրագիլի բերոց վրայ :

240. Արճենդինեան Դաշնակցութիւնն ո՞ր կ'իյնայ , և որո՞նք են գլխաւոր քաղաքները :

քէն՝ Գիւղի, հարաւէն՝ Գիւղի և Ատլանտեան ովկիանոս, և արեւելքէն Ատլանտեան ովկիանոս, Ուրուկուայ, Պրազիլ և Բարակուայ:

Մայրաքաղաքն է Պուէնոս-Սայրես (բն. 320,000), Ռիօ տէ Լա Բլադայի հարաւային տփանց վրայ, որոյ անուամբն կոչուած է ամբողջ տէրութիւնը,

Պուէնոս-Սայրես.

մեծ և գեղեցիկ քաղաք է: — Ռոզարիոյ (բն. 32,000), Բարանայի աշակողմեան տփանց վրայ. շատ գեղեցիկ և կեդրոնական գիւղը ունի: — Մենտոզա, արեւմտեան կողմը, գեղեցիկ քաղաք մ'էր, սակայն 1861ին գրեթէ ամբողջ կործանեցաւ երկրաշարժէ: — Գորտոլայ (բն. 40,000), Երկրին մէջտեղը:

241. ԲԱՐԱԿՈՒՆԻԱ ԱՐՃԵՆԴԻՆԵՍ. — Բադակոնիա աշխարհին արեւմտեան կողմը մինչև Սնտեանց չըգթայն Գիւղի կը վերաբերի, ինչպէս որ առաջ յիշեցինք (տես Թիւ 236). իսկ արեւելեան կողմը մինչև

241. Բադակոնիոյ ո՞ր մասին տիրած է Արճենդինեան Դաշնակցութիւնը:

Ատլանտեան ովկիանոս Արճենդինայի է, որուն կը վերաբերի նաև Մակէյլանի Նեղուցէն վար Հոյս Երկրին արեւելեան կէտը:

242. Զապալա գետիւի. — Արճենդինայի տարածութիւնը Բադակոնիայով հանդերձ՝ է 2,836,000 քառակուսի քիլոմէտր. իսկ բնակիչքը գրեթէ 3,000,000, որոնք՝ բաց 'ի Բադակոնիայիներէն՝ ամբողջ կաթողիկոսացք են. Եւրոպայէն աւաւմէն տարի գրեթէ 40,000 մարդ կը գաղթի հոս, մասնաւոր իտալացիք: Կլիմայն՝ երկրին գրեթէ ամէն մասին մէջ առողջարար է և օդն բարեխառն. հարաւային կողմը կայ ընդարձակ Բաժա անապատ խոտի դաշան, ուր ոչ խմելու ջուր կը գտնուի և ոչ փայտ: Հողը բարեբեր է, բայց քիչ մշակուած: Վայրենի վիճակի մէջ կը գտնուին եզ, ձի և խոզ, որոնք խմբով կ'արածին անապատներու և անտառներու մէջ:

Յամին 1810 Սպանիոյ հպատակութենէն ելաւ. յետոյ դաւաղան երկիրներ իրեն հետ միացան. այժմ տասնութորս դաւառներէ ձևացեալ է Արճենդինայի հասարակագիտութիւնը:

ԲԱՐԱԿԱՌԻԱՅ

243. ՍԱՀՄԱՆ. — Բարակուայի սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Պոլիվիա և Պրազիլ, արեւելքէն՝ Պրազիլ, իսկ հարաւէն և արեւմուտքէն՝ Արճենդինա:

Մայրաքաղաքն է Սառնիտոն կամ Վիլիալիտալմոն (բն. 20,000). Հնգամեայ պատերազմէն (1865-70) առաջ կրկինէն աւելի բնակիչք ունէր և շատ աւելի ծաղկած էր. հիմա ինկած է:

Վիլլարիզա (բն. 13,000), Երկրին մէջտեղը. հա-

242. ՈՐՇԱԿԻ Է Արճենդինեան Դաշնակցութեան տարածութիւնը, և ինչ կլիմայ և բերք ունի:

243. Բարակուայի սահմանքն և գլխաւոր քաղաքքն ուրոնք են:

տարակապետութեան երկրորդ քաղաքն է. — Հռւմայիդա, բերդաքաղաք, հարաւակողմը. վերջին պատերազմին մէջ շատ նշանաւոր եղած է:

244. Զանապառ գետի վերին. — Բարակուայի տարածութիւնն է 2,383,000 քառակուսի քիլոմէթր. բնակիչքը 400,000, կաթողիկէայք և գրեթէ 70,000 վայրենի հնդիկք: Այս երկրի սկզբան շատ զարգացաւ Յիսուսեան կրօնաւորաց ձեռքով. 1813ին Սպանիոյ տիրապետութենէն ազատելով՝ անկախ հասարակապետութիւն եղաւ: Սակայն վերջերս շատ տկարացաւ՝ Պրագիլի, Արճնդիկայի և Ուրուկուայի դէմ ըրած վերոյիշեալ պատերազմաւ. և բնակչաց երկու երրորդը պակսեցաւ: Այժմայն զով և չոր քաղաք տեղերն, իսկ ցած դաշտերը տաք և խոնաւ: Գլխաւոր բերքերն են բամբակ, ծխախոտ, եգիպտացորեն, չաբարի եղէգ, գետնախնձոր, և յատուկ տեսակ մը թէյ որ էլէօ՝ ըստած ծառին տերեւն է:

ՈՒՐՈՒԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

245. ՍԱՀՄԱՆՔ. — Ուրուկուայի արեւելեան հասարակապետութեան սահմանքն են, հիւսիսէն՝ Պրագիլ, արեւմուտքէն և հարաւէն՝ Ատլանտեան ովկիանոս. իսկ արեւելքէն՝ Արճնդիկնա:

Մայրաքաղաքն է Մոնդեպիտեոյ կամ Մ. Փիլիպպոս (բն. 80,000), Ուիո տէ լա Բլադայի հիւսիսային ափանց վրայ. ամուր քաղաք է, մեծ և վաճառաշահ նաւահանգիստ ունի:

Երկրորդական քաղաքներն են Գոյոնիա, և Գանէլոն:

244. Ուրալի է Բարակուայի տարածութիւնը. և ինչ բերք կը բերէ:

245. Ուր կողմն է Ուրուկուայ. և յիշատակութեան արժանի քաղաքն որոնք են:

246. Զանապառ գետի վերին. — Ուրուկուայի տարածութիւնն է 187,000 քառակուսի քիլոմէթր. բնակիչքը 440,000, կաթողիկէայք, որոնց մէջ շատ եւրոպացի գաղթականներ ալ կան, ինչպէս իտալացիք, Գաղղիացիք, Սլոնիացիք, և այլն: Այժմայն ընդհանուր բարեխառն է, և հոգն առհասարակ շատ բարեբեր. գեղեցիկ արօտներ ունի ուր անհամար բազմութիւն արջաւոց կ'արածին, որ երկրին ղլխաւոր նարստութիւնը կը կազմեն. կան նաև վայրի ձիեր որոնք հազարներով մեկտեղ կ'արածին: Ուրուկուայ իւր անկախութիւնն ստացաւ 1823 տարւոյն, և քիչ վերջը ազատ հասարակապետութիւն եղաւ:

ԿՂԶԻՔ ՀԱՐԱՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿՈՅ

247. Բաց ի Հրոյ երկրէն և միւս վերոյիշեալ կղզիներէն՝ հարաւային Ամերիկոյ մասն կը ձևացընեն ուրիշ կղզիներ ալ, որոնց գլխաւորներն են հետեւեալքը.

Մայոնիկան կղզիք, որոնց Անդլիացիք Ֆրայլանտ կ'ըսեն. Մակէյլանի նեղուցին արեւելեան կողմը: Առաջ Սպանիացւոց էին, այժմ թողուցած են. և Անդլիացիք միայն քանի մը լատուածներ ունին հոն:

Հարաւային Գեորգիա. և Մանտոշիլի արշիպելագոսը, Հոռն հրօտանդանին արեւելեան կողմն, Ատլանտեան ովկիանոսին մէջ: Անոնցմէ վար Հարաւային Դիքիլիոն և Հարաւային Ուրալեան կղզիներն, որոնք քիչ ծանօթ են և միշտ ձեռմբ և սառնոցով պատած: — Լոնի-Ֆիլիպ, վիկտորիա, Ժոնալիլի և Կրէնկուի երկիրներն, անծանօթ և սառնապատ ծովեղէրք են՝ երկրագնդին հարաւային բևեռին վրայ:

246. Ինչ կայ գետնայիք Ուրուկուայի կղզիներն և բերոց վրայ:

247. Հարաւային Ամերիկա ուրիշ ինչ կղզիներ ունի:

ՈՎԿԻԱՆԻԱ

248. ԴԻՐՔ. — Ովկիանիա կազմող կղզիներն, ինչպէս առաջ ըսինք, ցրուած են ամբողջ Մեծ ովկիանոսին մէջ, որ հին և նոր աշխարհաց մէջ կը տարածուի, և մասնաւորապէս Ասիոյ արևելեան հարաւային կողմը:

ԲԱԺԱՆՄՈՒՔ. — Ովկիանիա չորս մաս կը բաժնուի, որ են

Մալեզիա, արևմտեան հիւսիսային կողմը.

Մելանեզիա, արևմտեան հարաւային կողմը.

Միգրոնեզիա, հիւսիսային կողմը.

Բոլինեզիա, արևելեան կողմը:

249. Զանազան գէոքիէ. — Ովկիանիա, որ հողազնաոյս հինգ մասանց մէջէն ամենէն աւելի տեղ բռնած է, ծովերը դուրս հանելով՝ ամենէն փոքրագոյնն և նուազ բնակիչ ու նեցողն է: Երկիրներուն տարածութիւնն ամբողջ 10,650,000 քառակուսի քիլոմէթր կը կարծուի. իսկ բնակիչքը գրեթէ 35,000,000, որոնք երկու տարբեր ցեղերու կը վերաբերին: Առաջինն է մալայեցի ցեղն, որ Մալաքքայի թերակղզիէն եկած է և դեղնագոյն ցեղին մեկ տեսակն է. ասիկայ տաւրածուած է Մալեզիայի, Միգրոնեզիայի և Բոլինեզիայի մէջ: Երկրորդն է սևամորթ ցեղին մեկ տեսակն՝ «վանդա» և ըսուած, որոնք մարդկութեան ամենէն բթամորտ և աւմենէն խեղճ արարածները կը կարծուին: Մալեզիայի մէջ մահմետականութիւնը բաւական տարածուած է. սակայն Ովկ-

248. Գանձ մասն կը բաժնուի Ովկիանիա:

249. Ովկիանիոյ բնակիչքն ո՞ր ցեղերու կը վերաբերին. և ինչ բերք ունի երկիրը:

կիանիոյ ժողովրդոց մեծագոյն մասին կրօնքը կուսալայտուած թիւն է. զանազան տեղեր եւրոպական քաղաքակրթութիւնն և քրիստոնէութիւնն սկսած է տեղացւոց մէջ մտնալ:

Ովկիանիա, ի բաց առեալ Աւստրալիոյ մեծ մաս մը, հրաշալի երկայթ ունի և հսկայածև բուսաբերութիւն. թէպէտ պրեքեալ դասույ ներքև կ'իյնայ, բայց կլիմայն զով և բարեխառն է միւտ՝ ծովային անոյշ հողմերուն պատճառաւ, ուրոնք օգը կը զովաջենեն: Հանքերն են ոսկի, երկաթ, պղնձ, անագ, ադամանդ. Աւստրալիա՝ Գալիֆոռնիոյ պէս՝ ալյուրիս ամենէն հարուստ հանքն ունի ոսկւոյ: Բերքերն են, բրինձ, եգիպտացորեն, չաբարի եղէգ, քափուր, կինամոն, պղպեղ, խաչուէ, մեխակ, արմաւ, անուշահոտ սանդալ փայտը, նարնջենի, հացի ծառ, և այլն: Թուջոց մէջ նաւոր են գոյնզոյն թութակներն և դրախտահաւը: Ասիոյ ամեն վայրի կենդանիներն ալ ունի:

ՄԱԼԵԶԻԱ

250. Կղզիք ՄԱԼԵԶԻԱ. — Մալեզիա կամ Մալանես Ովկիանիա, որոյ վրայէն կ'անցնի Հասարակածն, հինգ գլխաւոր արշիպելագոսներէ կը ձևանայ, որոնք երկար ժամանակէ ի վեր ծանօթ են Կղզիք Արևելեան Հնդկաց անուամբ. այսինքն են,

Փիլիպպինաք, հիւսիսային կողմը.

Սոմաթ արշիպելագոսն, արևմտեան հարաւային կողմը.

Պոնակոյի արշիպելագոսն } միջին կողմերը.

Չեկայէսի արշիպելագոսն }
Մոլոքանք, արևելեան կողմը:

250. Մալեզիոյ արշիպելագոսք քանի՞ են:

251. ՓԻԼԻՊՊԵԱՆՔ, (բն. 5,500,000). — Հրաբուխային կղզիներ են, մեծաւ մասամբ Սպանիացւոց ձեռքը: Խոշորն (բն. 2,400,000), այս կղզեաց ամենէն մեծն: Գլխաւոր քաղաքն է Մանիլլա, գեղեցիկ գրեց վրայ, վաճառաշահ նաւահանգիստ:

Միւնտանա (բն. 1,200,000). նշանաւոր է իւր բարեբերութիւնն և ոսկւոյ հանքը: Գլխաւոր քաղաքներէն մէկն է Սիլանկիան:

Պիսայէս կղզիք. այսպէս կը կոչուին ընդ մէջ Լուսհոնի և Մինտանաօի եղած շատ մը մանր և բարեբեր կղզիք, որոնցմէ մէկուն մէջ սպաննուեցաւ Մակէյլան:

Բալաւան, արեւմտեան կողմն երկայն կղզի մ'է, մասամբ մը Սպանիացւոց ձեռքը:

252. ՍՈՆՏԻ ԱՐՇԻՊԵԼԱԳՈՍ. — Մեծաւ մասամբ Հոլանտացւոց ձեռքը. մեծ շղթայ մ'են կղզեաց գրեթէ 5,000 քիլոմէթր երկայնութեամբ, արեւմուտքէն գէպ 'ի արեւելք. և Մալաքայի թերակղզւոյն շարունակութիւն մը գրեթէ կը ձևացընեն: Ասոնց գլխաւորներն են՝ երկու մեծագոյնք. այսինքն,

Սուլաւորա (բն. 3,000,000). մեծ և շատ հրաբուխային կղզի մ'է: Գլխաւոր քաղաքներն են, Բատակ, կղզւոյն արեւմտեան ծովեզերքը. և Բալաւան, արեւելեան ափանց վրայ. ասոնք Հոլանտացւոց են: — Կան նաև երեք անկախ թագաւորութիւնք. Սալ, համանուն քաղաքով, որ վերջին տասն տմաց մէջ շատ անգամ կատաղի պատերազմներ ըրած է Հոլանտացւոց դէմ: Տիլի և Սիար թագաւորութիւններն, արեւելեան կողմը: — Սուլաւորայի արեւելեան կողմն ունին Հոլանտացիք նաև Պանըս կղզին, որ հարուստ հանք ունի անագի:

251. Փիլիպպինս արշիպելագոսին կղզիներն որոնք են:
252. Սոնտի արշիպելագոսին Սուլաւորա և ձեռա կղզիներուն վրայ ինչ տեղեկութիւն կրնաս տալ:

Ճաւա (բն. 18,000,000). Հոլանտացւոց ձեռքը

Հագուստ քաղաքացեաց 'ի Ճաւա.

գեղեցիկ և լեռնոտ կղզի մ'է, Սուլաւորայի արեւելքէն:

Հագուստ գիւնորաց 'ի Ճաւա.

Լեան հարաւային կողմն, ուսկից զտուած է Սոնտի

նեղուցով: Գլխաւոր քաղաքներն են, Պարսիս

Պարսիս.

(բն. 100,000). Հիւսիսային ափանց վրայ գեղեցիկ և

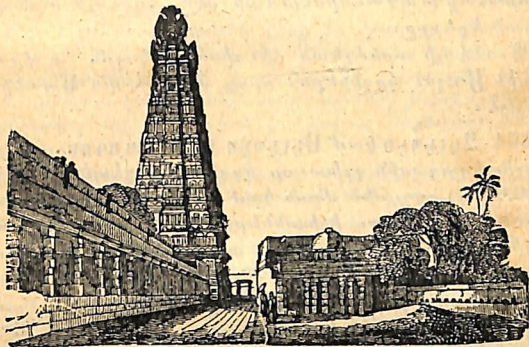

Հագոշտտ սպարապահանց Ճաշացոյց.

վաճառաշահ նաւահանգիստ ունի. արլուոր է նոր

քաղաքն ուր Ներոպացիք կը բնակին. մեր ազգէն ևս վաճառականք հաստատուած են այս տեղ: — Շիրիս, Սանարանկ, Սուրապուր, Հիւսիսային ափանց վրայ. — Սուրաքարդա կամ Սոյո, Ճորձաքարդա, մեծ քաղաքներ են կղզւոյն ներսերը:

Բաց 'ի վերոյիշեալներէն, նշանաւոր է Սոնտի արլադեղադոսին մէջ Մատուրա կղզին, Ճաւայի արևելեան Հիւսիսային կողմը, արտաքոյ կարգի բարեբեր,

Մեհենաև 'ի Մատուրա.

և բաղմամարդ, Հորանտացւոյ իշխանութեան ներքև: Կան նաև հետեւալ երկրորդականներն Ճաւայի արևելեան կողմը. Պայի, Սոնկաւա, Յոթիս, որոնք նոյնպէս Հորանտացւոյ են. Դիւնոր, որ Բորդուգաւցոյ և Սպանիացւոյ մէջ բաժնուած է:

253. Պոռնէոնի ՍՐՇԻՊԵՂԱԳՈՍ, (բն. 4,000,000). — Սւադրաւիայէն վերը աշխարհիս ամենէն մեծ կղզին

253. Պոռնէոյի արլեգեղադոսին վրայ բնի տեղեկուս թիւն կայ:

է Պոռնեոյ, որուն արեւմտեան և հարաւային կողմերն Հոլանտացւոց են, իսկ միւս մասերն անկախ Թագաւորութիւնք, որոնց գլխաւորներն են՝ Պոռնեոյ, համանուն մայրաքաղաքաւ. և Մարթաւ, որոյ մայրաքաղաքին մէջ կը գտնուի կ'ըսեն աշխարհիս ամենամեծ ագամանդք: Հոլանտացւոց գլխաւոր կալուածներն են՝ Սառնկաս, Բոնդիանաք, Լանտաք, և Պանտիք-Մասին: Անգղիացիք ալ կալուածներ ունին Մարաւաք Թագաւորութեան մէջ, կղզւոյն արեւմտեան եզերքը:

Պոռնեոյի արեւելեան հիւսիսային կողմն կը գրտնուին Մոշոն կղզիներն, որոց մէկ մասին Սպանիա կ'իշխէ:

254. ՁԵԼԵՊԷՍ կամ ՍԵԼԵՊԷՍ ԱՐԵՒԳԵՂԱԳՈՍ. — Այս արշիպելագոսին գլխաւոր կղզին է Չէիպիս (բնակ. 500,000), որոյ մեծ մասն կամ Հոլանտացւոց է կամ անոնց հարկատու իշխաններու. կան քանի մը անկախ Թագաւորութիւններ ալ: Առաջնոց կը վերաբերեն հարաւային կողմը՝ Պոնի և Մարասաւս կալուածներն. յետոյս անուամբ կը կոչուի Չէլէպիս և Պոռնեոյի մէջ եղած նեղուցը. ունին նաև Միւնտոս, և Կորոնդարոյ կալուածներն՝ հիւսիսային կողմը: Չէլէպիսի մէջ հաստատուած են աղբային սակաւաւթիւ վաճառականք:

Չէլէպիսի արեւելեան հարաւային կողմը կը գրտնուին Պոշոն և Մոռնա կղզիներն, ուր կը բնակին Հոլանտացւոց հարկատու Զարաթար Մալայցիք:

255. ՄՈՒՈՒՔԵՍ ԱՐԵՒԳԵՂԱԳՈՍ, (բն. 350,000). — Այս կղզիներս, որ կ'ըսուին նաև Համլանց կղզիք,

254. Չէլէպիս արշիպելագոսին վրայ ինչ գիտնալիք կայ:

255. Քանի մասն կը բաժնուի Մուլաքան արշիպելագոսն. և որոնք են նշանաւոր կղզիները:

երկու կը բաժնուին. Մեծ Մորաքիանք և Փոքր Մորաքիանք և գրեթէ ամբողջ Հոլանտացւոց են: Փոքր կամ բուն Մուլաքանք հինգ են Թուով. Դիանաք, Դիտոր, Մաքիան, Մոդիր և Պայիան: Մեծ Մուլաքանց գլխաւորներն են Ճիւրոյ, Չիւրալ, Աւարաւան որ առաւ մեխակենի կը ճուսցնեն և Պանտա հրաբլիտային փոքր կղզիք, ուր Հոլանտացիք մշկենկոյզ կը մշակեն:

256. Բնահանաք գիտիւի՝ Մուլէպոյ վայ. — Մալէպոյ տարածութիւնն է գրեթէ 1,910,000 քառակուսի քիլոմէթր, և բնակիչքն 30,000,000 կը համարուի: Հարաւային Ասիոյ ամեն բերքն և կենդանիներն ունի: Կլիմայն ինչպէս ամբողջ Ովկիանիոյ մէջ՝ բարեխառն է, ծովուն մերձաւորութեան պատճառաւ:

257. Մանաւան Դիւիւ-Բիւնտ. — Փելէպիսի գտնուեցան Մակէլլանի ձկնքով: Ենթակալ են երկրաշարժի և սարսափելի մրրկաց և անձրեաց. սակայն հոն շատ բարեբեր է և գլխաւորապէս յառաջ կը բերէ բրինձ, բամբակ, անանաս, և այլն: — Սոնտի արշիպելագոսին մէջ Սամարա նշանաւոր է հրաբուխներով և բարձր լեռանց շղթայով որ զվիւնայն կը զգացնեն՝ հասարակածին տակ ըլլալով հանդերձ: Գլխաւոր բերքն են բրինձ, բրդը, արմաւենի, սլոպեղ, ապանոս, խահուէ, քափուր, և այլն:

Ճառաւ ալ առաջնոց յատկութիւններն ունի. միայն անձրեաց եղանակին որ չորութեան կը յաջորդէ, լեռներէն խճած հեղեղները դաշտերն ողողելով՝ զօգը կ'ապականեն. երկիրը շատ հրաբուխային ըլլալով՝ երկրաշարժք շատ աւերած կ'ընեն. ինչպէս վերջին անգամ 1883ին օգոստոս 25ին դիւնդին և հետեալ օրը չորս քաղաքք բոլորովին հիմնադաւաճ եղան, ուրիշներ ծովուն տակը դնացին, և շատերն ալ մեծ վնաս կրեցին, 40,000է աւելի անձանց կորստեամբ: Բերքերն

256. Ո՞րչափ է Մալէպոյ տարածութիւնը, և որչափ են բնակիչքը:

257. Մալէպոյ գլխաւոր կղզեաց վրայ ինչ գիտնալիք կայ:

են բրինձ, չաբար, խաճուէ, լեղակ, քափուր, պղպեղ, կրնւ
դրուի, և տեսակ մը ծիծուանց բայն զոր Զինք և Մալայեցիք
ուսելու կը դարձածեն:

Պաշտօնայ ալ թէպէտ հասարակածին տակ, նոյնպէս բարե-
խառն կլիմայ կը վայելէ՝ մէջի բարձր լեռանց պատճառաւ:
Գլխաւոր բերքերն են մետակ, քափուր, պղպեղ, մշկըն-
կոյզ, պամպու, ոսկի, ադամանդ, երկաթ. կենդանեաց մէջ
վազը, փիղ և մեծ ծառնային կապկիներ:

Զեւեղէ կղզիք ամենաբաղդը կլիմայ մ'ունին և բնութեան
հիանալի տեսարաններ կ'ընծայեն աշայ. յառաջ կը բերեն
բամբակ, քափուր, ազնիւ բրինձ, սանդալ փայտ, ոսկի. և
տեսակ մը ծառ ալ կայ, ոսկից «բա» ըստած սարսափելի
թռչնն կ'երէ, զոր սեղալիք իրենց նետերուն կը քսեն: —
Մալայա, որոնց մէջ կը հասկըցուն նաև Դիմիտրի, հրաբուխային և շատ բարեբեր կղզիներ են: Գլխաւոր բերքն
են համամուռք, մասնաւորապէս առատ մետակ և մշկըն-
կոյզ:

ՄԵԼԱՆԵԶԻԱ

258. Կղզիք ՄԵԼԱՆԵԶԻՈՅ. — Հարաւային Ու-
կիանիա, որ իւր բնակչաց դուռնոց համար Մելանե-
զիա ըստած է, 3 մեծ երկիրներ կը պարունակէ և
8 գլխաւոր արշիպելագոսք:

Երեք մեծ երկիրներն են.

259. ԱԻՍԻՐԱԼԻԱ, (բն. 2,200,000). այս կղզիս որ
առաջ կ'ըսուէր նաև Նոր-Հոլանտա զայն գտնողնե-
րուն անուամբ, այնչափ ընդարձակ է որ աշխարհա-
գերք ոմանք երրորդ ցամաք մը կը համարին. ներ-
սերն շատ տեղ գեւ անծանօթ են, և Անգղիացիք որ

258. Փանի մասն կը բաժնուի Մելանեզիա:

259. Փանի մասն կը բաժնուի Անգղիացոց գաղթակա
նութիւնն յԱստորալիա:

տիրած են կղզւոյս՝ 5 գլխաւոր գաղթականութիւն-
ներ հաստատած են ծովեզերաց վրայ.

Ա. Նոր-Ուելլզ Հարաւային, (բն. 780,000), որ
կ'ըսուի նաև Սրենդեան Սադարայիս. մայրաքաղաքն
է Սիտեյ (բն. 220,000), ճէքսըն նաւահանգստին
վրայ. գեղեցիկ քաղաք է, և շրջակայքը շատ բարե-
բեր. — Բարաւադրա, գաղթականութեան երկրորդ
քաղաքն. — Պոլանկ-Պէյ, Սիտեյի հարաւակողմը:

Բ. Քուիկարաւա, (բն. 220,000), Նոր-Ուելլզի հիւ-
սիսային կողմը. գլխաւոր քաղաքն և նաւահանգիս-
տն է Պրիստլի:

Գ. Վիկտորիա կամ Երջանիկ Սադարայիս, (բն.
850,000), Նոր-Ուելլզի հարաւային կողմը. գլխա-
ւոր քաղաքը՝ Մելբուրն (բն. 280,000), Ֆիլիպ նա-
ւահանգստին վրայ. նոր և սակայն մեծ, գեղեցիկ և
վաճառաշահ քաղաք է: Նշանաւոր են Ճիլոնկ, Պալ-
րարալ և Սենտիսորալ:

Դ. Հարաւային Սադարայիս, (բն. 300,000). այս
գաւառէս կը կախուին նաև Հիւսիսային Սադարա-
իս, և Ալեքսանտրաւա երկիրն՝ որ ասոնց երկու-
քին մէջտեղը կ'իյնայ: Գլխաւոր քաղաքն է Սրե-
նդայիս, (բն. 70,000), հարաւակողմը. նաւահանգիստ
է Ս. Վինչէնցիոսի ծոցին վրայ: Հիւսիսային կողմը
գլխաւոր տեղերն են Վիկտորիա, Մելբուրն և Բարմեր-
սիլ:

Ե. Սրենդեան Սադարայիս, (բն. 30,000). գլխա-
ւոր քաղաքն է Բերտն:

260. Նոր-Կուիկա կամ Բարաւադիս, (բնակ.
1,000,000). Աստորալիոյ արեւելեան հիւսիսային
կողմը կ'իյնայ, ուսկից զատուած է Դորրիս նեղու-
ցով: Ներսերը գեւ բոլորովն անծանօթ են. Հոլան-

260. Նոր-Կուիկայ վրայ ինչ գետեր կայ:

տացիք միայն հիւսիսային կողմը մաս մը գրաւած են։ Մօտերը բազմաթիւ կղզիներ կան, որոնց գլխաւորներն են Վայֆոռ անտառախիտ և բազմամարդ կղզին, և Սյորոշ, որ կը բուսցընէ պանան և համեմունք։ ասոնք ևս Հոլանտացւոց են։

261. ԴԱՋԲԱՆԻՍ կամ Երկիր Վան-Տիւմենի, (բն. 100,000), զոր պէտք չէ շփոթել հիւսիսային Աւստրալիոյ մէկ գաւառին հետ։ Անգղիացւոց ձեռքը եռանկիւնած և մեծ կղզի մ'է՝ Աւստրալիոյ արեւելեան հարաւային կողմը, Պաւ նեղուցով զատուած։ Գլխաւոր քաղաքն է Հոպարդուան, հարաւային կողմը։

262. ԱՐԵԻՊԵՂԱՐՈՍԳ. — ՄԵԼԱՆԵՂԻՍ 8 գլխաւոր արշիպելագոսներն են,

Նոր-Բրիտանիոյ արշիպելագոս, Նոր-Կուինէյի արեւելեան կողմը. որոնք գլխաւոր կղզիներն են՝ Նոր-Բրիտանիա, Նոր-Իսլանտա, և Նոր-Հանովր.

Սմիրոդէ կղզիք, Նոր-Բրիտանիոյ արշիպելագոսին արեւմտեան հիւսիսային կողմը.

Սոլոմոնեան կղզիք	} Նոր - Բրիտանիոյ արշիպելագոսին արեւելեան հարաւային կողմը.
Լոշիլատի արշիպելագոս	
Լա Բեռնարդի արշիպել.	
Նոր-Հերրիդեանք	
Նոր-Փայնտունիա արշիպ.	

Յիմի կամ Վիլի կղզեաց արշիպելագոս (բնակ. 145,000). Մալեզիոյ արեւելագոյն արշիպելագոսն է, որ երկու գլխաւոր կղզիներէ կը ձևանայ։ Մերձաւոր տարիներու մէջ Անգղիա տիրեց այս կղզեաց. որոյ կը վերաբերի նոյնպէս Նորֆոք բարեբեր կղզին

261. Դաւմանիոյ վրայ ինչ գիտելիք կայ։

262. Մելանեզիոյ ութ արշիպելագոսքն որոնք են։

Նոր-Պալէստինի արեւելեան հարաւային կողմը, և զանցաւորս հոն կ'աքսորէ։

263. ԸՆԴՈՆԵՍ ԳԵԵԻԷՆ ՄԵԼԱՆԵԶԻԱ ՎԵՅ. — ՄԵԼԱՆԵԶԻՈյ տարածութիւնն է գրեթէ 8,400,000 քառակուսի քիլոմէթր. իսկ բնակիչքը 4,000,000, որոնց մեծ մասն ովկիանեան սեամորթ ցեղին կը վերաբերին, ինչպէս վերն յիշեցինք (տես թիւ 249)։

264. ՄԱՆԱԿԱՆ ԳԵԵԻԷՆԻԱ ՄԵԼԱՆԵԶԻԱ ՎԵՅ. — ԱՍՏՐԱԼԻԱ 7,750,000 քառակուսի քիլոմէթր տարածութիւն ունի. կլիմայն ընդհանրապէս բարեխառն է և առողջ, մանաւանդ հարաւային կողմը. հիւսիսային կողմը շատ տաք է. հոն Ովկիանիոյ ուրիշ մասերէն նուազ պտղաբեր է։ Տեղաւորք սակաւաթիւ են, և աշխարհիս ամենէն բարբարոս ցեղերէն կարգը կը համարուին. առանձին գեղերու մէջ կը բնակին և քաղաքականութիւն ամենեւին ստացած չեն։ — Անգղիացիք կը հանեն այս երկրէս ոսկի, արծաթ, պղինձ, երկաթ. կղզւոյս վաճառականութեան գլխաւոր մէկ նիւթն ալ բուրդն է։ Առաջին գաղթականութիւնն հաստատուեցաւ 1788ին Անգլիայէն աքսորեալ յանցաւորներով, որոնք ընտիր կառավարութեան շնորհիւ կամաց կամաց զարգանալով՝ ճարտար արուեստագէտներ և աշխատասեր երկրագործք եղան։

Նոր-Կուինէյ. Բարուալիա ալ ըստած է տեղացի Բաթուցիներ անուամբ, որ ովկիանեան սեամորթներուն մէջ ամենէն ճարտարն և նուազ բարբարոսն է։ Բերքերն են քաղոյ, մելընկոյզ, ապանոս, և դրախտահաւ։

Դաւմանէ կղզին շատ բարեբեր է և առողջ. այդ պատճառաւ արագութեամբ բազմացած են հոս Անգլիացիք. իսկ տեղացիք եւրոպացիներէն խորշկով ցրուելու վրայ են։

Նոր-Բրիտանիա և Աֆրոթէ կղզեաց բնակիչքն պղնձագոյն են և իրենց վայրագութեամբը նշանաւոր։ — Սոլոմոնեան և Լոնգիլանդ արշիպելագոսներուն ամուսնը ցած ժպտերով երարմէ զատուած են. ունին քանի մը բարեբեր կղզիներ ալ,

263. Ո՞րքաի է Մելանեզիոյ տարածութիւնը։

264. Ի՞նչ կայ գիտնալիք Մելանեզիոյ արշիպելագոսներուն բնակչաց և բերոց վրայ։

որոնց մէջ պատերազմասէր և խարդախ ցեղ մը կը բնակի։
— Լուսինայի արշալուկադոսն իւր անունը ստացած է այն
գաղղիացի նաւորդէն, զոր Լուսինայի ԺԶ զրկած էր Ուլ-
կիանիոյ անձանիօթ կողմանքը քննելու համար. սակայն զրժ-
բաղդաբար այս ժողովանց վրայ նաւաբեկեցաւ, որոյ նա-
ւուն մնացորդքն դանուեցան յամին 1828 Վալիէօրօ կղզւոյն
ժայռերուն վրայ։

Նոյն-Գալիթաիւն մերձաւոր կղզիներով հանդերձ Գաղղիա
ստացաւ 1853 տարւոյն, և քաղաքական ծանր յանցաւոր-
ները կ'աքսորէ հոս, հանքերու աշխատցնելով զանոնք.
զլխաւոր քաղաքն է Նոյն-Գալիթաիւն։ Ֆէճի կղզեաց բնակիչք ի-
րենց վայրագութեամբ հանդերձ՝ մարմնոյ չափակցութեամբն
և մտաբացութեամբ Մեկանեղիոյ ցեղին մէջ առաջին տեղին
կը բռնեն։

ՄԻԳՐՈՆԵԶԻԱ

265. Կղզիք Միգրոնեզիոն. — Հիւսիսային Ուլ-
կիանիա կամ Միգրոնեզիա, ինչպէս անունն կը
յայտնէ՝ պզտի կղզիներէ ձևացած է. որոնք բաւա-
կան բազմութիւ են. և զլխաւոր 6 արշալուկադոս կը
բաժնուին, արևմտեան հիւսիսէն գէպ'ի արևելեան
հարաւ ջրուած։

Ա. Մակիյրանի արշալուկադոս. — Այս արշալու-
կադոսն ճարտի արևելեան հարաւային կողմը կ'ել-
նայ և մեծաւ մասամբ հրաբխային է։ Գլխաւոր եր-
կու խումբ կը ձևանան սասնցմէ. մէկն է Պոնիկ-Սի-
ւնս կղզւոյն խումբն, որոց բնակիչքն ճարտիացիք
են և այն տէրութեան կը վերաբերին. իսկ միւսն
Հրաբխային կղզեաց խումբը։

Սասնի արևելեան հիւսիսային կողմն ահագին
ժայռ մը կայ 113 մէր բարձրութեամբ՝ Ղոյտայ կիև
կողմած։

265. Գանի արշալուկադոսի կը բաժնուի Միգրոնեզիա։

Բ. Մարիանեան կղզիք (բն. 9,000). — Առաջին-
ներուն հարաւային կողմը Սպանիացոց ձեռքն են։
Գլխաւոր կղզին է Կուաիան, յորում է Սիւսենա
փոքրիկ քաղաքը՝ կեդրոն կառավարութեան։

Գ. Բալաոս կամ Բիլիոն, (բն. 14,000). — Մա-
սամբ մը Սպանիացոց ձեռքը՝ բարեբեր կղզիներ են
Միգրոնեզիոյ արևմտեան ծայրը. մօտերն բուսորի
ժայռեր կան։

Դ. Դարոյինեան կղզիք, (բն. 30,000). — Միգրո-
նեզիոյ ամենէն մեծ արշալուկադոսն է՝ 500է աւելի
կղզիներով, արևելքէն արևմուտք, զանազան խմբոց
բաժնուած որոնցմէ ոմանք Սպանիացոց ձեռքն են.
ամենէն նշանաւոր կղզիներն են Ուայան, և Եար։

Ե. Մարալ կղզիք (բն. 10,000) | Գարոնեանց
Զ. Ժիլիպեր կղզիք (բն. 40,000) | արևելեան կողմը։

266. Ընդհանուր գիտելիք Միգրոնեզիոյ վրայ. — Ուլկիա-
նիոյ փոքրագոյն մասն է Միգրոնեզիա. տարածութիւնն
17,000 քառակուսի քիլոմէր կը կարծուի. իսկ բնակիչքը
150,000։ Տեղացիք, ինչպէս նաև Բոլիւնիոյ բնակիչքը դե-
ղին ցեղին մէկ ձեւին կը վերաբերին. սակայն կը զանազա-
նին աննոյցմէ իրենց պղնձի գունովն, իրենց լեզուովն որ մէկ
արշալուկադոսն միւսն կը տարբերի, և սովորութեամբն ու
կրօնական աւելորդադաշտութեամբը։

267. Մասնաւոր գիտելիք. — Միգրոնեզիոյ կղզիք սյուպե-
կոյնած են փրկագոյն Գ. Սպանիոյ թագաւորին Մարիամ-
Աննա կնոյ անուամբ. առաջ Մակիյրան, որ զանոնք դառաւ,
բնակչաց աւագակարարոյ բնութիւնը տեսնելով՝ Աննա-
կայ կղզիք անուանեւ։ Երկրը շատ հրաբխային է. կը
բուսոյնէ նարինջ, քոքոյ և տեղական օգտակար պտուղներ։
Շատ հարուստ են բնակիչքը թէթեւ և գեղեցիկ նաւակներու
շինութեան մէջ։ — Բաւա երկայն և նեղ կղզիները քանի մը

266. Ինչ ընդհանուր գիտելիք կայ Միգրոնեզիոյ վրայ։

267. Միգրոնեզիոյ կղզեաց վրայ ինչ գիտելիք կայ։

պատերազմաւոր ժողովրդոց մէջ բաժնուած են: Հոգը բարեւեր է, անասուններ ունի աղանոսի, քոզդի, հացի ծառի, պամպուկի, և այլն: — Գաւառի մէջ բնակիչքն քաղաքաւ կանուխեան մէջ Ուկրաինայ շատ ցեղերէն վեր են. իսկ իրենց արագրն թաց Բէր-Բէր — շինութեամբ քան զամսթիւն ունենալով՝ շատ քաջ նաւորներ են: Կիւմայն գիւարճայի է և հոգն բարեբեր: — Մարաւ և ժեշեք կղզիներն իրենց աւսունք ստացած են երկու նաւապետներէ, որ զանոնք դասն 1788ին. Մարաւ երկու գլխաւոր շարքէ կը ձեանայ, որ են Ռաւթ՝ արեւմտեան կողմն, և Ռաւթ՝ արեւելեան կողմն. այս վերջոյս կը վերաբերի նաև Միւլթ — կղզեաց խումբը: Ժեշեք՝ անոնց հարաւային կողմը, նոյնպէս զանապաւն խումբերէ կը ձեանայ. բնակիչքը խեղճ և աղքատ են, սակայն նաւակաշինութեան մէջ ճարտարք:

ԲՈՒԽՆԵԶԻԱ

268. ԲԱԺԱՆՄՈՒՆԻ. — Բոլինեզիա կամ Սոկոկոնա կը ձեանայ Մեծ օվկիանոսի արեւելեան կողմը ցրուած կղզիներէն, 10,000 քիլոմէթր երկայնութեամբ՝ արեւելքէն արեւմուտք, և գրեթէ 9,000՝ հիւսիսէն հարաւ: Հասարակածի երկու կը բաժնի դայն, այսինքն՝ Հիւսիսային Բոլինեզիա և Հարաւային Բոլինեզիա:

ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԲՈՒԽՆԵԶԻԱ

269. Հիւսիսային Բոլինեզիա Հարաւայինէն շատ պզտիկ ըլլալով՝ յիշատակութեան արժանի ունի միայն

Հաւայի արշիպելագոս կամ Սանտա Կրիստօֆօր

268. ՈՐՇԱԿ Ե ԲՈՒԽՆԵԶԻԱ տարածութիւնը. և քանի կը բաժնուի:

269. Հիւսիսային Բոլինեզիոյ գլխաւոր կղզիքն որոնք են

Լորու թիւն, (թն. 67,000), որ ինն կղզիներէ ձեացած է: Մայրաքաղաքն է Հոնոլուլու (թն. 20,000) Վոա-հոն կղզւոյն մէջ, որ ամենէն բարեբերն և գեղեցիկն է: Հաւայի, հարաւային կղզի մ'է, ուր սպաննուէյաւ Գուգ նաւապետն 1779ին:

ՀԱՐԱՒԱՅԻՆ ԲՈՒԽՆԵԶԻԱ

270. Վեց արշիպելագոս կան Հարաւային Բոլինեզիոյ մէջ՝ անթիւ մանր կղզիներէ ձեացեալ, և ուրիշ մ'ալ՝ երկու մեծ ցամաքներէ:

Առաջին վեցերն են

Ա. Սանա կամ Նաւորոյաց կղզիք, (թն. 36,000). — Փոքրիկ Թագաւորութիւն մի է. գլխաւոր կղզիներն են Բոյա, Մաուա կամ Կոտորաթի կղզի, Ուրուլու, որոյ մէջն է մայրաքաղաքը Մուլիկու:

Բ. Դոնկա կամ Բարեկաւա կղզիք, (թն. 24,000). — Փոքրիկ Թագաւորութիւն մի է Սանայի արեւմտեան հարաւային կողմը. գլխաւոր կղզիներն են Հա-ֆուլու, Հաւայի, և Դոնկապուլու որոյ մէջն է մայրաքաղաքը՝ Նուրուպու:

Գ. Դոնքի արշիպելագոս (թն. 10,000). — Դոնկայի արեւելեան կողմը. ստոնց գլխաւորն է Մանայիա. բնակիչքն ըստ բաւականի կրթեալ են և քրիստոնեայք: Ասոնց արեւելեան հարաւային կողմը կ'իյնայ Դոնկապուլու կղզեաց խումբն, որոնցմէ երկուքն Գաւ-զիւն են:

Դ. Դանիդի արշիպելագոս կամ Բնկերոնքան կղզիք, (թն. 26,000). — Ասոնց մէջ գլխաւոր բարեբերն և զուարճալին է Դանիդի (թն. 10,000), Գաւ-զիւնց մէջն է մայրաքաղաքն Բարիդ:

270. Հարաւային Բոլինեզիոյ արշիպելագոս քանի են որոնք:

Ե. Դուռարդուռ կղզիք. — Այս կղզիներս, որ առաջ Բուսուրու կը կոչուէին, գրեթէ 80 են թուով՝ Դասիդիէի արեւելեան կողմը, Գաղղիացւոց ձեռքը: Եւրոպացիք ասոնց Յաժուռ կամ Վտանգաւոր արշակեղափոս ալ կ'ըսեն, ցած ժայռերով լեցուն ըլլալուն համար: Ասոնց հարաւային կողմն է Կաւսիյի կղզեաց խումբը, նոյնպէս Գաղղիացւոց ստացուածք:

Զ. Մարգիգեան կամ Մեկտանեա կղզիք, (բնակ. 10,000). — Առաջիններուն արեւելեան հիւսիսային կողմը կ'էյնան այս գաղղիական կղզիներս, որոնք եւս կու կը բաժնուին. այսինքն՝ բուն Մարգիգեանը, և Ուոլիկիկընի խումբն: Գլխաւոր կղզիներն են Նուքս-Հիլլս, և Սանդա-Տոմիկիլս:

271. Հարաւային Բուլնեղիոյ երկու մեծ ցամաք պարունակող արշակեղափոսն է

Նոր-Ջեյլանտա, (բն. 400,000). — Գուքի նեղուցով իրարմէ բաժնուած Իքսանտանի և Դասիանի Բոռնաւոն կղզիներէ ձեւացած է, որոնք հոգաբնտոյս մեծագոյն կղզիներէն են: Գլխաւոր քաղաքներն են Օրիկեո և Ուեկիկիկըն՝ հիւսիսային կողմն, Նեյպոն և Տեփոնիկ՝ հարաւային կողմը. Անգլիացիք այս կղզեաց տիրելէն վերջը շատ ծաղկեցուցին և քրիստոնէութիւն ու քաղաքականութիւն մտուցին:

Այս արշակեղափոսիս արեւելեան կողմը զուգահէտական շղթայ մը կը ձեւացընեն Չեուիլ, Պոնիլ, Պոնիլի և Հաիլոնկայ կղզիները, որ նոյնպէս Անգլիացւոց ձեռքն են:

Բուլնեղիոյ արեւելագոյն կողմն կ'էյնան Սարա, Կուսի և Վայիոն կամ Չատիկի կղզիները:

271. Հարաւային Բուլնեղիոյ մէջ ինչ մեծ ցամաքներ կան:

272. Ընդհանուր գիտելի Բուլնեղիոյ վրայ. — Բուլնեղիա

Բնակիչք Նոր-Ջեյլանտայի.

272. Ինչ կայ գիտնալիք Բուլնեղիոյ տարածութեան և բերոյ վրայ:

Ովկիանիոյ չորս մասանց մէջ ամենէն աւելի տեղ բռնած է սակայն երկիրներուն տարածութիւնն հազիւ թերեւ 400,000 քառակուսի քիլոմէդր կրնայ ըլլալ. և բնակիչքն 1,500,000 կը կարծուին, որոնք գեղին ցեղին մէկ ճիւղին կը վերաբեւին, աւելի սպիտակագոյն քան զՄիգրոնեզիոյ. ամէն կրղւղեաց լեւոն ալ մի է նոյն է: Ասոնցմէ շատերը կաթուղիկէ և նորալանդ քարոզչաց շնորհիւ քաղաքականութիւն և քրիստոնէութիւն ընդունած են. այլք դեռ իրենց թանձր վայրենութեան մէջ մնացած և մինչև մարդակերք իսկ են: Կլիմայն ընդհանրապէս բարեխառն և տաք է. և գրեթէ ամէն կղզի մի է նոյն բերքերն ունի. այսինքն քրքոյ, հացի ծառ, արմաւ, չաքարեղէգ, և այլն:

273. Մանաւան Գիլիւն-Բիւն-Է. — Հիւսիսային Բոլինեզիոյ մէջ Սանթա-Էլ կղզեաց բնակիչք, որ Քան-Է կըսուին, շատ սրամիտ են և քաղցրաբարոյ. քրիստոնէայ քարոզչաց ձեռքով բացուած բազմաթիւ դպրոցներն շատ զարդացուցած են զիրենք. նաւերով վաճառականութիւն կ'ընեն Աւստրալի, Ովկիանիոյ գաղթականութեանց և մինչև Չինաստանի հետ: Դժբաղդաբար թիւերնին երթալով պակսելու վրայ է. Գուլքին գտած ժամանակ (1778)՝ 400,000 էին, իսկ հիմա հազիւ 70,000ի կը հասնին: Սոսա կամ Հոսա կղզիներն դառաւ դաղդիացի նաւապետն Պուկէնգիլ 1768ին և Նաւարոյ կղզիք անուանեց բնակչաց բազմաթիւ նաւակներուն պատճառաւ, զորս շինելու և երկայն ճանապարհորդութիւններ ալ ընելու շատ ճարդիկ են: — Դան-Է կղզիները դառա Դազման 1643ին, իսկ Գուլք Բարի-Էմայ անուանեց տեղացւոցմէ գտած ընդունելութեան համար. որոնք առաջ բարբարոս էին, սակայն հիմա ըստ բաւականի թիւեալ են՝ մեծաւ մասամբ քրիստոնէութեան դառնալով: — Դան-Է արշիպելագոսն Ռիւ-Էմայ կղզիք անուանեց Գուլք 'ի պատիւ Լոնստրայի Ալբարհադրական ընկերութեան: Գաղղիա 1842էն 'ի վեր պաշտպանութիւն սկսաւ ընել Դանիզիլի, և 1880ին բուլբուլին ստացաւ զայն: Տեղացիք ծանրաբարոյ են, քաջաւիրտ և անկեղծ, գրեթէ ամբողջ քրիստոնէայք: — Նոր-

Զիւն-Գան դառա հոլանտացին Աբէլ Դազման 1642ին: Տեղացիք որ իրենք զիրենք Մուլլի կը կոչեն, բարձրահասակ են, երկայն մազերով, չափակցեալ և գեղեցիկ կազմուածքով, և մարմինն Ովկիանիոյ ուրիշ կղզեացոց պէս գեղեցիկ ձեւերով կը գծեն: Այս պատերազմաւէր ժողովուրդս առաջ սաստիկ վայրենութեան մէջ էր, մինչև մարդակեր էին. սակայն քրիստոնէայ քարոզիչք յաջողեցան շատերն 'ի քրիստոնէութիւն դարձնելու. որոնք 'ի բնէ գործունէայ և ճարտար ըլլալով՝ զգալի կերպով սկսան յառաջանալ 'ի քաղաքականութեան. ախոսն որ եւրոպական գաղթականութեանց դիմաց տարուէ տարի իրենց թիւը կը նուազի, և թերեւ դար մը չանցած՝ այս գեղեցիկ և սրամիտ ցեղն անհետ պիտի ըլլայ: Կլիմայն բարեխառն է, սակայն ստեղծաւոր փոթորիկներու ենթակայ. հոյն շատ բարեբեւ և կ'ընդունի ալ մէն եւրոպական արմալք. հիանալի է նաև ուռճացեալ բուսարեւութիւնը տեղական հսկայածե ծառերով, որ ընդարձակ անտառներ կը ձեւացնեն:

Շուքը 'ի Քաւկասիոյ.

273. Ինչ մասնաւոր տեղեկութիւնք կան Բոլինեզիոյ կղզեաց վրայ:

ՎԻՃԱԿԱԳՐԱԿԱՆ ՑՈՒՑԱԿ

ԱՇԽԱՐՀԻՍ ԳԼԽԱԽՈՐ ՏԵՐՈՒԹԵԱՆՑ

ՏԵՐՈՒԹԻՆՑ	ՏԱՐԱՅՈՒԹԻՆՑ	ԲՆԱԿԻՉՑ	ԿԱՅՐԱՎԱՂԱՑՑ
ԵԽՐՈՊԱ	Գ. . . ԳԵՐԴԵ	330,000,000	
Մեծն Բրիտանիա	315,000	35,240,000	Լոնդոն (3,900,000)
— Կայսրութիւն Բրիտանական	20,230,000	253,000,000	—
Տանիստրա	38,300	1,970,000	Գոթենհալ (235,000)
— Հանդերձ կալուածներով	230,000	2,100,000	—
Շուէտ-Նորուեկա	775,900	6,400,000	—
Ռուսիա	5,400,000	86,020,000	Սեպեղով (185,000)
— Կայսրութիւն Ռուսաց	22,400,000	102,000,000	Ս. Բեռլին (930,000)
Գաղղիա	525,600	37,700,000	—
— Հանդերձ կալուածներով	1,370,000	45,000,000	Բարել (2,270,000)
Հոլանտա-Լիքսանդուր	35,600	4,430,000	—
			Ամսթերտաթ (360,000)

— Հանդերձ կալուածներով	2,000,000	32,000,000	—
Պելէկա	29,500	5,650,000	Պելլուէլ (167,000)
Չուիցիլի	41,300	2,846,000	Պելնա (45,000)
Բուսիա	350,000	27,280,000	Պելուին (1,123,000)
— Գերմ. Կայսրութիւն	540,500	45,234,000	—
Աւստրիա-Հունգարիա	625,000	38,000,000	Վեննա (1,000,000)
Բարդուգալ	89,150	4,310,000	Լիպսին (250,000)
— Հանդերձ կալուածներով	2,000,000	8,000,000	—
Սլովակա	507,000	16,630,000	Մարիա (392,000)
Իտալիա	1,000,000	25,000,000	—
— Հանդերձ կալուածներով	296,300	28,740,000	Հում (275,000)
Թուրքիա	326,000	8,650,000	Կ. Պոլիս (1,000,000)
— Կայսրութիւն Օսմանեան	4,271,000	31,300,000	—
Ռումանիա	130,000	5,376,000	Պուրէշ (221,000)
Սերպիա	48,580	1,866,000	Պելլուա (38,000)
Յունաստան	65,000	1,980,000	Աթէնք (85,000)
ԱՍԻԱ	42,150,000	750,000,000	
Պարսկաստան	1,648,200	7,654,000	Դէհլան (200,000)
Չինաստան	4,025,000	350,000,000	Բեյլին (1,650,000)
— Կայսրութիւն Չինաց	11,575,000	371,000,000	—
Ճապոն	382,000	36,360,000	Կոբէյ (830,000)

ԱՓՐԻԿԷ

Եգիպտոս
— չանդերձ կաշուածներով

ԱՄԵՐԻԿԱ

Միսիսիպի Նաւանդաք
— չանդերձ կաշուածներով

Մեքսիկայ

Միջին Ամերիկա

վենեսուելա

Գոլուանիա

Էքուադոր

Բերու

Պարիկա

Փիլի

Արձնդինա

Բարադուայ

Ուրուկուայ

29,700,000	200,000,000
1,021,300	6,800,000
3,000,000	17,600,000
42,500,000	95,000,000
5,404,670	49,550,000
9,212,270	50,445,000
1,973,700	10,000,000
445,900	2,650,000
1,137,600	2,075,000
830,000	3,000,000
650,000	1,200,000
1,008,460	2,680,000
1,247,000	2,310,000
665,340	2,378,000
2,836,000	2,942,000
238,000	346,000
186,900	440,000

Գաւիթէ (370,000)

Ուլիսիդըն (150,000)

Մեքսիկայ (260,000)

Գարապա (60,000)

Պերու (95,000)

Փարիկայ (80,000)

Լիմա (110,000)

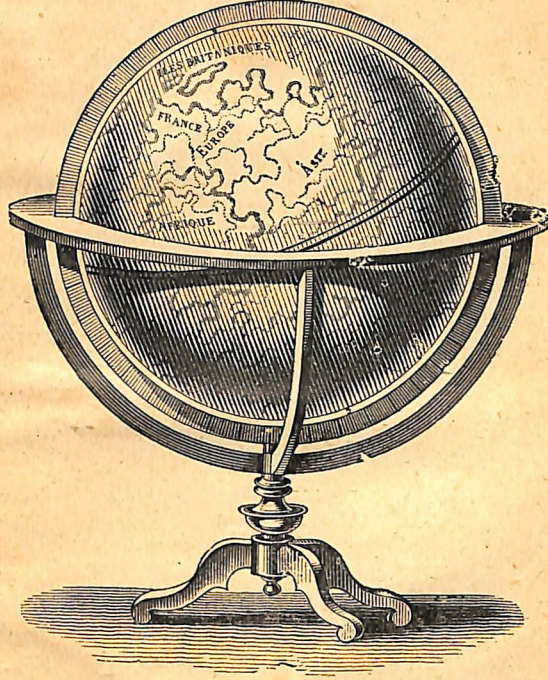
Մեքս (25,000)

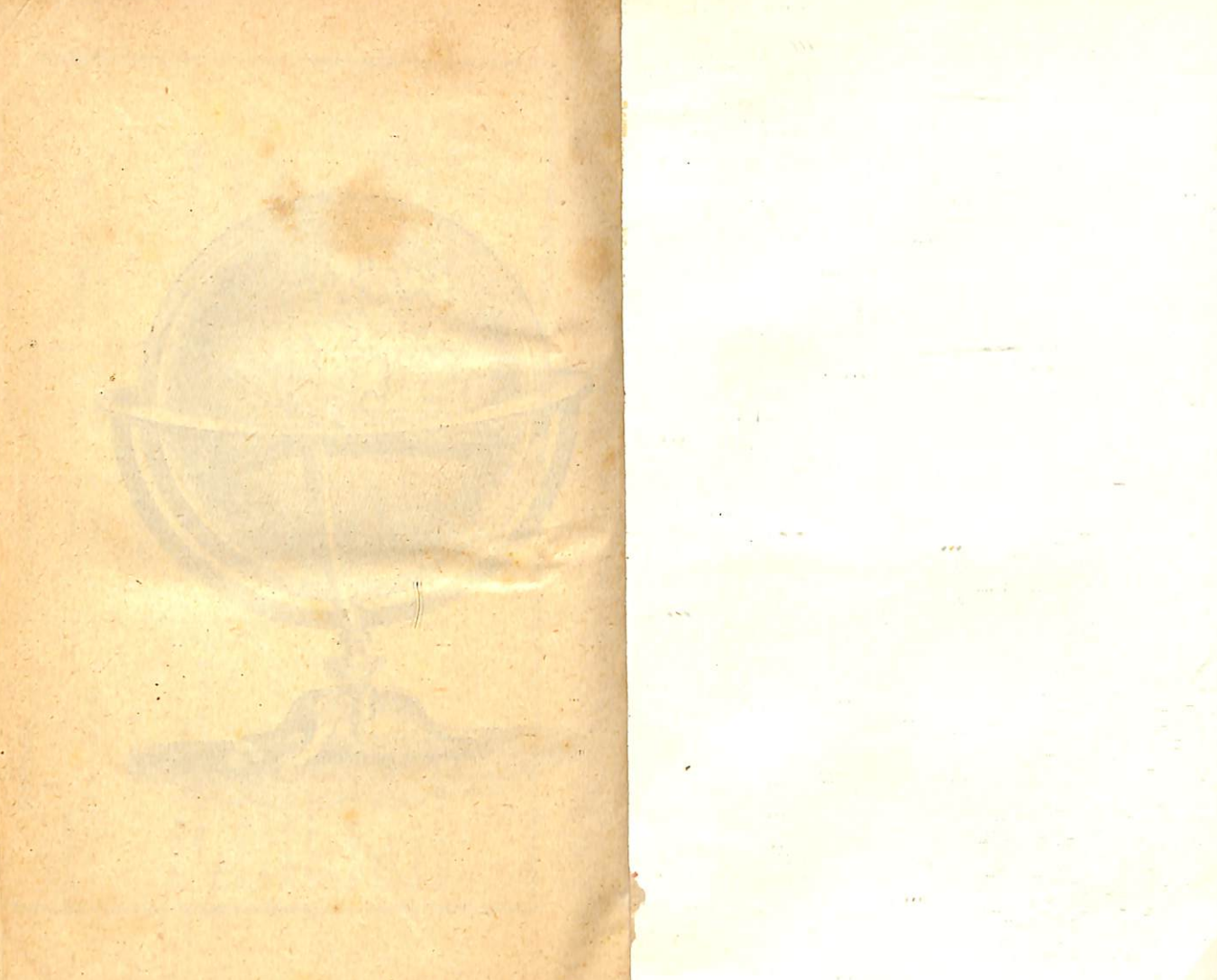
Սանդիակայ (200,000)

Պուէնա-Սալես (284,000)

Արձնդին (20,000)

Մոնդելիսեայ (74,000)

Հայաստանի Սփյուռքի գրադարան

NL0427865

20269

